

Posvećeno Carmen Balcells i Ramonu Huidobru, lavovima rođenim istoga dana i živima zauvijek.

Stoga vratit se moram
na tolika buduća mjesta
da sretnem se sa sobom
bez prestanka se propitujuć,
s lunom kao jedinim svjedokom,
i onda pjevušiti od radosti
gazeći kamenje i grude,
i jedini cilj bit će mi da živim,
a cesta jedini rod.
-pablo neruda, Kraj svijeta (Vjetar)

Na svijet sam došla jednog utorka ujesen 1880. godine, u domu majčinih roditelja u San Franciscu. Dok se u toj labirintskoj drvenoj kući na brežuljku moja majka, zadihana, hrabra srca i bolnih kostiju, upinjala da mi otvori izlaz, na ulici je ključao neobuzdani život kineske četvrti, ispunjen neizbrisivim mirisom egzotične kuhinje, zaglušujućom bujicom raznih narječja, neiscrpivim mnoštvom ljudskih pčela što žurno dolaze i odlaze. Rođena sam u zoru, ali satovi u Chinatownu ne drže se pravila i u to doba otvara se tržnica, započinje promet dvokolica i tužan lavež pasa koji u kavezima čekaju kuharev nož. Prilično sam kasno u životu doznala pojedinosti o svome rođenju, no još bi gore bilo da ih nisam otkrila nikad i da su se izgubile u bespućima zaborava. U mojoj obitelji ima toliko tajni te mi možda nedostaje vremena da ih sve rasvijetlim: istina je nepostojana i ispiru je kišne bujice. Djed i baka s majčine strane dočekaše me ganuto - premda sam, prema nekim svjedocima, bila jezovita beba - i položiše me na majčine grudi, gdje ostadoh privijena nekoliko minuta, jedinih koje sam dospjela provesti s majkom. Potom mi je ujak Lucky dahnuo u lice ne bi li na me prenio svoju sreću. Namjera mu je bila velikodušna a metoda pouzdana, budući da mi je, barem tijekom prvih tridesetak godina života, išlo dobro. Ali, polako, ne valja mi žuriti. Ova je pripovijest duga i započinje mnogo prije moga rođenja; potrebna je strpljivost da bi je se kazivalo, a još više strpljivosti da bi je se slušalo. Izgubimo li nit, ne treba očajavati, jer će se ona posve sigurno iznova naći nakon nekoliko stranica. Budući da

<Po%vrLT u Seriji

moramo početi s nekim datumom, neka to bude 1862. Recimo, proizvoljno, da pripovijest započinje dijelom namještaja nevjerojatnih dimenzija. Krevet Pauline del Valle poslan je iz Firenze godinu dana nakon krunidbe Viktora Emanuela, dok su u novome talijanskom kraljevstvu još odjekivali hici iz Garibaldijevih topova; more je preplovio, rastavljen, u denoveškom prekooceanskom brodu, iskrčan je u New Yorku usred krvavog štrajka i prebačen na jedan od parobroda brodarske tvrtke očevih roditelja, bračnog para Rodriguez de Santa Cruz, Čileanaca koji življahu u Sjedinjenim Državama. Kapetana Johna Sommersa dopalo je da primi sanduke obilježene samo jednom riječi na talijanskom: najade. Taj stasiti engleski pomorac, od kojega je ostala samo jedna izblijedjela fotografija te kožni kovčeg dobrano pohaban od pustih plovidbi i pun neobičnih rukopisa, bio je moj pradjed, kao što sam ustanovila nedavno, kada se moja prošlost napokon počela raščićavati nakon mnogih godina za kojih bijaše obavijena tajnom. Nisam upoznala kapetana Johna Sommersa, oca Elize Sommers, moje bake s majčine strane, ali sam od njega naslijedila skitalačke sklonosti. Taj je čovjek od mora, čistog obzora i soli dobio zadatak da u potpalublju svoga broda preveze firentinski krevet na drugi kraj američkog kontinenta. Valjalo mu je izbjeći opsadu Jenkija i napade konfe-deralista, dospjeti do južnih granica Atlantika, prijeći varave vode Magellanova tjesnaca, ući u Tihi ocean i nakon kraćeg zadržavanja u raznim južnoameričkim lukama usmjeriti pra-mac prerha sjeveru Kalifornije, drevnoj zemlji zlata. Dobio je precizne upute da otvori sanduke u pristaništu San Francisca, nadgleda kao kobac brodskog tesara dok ovaj sastavlja dijelove, pazeći da ne ošteti rezbarije, zatim da povrh toga smjesti madrac i brokatni pokrivač purpurne boje, ukrca tu gromadu na zaprežna kola te je pošalje prema središtu grada. Kočijaš je trebao načiniti dva kruga oko Trga Unije i još dva, cimajući zvon-

cem, pod balkonom djedove prilježnice, prije no što će ga ostaviti na krajnjem odredištu, u kući Pauline del Valle. Taj mu je podvig valjalo ostvariti usred Građanskog rata, dok su se vojske sjevernjaka i konfederalista klale na jugu zemlje i nitko nije bio raspoložen za šalu i zvonjavu. John Sommers je te naredbe izdao psujući, jer je tijekom mjeseci plovidbe taj krevet postao simbolom onog čega se u svom poslu najviše užasavao: hirova njegove gazdarice, Pauline del Valle. Ugledavši krevet na zaprezi, uzdahnuo je i odlučio da je to zadnje što će učiniti za nju; već je dvanaest godina slušao njezine zapovijedi i bio na izmaku strpljenja. Rečeni komad namještaja još postoji, netaknut, nalik teškom dinosauru od višebojna drva; na uzglavlju stoluje bog Neptun okružen pjenušavim valovima i podmorskim stvorenjima u bareljefu, dok se u podnožju igraju delfini i sirene. Uskoro je pola grada San Francisca moglo promatrati olimpski ležaj; no ljubavnica moga djeda, kojoj je spektakl bio namijenjen, skrila se dok su zaprežna kola uza zvonjavu defilirala pred kućom.

"Moj trijumf nije dugo potrajao", priznala mi je Paulina mnogo godina poslije, kad sam ustrajala na tome da fotografiram krevet i doznam pojedinosti. "Šala mi se obila o glavu. Mislila sam da se rugaju Felicianu, ali rugali su se meni. Krivo sam procijenila ljude. Tko bi mogao zamisliti takvu dvoličnost? U to je doba San Francisco bio gnijezdo korumpiranih političara, razbojnika i raskalašenih žena."

"Nije im se dopao taj vaš potez", rekoh.

"Nije. Od nas žena očekuje se da čuvamo ugled supruga, koliko god nečastan on bio."

"Vaš suprug nije bio nečastan", odvratih.

"Nije, ali je činio gluposti. U svakom slučaju, ne kajem se zbog tog čuvenog kreveta, četrdeset sam godina spavala u njemu."

"Što je učinio vaš suprug kada su ga razotkrili?"

(Počeo u Seriji

"Rekao je da, dok zemlja krvari u Građanskom ratu, ja kupujem namještaj dostojan Kaligule. I sve je porekao, dakako. Nitko sa zrnom soli u glavi ne priznaje nevjeru, makar ga uhvatili u postelji."

"To kažete iz vlastitog iskustva?"

"Da je barem tako, Aurora!" uzvratila Paulina del Valle bez oklijevanja.

Na prvoj njezinoj fotografiji koju sam snimila - bilo mi je tada trinaest godina - Paulina je u svome mitološkom krevetu oslonjena o svilene jastuke, u čipkanoj košulji i s pola kile dragulja na sebi. Takvu sam je vidjela mnogo puta i takvu sam je željela vidjeti bdijući uz nju kada je umrla, no ona je htjela da u grob ode u turobnoj karmelićanskoj halji i da joj se za pokoj duše nekoliko godina služe pjevane mise. "Izazvala sam mnoge sablazni, vrijeme je da postanem skromnija", bilo je njezino objašnjenje kad je utonula u zimsku tugu svojih posljednjih trenutaka. Vidjevši da joj se bliži kraj, prestrašila se. Naložila je da joj krevet odnesu u podrum i na njegovo mjesto postave drveni okvir s madracom od konjske strune, kako bi nakon tolikog rasipništva umrla bez raskoši i vidjela, kako je rekla, hoće li joj sveti Petar prebrisati dotadašnje stavke u knjizi grijeha. Strah joj, međutim, nije bio toliki da bi se odvojila od drugih materijalnih dobara, pa je do posljednjeg daha u rukama držala uzde svoga tada već slabašnog novčanog carstva. Malo je na kraju ostalo od njezine mladenačke srčanosti, čak je i njezina ironija iščezla, ali moja je baka izgradila vlastitu legendu i nikakav madrac od strune niti karmelićanske halje nisu je mogle smesti. Firentinski krevet, koji joj je prolaskom kroz glavne ulice pružio zadovoljstvo da kinji svoga supruga, bijaše jedan od njezinih slavni trenutaka. U to je doba obitelj živjela u San Franciscu pod promijenjenim prezimenom - Cross - jer nijedan Amerikanac nije mogao izgovoriti zvučno Rodriguez de Santa Cruz y del Valle, što je prava

šteta, jer se u izvornome prezimenu još čuju drevni odjeci Inkvizicije. Upravo su se doselili u četvrt Nob Hill, gdje su si izgradili kuću, jednu od najraskošnijih u gradu, ishod iživljavanja suparničkih arhitekata što su ih svako malo unajmljivali i otpuštali. Obitelj se nije obogatila u zlatnoj groznici iz 1849., kao što je priželjkivao Feliciano, već zahvaljujući sjajnom poduzetničkom instinktu njegove žene, koja je došla na zamisao da svježu robu obloži antarktičkim ledom i tako je preveze iz Čilea u Kaliforniju. U to je burno doba jedna breskva vrijedila uncu zlata, a ona je znala iskoristiti te

okolnosti. Poduzetnost se isplatila, pa su tako stekli omanju flotu brodova koji su plovili između Valparaísa i San Francisca te se prve godine vraćali prazni, ali su kasnije u povratku bili natovareni kalifornijskim brašnom; na taj su način uništili brojne čileanske poljoprivrednike, a među njima i Paulinina oca, neustrašivog Agustina del Vallea, kojemu se ucrvilo žito u podrumima jer se nije moglo nadmetati sa snježnobijelim američkim brašnom. Od bijesa su mu se ucrvila i jetra. Kad se okončala zlatna groznica, tisuće pustolova vratiše se u zavičaj siromašniji nego kada su iz njega krenuli, izgubivši zdravlje i dušu u traganju za svojim snom, ali Paulina i Feliciano su se obogatili. Uspeše se na vrh društvene ljestvice u San Franciscu, unatoč gotovo nepremostivoj prepenci svoga španjolskog naglaska. "U Kaliforniji su svi novopečeni bogataši sumnjiva podrijetla, dok naše obiteljsko stablo seže do križarskih ratova", govorila je tada Paulina, prije no što će priznati vlastitu pogrešku i vratiti se u Čile. No nisu im samo plemenitaški naslovi i bankovni računi otvorili sva vrata, već i narav Felicianova, zahvaljujući kojoj se ovaj sprijateljio s najmoćnijim ljudima u gradu. Bilo-mu je, međutim, poprilično teško podnositi vlastitu gizdavu, bezobraznu, drsku i osornu ženu. Valja reći daje Paulina u početku pobuđivala mješavinu očaranosti i užasa koja se osjeća pred iguanom; tek kada bi je čovjek bolje upoznao, otkrivala u Seriji

se njezina sentimentalna žica. Godine 1862. potaknula je svoga supruga na osnivanje trgovačke tvrtke vezane uz transkontinentalnu željeznicu, na kojoj su se definitivno obogatili. Nije mi jasno gdje je ta gospođa stekla takav njuh za poslove. Potjecala je iz obitelji uskogrudnih i ograničenih čileanskih zemljoposjednika; odgojena je među zidovima očinske kuće u Valparaísu, moleći krunicu i vezući, jer je njezin otac smatrao da neznanje jamči pokornost žena i siromašnih. Jedva je vladala osnovama pisanja i računanja, nije pročitala nijednu knjigu u životu i zbrajala je prstima - nikad nije oduzimala - ali sve što bi njezina ruka dotaknula pretvaralo se u bogatstvo. Da nije bilo njezinih rastrošnih kćeri i rođaka, bila bi umrla u carskoj raskoši. Tih se godina gradila željeznica za povezivanje istoka i zapada Sjedinjenih Država. Dok su svi ulagali u akcije dviju kompanija i kladili se na onu koja brže postavlja tračnice, ona je, ravnodušna spram toga frivolnog nadmetanja, na stolu blagovaonice raširila zemljovid i strpljivošću topografa proučavala buduću putanju vlaka i mjesta na kojima je bilo vode u izobilju. Mnogo prije nego što su ponizni kineski nadničari zabili posljednji klin spajajući tračnice u Promotorvju, Utah, i prije nego što je prva lokomotiva uz štopot, vulkansko suklja-nje dima i tuljenje nalik brodu koji tone prešla kontinent, ona je nagovorila svoga muža da kupi zemlju koju je na zemljovidu označila crvenim križićima.

"Tamo će osnovati gradove, jer ima vode, i u svakome od njih mi ćemo imati trgovinu", objasnila je.

"To su veliki novci", uskliknu Feliciano, ustrašen.

"Posudi ih, tome služe banke. Zašto bismo stavljali na kocku vlastiti novac ako možemo raspomagati tuđim?" uzvratila je Pa-ulina, kao što je uvijek činila u takvim slučajevima.

Usred tog posla, pregovora s bankama i kupovine zemljišta širom države, izbila je afera s priležnicom. Radilo se o glumici Amandi Lowell, zamamnoj Škotlandanki mliječne puti,

očiju boje špinata i okusa breskve, prema tvrdnjama onih koji su je probali. Pjevala je i plesala loše, ali vatreno, glumila je u jeftinim komedijama i animirala zabave magnata. Imala je zmiju panamskog podrijetla, veliku, debelu i pitomu, ali jeziva izgleda, koja joj se ovijala oko tijela za njezinih egzotičnih plesova i nikada nije odavala znake opake čudi, do jedne zlosretne noći kada je ona nastupila s vijencem od perja u kosi te je gmaz, pobrkavši ukras s raščupanim papagajem, umalo udavio svoju gospodaricu u pokušaju da ga proguta. Lijepa Lo-wellova nipošto nije bila samo jedna od tisuća "prljavih golubica" u društvu kalifornijskih ženskara; bijaše ona ugledna kurtizana čija se naklonost nije zadobivala samo novcem već i lijepim manirama i šarmom. Zahvaljujući velikodušnosti svojih zaštitnika živjela je dobro i preostalim je novcem pomagala hrpi nenadarenih umjetnika; bilo joj je suđeno umrijeti u siromaštvu, jer je trošila kao država a višak poklanjala. U cvijetu mladosti

stvarala je pomutnju u uličnom prometu dražesno-šću svoga držanja i riđom lavovskom grivom, ali joj je sklonost skandalima upropastila život: u nastupu bijesa znala je uništiti nečije dobro ime i obitelj. Felicianu je taj rizik bio samo još jedan poticaj; imao je dušu gusara te ga je pomisao na igru s vatrom zavodila kao i raskoš Lovvelličinih guzova. Smjestio ju je u stan u samom središtu grada, ali se nikada s njom nije pojavljivao u javnosti, jer je i odviše dobro poznao narav svoje supruge, koja mu je u napadu ljubomore škarama razrezala rukave i nogavice svih njegovih odijela i bacila mu ih pred vrata ureda. Za čovjeka elegantnog poput njega, koji je naručivao odjeću kod krojača princa Alberta u Londonu, bio je to smrtni udarac.

U San Franciscu, gradu muškaraca, supruga je uvijek bila posljednja koja bi doznala za bračnu nevjeru, no u ovom ju je slučaju razglasila sama Lowellova. Čim bi joj zaštitnik okrenuo leđa, išarala bi reckama stupove svoga kreveta, urezavši

po jednu za svakog ljubavnika. Bila je kolekcionar, nisu je zanimali muškarci zbog njihovih osobnih odlika, već broj re-cki; priželjkivala je nadvisiti mit o čudesnoj Loli Montez, irskoj kurtizani koja je u vrijeme zlatne groznice poput vihora prohujala kroz San Francisco. Govorkanje o reckama Lowel-love išlo je od usta do usta i gospoda su se nadmetala tko će je posjetiti, koliko zbog draži ljepotice, koju su mnogi od njih već upoznali u biblijskom smislu, toliko i zbog čari lijeganja sa šticeicom jednoga od gradskih velikodostojnika. Vijest je doprla do Pauline del Valle pošto je već obišla cijelu Kaliforniju.

"Najsramotnije je to što ti ta kuja nabija rogove, a svi pričaju kako sam udata za uškopljenog pijetla!" kudila je Paulina svoga muža barbarskim rječnikom kojim se obično služila u takvim prilikama.

Feliciano Rodriguez de Santa Cruz nije znao ništa o tim aktivnostima rečene kolekcionarke i gotovo je svisnuo od muke. Nikada nije pomišljao da se prijatelji, poznanici i ostali koji su mu dugovali bezbrojne usluge, tako šale na njegov račun. Nije, međutim, okrivljavao svoju draganu, jer je rezignirano prihvaćao prevrtljivost suprotnoga spola, stvorenja prekrasnih ali lišenih moralne čvrstine, vazda spremnih popustiti iskušenju. Dok su one pripadale zemlji, humusu, krvi i organskim funkcijama, muškarcima bijaše suđeno junaštvo, velike ideje i, premda to nije bio slučaj s njime, svetost. Suočen sa suprugom branio se kako je umio te je iskoristio trenutak primirja da joj. spomene zasun kojim je zatvarala vrata svoje sobe. Zar želi da muškarac poput njega živi u apstinenciji? Cijela je krivnja na njoj, jer ga odbija od sebe, rekao je. Priča sa zasunom bila je istinita, Paulina se odricala tjelesnih prohtjeva, ne zbog nedostatka želje, kao što mi je priznala četrdeset godina kasnije, nego zbog stida. Gnušala se gledanja same sebe u zrcalu i zaključila je da bi svaki muškarac osjetio isto vidjevši je nagu. Točno je pamtila trenutak kad je uvidjela da joj se tijelo

19

pretvara u neprijatelja. Nekoliko godina prije toga, vrativši se iz Čilea, s duljeg službenog putovanja, Feliciano je obujmi oko struka te je u svome uobičajenom vedrom raspoloženju htjede podići da je odnese u krevet, ali je nije mogao pomaknuti.

"Kvragu, Paulina! Zar imaš kamenje u gaćama?" nasmija se.

"To je salo", uzdahnu ona tužno.

"Želim ga vidjeti!"

"Nipošto. Odsad ćeš moći dolaziti u moju sobu samo noću i u mraku."

Tijekom nekog vremena njih su dvoje, koji se bijahu voljeli bez srama, vodili ljubav u mraku. Paulina je ostala neumoljiva na zaklinjanja i bijes svoga muža, koji se nikad nije pomirio s time da je traži pod gomilom prnja u tami sobe, kao ni da je grli u misionarskoj hitnji dok mu ona drži ruke da joj ne bi dodirivao tijelo. Od tog su natezanja bili na rubu iscrpljenosti i živaca. Naposljetku, s izlikom preseljenja u novu kuću na Nob Hillu, Paulina je smjestila muža na suprotni kraj kuće i zakračunala vrata svoje sobe. Gađenje spram vlastita tijela nadvladavalo je želju koju je ćutila za svojim mužem. Vrat joj je nestajao u dvostrukom podvoljku, njezine grudi i trbuh tvorili su jedinstvenu biskupsku izbočinu, noge je nisu držale više od nekoliko minuta, nije se mogla odjenuti sama niti si vezati cipele; ali u svilenim haljinama i sjajnom nakitu, u kojemu se gotovo uvijek pojavljivala, predstavljala je čudesan prizor. Glavna

joj je briga bio znoj među oblinama te me je šaptom običavala pitati da li zaudara, ali nikad u nje nisam osjetila drugog mirisa osim po vodici od gardenija i pudera. Suprotno tada uvelike raširenom vjerovanju da voda i sapun oštećuju bron-hije, ona je provodila sate plutajući u svojoj kadi od emajlirana željeza, gdje bi se iznova oćutjela laganom kao u mladosti. Bijaše se zaljubila u Feliciano dok je on bio zgodan i ambiciozan mladić, vlasnik nekoliko rudnika srebra na sjeveru Čilea. Zbog te je ljubavi izazvala bijes svog oca, Agustina del Vallea,

ePo%r%LT u Seriji

koji u tekstovima o povijesti Čilea slovi kao osnivač sićušne i kukavne ultrakonzervativne stranke, ugašene prije više od dva desetljeća, ali koja svako toliko uskrsava poput operušana i tugaljiva feniksa. Ista ta ljubav spram tog muškarca održala ju je kad je odlučila zabraniti mu ulazak u svoju ložnicu u dobi kad je njezina priroda više no ikad vapila za zagrljajem. Za razliku od nje, Feliciano je lijepo stario. Kosa mu se progrušala, ali je i dalje bio vesela, strastvena i rasipna muškarčina. Paulini se sviđala njegova pučka crta, pomisao da taj gospodin zvučnih prezimena potječe od sefardskih Židova i da mu se ispod svilenih košulja s izvezenim inicijalima ističe pokvarenjački crtež što ga je dao utetovirati za jedne pijanke u luci. Čeznula je ponovno ćuti prostote koje joj je šaputao u doba dok su se još drmusali u krevetu uz upaljene svjetiljke, i dala bi sve samo da još jednom zaspe naslonivši glavu na plavog zmaja ucrtanog neizbrisivom tintom na ramenu svoga muža. Nikad nije pomislila da i on želi to isto. Za Feliciano je ona uvijek bila odva-žna zaručnica s kojom je pobjegao u mladosti, jedina žena kojoj se divio i koje se bojao. Pomišljam da se taj par nikada nije prestao voljeti, unatoć ciklonskoj silini njihovih svađa od kojih su svi u kući drhtali. Zagrljaje koji su ih nekad ćinili tako sretnima odmijenili su sukobi koji bi kulminirali u dugoroćnim primirjima i osvetama koje su se pamtile, poput one s firentinskim krevetom, ali nijedna im uvreda nije uspjela razoriti odnos i sve do kraja, kad je njega oborila kap, združivalo ih je zavidno obješenjaćko suućesništvo.

Uvjerivši se da je mitoloćki komad pokućstva na zaprezi i da je koćijaš razumio njegove upute, kapetan John Sommers zaputio se pješice u smjeru Chinatowna, kao što je ćinio svaki put kad bi posjetio San Francisco. Ovaj put, međutim, ponestalo mu je snage te je par blokova dalje morao dozvati fijaker. S mukom se uspeo na nj, vozaću naveo adresu i zavalio se u sjedi-

21

šte, teško dišući. Prošla je godina dana otkako su započeli simptomi, ali su se posljednjih tjedana pogoršali; jedva se držao na nogama, hvatala ga je omaglica, morao se bez predaha boriti s iskušenjem da se prepusti kao pamuk mekome ravnodu-šju koje mu je obuzimalo dušu. Njegova sestra Rose prva je najavila da nešto nije kako treba, dok još nije osjećao bol. Mislio je na nju sa smiješkom; bila mu je najbliskija i najdraža osoba, putokaz u njegovu nomadskom životu, stvarnija u svojoj ljubavi nego njegova kći Eliza ili bila koja od žena što ih je grlio na svome dugom hodoćašću od luke do luke.

Rose Sommers je provela mladost u Čileu, sa starijim bratom Jeremvjem, no poslije njegove smrti vratila se u Englesku kako bi starost doćekala u zavićaju. Stanovala je u Londonu, u kućici udaljenoj tek nekoliko blokova od kazališta i opere, u pomalo zapuštenoj ćetvrti gdje je mogla živjeti po vlastitome nahodēnju. Više nije bila ljupka gazdarica bratu Jere-myju i mogla je dati maha svojoj ekscentrićnoj žici. Običavala je odjenuti se poput propale glumice da bi pila ćaj u Savovu ili poput ruske grofice da bi prošetala psa, bijaše prijateljica prosjaka i ulićnih sviraća, trošila je novac na trice i milostinju. "Ništa ne oslobađa tako kao starost", govorila je veselo brojeći svoje bore. "Nije to starost, sestro, nego novćana situacija koju si osigurala svojim perom", odvrćaao joj je John Sommers. Ta je ćasna i sjedokosa usidjelica zgrnula malo bogatstvo na raćun pornografije. Najveća je ironija, mislio je kapetan, bila u tome što je baš tada, kad se nije morala skrivati kao dok je živjela u sjeni brata Jeremvja, Rose prestala pisati erotske priće i posvetila se serijskoj produkciji romantićnih romana koji su postizali neobićan uspjeh. Nije bilo žene ćiji je materinji jezik bio engleski, ukljućivši kraljicu Viktoriju, a da nije proćitala barem jednu od romansi lady Rose Sommers. Taj je poćasni

naslov samo potvrdio položaj što ga je Rose na juriš izborila godinama prije toga. Da je kraljica Viktorija slutila kako je

(Po<rij%et u Seriji

njezina omiljena spisateljica, kojoj je osobno odobrila rečenu titulu, odgovorna za golemu zbirku opscenih knjiga potpisanih s Anonimna dama, zacijelo bi bila pala u nesvijest. Kapetan je smatrao da joj je pornografija sjajna, ali da su ti ljubavni romani smeće. Godinama je na sebe preuzimao izdavanje i distribuciju zabranjenih pripovijedaka što ih je Rose pisala pred nosom svoga starijeg brata, koji je umro uvjeren kako je ona kreposna gospođica čije je jedino poslanje da mu život učini ugodnim. "Čuvaj se, John, ne možeš me ostaviti samu na svijetu. Mršaviš i boja ti je čudna", svakodnevno mu je ponavljala Rose kada bi je kapetan posjetio u Londonu. Otada se neumoljivo preobražavao u guštera.

Tao Chi'en je završavao s vađenjem akupunktturnih igala iz ušiju i ruku jednoga pacijenta kada ga je pomoćnik obavijestio da mu je upravo stigao tast. Zhong-yi pomno položi zlatne igle u čisti alkohol, opere ruke u umivaoniku, odjene kaput i izađe da bi primio posjetitelja, začuđen što mu Eliza nije najavila da njezin otac dolazi toga dana. Svaki posjet kapetana Sommersa izazivao je potres.

Obitelj ga je žudno iščekivala, pogotovo djeca, koja su se neumorno .divila egzotičnim darovima svoga orijaškog djeda i slušala priče o morskim čudovištima i malajskim gusarima. Visok, čvrst, kože opržene solju svih mora, gorštačke brade, gromke glasine i nedužnih, plavih očiju novorođenčeta, kapetan bijaše u svojoj plavoj odori veličanstven lik, ali čovjek što ga je Tao Chi'en vidio kako sjedi u naslonjaču njegove ordinacije bijaše tako oslabio te ga je jedva prepoznao. Pozdravio ga je s poštovanjem, nije uspio prevladati naviku da se prema kineskom običaju pred njim klanja. Johna Sommersa upoznao je u mladosti, dok je radio kao kuhar na njegovu brodu. "Meni se obraćaš kao gospodinu, jasno, Kineze?" zapovjedio mu je ovaj kad je prvi puta govorio s njime. Tada smo obojica bili crnokosi, pomisli Tao Chi'en i

23

osjeti ujed tjeskobe pred nagovještajem smrti. Englez je s mukom stao na noge, pružio mu ruku i zatim ga stisnuo u kratki zagrljaj. Zhong-yi se uvjerio da je među njima dvojicom sada on viši i teži.

"Zna li Eliza da ste danas došli, gospodine?" upita.

"Ne. Vi i ja moramo govoriti nasamo, Tao. Ja umirem."

Zhong-yi je to shvatio čim ga je vidio. Bez riječi ga je odveo do ordinacije, gdje mu je pomogao da se razodjene i opruzi se na krevetu. Nag, njegov je tast tužno izgledao: koža mu bijaše hrapava, suha, bakrene boje, nokti žuti, oči zakrvavljene, trbuh nadut. Najprije mu je auskultirao organe i potom mu izmjerio bilo na zapešću, vratu i gležnjevima da bi se uvjerio u ono što je već znao.

"Jetra vam je uništena, gospodine. I dalje pijete?"

"Ne možete tražiti da se odreknem navike koju gajim cijeli život, Tao. Zar mislite da se mornarska služba može podnijeti a da se povremeno nešto ne gucne?" Tao Chi'en se nasmiješi. Englez je za običnih dana pio pola boce džina a cijelu ako je za nečim tugovao ili slavio, pri čemu se činilo da to ni najmanje ne utječe na nj; nije čak ni zaudarao na rakiju, jer mu je miris jaka i jeftina duhana prožimao odjeću i dah.

"Osim toga, već je kasno da se kajem, zar ne?" dometnu John Sommers.

"Mogli biste još malo poživjeti i u boljim uvjetima prestanete li piti. Zašto si ne uzmete odmora? Dođite živjeti s nama na neko vrijeme, Eliza i ja ćemo se brinuti o vama dok se ne oporavite", predloži zhong-yi ne gledajući ga, kako ovaj ne bi zapazio njegovu uzrujanost. Kao što mu se već toliko puta dogodilo u liječničkoj praksi, morao se boriti s osjećajem strašne nemoći koji ga je primoravao da prizna koliko* su oskudna sredstva njegove znanosti i koliko neizmjerne tuđa patnja.

u Seriji

"Kako vam pada na pamet da bih se svojevoljno predao u ruke Elizi i osudio se na apstinenciju! Koliko mi vremena ostaje, Tao?" upita John Sommers.

"Ne mogu vam to sa sigurnošću reći. Trebao bih konzultirati drugo mišljenje."

"Vaše mišljenje je jedino koje zaslužuje moje poštovanje. Otkako ste mi bezbolno izvadili kutnjak na pola puta između Indonezije i afričke obale, nijedan drugi liječnik nije položio svoje proklete ruke na mene. Koliko je otada prošlo?"

"Petnaestak godina. Zahvaljujem vam na povjerenju, gospodine."

"Samo petnaest godina? Zašto mi se čini da se poznajemo cijeli život?"

"Možda smo se poznavali u nekom drugom životu."

"Reinkarnacija me straši, Tao. Zamislite da me u idućem životu dopadne biti musliman. Zna li da ti jadni ljudi ne piju alkohol?"

"Takva vam je sigurno karma. U svakoj inkarnaciji moramo riješiti ono što smo ostavili nerazriješenim u prethodnoj", našali se Tao.

"Prednost dajem kršćanskom paklu, manje je okrutan. Dobro, ništa od ovoga nećemo reći Elizi", zaključio John Sommers oblačeći se i petljajući oko dugmadi koja mu je bježala iz drhtavih prstiju. "Budući da je ovo možda moj posljednji posjet, dolično je da me ona i moji unuci pamte veselog i čilog. Odlazim mirno, Tao, jer nitko ne bi mogao čuvati moju kćer Elizitu bolje nego vi."

"Nitko je ne bi mogao voljeti više od mene, gospodine."

"Kad mene ne bude, netko će se morati brinuti za moju sestru. Zna li da je Rose bila Eliza kao majka..."

"Ne brinite, Eliza i ja ćemo uvijek biti uz nju", umirivao ga je zet.

"Smrt... mislim... hoće li biti brza i dostojanstvena? Kako ću znati da je došao kraj?"

"Kad budete povraćali krv, gospodine", reče Tao Chi'en tužno.

Dogodilo se to tri tjedna kasnije, usred Tihog oceana, u privatnosti kapetanove brodske kabine. Čim je uspio stati na noge, stari mornar pobrisao je tragove izbljvka, isprao usta, promijenio okrvavljenju košulju, zapalio lulu i otišao do pramca, gdje je stao da zadnji put promotri zvijezde što su treperile na nebu od crnog baršuna. Nekolicina mornara ga je gledala i čekala na udaljenosti, s kapama u ruci. Kad mu je duhan dogorio, kapetan John Sommers prebacio je noge preko ograde i bešumno se bacio u more.

Severo del Valle upoznao je Lynn Sommers tijekom putovanja iz Čilea u Kaliforniju što ga je 1872. poduzeo s ocem kako bi posjetio strinu Paulinu i stricu Feliciana, koji bijahu u središtu najžešćih ogovaranja u obitelji. Severo je nekoliko puta vidio svoju strinu za sporadičnih boravaka u Valparaisu, ali dok je nije upoznao u njezinu američkom okružju, nije shvaćao uzdahe kršćanske nesnošljivosti u svojoj obitelji. Daleko od pobožne i konzervativne čileanske sredine, od djeda Agustina prikovana za invalidsku stolicu, od bake Emilije s njezinim turobnim čipkama i klistirima, od ostaje zavidne i bogobojazne rodbine, Paulina je dosegla svoje prave amazonske razmjere. Tijekom prvog putovanja Severo del Valle bio je premlad da bi mogao ocijeniti moć i bogatstvo tog svoga slavnog rodbinskog para, no nisu mu promakle razlike između njih i ostatka roda Del Valle. Vratio se onamo nekoliko godina kasnije, kad je shvatio da se ubrajaju među najbogatije obitelji u San Fran-ciscu, uz bok magnatima koji su u rukama držali srebro, željeznicu, banke i prijevoz. Na tom prvome putovanju, kad mu je

u Seriji

bilo petnaest godina, sjedeći uz noge višebojna kreveta strine Pauline, dok je ona planirala strategiju svojih trgovačkih bitki, Severo je donio odluku o vlastitoj budućnosti.

"Trebao bi postati pravnik kako bi mi pomogao da sredim svoje neprijatelje po zakonu", savjetova ga toga dana Paulina između dva zaloga kolača od lisnatog tijesta s kremom.

"Da, strino. Djed Agustin kaže da svaka ugledna obitelj mora imati odvjetnika, liječnika i svećenika", odgovori joj nećak.

"Mora imati i glavu za poslove."

"Djed smatra da trgovina nije posao za plemiće."

"Reci mu da se od plemenitstva ne jede i da si ga nabije u dupe."

Dječak je takvu prostotu dotad čuo samo iz ustiju kočijaša u svojoj kući, Madridanina odbjeglog iz zatvora na Tenerifima, koji je iz neshvatljivih razloga psovao i Boga i vrapce.

"Ostavi se prenemaganja, mali, svi imamo guzicu!" uzviknu Paulina umirući od smijeha pri pogledu na nećakov izraz lica.

Istog poslijepodneva odvela ga je u slastičarnicu Elize Som-mers. Gledajući San Francisco s broda, Severo bijaše očaran: blistav grad smješten u zelenom krajobrazu šumovitih brežuljaka koji su se terasasto spuštali prema rubu mirnog zaljeva. Izdaleka se činio strogim, sa španjolskim rasporedom usporednih i

poprečnih ulica, no izbliza ga je krasio čar neočekivanog. Naviknut na dremljiv izgled luke u Valparaisu, gdje je odrastao, momak bijaše ošamućen mahnitošću kuća i zgrada u raznim stilovima, mješavinom raskoši i siromaštva, kao da je naglo ustao iz postelje. Vidio je uginuloga i muhama prekrivenoga konja pred vratima elegantna dućana u kojemu se pro-davahu violine i klaviri. Kroz bučni promet životinja i kočija probijalo se kozmopolitsko mnoštvo: Amerikanci, Španjolci, Francuzi, Irci, Talijani, Nijemci, poneki Indijac i bivši crni rob, sada slobodan, ali zauvijek odbačen i siromašan. Prošetali su se Chinatownom i obreli se u tren oka u kraju napućenom ne-

27

besnicima, kako su nazivali Kineze, koje je kočijaš rastjerivao pucketajući bičem i vozeći fijaker prema Trgu Unije. Zastao je pred kućom u viktorijanskom stilu, jednostavnom u usporedbi sa šarolikim zidnim ornamentima, reljefima i rozetama koje su se ondje mogle vidjeti.

"Ovo je salon za čaj gospođe Sommers, jedini u ovim krajevima", objasni Paulina.

"Kavu možeš piti gdje te volja, ali za šalicu čaja moraš doći ovamo. Amerikanci se tog plemenitog pića gnušaju od Rata za neovisnost, koji je započeo kada su pobunjenici palili engleski čaj u Bostonu."

"Ali, zar od tada nije prošlo cijelo stoljeće?"

"Vidiš, Severo, kako domoljublje može biti blesavo."

Čestim Paulininim posjetima tome salonu povod nije bio čaj, nego čuvena slastičarnica Elize Sommers, koja je ispunjavala prostoriju ugodnim mirisom šećera i vanilije. Kuća, jedna od mnogih uvezenih iz Engleske u počecima San Francisca, s uputama za sastavljanje poput igračke, imala je prizemlje i kat okrunjen tornjem, koji joj je davao izgled seoske crkve. U prizemlju su spojili dvije sobe kako bi povećali blagovaonicu, bilo je nekoliko naslonjača savijenih nogu i pet okruglih stolića s bijelim stolnjacima. Na katu su se prodavali ručno pravljeni bomboni od najbolje belgijske čokolade, marcipan od badema i razne vrste domaćih slastica iz Čilea, koje je Paulina del Valle najviše voljela. Posluživale su dvije Meksikanke dugih pletenica, u bijelim pregačama i štirkanim kapicama, pod telepatskom upravom sićušne gospođe Sommers, koja je naspram Paulinine burne pojave pružala dojam da jedva postoji. Pripijena odjeća i lepršave suknje uljepšavale su onu prvu, umno-gostručujući, međutim, obujam druge; Paulina del Valle, osim toga, nije štedjela na tkaninama, resama, kićankama i nabo-rima. Toga dana bijaše nakićena poput pčele matice, u žutom i crnom od glave do pete, sa šeširom obrubljenim perjem i ispruganim prslukom. Ispunila je je salon, usisala sav zrak u

<po'rt%Lt u seriji

njemu i sa svakim njenim premještanjem šalice bi zazveckale a krhki drveni zidovi zaškripali. Vidjevši da je ušla, služavke brzo zamijeniše jednu od lomnih stolica presvučenih rogoži-nom čvršćim naslonjačem, u kojemu se dama dražesno smjestila. Kretala se pažljivo, smatrajući da ništa ne poružnjuje tako kao žurba; također je izbjegavala staračke zvukove, nikad nije dopuštala da joj se javno omaknu soptaji, kašalj, pucketanje, umorni uzdasi, makar umirala od bolova u nogama. "Ne želim imati glas debeljuce", govorila je i svakodnevno ispirala grlo sokom od limuna s medom kako bi sačuvala tanki glasić. Eliza Sommers, sitna i ravna poput mača, odjevena u ta-mnoplavu suknju i bluzu boje dinje zakopčanu na zapešćima i vratu, okićena jedino diskretnom ogrlicom od bisera, doimala se izrazito mladolikom. Govorila je španjolski zarđao od rijetke uporabe i engleski s britanskim naglaskom, prebacujući se iz jednoga u drugi jezik u istoj rečenici, kao što je to činila i Paulina. Bogatstvo gospođe Del Valle i njezina aristokratska krv postavljali su je na mnogo višu društvenu ravan. Žena koja radi iz užitka mogla je biti samo muškaraca, ali Paulina je znala da Eliza više ne pripada sredini u kojoj je odrasla u Čileu i da ne radi iz užitka, već iz nužde. Čula je i da živi s nekim Kinezom, ali joj ni njezina razorna indiskretnost nije dostajala da je o tome pita izravno.

"Gospođa Eliza Sommers i ja upoznale smo se 1840. u Čileu. Njoj je tada bilo osam a meni šesnaest godina, ali smo sada iste dobi", objasnila je Paulina svome nećaku.

Dok su služavke posluživale čaj, Eliza Sommers se zabavljala slušajući neprestano Paulinino naklapanje što ga je ova jedva prekidala da bi uzela drugi zalogaj. Severo je zaboravio na njih dvije ugledavši za drugim stolom krasnu

djevojčicu kako lijepi marke u album pri svjetlu plinskih svjetiljki i blagom odsjaju prozorskih okana što su je obasjavala zlaćanim odrazima. Bijaše to Lynn Sommers, Elizina kći, stvorenje tako rijetke lje-
29

pote te su je još tada, kad je imala dvanaest godina, razni fotografi u gradu koristili kao model; njezino je lice resilo marke, plakate i kalendare s anđelima koji sviraju liru i vragolastim nimfama u šumama od papirmašea. Severo je još bio u dobi kada su djevojčice poprilično odbojna tajna za dječake, ali se prepustio očaranosti; stojeći kraj nje promatrao ju je u čudu ne shvaćajući zašto ga stiše u grudima i zašto čuti želju da zaplače. Eliza Sommers ga je trgnula iz transa zovnuvši ih da popiju čokoladu. Djevojčica zatvori album ne obrativši pažnju na nj, kao da ga ne vidi, i ustane lagana, lebdeći. Sjela je pred svoju šalicu čokolade ne rekavši ni riječi i ne podigavši oči, pomirena s nedoličnim dječakovim pogledima, posve svjesna da je izgled odvađa od ostalih smrtnika. Prikrivala je svoju ljepotu kao kakav defekt, potajno se nadajući da će ona s vremenom nestati.

Nekoliko tjedana kasnije, Severo se s ocem ukrcao na brod koji je plovio natrag za Čile, noseći u pamćenju kalifornijsko prostranstvo i lik Lynn Sommers čvrsto usađen u srcu.

Tek je godinama kasnije Severo del Valle ponovno vidio Lynn. Vratio se u Kaliforniju potkraj 1876. kako bi se doselio strini Paulini, ali odnos s Lynn započeo je tek jedne zimske srijede godine 1879., kada je već bilo prekasno za njih dvoje. Za svoga drugog posjeta San Franciscu mladić bijaše dosegnuo konačnu visinu, ali je još uvijek bio koštunjav, blijed, nezgrapčan i čutio se neudobno u vlastitoj koži, kao da ima viška laktova i koljena. Tri godine poslije, kada je bez riječi stao pred Lynn, bio je već zreo muškarac, plemenitih crta lica svojih španjolskih predaka, gipke građe andaluzijskog toreadora i asketska izgleda sjemeništara. Mnogo se toga promijenilo u njegovu životu otkako je prvi put vidio Lynn. Slika te šutljive djevojčice, opuštene poput mačke kad počiva, pratila ga je za teških godina puberteta i u bolima žalovanja. Otac, kojega je oboža-

(Počrper u Seriji

vao, umro je prerano u Čileu a majka ga je, zbunjena pred još golobradim, ali i odviše bistrim i drskim sinom, poslala da završi školovanje u jedan katolički kolegij u Santiagu. Ubrzo su ga, međutim, vratili kući s pismom u kojemu se šturo tumačilo da trula jabuka kvari ostale u škrinji, ili nešto u tom smislu. Samoprijegorna majka tada poduze hodočašće na koljenima do jedne čudesne spilje, gdje joj vazda domišljata Blažena Djeвица došapnu rješenje: treba ga poslati u vojnu službu da se neki narednik pozabavi tim problemom. Godinu dana Severo je marširao s vojskom, podnosio strogost i glupost regimente te izišao iz nje s činom pričuvnog časnika, odlučan da se više nikad u životu ne približi vojarni. Nije još ni stupio na ulicu, a već se vratio starim prijateljstvima i skokovitim promjenama raspoloženja. Ovaj put su njegovi stric i strina preuzeli inicijativu. Okupiše se u sumornoj blagovaonici djeda Agustina, u odsustvu mladića i njegove majke, koji nisu imali pravo glasa za patrijarhalnim stolom. U toj se istoj prostoriji, prije trideset pet godina, Paulina del Valle, dotjerana i s tijarom od dijamanta, na utuk muškarcima u svojoj obitelji udala za Feliciana Rodrigueza de Santa Cruza, muškarca kojega je ona izabrala. Ondje su se sada pred djedom podastirali dokazi protiv Severa: odbijao je ispovijed i pričest, izlazio je s boemima, u njegovu su posjedu otkrivene knjige s crne liste; ukratko, sumnjalo se da su ga masoni ili, još gore, liberali privukli u svoje redove. Čile je proživljavao razdoblje nepomirivih ideoloških sukoba, i u mjeri u kojoj su liberali dobivali mjesta u vlasti rasla je srdžba ultrakonzervativaca obuzetih mesijanskom gorlji-vošću, poput obitelji Del Valle, koja je svoje ideje željela nametnuti izopćenjima i pušćanom tanadi, uništiti masone i antiklerikalce te jednom završiti s liberalima. Njezini članovi nisu bili spremni tolerirati otpadnika vlastite krvi u porodičnom krilu. Zamisao da ga pošalju u Sjedinjene Države potekla je od djeda Agustina: "Jenkiji će ga izliječiti od želje da

izaziva smutnju", pretkazao je. Ukrcaše ga na brod za Kaliforniju ne pitajući ga za mišljenje, u tamnom odijelu, sa zlatnim satom njegova pokojnog oca u džepu

prsluka, oskudnom prtljagom, u koju je spadao i veliki Krist s trnovom krunom te pismo što su ga zapečatili stric Feliciano i strina Paulina.

Severovi prosvjedi bijahu formalni, jer se to putovanje poklapalo s njegovim vlastitim planovima. Teško mu je padao jedino rastanak od Nivee, djevojke za koju su svi očekivali da će se jednoga dana udati za nj, u skladu sa starim običajem čileanske oligarhije prema kojemu su se brakovi sklapali između prvih rođaka. Čile ga je gušio. Odrastao je u mreži dogmi i predrasuda, ali mu je dodir s drugim učenicima u školi u Santiagu probudio maštu i rasplamsao patriotski žar. Dotad je vjerovao kako postoje samo dva društvena sloja, njegov i sloj siromaha, odvojeni neodređenom sivom zonom činovnika i ostalih "nikogovića", kako ih je zvao njegov djed Agustin. U vojarni je shvatio da ljudi iz njegova sloja, bijele kože i s gospodarskom moći, ima tek šačica; golema većina bijahu siromašni mješanci; no u Santiagu je otkrio da postoji i jaka i brojna srednja klasa, obrazovana i s političkim ambicijama, koja je zapravo tvorila kičmu zemlje i u koju su se ubrajali useljenici pobjegli iz ratova ili bijede, znanstvenici, nastavnici, filozofi, knjižari, ljudi s naprednim idejama. Bijaše zapanjen retorikom svojih novih prijatelja, kao kad se čovjek prvi put zaljubi. Želio je promijeniti Čile, posve ga preobraziti, pročistiti. Uvjerio se da konzervativci - izuzev onih iz vlastite mu obitelji, koji u njegovim očima nisu djelovali iz zloće već iz zablude - spadaju u Sotonine sljedbenike, uz pretpostavku da Sotona nije drugo doli slikovita izmišljotina, i spremao se upustiti u politiku čim se osamostali. Shvaćao je da mu za to nedostaje još nekoliko godina, i stoga je u putovanju u Sjedinjene Države vidio osvježenje; mogao je promatrati zavidnu demokraciju Amerikanaca i učiti od nje, čitati što ga je volja ne brinući se o katoličkoj cen-

I

zuri i obavijestiti se o suvremenom napretku. Dok su se u ostalim dijelovima svijeta svrgavale monarhije, rađale nove države, kolonizirali kontinenti i izumijevala čudesa, čileanski je parlament raspravljao o pravu preljubnika da budu sahranjeni na posvećenim grobljima. Pred svojim djedom nije se usuđivao spomenuti Darwinovu teoriju, koja je izazivala prevrat u ljudskoj spoznaji, ali je zato bilo moguće potratiti cijelo poslijepodne u raspravi o nevjerojatnim čudima svetaca i mučenika. Drugi poticaj za putovanje bilo je sjećanje na malu Lynn Sommers, koje se s opterećujućom upornošću sukobilo s njegovom ljubavlju spram Nivee, iako on to ne bi bio priznao ni u naj-skrovitijoj dubini duše. Severo del Valle nije znao kada ni kako se pojavila zamisao da se oženi Niveom, možda o tome i nisu odlučili oni nego obitelj, ali nijedno od njih nije se protivilo takvoj sudbini jer su se poznavali i voljeli od djetinjstva. Nivea je pripadala grani obitelji koja je bila imućna dok je njezin otac bio živ, ali je nakon njegove smrti udovica ostala osiromašena. Bogati ujak, koji će postati istaknutom figurom u vrijeme rata, don Francisco Jose Vergara, pomogao je da se njegovi nećaci školuju. "Najgora je bijeda osiromašenih ljudi, jer oni moraju hiniti da posjeduju ono čega nemaju", priznala je Nivea svome bratiću Severu u jednom od trenutaka nenadane lucidnosti koja ju je resila. Bila je četiri godine mlađa, ali mnogo zrelija; ona je obilježila ton te dječje ljubavi, koju je čvrstom rukom vodila prema romantičnom odnosu što su ga dijelili kada je Severo otišao u Sjedinjene Države. U golemim kućerinama gdje su im protjecali životi bijaše mnoštvo savršenih kutaka za ljubav. Mjerkajući se u mraku, rođaci su s nespretnošću štenadi otkrivali tajne svojih tijela. Grlili su se radoznalo, provjeravajući razlike, ne znajući zašto on ima ovo a ona ono, smeteni od stida i krivnje, vazda šutljivi, jer ono što ne bi izrazili riječima bilo je kao da se

33

nije dogodilo i predstavljalo je manji grijeh. Istraživali su jedno drugo u hitnji i strahu, svjesni da te rođačke igre ne mogu priznati ni u ispovjedaonici, makar zbog toga sebe osudili na pakao. Uhodilo ih je tisuću očiju. Stare sluškinje koje su prisustvovala njihovom rođenju štitile su te nevine ljubavi, ali su tetke usidjelice bdjele poput gavrana; ništa nije izmicalo tim suhim očima čija je jedina funkcija bila bilježenje svakog trenutka obiteljskoga života, tim sumračnim jezicima koji razglašava-vahu tajne i poticahu svađe, premda uvijek u krilu klana. Ništa nije izlazilo iz zidova tih kuća. Prva dužnost sviju bijaše sačuvati čast i dobro ime obitelji. Nivea se kasno razvila

i s petnaest je godina još imala tijelo djevojčice i nedužno lice, ništa na njezinu izgledu nije odavalo snagu karaktera: niska, bucmasta, s velikim tamnim očima kao jedinim obilježjem vrijednim spomena, doimala se beznačajnom dok ne bi otvorila usta. Dok su njezine sestre utirale put k raju čitajući pobožne knjige, ona je potajno čitala članke i knjige koje joj je bratić Severo dodavao ispod stola i klasike što joj ih je posuđivao ujak Jose Francisco Vergara. U vrijeme kad u njezinoj društvenoj sredini o tome gotovo nitko nije govorio, ona je iz rukava izvukla ideju ženskog prava glasa. Prvi put kad ju je spomenula za obiteljskim ručkom, u kući don Agustina del Vallea, izazvala je strašnu sablazan. "Kada će žene i siromasi u ovoj zemlji moći glasati?" zapitala je Nivea iznebuha, zaboravivši da djeca ne otvaraju usta u prisustvu odraslih. Stara glava obitelji Del Valle udarila je šakom o stol tako da su poletjele čaše i naložila joj da se smjesta ode ispovjediti. Nivea je bez riječi ispunila pokoru koju joj je odredio svećenik i s uobičajenom strašću zabilježila u dnevnik da ne kani predahnuti dok ne izbori osnovna prava za žene, makar je istjerali iz obitelji. Imala je sreću da se mogla osloniti na izvanrednu učiteljicu, sestru Mariju Escapulario, redovnicu lavovskoga srca skrivena pod haljom, koja

<Po%T'Her u Seriji

je uočila Niveinu bistrinu. Pred tom djevojkom koja je sve požudno upijala, koja je iznosila pitanja što si ih ni ona sama nikada nije postavila, prkosila joj zaključivanjem neočekivanim za njezinu dob, i za koju se činilo da će ispod svoje odbojne vanjštine puknuti od životnosti i zdravlja, redovnica se osjećala nagrađenom kao učiteljica. Nivea je sama za sebe vrijedila truda što ga je ona godinama ulagala podučavajući mnoštvo bogatih i ograničenih djevojčica. S ljubavi spram nje, sestra Maria Escapulario je sustavno kršila propise škole, sročene s preciznom namjerom da se učenice pretvore u poslušna stvorenja. S njom je vodila razgovore koji bi bili zgrozili nad-stojnicu i duhovnog ravnatelja škole.

"Kad sam bila tvojih godina, postojale su samo dvije mogućnosti: udaja ili samostan", reče sestra Maria Escapulario.

"Zašto ste izabrali ovo drugo, majko?"

"Jer mi je to pružalo više slobode. Krist je trpeljiv suprug..."

"Mi žene smo jadne, majko. Rađati djecu i pokoravati se, ništa više", uzdahnu Nivea.

"Ne mora biti tako. Ti to možeš promijeniti", uzvratila ređoi vnica.

"Ja sama?"

"Ne sama, ima i drugih djevojaka kao što si ti, sa zrnom soli u glavi. Čitala sam u jednom časopisu da danas ima žena koje su liječnice, zamisli."

"Gdje?"

"U Engleskoj."

"To je jako daleko."

"Točno, ali ako to one mogu ondje, jednog će se dana moći i u Čileu. Ne gubi nadu, Nivea."

"Moj ispovjednik kaže da puno mislim i malo se molim, majko."

"Bog ti je dao mozak da ga koristiš; ali upozoravam te da je put pobune posut opasnostima i bolima, potrebno je mnogo

I

35

smionosti da bi se hodilo njime. Nije naodmet moliti se Božanskoj providnosti da ti malko pomogne..." savjetova je sestra Maria Escapulario.

Nivea je donijela tako čvrstu odluku da je zapisala u dnevnik kako će se odreći braka da bi se posve posvetila borbi za žensko pravo glasa. Nije znala da ta žrtva neće biti potrebna, jer će se udati za muškarca koji će joj pomoći u njezinim političkim nakanama.

Severo se popeo na brod tobože ljut, kako njegovi roditelji ne bi posumnjali koliko je zadovoljan što odlazi iz Čilea - da ne bi promijenili naum - i spremio se izvući najveću moguću korist iz te pustolovine. Od sestrične Nivee oprostio se ukradenim poljupcem, nakon što ju je uvjerio da će joj slati zanimljive knjige preko jednog prijatelja, kako bi izbjegao obiteljsku cenzuru, i da će joj pisati svaki tjedan. Ona se pomirila s rastankom na godinu dana, ne sumnjajući

da je on skovao planove za što duži ostanak u Sjedinjenim Državama. Severo nije želio dodatno zagorčavati oproštaj najavljujući joj te namjere, već je odlučio da će joj ih objasniti u pismu. Ionako oboje bijahu premladi za brak. Gledao ju je kako stoji na pristaništu u Valparaisu, okružena s obitelji, u haljini i s kapom maslinove boje, kako mu maše i nevoljko se osmjehuje. "Ne plače i ne kuka, zato je ljubim i uvijek ću je ljubiti", reče Severo glasno uz vjetar, spreman upornošću svladati nepostojanost svoga srca i iskušenja svijeta. "Presveta Djevo, vrati mi ga živa i zdrava", molila je Nivea grizući usne, svladana ljubavlju, posve zabora-vivši da je odlučila ne udati se dok ne ispuni svoju dužnost su-fražetkinje.

Mladi Del Valle opipavao je pismo svoga djeda Agustina od Valparaisa do Paname, goreći od želje da ga otvori, ali ne usuđujući se to učiniti, jer mu bijahu ognjem i mačem utuvili u glavu da pravi gospodin ne zaviruje u tuđa pisma i novčanike.

(po't'r.et u sc<piji

Znatiželja je najposlije nadvladala čast - radilo se o njegovoj sudbini, zaključio je - te je britvom pažljivo skrhao pečat, potom izložio omotnicu pari iz čajnika i otvorio je uz tisuću pre-dostrožnosti. Na taj je način otkrio da je u djedove planove spadalo i to da ga pošalju u američku vojnu školu. Šteta je, dodao je djed, što Čile nije u ratu s nekom susjednom zemljom, pa da njegov unuk postane muškarac s oružjem u ruci, kako i dolikuje. Severo baci pismo u more i napisa drugo vlastitim riječima, stavi ga u istu omotnicu i nanovo zapečati voskom. Njegova strina Paulina čekala ga je na pristaništu u San Fran-ciscu u pratnji dva lakaja i VWilliamsa, pompoznog majordoma. Nosila je kičasti šešir i svu silu velova koje je nosio vjetar i koji bi je, da nije bila toliko teška, bili dignuli u zrak. Prasnula je u glasan smijeh vidjevši nečaka kako silazi mostićem za iskrcavanje s Kristom u rukama, da bi ga potom pritisnula o so-pranske grudi, gušeći ga u brdima svojih dojki i parfemu od gardenija.

"Prvo ćemo se otarasiti ovog užasa", reče pokazujući na Krista. "Treat će ti kupiti i odjeću, ovdje nitko ne nosi ovakve stvari", dodao.

"Ovo odijelo je pripadalo mome tati", objasni Severo, posramljen.

"I vidi se, sličiš na grobara", primijeti Paulina, i tek što je to rekla prisjeti se da je dječak nedavno izgubio oca. "Oprosti mi, Severo, nisam te htjela uvrijediti. Tvoj je otac bio moj najdraži brat, jedini u obitelji s kojim se dalo razgovarati."

"Nekoliko njegovih odijela prepravili su za mene, da ne propadnu", objasni Severo napuklim glasom.

"Loše smo započeli. Možeš li mi oprostiti?"

"U redu je, strino."

U prvoj prigodi koja mu se pružila, mladić joj dade lažno pismo djeda Agustina. Ona ga površno pogleda. "Što je stajalo u onom prvom?"

37

Zarumenjenih ušiju, Severo pokuša zanijekati što je učinio, ali mu ona ne dade vremena da se zapetlja u laži.

"Ja bih učinila isto, nećaće. Želim znati što je stajalo u pismu mog oca da bih mu odgovorila, ne da bih ga poslušala."

"Pisalo je da me pošaljete u vojnu školu ili u rat, ako ga ovdje ima."

"Zakasnio si, već ga je bilo. Ali sada kolju Indijance, ako te zanima. Indijanci se ne brane loše; vidiš, upravo su ubili generala Custeru i više od dvjesto vojnika Sedme konjičke kod Wyominga. Samo se o tome priča. Kažu da se Indijanac zvan Kiša u lice, pazi kakvo poetično ime, zakleo da će se osvetiti bratu generala Custeru i da mu je u toj bici iščupao srce i pro-ždro ga. Još uvijek želiš postati vojnik?" nasmija se Paulina del Valle kroz zube.

"Nikad nisam želio ići u vojsku, to su ideje djeda Agustina."

"U pismu koje si krivotvorio stoji da želiš biti pravnik, vidim da savjet što sam ti ga dala prije nekoliko godina nije bio uzaludan. To mi je drago, dijete. Američki zakoni nisu kao čileanski, ali to je najmanje važno. Bit ćeš pravnik. Otići ćeš za pripravnika u najboljoj odvjetničkoj kancelariji u Kaliforniji, moje veze moraju nečemu poslužiti", ustvrdi Paulina.

"Bit ću vam dužnik do kraja života, strino", reče Severo, očaran.

"Točno. Nadam se da to nećeš zaboraviti, život je dug i nikad se ne zna kada ću te morati zamoliti za uslugu." "Računajte na mene, strino."

Sutradan se Paulina del Valle pojavila sa Severom u uredu svojih odvjetnika, koji su joj služili više od dvadeset pet godina zarađujući goleme provizije, i najavila im bez okolišanja kako očekuje da će njezin nećak od idućeg ponedjeljka raditi s njima da izuči zanat. Nisu se mogli usprotiviti. Strina je smjestila mladića u svojoj kući, u sunčanu sobu na drugom katu, kupila mu dobra konja, odredila mjesečnu plaću, dala mu profesora engleskog i nastavila ga predstavljati u društvu jer, prema njezinim riječima, nema boljega kapitala od veza.

"Od tebe očekujem dvije stvari, odanost i dobro raspoloženje."

"Ne očekujete li i da učim?"

"To je tvoj problem, momče. Za to što činiš sa svojim životom nije me nimalo briga."

Sljedećih se, mjeseci, međutim, Severo uvjerio da Paulina izbliza prati njegov napredak u odvjetničkoj tvrtki, da vodi računa o njegovim prijateljstvima, bilježi njegove troškove i zna mu korake čak i prije no što ih učini. Kako je sve to uspijevala doznati bijaše tajna, osim ako Williams, nedokučivi majordom, nije ustrojio mrežu nadzora. Taj je čovjek upravljao vojskom slugu, koji su obavljali svoje zadaće poput tihih sjena, živjeli u zgradi odvojenoj od kuće na kraju perivoja te im bijaše zabranjeno uputiti riječ gazdama obitelji, osim ako ih se pozove. Nisu smjeli razgovarati ni s majordomom ako se prethodno ne bi javili kućedomaćici. Severa je stajalo truda dok nije shvatio tu hijerarhiju, jer je u Čileu sve to bilo mnogo jednostavnije. Gazde su se, iako bijahu veliki despoti kao i njegov djed, kruto ophodili spram slugu, ali su se brinuli o njihovim potrebama i smatrali ih dijelom obitelji. Nikad nije vidio da bi otpustili neku sluškinju; te su žene počinjale raditi u kući u pubertetu i ostajale ondje do smrti. Mala palača na Nob Hillu uvelike se razlikovala od samostanskih kućerina u kojima je proveo djetinjstvo, s debelim ciglenim zidovima i sumornim okovanim vratima, s rijetkim pokućstvom koje je stajalo uz gole zidove. U kući njegove strine Pauline bilo je nemoguće voditi popis njena sadržaja, od brava i ključeva kupatila od masivna srebra, do zbirki porculanskih figurica, lakiranih babuški, kineske bjelokosti i svih umjetničkih ili pomodnih predmeta. Feliciano Rodriguez de Santa Cruz kupovao je da zadivi posjetitelje, ali nije bio sirov kao drugi magnati, nje-

39

govni prijatelji, koji nabavljahu knjige prema težini i slike zbog boje, da budu u skladu s naslonjačima. Paulina, pak, nije bila naročito privržena tim dragocjenostima; jedini komad pokućstva što ga je naručila u životu bijaše njezin krevet, a to je učinila s razloga koji nisu imali nikakve veze s estetikom ili raskoši. Nju je jednostavno i otvoreno zanimalo novac; izazov joj se sastojao u tome da ga domišljato zarađuje, ustrajno gomila i razborito ulaže. Nije obraćala pozornost na stvari koje je nabavljao njezin muž niti na to gdje ih stavlja, iz čega je proizašla raskošna kućerina čiji su se stanari osjećali kao stranci. Slike bijahu goleme, okviri masivni, motivi junački - Aleksandar Veliki u pohodu na Perziju - ali bilo je i na stotine manjih slika raspoređenih prema motivima, koji su davali nazive sobama: lovački salon, salon marina, salon akvarela. Zastori bijahu od debelog baršuna s teškim resama, a venecijanska zrcala do u beskraj su odražavala mramorne stupove, visoke čupove iz Sevresa, brončane kipove, žare iz kojih se prelijevalo cvijeće i voće. Postojala su dva glazbena salona s izvrsnim talijanskim glazbalima, premda se nitko u toj obitelji nije njima znao služiti a Paulinu je od glazbe hvatala glavobolja, te knjižnica na dva kata. U svakom su kutu bile srebrne pljuvačnice sa zlatnim inicijalima, jer je u tom pograničnom gradu bilo savršeno prihvatljivo pljuvati u javnosti. Felicianove sobe bijahu smještene u istočnom krilu a one njegove žene na istom katu, ali na drugom kraju kuće. Spajao ih je uzani hodnik, a između njih bile su poredane sobe njihovih sinova i gostinske sobe, sve prazne osim one Severove i druge koju je nastavio Matias, najstariji sin, jedini koji je još živio u kući. Severu del Valleu, naviknutom na neudobnost i hladnoću, koje su se u Čileu smatrale dobrima za zdravlje, trebalo je više tjedana da se priuči na čvrsti zagrljaj madraca i pernatih jastuka, na vječno ljeto uz peći i svakodnevno iznenađenje što ga je doživljavao otvarajući u kupaonici slavinu iz koje bi potekao mlaz tople vode. U

'Po'r.vret u Seriji

kući njegova djeda zahodi bijahu smrdljive kućice na dnu dvorišta, a u zimskoj bi zori voda za pranje u laborima osvanula smrznuta.

Vrijeme popodnevnog počinka zateklo bi mladog nećaka i njegovu jedinstvenu strinu u mitološkom krevetu, nju među plahtama, s računovodstvenim knjižurinama s jedne i kolačima s druge strane, dok bi on sjedio u podnožju kreveta, između na-jade i delfina, i tako smješteni komentirali su obiteljske stvari i poslove. Takav si je stupanj intimnosti Paulina dopuštala samo sa Severom, malobrojni su imali pristup njezinim privatnim sobama, ali uz njega se osjećala posve udobno u spavaćici. Taj joj je nećak pružao zadovoljstvo kakvo joj njezini sinovi nikada nisu pružali. Dva mlađa sina provodili su život kao pravi nasljednici, uživajući na račun simboličnih poslova vezanih uz poduzeća klana, jedan u Londonu a drugi u Bostonu. Ma-tiasu, najstarijem, bijaše namijenjeno da stane na čelo loze Rodrigueza de Santa Cruz y del Vallea, no za to nije imao ni najmanje sklonosti; daleko od toga da bi slijedio korake svojih srčanih roditelja, zanimao se za njihove poslovne poteze ili pravio muške potomke da produži prezime, on je od hedonizma i neženstva načinio oblik umjetnosti. "On je običan dobro odjeveni glupan", opisala ga je jednom prilikom Paulina pred Severom, ali videći u kako su dobrim odnosima njezin sin i nećak, uporno je nastojala potaknuti to novo prijateljstvo. "Moja majka nikad ne puca u prazno, zacijelo joj je plan da me ti spasiš od raskalašenosti", šalio se Matias. Severo nije na se htio natovariti zadaću da promijeni svog bratića, naprotiv, želio mu je nalikovati; u usporedbi s njime osjećao se ukočenim i mrtvački ozbiljnim. Sve gaje kod Matiasa zadivljavalo, njegov besprijekorni stil, njegova ledena ironija, lakoća kojom je neštediti-mice trošio novac. "Želim da se upoznaš s mojim poslovima. Ovo materijal isti-

4i

Čko i vulgarno društvo gaji vrlo malo poštovanja spram žena. Ovdje vrijede samo bogatstvo i veze, i zbog toga te trebam: bit ćeš mi oči i uši", najavi Paulina svome nećaku, svega nekoliko mjeseci nakon njegova dolaska.

"Nimalo se ne razumijem u poslove."

"Ali ja se razumijem. Ne tražim od tebe da razmišljaš, to je na meni. Na tebi je da šutiš, promatraš, slušaš i pričaš mi, i da zatim činiš što ti ja kažem bez suvišnih pitanja, je li jasno?"

"Nemojte od mene tražiti da izvodim smicalice, strino", odvrati Severo dostojanstveno.

"Vidim da si čuo neke klevete o meni... Vidiš, sinko, zakoni su izumljeni zato da bi jaki vladali slabijima, kojih je mnogo više. Ja nisam obvezana poštivati ih. Trebam pravniku od po-svemašnjeg povjerenja kako bih činila što me volja ne uvaljujući se u nevolje."

"Na častan način, nadam se..." upozori je Severo.

"Ah, dijete! Ovako nećemo nikamo dospjeti. Tvoja čast bit će sigurna, dokle god ne budeš pretjerivao", uzvratila Paulina.

Na taj način zapečatiše sporazum čvrst poput krvnih veza što su ih spajale. Paulina, koja ga bijaše prihvatila bez velikih očekivanja, uvjereni da je zgnubidani i da je to jedini razlog što su joj ga poslali iz Čilea, ugodno se iznenadila pameću i plemenitim osjećajima svoga nećaka. U samo nekoliko godina Severo je naučio govoriti engleski s lakoćom koju nitko drugi u obitelji nije pokazao, upoznao strinina poduzeća kao svoj džep, u dva navrata vlakom proputovao Sjedinjene Države - pri čemu je jednom doživio i napad meksičkih razbojnika - te mu je čak ostalo vremena da postane pravnikom. Sa sestričnom Niveom održavao je tjednu korespondenciju, koja je s godinama poprimila više intelektualan negoli romantičan značaj. Ona mu je pisala o obitelji i čileanskoj politici; on je njoj kupovao knjige i izrezivao članke o napretku sufraže-tkinja u Europi i Sjedinjenim Državama. Vijest da je u ameri-

u Seriji

čkom Kongresu predložen amandman za odobrenje ženskoga glasačkog prava proslavili su udaljeni jedno od drugoga, iako su se slagali u tome da je zamisliti nešto slično u Čileu ravno bezumlju. "Što imam od tolikog učenja i čitanja, rođače, ako u životu jedne žene nema prostora za djelovanje? Majka mi veli da se neću moći udati jer tjeram muškarce od sebe, kaže da se lijepo uredim i začepim usta ako želim muža. Moja obitelj plješeće kad moja braća pokažu tračak znanja - kažem tračak, jer znaš kakvi su glupani - no isto to s moje strane

smatra se ohološću. Jedini koji me podnosi moj je ujak Jose Franci-sco, jer mu pružam priliku da mi priča o znanosti, astronomiji i politici, temama o kojima voli opširno razglabati, premda ga se moje mišljenje uopće ne tiče. Ne možeš zamisliti koliko zavidim muškarcima poput tebe, kojima je svijet pozornica", pisala je. Ljubav je zauzimala tek nekoliko redaka u Niveinim i par riječi u Severovim pismima, kao da su se prešutno sporazumjeli da će zaboraviti žestoke i užurbane zagrljaje po kute-vima. Dva puta godišnje Nivea bi mu poslala svoju fotografiju da vidi kako se pretvara u ženu, a on je to obećavao učiniti sa svoje strane i uvijek zaboravljao, kao što joj je zaboravljao reći da se ni za taj Božić neće vratiti kući. Neka druga, kojoj bi hitnije bilo stalo da se uda, usmjerila bi ticala u potrazi za zaručnikom koji bi joj manje izmicao, ali ona nikad nije sumnjala da će Severo del Valle biti njezin muž. U to bijaše tako sigurna te je razdvojenost koja se protegla na više godina nije odviše brinula; bila je spremna beskonačno čekati. Severo je, pak, čuvao uspomenu na svoju sestričnu kao na simbol svega dobrog, plemenitog i čistog.

Matiasova je pojava mogla opravdati mišljenje njegove majke, prema kojoj je on bio samo dobro odjeveni glupan, ali glup nipošto nije bio. Obišao je sve važne muzeje u Europi, poznao je umjetnost, mogao je recitirati bilo kojega klasičnog pjesnika

43

i bio je jedini koji se služio kućnom bibliotekom. Njegovao je vlastiti stil, spoj boema i kicoša; od prvoga je imao navadu noćnoga života a od drugog maniju za odjevne detalje. Smatrahu ga najboljom partijom u San Franciscu, ali on se odlučno izjašnjavao kao neženja; radije bi poveo banalan razgovor s najgorim neprijateljem nego se sastao s najprivlačnijom među ženama koje bijahu zaljubljene u njega. Jedino što je imao zajedničko sa ženama bila je prekreacija, po sebi apsurdna svrha, kako je govorio. Potrebama prirode pretpostavljao je neku od brojnih profesionalnih potreba koje mu bijahu dane. Zabava među gospodom nije se smatrala pravom ako ne bi završila konjakom u baru i posjetom javnoj kući; u zemlji je bilo više od četvrt milijuna prostitutki, a dobar postotak njih zarađivao je za život u San Franciscu, od bijednih sing-song girls u China-townu do finih gospođica iz južnih država što ih je Građanski rat lansirao u otmjeni život. Mladi nasljednik, tako malo popustljiv spram ženskih slabosti, bio je uzor strpljivosti naspram neotesana ponašanja svojih prijatelja boema; bila je to još jedna od njegovih osobitosti, kao i strast prema tankim tamnim cigaretama koje je naručivao iz Egipta te književnim i stvarnim zločinima. Živio je u roditeljskoj palači na Nob Hillu i raspolagao raskošnim stanom u samome centru, iznad kojega se nalazila prostrana mansarda što ju je nazivao garconni-ere, gdje je povremeno slikao i često priređivao zabave. Družio se s boemskim svijetom, nekolicinom ubogih protuha utopljenih u stoičkoj i neizlječivoj oskudici, pjesnika, novinara, fotografa, pretendenta na pisce i umjetnike, ljudi bez obitelji koji su život provodili nagrizena zdravlja, kašljući i razgovarajući, živjeli na kredit i nisu se služili satom, jer vrijeme nije bilo izumljeno za njih. Potajno su se izrugivali odjeći i manirama čileanskog aristokrata, ali su ga podnosili jer su mu se uvijek mogli obratiti radi nekoliko dolara, gutljaja viskija ili mjesta u mansardi gdje bi proveli maglovitu noć.

(Po,Rj'RL7 u Seriji

45

"Jesi li zapazio da Matias ima pederske manire?" upita Paulina supruga.

"Kako ti pada na pamet reći takvu grozotu o vlastitome sinu! Takvih nikad nije bilo ni u mojoj niti u tvojoj obitelji!" otpo-vrnu Feliciano.

"Poznajesh li nekog normalnog muškarca koji boju šala usklađuje s bojom tapeta?" naruga se Paulina.

"Pa dobro, jebemu! Majka si mu i dužnost ti je da mu potražiš djevojku! Tom je momku već trideset godina, a i dalje je neženja. Bolje bi ti bilo da mu nađeš zaručnicu prije nego što postane pijanica, tuberan ili štogod gore", upozori je Feliciano, ne znajući da je već kasno za mlaka sredstva izbjavljenja.

Jedne od noći u kojima je bjesnjela ledena vijavica, svojstvenih zimi u San Franciscu, VWilliams, majordom u fraku, pokuca na vrata sobe Severa del Vallea. "Oprostite na smetnji, gospodine", promrmlja on s diskretnom promuklošću, ulazeći s velikim trokrakim svijećnjakom u rukama na kojima je nosio rukavice.

"Što je, VWilliamsse?" upita Severo, uzrujan, jer bio je to prvi put da mu je netko u toj kući prekinuo san.

"Bojim se da je posrijedi mala neugodnost. Riječ je o gospodinu Matiasu", reče Williams s onom kićenom britanskom smjernošću koja bijaše nepoznata u Kaliforniji te je uvijek zvučala više ironično negoli učtivo.

Objasni da je u taj kasni sat u- kuću stigla poruka što ju je poslala dama sumnjiva ugleda, stanovita Amanda Lowell, koju mladi gospodin običava posjećivati, osoba iz "druge sredine", kako je rekao. Severo pročita poruku pri svjetlu svijeća: radilo se samo o tri retka u kojima se tražila bezodvlačna pomoć za Matiasa.

"Moramo obavijestiti moga strica i strinu, Matias je možda doživio nezgodu", uzbuni se Severo del Valle.

"Obratite pozornost na adresu, gospodine, to je usred China-towna. Bilo bi bolje, čini mi se, da gospodin i gospođa ne doznaju za to", ustvrdi majordom.

"Hajte, molim vas! Mislio sam da nemate tajni pred mojom strinom Paulinom."

"Nastojim je poštediti neugodnosti, gospodine."

"Što predlažete da učinimo?"

"Da se odjenete, uzmete oružje i pođete sa mnom, ako ne tražim previše."

Williams bijaše probudio jednog konjušara da pripremi kočiju, ali je želio da sve prođe u najvećoj tišini te sam dohvati uzde i bez oklijevanja se uputi mračnim i pustim ulicama prema kineskoj četvrti, vođen instinktom konja, jer je vjetar često gasio svjetiljke na vozilu. Severo bijaše dojm da to nije prvi put što on prolazi tim uličicama. Ubrzo su ostavili kočiju i krenuli pješice prolazom koji je završavao u zamračenom dvorištu, gdje se širio neobičan i slatkast miris, kao po prženim orasima. Nije bilo ni žive duše, čuo se samo fijuk vjetra, a jedino svjetlo dopiralo je iz pukotina para neuglednih prozorčića na razini ulice. Williams upali šibicu, pročita još jednom adresu na papiru i bez ceremonija gurnu vrata koja su vodila u dvorište. Severo ga je slijedio s oružjem u ruci. Udoše u sobičak bez ventilacije, ali čist i uredan, gdje se jedva moglo disati od gusta mirisa opijuma. Oko središnjeg stola nalazile su se drvene pregrade, nanizane uza zidove, jedan ponad drugoga brodski ležajevi, prekriveni rogožinom i s komadima izdubljena drva koji su služili kao jastuci. U njima su bili Kinezi, kadšto po dvojica u pregratku, naslonjeni pobočke na male pladnjeve, na svakom od kojih je bila kutija s nekom crnom smjesom i upaljena svjetiljka. Noć već bijaše po-odmakla i droga je u većine polučila učinak; muškarci ležahu u letargiji, tumarajući u snovima, i samo su još dvojica ili tro-

'PO'RJ'RCT U

jica imali snage umočiti metalni štapić u opijum, zagrijati ga na svjetiljci, napuniti majušni čibuk i udisati dim kroz cjevčicu od bambusa.

"Bože moj!" promrmlja Severo, koji je čuo kako o tome govore, ali nikada taj prizor nije vidio izbliza.

"Bolje je nego alkohol, ako smijem reći", odvrati VWilliams. "Ne potiče nasilje i ne šteti drugima, samo onometko puši. Pogledajte koliko je ovdje tiše i čišće nego u bilo u kojoj krčmi."

Jedan stari Kinez u tunici i širokim pamučnim hlačama izišao im je u susret hramljući. Sitne crvene oči jedva su mu se vidjele između dubokih bora, brkovi mu bijahu uveli i sivi kao i tanki perčin koji mu je visio niz leđa, svi su mu nokti, osim onih na palcu i kažiprstu, bili tako dugački te su se uvijali poput repa kakva drevnog mekušca, usta mu nalikovahu crnoj udubini, a malobrojni zubi koji su mu preostali bijahu požu-tjeli od duhana i opijuma. Krivonogi djedica obratio se pristiglima na kineskom a engleski mu je majordom, na Severovo iznenađenje, odgovorio s nekoliko lajavih riječi na istom jeziku. Nastala je neobično duga stanka tijekom koje se nitko nije pomaknuo. Kinez se upiljio u VWilliamsa, kao da ga proučava, i napokon pružio ruku, u koju mu je ovaj tutnuo nekoliko dolara. Starac spremi novac u njedra ispod ogrtača, potom dohvati krnjatak svijeće i dade im znak da ga prate. Prešli su u drugu prostoriju, pa u treću i četvrtu, sve nalik onoj prvoj, hodali vijugavim hodnikom, spustili se kratkim stubištem i našli se u još jednom hodniku. Vodič im dade znak da čekaju i iščezne na nekoliko minuta, koje su se činile beskrajnima. Severo je, preznojavajući se, držao prst na okidaču, napet i ne usuđujući se kazati ni

riječi. Djedica se naposljetku vratio i proveo ih labirintom dok se nisu našli pred zatvorenim vratima, koja je stao motriti s besmislenom pažnjom, kao da odgonetava zemljovid, dok mu "VWilliams nije pružio još nekoliko dolara te ih

47

je otvorio. Uđoše u sobicu još manju od ostalih, tamniju, za-dimljeniju i zagušljiviju, jer se nalazila ispod razine ulice i nije imala ventilacije, ali inače istovjetnu prethodnima. U pregra-cima bijaše petoro bijelih Amerikanaca, četiri muškarca i jedna zrela, ali još uvijek krasna žena sa slapom riđe kose koji je padao oko nje poput kakva sablažnjivog plašta. Sudeći prema otmjenoj odjeći, bili su imućni. Svi bijahu u istom stanju sretne tuposti, osim jednoga koji je ležao jedva dišući, rasparane košulje, ruku raširenih kao na križu, kože boje krede i izvrnu-tih očiju. Bio je to Matias Rodriguez de Santa Cruz.

"Hajd'mo, gospodine, pomognite mi", naloži VWilliams Se-veru del Valleu. Podigoše ga s mukom, svaki stavi jednu ruku onesviješte-noga čovjeka sebi oko vrata i tako ga nošahu, kao raspetog, mlohava tijela, dok mu je glava visjela a noge se vukle po podu od utabane zemlje. Vratit će se istim dugačkim putem uzanim hodnicima, i prodoše redom zagušljive sobe, dok se najednom ne obreše na svježem zraku, u strašnoj bistrini noći, gdje su mogli duboko disati, nespokojni i ošamućeni. Smjestili su Ma-tiasa kako su znali i umjeli u kočiju te ih je VWilliams odvezao do garconniere za koju je Severo mislio kako sluga njegove strine ne zna da postoji. Tim veće bijaše njegovo iznenađenje kad je VWilliams izvadio ključ, otvorio glavna vrata zgrade i potom izvukao drugi da otvori vrata potkrovlja.

"Ovo nije prvi puta da spašavate mog bratića, zar ne, Wil-liamse?"

"Recimo da nije posljednji", odgovori.

Položiše Matiasa na krevet u kutu, iza japanskog paravana, i Severo ga stade škropiti vlažnim rupcima i tresti ga da se vrati iz nebesa u kojima je bio, dok je VWilliams pošao u potragu za obiteljskim liječnikom, upozorivši da bi bilo nezgodno obavijestiti strica i strinu o tome što se dogodilo.

(Po%T%eT u

"Bratić mi može umrijeti!" uzviknu Severo, sveudilj drhteći. "U tom će im slučaju to trebati reći", prihvati Williams učtivo.

Matias se pet dana previjao u agoniji, otrovan do srži. Willi-ams je u potkrovlje doveo bolničara da ga pazi i uredio da njegova odsutnost ne izazove skandal u kući. Ta je neizbježna stvar stvorila neobičnu sponu između Severa i Williamsa, prešutno sudioništvo koje se nikad nije izražavalo gestama ili riječima. S nekim pristupačnijim od majordoma Severo bi vjerovao da dijeli stanovito prijateljstvo ili barem naklonost, ali je Englez oko sebe podigao neprobojan zid suzdržanosti. Počeo ga je promatrati. Spram podređenih slugu ophodio se s istom hladnoćom i besprijeckornom uljudnošću s kojom se obraćao svojim gazdama i tako ih je uspijevao zastrašiti. Ništa nije izmicalo njegovoj pozornosti, ni sjaj izrezbarene srebrnine ni tajne svih stanara te goleme kuće. Pokazivalo se nemogućim odrediti mu dob ili podrijetlo, doimao se zauvijek zamrznutim u svojim četrdesetima, i izuzev britanskog naglaska ne bijaše nikakvih naznaka o njegovoj prošlosti. Mijenjao je bijele rukavice trideset puta dnevno, njegovo crno odijelo svagda je bilo svježije izglačano, bijela košulja od najboljega holandskog lana bijaše uštirkana poput kartona a cipele mu blistahu kao zrcala. Dah je osvježavao bombonima od metvice i koristio kolonjsku vodicu, ali jedini put kad je Severo osjetio miris metvice i lavande bijaše kada su se udružili da podignu besvjesnog Mati-asa u pušionici opijuma. Tom je prigodom uočio i njegove mišiće tvrde poput drva ispod žaketa, napete tetive na vratu, njegovu snagu i savitljivost, od čega se ništa nije poklapalo s njegovim držanjem propaloga engleskog lorda.

Jedino što su bratići Severo i Matias imali zajedničko bijahu plemićke crte lica te ljubav spram sporta i književnosti, u ostalome kao da nisu bili od iste krvi; koliko je prvi bio plemenit,

49

odvažan i iskren, toliko je drugi bio ciničan, nemaran i razuzdan, no unatoč oprečnim ćudima i godinama koje su ih razdvajale postadoše prijatelji. Matias se trudio naučiti mačevanju Severa, kojemu je manjkalo elegancije i hitrosti nužnih za tu vještinu, i uputiti ga u užitke San Francisca, ali je mladić zakazao u bančenju, jer bi zaspao na nogama; provodio je četrnaest sati dnevno u

odvjetničkom uredu, a u ostalo je vrijeme čitao i učio. Običavali su plivati goli u bazenu pred kućom i nadmetati se na turnirima u borbi prsa o prsa. Obigravali bi jedan oko drugoga, u iščekivanju, pripremajući se za skok, i napokon nasrnuli jedan na drugog, poskakujući isprepleteni, okrećući se, dok jedan ne bi uspio oboriti drugoga i pritisnuti ga o tlo. S njih je curio znoj, i razdraženi su soptali. Severo bi se silovito razdvojio, smeten, kao da je posrijedi bio nedopustivi zagrljaj a ne šakanje. Razgovarali su o knjigama i komentirali klasike. Matias je volio poeziju i kad su bili nasamo kazivao je napamet, toliko potresen ljepotom stihova da bi mu suze tekle niz obraze. I u tim je prilikama Severo bio zbunjen, jer su mu se silovita čuvstva ovoga drugog činila oblikom intimnosti zabranjenim među muškarcima. Napeto je pratio znanstveni napredak i istraživačka putovanja, koja je komentirao s Matiasom uzalud ga nastojeći zainteresirati, a jedine vijesti koje bi uspjele načeti oklop ravnodušnosti njegova bratića bijahu one o mjesnim zločinima. Matias je održavao čudnovat odnos, zasnovan na litrama viskija, s Jacobom Freemontom, starim i beskrupuloznim novinarom, vazda kratkim s novcem, s kojim je dijelio istu morbidnu očaranost zlodjelima. Free-mont je još uspijevaao objavljivati policijske reportaže u časopisima, ali bijaše definitivno izgubio ugled prije mnogo godina, kada je izmislio priču o Joaquínu Murieti, tobožnjem meksičkom razbojniku u doba zlatne groznice. Njegovi su članci uobličili mitološku ličnost, koja je izazvala mržnju bijelaca prema hispanskom stanovništvu. Da bi umirile duhove, vla-

i

sti ponudiše stanovitom kapetanu Harrvju Loveu nagradu ako uhvati Murietu. Nakon tri mjeseca potrage širom Kalifornije, kapetan se odlučio za hitro rješenje: ubio je sedmoricu Meksikanaca u zasjedi i vratio se s jednom glavom i jednom rukom. Nitko nije mogao identificirati posmrtno ostatke, ali je Loveov pothvat utišao bijelce. Jezoviti trofeji još bijahu izloženi u jednome muzeju, premda su svi bili jednodušni oko toga da je Murieta bio čudovišna kreacija tiska općenito, a napose Jacoba Freemonta. Ta i druge epizode u kojima je lažljivo novinarevo pero zamrsilo zbilju na koncu su mu priskrbile zaslužen glas varalice i zatvorile mu sva vrata. Zahvaljujući svojoj neobičnoj vezi s Freemontom, izvjestiteljem o zločinima, Matias je uspijevaao vidjeti umorene žrtve prije no što bi ih odnijeli s poprišta i prisustvovati autopsijama u mrtvačnici, prizorima koji su mu u njegovoj čuvstvenosti bili jednako odbojni koliko su ga i uzbuđivali. Iz tih pustolovina u podzemlju zločina izlazio je opijen užasom, odlazio izravno u tursku kupelj, gdje bi provodio sate izbacujući u znoju zadah smrti koji mu se lijepio za kožu, i potom se zatvarao u svoju garconniere i slikao strašne prizore ljudi raskomadanih noževima.

"Što znači sve ovo?" upitao je Severo prvi put kad je vidio te danteovske slike. "Ne očarava li te ideja smrti? Umorstvo je sjajna pustolovina, a samoubojstvo praktično rješenje. Igram se s pomišlju na jedno i drugo. Ima osoba koje zaslužuju smrt, ne čini li ti se? A što se mene tiče, pa, rođače, ne kanim umrijeti kao starkelja, radijeću svome životu stati na kraj s istom pomnjom s kojom biram odijela, zato i proučavam zločine, da bih se pripremio." "Umobolan si i, povrh svega, nemaš dara", zaključio Severo. "Da bi se bilo umjetnikom nije potreban dar, samo odvažnost. Jesi li čuo za impresioniste?" "Nisam, ali ako je ovo tu ono što slikaju te uboge hudobe, neće daleko dospjeti. Zašto ne nađeš neku ugodniju temu? Neku lijepu djevojku, na primjer?"

Matias prasne u smijeh i obavijesti ga da će u srijedu u njegovu garconniere doći odista lijepa djevojka, najveća krasotica u San Franciscu - prema općem mnijenju, dodao je. Bila je model za koji su se njegovi prijatelji borili tko će je učiniti besmrtnom u glini, na platnu i fotografskim pločama, uz dodatnu nadu da će s njom voditi ljubav. Izmjenjivali su oklade da vide tko će biti prvi, ali dosad joj još nitko nije uspio ni dotaknuti ruku.

"Pati od grozne mane: kreposti. Jedina je djeвица preostala u Kaliforniji, premda se to lako liječi. Bi li je želio upoznati?"

Tako je Severo del Valle ponovno vidio Lynn Sommers. Do tog se dana ograničavao na to da kupuje razglednice s njezinim likom u dućanima za turiste i skriva ih među stranice svojih pravničkih knjiga, poput kakva sramnog blaga. Mnogo je puta

prošao ulicom gdje se nalazio salon za čaj na Trgu Unije da bi je vidio izdaleka i diskretno se za nju raspitivao kod kočijaša, koji je svakodnevno tražio slatkiše za njegovu strinu Paulinu, ali se nikad nije usudio časno pojaviti pred Elizom Sommers kako bi od nje zatražio dopuštenje da vidi njezinu kćer. Svako izravno djelo činilo mu se nepopravljivom izdajom Nivee, njegove doživotne mile zaručnice; no drugo bi bilo susresti Lynn slučajno, odlučio je, jer bi to u tom slučaju bila podvala sudbine koju mu nitko ne bi mogao zamjeriti. Nije mu palo na um da će je u ateljeu svoga bratića Matiasa vidjeti u tako neobičnim okolnostima.

Lynn Sommers bijaše sretan plod spoja različitih rasa. Trebala se zvati Lin Chi'en, ali su njezini roditelji odlučili anglicizirati imena svoje djece i dati im prezime majke, Sommers, ne bi li im olakšali život u Sjedinjenim Državama, gdje se s Kinezima

(PO%T'ReT u

postupalo kao sa psima. Najstarijem sinu dali su ime Ebani-zer, u čast jednog starog očeva prijatelja, ali su ga zvali Lu-cky - sretnik - jer nitko u Chinatownu nije imao takvu sreću kao taj mališan. Mlađu kćer, rođenu šest godina kasnije, nazvali su Lin, u spomen na prvu ženu njezina oca, sahranjenu u Hong Kongu mnogo godina prije, ali su joj u krštenici upisali engleski oblik imena: Lynn. Prva Tao Chi enova supruga, čije je ime djevojčica naslijedila, bijaše krhko stvorenje majušnih povezanih stopala koju je muž obožavao, i još kao vrlo mladu pokosila ju je sušica. Eliza Sommers naučila je živjeti s čvrstom uspomenu na Lin te je počela smatrati još jednim članom obitelji, svojevrsnom nevidljivom zaštitnicom koja je bdjela nad blagostanjem njezina doma. Dvadeset godina prije, otkrivši da je još jednom zaniijela, zamolila je Lin da joj pomogne privesti trudnoću kraju, jer je već pretrpjela više gubitaka i nije bilo mnogo nade da će njezino iscrpljeno tijelo zadržati dijete. Tako joj je objasnio Tao Chi'en, koji joj je u svakoj prilici pomagao vlastitim vještinama zhong-yia, i usto je vodio najboljim specijalistima zapadne medicine u Kaliforniji.

"Ovaj put će se roditi zdrava djevojčica", zajamči mu Eliza.

"Kako znaš?" upita je muž.

"Jer sam za to zamolila Lin."

Eliza je uvijek vjerovala da ju je prva muževa supruga podržavala za vrijeme trudnoće, davala joj snage da donese kćer na svijet i potom se poput vile prigibala nad kolijevkom kako bi novorođenčetu donijela dar ljepote. "Zvat će se Lin", objavi iscrpljena majka kad joj napokon doniješe kćer u ruke; ali Tao Chi'en se uplaši: dati joj ime žene koja je umrla tako mlada nije bila dobra zamisao. Naposljetku se nagodiše da promijene oblik pisanja imena kako ne bi zažvali nesreću. "Izgovara se jednako, to je jedino važno", zaključila Eliza. S majčine je strane u žilama Lynn Sommers kolala engleska i čileanska krv, dok je s očeve nosila gene visokih Kineza

53

sa sjevera. Tao Chienov djed, skroman vidar, prenio je svojim muškim potomcima poznavanje ljekovitih biljaka i magičnih pripravaka za istjerivanje raznih bolesti tijela i duha. Tao Chi'en, posljednji u toj lozi, obogatio je djedovsko naslijeđe ovladavši umijećem zhong-yia uz jednoga kantonskog mudraca te provevši život u proučavanju ne samo tradicionalne kineske medicine, nego i svega što bi mu palo u ruke vezano uz medicinsku znanost na Zapadu. Izgradio si je trajan ugled u San Franciscu, američki liječnici savjetovali su se s njime i dolazili su mu pacijenti različitih rasa, ali mu nije bilo dopušteno raditi u bolnicama te mu praksa bijaše ograničena na kinesku četvrt, gdje je kupio veliku kuću čije mu je prizemlje služilo kao ambulanta a kat kao stan. Reputacija ga je štitila: nitko se nije miješao u njegovu djelatnost sa sing-song girls, kako su u Chinatownu nazivali uboge robinje seksualne trgovine, odreda malodobne djevojke. Tao Chi'en je na se preuzeo misiju da ih, koliko god može, izbavi iz bordela. U tongo-vima - skupinama koje su nadzirale, stražarile i prodavale zaštitu u kineskoj zajednici - znalo se da on kupuje male prostitutke kako bi im pružio novu priliku daleko od Kalifornije. Nekoliko su mu puta prijetili, ali nisu poduzimali drastičnije mjere, jer je prije ili kasnije netko među njima mogao zatrebati usluge slavnoga zhong-yia. Sve dok Tao Chi'en nije tražio zaštitu od američkih vlasti, dok je djelovao diskretno i spašavao djevojke jednu po jednu, strpljivo kao mrav, mogli su ga trpjeti, jer nije nanosio štetu

golemoj dobiti od njihova posla. Jedina osoba koja je Tao Chi'ena držala javnom opasnošću bila je Ah Toy, najuspješnija svodnica u San Franciscu, vlasnica nekoliko salona specijaliziranih za azijske adolescentkinje. Ona sama godišnje je uvozila stotine takvih djevojaka, i to pred neosjetljivim očima propisno podmićenih američkih činovnika. Ah Toy je mrzila Tao Chi'ena i, kao što je mnogo puta kazala, radije bi bila umrla nego mu se ponovno obratila za savjet. Uči-

u Se<piji
nila je to samo jednom, svladana kašljem, no tom su prigodom njih dvoje shvatili, a da to nisu morali izraziti riječima, kako će zauvijek biti smrtni neprijatelji. Svaka sing-song girl koju je izbavio Tao Chi'en bijaše čavao zaboden pod nokte Ah Toy, makar djevojka ne pripadala njoj. Za nju, kao i za njega, bilo je to pitanje principa.

Tao Chi'en je ustajao prije zore i izlazio u vrt, gdje je izvodio borilačke vježbe kako bi održao krepko tijelo i bistar um. Potom bi pola sata meditirao i onda naložio vatru za čaj. Probudio bi Elizu poljupcem i šalicom zelenog čaja, što ga je ona polako ispijala u krevetu. Taj je trenutak za njih dvoje bio svet: šalica čaja koju su zajedno pili zapečatila bi noć koju su provodili u strasnom zagrljaju. Ono što se zbivalo među njima iza zatvorenih vrata njihove sobe nadoknađivalo je sve dnevne napore. Njihova je ljubav započela kao blago prijateljstvo tanahno istkano posred cijele mreže zapreka, od potrebe da se sporazumiju na engleskom i nadiđu kulturne i rasne predrasude, do godina u kojima se istaknula međusobna razlika u dobi. Živjeli su i radili zajedno pod istim krovom više od tri godine prije nego što su se osmjelili prijeći nevidljivu granicu koja ih je dijelila. Trebalo je da Eliza prohoda tisuće milja na beskonačnom putovanju tražeći hipotetičnog ljubavnika koji joj je poput sjene izmicao između prstiju, da putem odbaci krhotine svoje prošlosti i nevinosti, i da se suoči sa svojim opsesijama pred odrubljenom i u džinu sačuvanom glavom legendarnog razbojnika Joaquina Muriete, kako bi uvidjela da joj je sudbina biti uz Tao Chi'ena. Zhong-yi je, nasuprot tome, to znao mnogo prije i očekivao je sa šutljivom ustrajnošću zrele ljubavi.

One noći kada se Eliza napokon usudila prijeći osam metara hodnika koji je njezinu sobu dijelio od Tao Chi'enove, njihovi su se životi posve promijenili, kao da im je udarcem sjeki-

r*~' 55

rom u korijenu odsječena prošlost. Od te vatrene noći nije bilo ni najmanje mogućnosti niti iskušenja da se vrate na prijašnje, samo izazov da si izbere mjesto u svijetu koji nije trpio miješanje rasa. Eliza je došla bosa, u spavaćici, pipajući u mraku, gurnula Tao Chi'enova vrata sigurna da će ih zateći nezaključanima, jer je slutila da je on želi koliko i ona njega, ali unatoč toj sigurnosti bijaše preplašena nepovratnošću vlastite odluke. Dugo je dvojila hoće li poduzeti taj korak, jer joj je Zhong-yi bio zaštitnik, otac, brat, najbolji prijatelj, jedina obitelj koju je imala u toj stranoj zemlji. Bojala se da će sve to izgubiti postane li mu ljubavnicom; no već je bila pred pragom i čežnja da ga dotakne bila je moćnija od mudrolija razuma. Ušla je u sobu i uza svjetlo svijeće koja bijaše na stolu ugledala ga na krevetu, prekriženih nogu, u tunici i hlačama od bijelog pamuka, kako je čeka. Eliza se nije dospjela pitati koliko je noći tako proveo, pomno prateći šum njezinih koraka u hodniku, jer bijaše zbunjena vlastitom odvažnošću, drhteći od plahosti i iščekivanja. Tao Chi'en joj nije ostavio vremena za uzmak. Izišao joj u susret, raskrilo ruke, a ona mu se naslijepo bacila u zagrljaj te sakrila lice uz njegove grudi udišući tako poznat miris toga čovjeka, slani vonj morske vode, držeći se objema rukama za njegovu tuniku jer su joj klecala koljena, dok joj je nezadrživa bujica objašnjenja navirala na usta i miješala se s ljubavnim riječima na kineskom što ih je on mrmljao. Osjetila je ruke koje je podižu s tla i blago je poliježu na krevet, osjetila je mlaki dah na vratu i ruke koje su je držale, a potom je obuzme nesavladivi nemir i počne drhtati od kajanja i straha.

Otkako mu je u Hong Kongu umrla supruga, Tao Chi'en se povremeno tješio žurnim zagrljajima plaćenih žena. Više od šest godina nije vodio ljubav iz ljubavi, ali nije dopustio da ga hitnja ozlovolji. Toliko je puta u mislima prešao Elizinin tijelom i toliko ju je dobro poznao te kao da je s kartom u rukama hodao po njezinim blagim udubinama i brežuljcima.

u Seriji

Ona je vjerovala da je upoznala ljubav u naručju svoga prvog ljubavnika, ali intimnost s Tao Chi'enom otkrila je razmjere njezina neznanja. Strast koja ju je zaludivala kad joj je bilo šesnaest godina, zbog koje je prešla pola svijeta i nekoliko puta riskirala život, bijaše opsjena koja joj se sada činila apsurdnom; tada se zaljubila u ljubav, pristajući na mrvicu što joj ih je davao muškarac kojega je više zanimalo da ode nego da ostane s njom. Tražila ga je četiri godine, uvjeren da se mladi idealist kojega je upoznala u Čileu preobrazio u Kaliforniji u neobičnog razbojnika po imenu Joaquin Murieta. Za to ju je vrijeme Tao Chi'en očekivao s poslovičnim mirom, siguran da će ona prije ili kasnije prijeći prag koji ih je razdvajao. Dopalo ga je da je prati kada su izložili glavu Joaquina Murieta za zabavu Amerikancima i pouku Latinoamerikancima. Vjerovao je da Eliza neće podnijeti pogled na taj odvratni trofej, ali ona je stajala kao ukopana pred staklenkom u kojoj je počivala glava tobožnjeg zločinca i ravnodušno je motrila, kao da se radi o glavici kiselog kupusa, dok se nije posve uvjerila da to nije čovjek kojega je godinama slijedila. Zapravo joj je bilo svejedno koji je njegov identitet, jer je za dugog putovanja na kojemu je tragala za nemogućom romansom stekla nešto jednako dragocjeno kao ljubav: slobodu. "Sada sam slobodna", bijaše sve što je rekla pred izloženom glavom. Tao Chi'en shvati da se u sebi riješila bivšeg ljubavnika, da joj je svejedno živi li on ili je umro tražeći zlato na obroncima Sierra Nevade; u svakom ga slučaju više neće tražiti, i ako se taj čovjek jednoga dana i pojavi, ona će ga biti kadra vidjeti u njegovoj pravoj veličini. Tao Chi'en je uzme za ruku te izadoše sa zlokobne izložbe. Vani udahnuše svjež zrak i stadoše hodati u miru, spremni da započnu sljedeću etapu svojih života.

Noć u kojoj je Eliza ušla u Tao Chi'enovu sobu potpuno se razlikovala od potajnih i užurbanih zagrljaja s njezinim prvim ljubavnikom u Čileu. Te je noći otkrila neke od mnogobrojnih

57

mogućnosti užitka i upoznala dubinu ljubavi koja će joj ostati jedina do kraja života. Sasma spokojan, Tao Chi'en ju je lišavao nataloženih strahova i beskorisnih uspomena, neumorno ju je i ustrajno milovao dok nije prestala drhtati i otvorila oči, dok se nije opustila pod njegovim mudrim prstima, a on osjetio kako leluja, otvara se i rasvjetljuje, čuo gdje jeca, zove ga, moli, vidio je pokornu i vlažnu, spremnu da se preda i primi ga u punini; dok oboje više nisu znali gdje se nalaze, tko su, gdje završava on i gdje počinje ona. Tao Chi'en ju je odveo s onu stranu vrhunca, u tajnovitu dimenziju gdje ljubav i smrt nalikuju jedna drugoj. Očutješe kako im se duhovi šire, kako im iščezavaju želje i pamćenje, kako se prepuštaju jednoj jedinoj neizmjerljivoj jasnoći. Grižahu se u tom čudesnom prostoru prepoznajući se, jer su možda ondje bili zajedno u svome prošlom životu i bit će to još mnogo puta u budućem, kao što je kazao Tao Chi'en. Bijahu vječni ljubavnici, tražiti i uvijek iznova nalaziti jedno drugo bijaše im karma, reče on u uzbuđenju; ali Eliza odvrati, smijući se, da to nije ništa tako ozbiljno kao karma, već naprosto želja za bludom, i da je, istini za volju, već nekoliko godina umirala od želje da to čini s njim te da očekuje da Tao otada pa nadalje ne ponestane entuzijazma, jer će joj to biti prioritet u životu. Hopsanje je potrajalo cijele te noći i dobar dio sljedećega dana, dok ih glad i žeđ nisu primorale da posrćući izađu iz sobe, opijeni i sretni, ne puštajući si ruke iz straha da se odjednom ne probude i otkriju da se bijahu izgubili u snoviđenju.

Strast koja ih je združila te noći i koju su pothranjivali s iznimnom pažnjom, održavala ih je i štitila u neizbježnim trenucima nevolje. S vremenom se ta strast obogatila nježnošću i smijehom, prestali su istraživati stotinu i jedan način vođenja ljubavi, jer im je dostajalo tri ili četiri te više nije bilo potrebno da se međusobno iznenađuju. Što su se više poznavali, dijelili su veću naklonost. Od te prve ljubavne noći spavahu spleteni

<PO%T<RLT U

u čvor, dišući istim udisajima i sanjajući iste sne; ali život im nije bio lak, bijahu gotovo trideset godina zajedno u svijetu u kojemu nije bilo mjesta za par poput njihova. Tijekom godina ta sitna bjelkinja i taj visoki Kinez postadoše poznati prizor u Chinatownu, ali nikada ih nisu posve prihvatili. Naučili su ne dodirivati se u javnosti, sjediti odvojeno u kazalištu i hodati ulicom na

nekoliko koraka razdaljine. U pojedine restorane i hotele nisu mogli ući zajedno, i kad su otputovali u Englesku, ona da posjeti svoju pomajku, Rose Sommers, a on da drži predavanja o akupunkturi na klinici Hobbs, nisu mogli biti u prvoj klasi broda niti dijeliti kabinu, premda se ona noću iskra-dala da bi spavala s njim. Vjenčaše se tajno prema budističkom obredu, no njihov brak nije imao zakonsku vrijednost. Lucky i Lynn bijahu upisani kao nezakonita djeca priznata od oca. Tao Chi'en je uspio postati građaninom nakon bezbrojnih formalnosti i potkupljivanja te bijaše među rijetkima kojima je pošlo za rukom provući se mimo Akta o isključenju Kineza, još jednoga od diskriminacijskih zakona u Kaliforniji. Njegovo divljenje i odanost drugoj domovini bijahu bezuvjetni, kao što je to pokazao u Građanskom ratu, kada je proputovao kontinent da bi se javio kao dobrovoljac na bojištu i pomagao američkim liječnicima tijekom četiriju ratnih godina, ali se u dubini osjećao strancem i želio je da ga, makar proveo cijeli život u Americi, sahrane u Hong Kongu. Obitelj Elize Sommers i Tao Chi'ena stanovala je u prostranoj i udobnoj kući, solidnije izgrađenoj od ostalih u Chinatownu. U njihovoj se okolini uglavnom govorio kantonski i sve je, od jela do novina, bilo kinesko. Nekoliko blokova dalje nalazila se španjolska četvrt La Mision, gdje je Eliza Sommers običavala šetkati iz užitka da govori na španjolskom, ali dan joj je pro-tjecao među Amerikancima u neposrednoj blizini Trga Unije, gdje se nalazio njezin otmjeni salon za čaj. Svojim je kolačima od početka pridonosila izdržavanju obitelji, jer je velik dio Tao Chi'enovih prihoda završavao u tuđim rukama: ono što nije odlazilo za pomoć siromašnim kineskim nadničarima u vrijeme bolesti i nevolje, znalo je završiti na tajnim dražbama malih ropkinja. Spašavanje tih djevojčica iz sramotna života postalo je Tao Chi'enovom svetom misijom, takvom ju je Eliza Sommers shvaćala od početka i prihvatila je kao još jednu osobinu svoga muža, još jedan od brojnih razloga s kojih ga je ljubila. Posao s kolačima pokrenula je da mu ne dodijava moljkanjem novca; bila joj je potrebna neovisnost da bi svojoj djeci pružila najbolje američko obrazovanje, jer je željela da se posve ukllope u Sjedinjenim Državama i žive bez ograničenja nametnutih Kinezima i Hispanoamerikancima. S Lynn je uspjela u tome, ali su joj s Luckyjem planovi propali, jer je momak bio ponosan na svoje podrijetlo i nije namjeravao napustiti Chi-natown. Lynn je obožavala svog oca - bilo je nemoguće ne voljeti toga blagog i velikodušnog čovjeka - ali se sramila svoje rase. Kao vrlo mlada shvatila je da je jedino mjesto za Kineze njezina četvrt, u ostalom dijelu grada bijahu omraženi. Omiljeni sport bijelih dječaka bijaše kamenovanje nebesnika ili rezanje njihovih perčina nakon što bi ih dobro izbatinali. Kao i njezina majka, Lynn je živjela jednom nogom u Kini a drugom u Sjedinjenim Državama, njih su dvije govorile isključivo engleski te se češljale i odijevale po američkoj modi, premda su u kući običavale nositi tuniku i svilene hlače. Lynn je malo toga naslijedila od oca, izuzev krupnih kostiju i istočnjačkih očiju, a još manje od majke; nitko nije znao odakle izvire ta neobična ljepota. Nikad joj nisu dopuštali da se igra na ulici kao njezin brat Luckv, jer su u Chinatownu žene i djevojčice iz imućnih obitelji živjele posve izdvojene. U rijetkim prilikama kada bi šetala po četvrti, otac ju je držao za ruku a pogled joj bio prikovan za zemlju, da ne bi izazivala mnoštvo što su ga

gotovo u cijelosti činili muškarci. Oboje su privlačili pozornost, ona zbog ljepote a on zato što se odijevao kao Amerikanac. Tao Chi'en već godinama nije imao perčin tipičan za njegove sunarodnjake, nego kratku kosu zalizanu unatrag, te je nosio besprijekorno crno odijelo, košulju s uškrobljenim ovratnikom i cilindar. Izvan Chinatowna, međutim, Lynn se posve slobodno kretala, kao bilo koja bijela djevojka. Obrazovala se u prezbiterijanskoj školi, gdje su je poučili osnovnim pojmovima kršćanstva te je, združivši potonje s budističkim navadama svoga oca, došla do uvjerenja kako je Krist Budina reinkarnacija. Sama je išla u kupovinu, na satove klavira i u posjete školskim prijateljima, a poslije podne bi sjela u majčin čajni salon, gdje je pisala školske zadaće i razonođivala se prečitava-jući ljubavne romane koje je kupovala za deset centi ili koje bi joj pratetka Rose slala iz Londona. Nastojanja Elize Sommers da je zainteresira za kuhinju ili koju god drugu kućansku aktivnost bijahu uzaludna: činilo se da njezina kći nije stvorena za svakodnevne poslove.

Sazrijevši, Lynn je zadržala anđeosko lice tuđinke a tijelo joj se popunilo uznemirujućim oblinama. Godinama su njezine fotografije kružile bez većih posljedica, ali sve se promijenilo kada je s petnaest godina dobila konačan izgled i postala svjesna pustošeće privlačnosti što ju je izazivala u muškaraca. Njezina majka, prestravljena posljedicama te strašne moći, pokušala je svladati poriv zavodjenja u svoje kćeri, gnjaveći je propisima čednosti i učeći je da hoda kao vojnik, ne pomičući ramena i bokove, ali sve se pokazalo uzaludnim: muškarci svih dobi, rasa i položaja lomili su se da bi joj iskazali divljenje. Uvidjevši prednosti svoje ljepote, Lynn ju je prestala proklinjati, kao što je činila u djetinjstvu, i odlučila da na kratko vrijeme bude modelom umjetnicima, dok ne stigne kraljević na krilatom konju i uvede je u bračnu sreću. Fotografije koje su je

61

tijekom djetinjstva prikazivale kao vilu na njihaljci njezini su roditelji podnosili kao nedužan hir, ali su njezino novo ženstveno držanje kojim se šepirila pred kamerama smatrali golemom opasnošću. "To poziranje nije nikakvo dolično zanimanje, nego čista propast", zaključila Eliza Sommers tužno, jer je uvidjela da neće uspjeti odvratiti kćer od njezinih tlapnji niti je zaštititi od zamki ljepote. Povjerala je svoj nemir Tao Chi'enu, u jednom od onih savršenih trenutaka kada su počivali nakon vođenja ljubavi, a on joj objasni da svatko ima svoju karmu i da nije moguće upravljati tuđim životima, samo katkad ispraviti smjer vlastitoga; ali Eliza nije željela da je nesreća snađe nespremnu. Uvijek je pratila Lynn kad je ova pozirala fotografima, pazeći na pristojnost - goli listovi pod umjetničkim izlikama nisu dolazili u obzir - i sada kad je djevojci bilo devetnaest godina, bijaše spremna udvostručiti svoju revnost. "Neki slikar stalno ide za Lynn. Želi da mu pozira za sliku Salome", obavijesti jednoga dana svog muža.

"Koga?" upita Tao Chi'en jedva podižući pogled s medicinske enciklopedije.

"Salome, one sa sedam velova, Tao. Čitaj Bibliju." "Ako je iz Biblije zacijelo je dobro, pretpostavljam", promrmlja on rastreseno.

"Znaš li kakva je bila moda u vrijeme Ivana Krstitelja? Ne budem li pazila, naslikat će ti kćer s razgolićenim sisama!"

"Onda pazi", nasmiješi se Tao, obujmi ženu oko struka te je posjedne na knjižurinu koja mu je bila na koljenima i savjetova je da se ne da preplašiti varkama uobrazilje. "Ah, Tao! Što da radimo s Lynn?" "Ništa, Eliza, već će se ona udati i podariti nam unuke." "Pa još je dijete!"

"U Kini bi već bila prestara za zaruke."

"U Americi smo, i ona se neće udati za Kineza", zaključila.

u Seriji

"Zašto? Ne sviđaju ti se Kinezi?" našali se zhong-yi.

"Na ovom svijetu nema takvog muškarca kao što si ti, Tao, ali vjerujem da će se Lynn udati za bijelca."

"Kažu mi da Amerikanci ne znaju voditi ljubav."

"Možda ih ti možeš naučiti", zarumeni se Eliza, nosa pritisnuta uz mužev vrat. Lynn je pozirala za sliku Salome u svilenoj mrežastoj košulji boje puti ispod velova, pred neumornim pogledom svoje majke, ali Eliza Sommers nije se umjela postaviti jednako odlučno kada su njezinoj kćeri ponudili golemu čast da bude model za kip Republike koji će se podići u središtu Trga Unije. Kampanja za skupljanje sredstava trajala je mjesecima, ljudi su pridonosili koliko su mogli, daci s po nekoliko centi, udovice s nekoliko dolara, a magnati poput Feliciana Rodrigueza s masnim čekovima. Novine su dnevno objavljivale svotu dosegnutu do prethodnog dana, dok se nije skupilo dovoljno da se spomenik naruči od čuvenoga kipara dovedenog iz Phila-delphijske posebnosti za taj ambiciozni projekt.

Najistaknutije obitelji u gradu nadmetale su se u priređivanju zabava i plesova kako bi umjetniku pružile priliku da izabere njihove kćeri; već se znalo da će model za Republiku biti simbol San Francisca i sve su djevojke žudile za takvom počasti. Kipar, čovjek suvremen i smjelih zamisli, tjednima je tražio idealnu djevojku, ali ni jednom nije bio zadovoljan. Da bi predstavio moćan američki narod, sačinjen od odvažnih useljenika pristiglih sa svih strana svijeta, objavio je, želio je neku miješane rase. Financijeri projekta i gradske vlasti sablazniše se; bijelci nisu mogli zamisliti da bi ljudi druge boje bili posvema ljudi i nitko nije htio čuti za to da bi jedna mješanka dominirala gradom

podignuta na obelisk na Trgu Unije, kao što je želio taj čovjek. Ka-lifornija jest predstavljala avangardu u umjetnosti, smatrane su novine, ali to s mješankom prevršilo je mjeru. Kipar je već umalo podlegao pritisku i odlučio se za kćer nekih danskih

63

useljnika, kada je slučajno ušao u slastičarnicu Elize Sommers, u namjeri da se utješi čokoladnim eclairom, i ugledao Lynn. Bijaše to žena koju je toliko tražio za svoj kip: visoka, dobro građena, savršenih kostiju, nije samo posjedovala dostojanstvo carice i klasične crte lica, već i egzotičan pečat za kojim je žudio. Bilo je u njoj nešto više od sklada, nešto jedinstveno, mješavina istoka i zapada, putenosti i nevinosti, snage i krhkosti, što ga je posve osvojilo. Obavijestivši njezinu majku da ju je izabrao za model, uvjeren da ukazuje strahovitu čast toj skromnoj obitelji slastičara, naišao je na žestok otpor. Elizi Sommers je dodijalo gubiti vrijeme bdijući nad Lynn u ateljeima fotografa čiji je jedini zadatak pritisnuti prstom jedno dugme. Pomisao da to čini pred tim čovječuljkom koji je smišljao brončani kip visok nekoliko metara nadavala joj se mučnom; ali Lynn su izgledi da bude oličenjem Republike činili tako ponosnom te nije imala srca odbiti ga. Kipar se našao u nevolji kako da uvjeri njezinu majku da je kratka tunika odgovarajuće ruho za tu priliku, jer ona nije vidjela vezu između američke republike i tog komada grčke odjeće, ali se naposljetku nagodiše da će Lynn pozirati nagih nogu i ruku, ali pokrivenih grudima.

Lynn, izgubljenom u svijetu romantičnih maštarija, bijahu strane brige njezine majke oko očuvanja njezine kreposti. Osim svojim uznemirujućim tjelesnim izgledom, nije se ničim isticala; bila je obična i prosječna djevojka koja je prepisivala stihove u bilježnice ružičastih stranica i skupljala porculanske minijature. Njezina mlitavost nije potjecala od otmjenosti, nego od lijenosti, a sjeta joj nije odavala tajnu, nego ispraznost. "Neka je ostave na miru, dok sam ja živ, Lynn neće ništa nedostajati", obećao je Lucky mnogo puta, jer je jedini posve shvaćao koliko je njegova sestra tupava.

Lucky, nekoliko godina stariji od Lynn, bijaše čisti Kinez. Osim u rijetkim prigodama kad je morao obaviti neku za-

(P01{t'rLt U

konsku formalnost ili se fotografirati, nosio je haljetak, široke hlače, traku oko pojasa, sandale s drvenim potplatima, ali uvijek i kaubojski šešir. Nije imao ništa od očeva otmjenog držanja, majčine istančanosti niti ljepote svoje sestre; bijaše nizak, kratkonog, četvrtaste glave i zelenkaste kože, no privlačan sa svoga neodoljivog smiješka i zaraznog optimizma, koji je proizlazio iz pouzdanja u obilježnost sretnom sudbinom. Ništa mu se loše nije moglo dogoditi, smatrao je, sreća mu bijaše zajamčena rođenjem. Taj je dar otkrio kad mu je bilo devet godina, igrajući fan-tan na ulici s drugim dječacima; tog je dana stigao kući objavivši da će počev od tog trenutka njegovo ime biti Lucky - umjesto Ebanizer - i više se nije odazivao na ovo posljednje. Sreća ga je pratila posvuda, dobivao je u svim postojećim igrama na sreću te, iako je bio buntovan i smion, nikad nije imao problema s tongovima ili bjelačkim vlastima. Čak ni irski policajci nisu odolijevali njegovoj simpatičnoj naravi, i dok su njegovi drugovi dobivali batine, on bi se izvukao iz gužve zahvaljujući nekom vicu ili čaroliji, jednoj od mnogih što ih je umio izvesti svojim čudesnim opsjenarskim rukama. Tao Chi'en se nije mirio s lakoumnošću svoga jedinca i proklinjao je tu sretnu zvijezdu koja mu je dopuštala da izbjegne napore običnih i prosječnih smrtnika. Ono što mu je želio nije bila sreća, već pronicljivost. Jadilo ga je vidjeti gdje prolazi ovim svijetom kao zadovoljna ptičica, jer će mu takav stav pokvariti karmu. Vjerovao je da duša napreduje k nebu putem milosrđa i patnje, svladavajući zapreke plemenitošću i veliko-dušnošću, a ako Luckvjev put bude uvijek sretan, kako će nadići samoga sebe? Plašio se da će se u budućnosti reinkarnirati u guštera. Tao Chi'en je želio da njegov prvorodenac, koji će mu trebati pomoći u starosti i štovati uspomenu na nj nakon njegove smrti, nastavi plemenitu liječničku tradiciju u obitelji, čak je sanjao o tome da će ovaj postati prvi kinesko-ame-rički liječnik s diplomom; no Lucky je ćutio gnušanje spram

smrdljivih ljekovitih napitaka i akupunktturnih igala, ništa mu se nije gadilo kao tuđe bolesti i nije uspijevao razumjeti užitak svoga oca pred upaljenim mjehurom ili licem posutim gnojnim prištevima. Dok nije navršio šesnaestu i otisnuo se na ulicu, morao je pomagati Tao Chi'enu u ordinaciji, gdje mu je ovaj dosađivao imenima bolesti i njihovom primjenom te ga nastojao naučiti neodredivom umijeću mjerenja bila, uravno-teživanja energije i identificiranja tjelesnih sokova, istančanim vještinama koje su dječaku ulazile na jedno uho i izlazile na drugo, ali ga barem nisu užasavale kao znanstveni tekstovi o zapadnoj medicini što ih je njegov otac revno proučavao. Grozio se slika tjelesa bez kože, s ogoljenim mišićima, žilama i kostima, ali čiji intimni dijelovi bijahu pokriveni, kao i kirurških zahvata opisanih do u najsirovije pojedinosti. Nije mu nedostajalo izlika da se skloni iz ordinacije, ali je uvijek stajao na raspolaganju kada je trebalo sakriti neku od ubogih sing-song girls što ih je njegov otac običavao dovoditi kući. Ta mu tajna i opasna djelatnost bijaše kao po mjeri. Nitko bolji od njega za odvođenje iznurenih djevojčica pred nosom tongova, nitko spretniji da ih izvede iz četvrti čim bi se malko oporavile, nitko domišljatiji tko bi udesio tako da zauvijek iščeznu u prostranstvima slobode. Nije to činio obuzet milosrđem kao Tao Chi'en, nego zanesen žudnjom da se sukobi s rizikom i stavi svoju sretnu zvijezdu na kušnju.

Prije no što je navršila devetnaestu, Lynn Sommers je već odbila nekolicinu udvarača i naviknula se na muške počasti, koje je primala s prezirom kraljice, jer se nijedan od obožavatelja nije poklapao s njezinom predodžbom romantičnog princa, nitko joj nije govorio riječi što ih je njezina pratetka Rose Sommers pisala u svojim romanima, sve ih je smatrala običnima i nedostojnima njezine osobe. Vjerovala je da se sastala s uzvišenom sudbinom na koju je imala pravo kad je upoznala jedinog muškarca koji je nije pogledao dvaput, Matiasa

Rodrigueza de Santa Cruza. Bijaše ga vidjela izdaleka u nekoliko navrata, na ulici ili u kočiji s Paulinom del Valle, ali nisu izmijenili ni riječi; on je bio dosta stariji, živio je u krugovima kojima Lynn nije imala pristupa, i da nije bilo spomenika Republici možda nikad ne bi bili nabasali jedno na drugo. S izlikom da nadgledaju skupocjeni projekt, u kiparevu ateljeu sastajahu se političari i magnati koji su pridonijeli financiranju kipa. Umjetnik bijaše ljubitelj slave i dobrog života; dok je radio, naizgled zadubljen u osnovu kalupa u koji će se izliti bronca, uživao je u krepkome muškom društvu, bocama šampanjca, svježim kamenicama i dobrim cigarama što su ih donosili posjetitelji. Na podiju, osvijetljenom jednim oknom na krovu koje je propuštalo prirodnu svjetlost, Lynn Sommers je držala ravnotežu na vrhu prstiju, s rukama uvis, u položaju koji je bilo nemoguće održati dulje od nekoliko minuta, s lovorovim vijencem u jednoj ruci i američkim ustavom na pergamentu u drugoj, u laganoj nabranoj tunici koja joj je visjela s jednog ramena do koljena, otkrivajući joj tijelo jednako koliko ga je pokrivala. San Francisco bijaše dobro tržište za žensku golotinju; u svim su barovima bile izložene slike bujnih ropki-nja, fotografije kurtizana s podignutim stražnjicama i sadrene freske s nimfama koje ganjaju neumorni satiri; posve nag model izazvao bi manje radoznalosti od te djevojke koja se odbijala svući i nije se odvajala od budnog majčina oka. Eliza Sommers, u tamnoj haljini, ukočeno je sjedila na stolici uz podij na kojemu je pozirala njezina kći i bdjela odbijajući kamenice i šampanjac kojim su joj htjeli odvratiti pažnju. Ti su starčići dolazili nagnani pohotom, a ne ljubavlju spram umjetnosti, to je bilo jasno kao dan. Ona nije bila u položaju da spriječi njihovu nazočnost, ali je barem mogla biti sigurna da njezina kći neće prihvaćati pozive i, koliko je moguće, smijati se šalama niti odgovarati na nesmotrena pitanja. "Na ovom svijetu ništa nije besplatno. Za ove ćeš trice platiti visoku cijenu", upo-

67

zori je pošto se djevojka ozlovoljila jer je bila primorana odbiti nečiji dar. Poziranje za kip pokazalo se beskonačnom i zamornom rabotom, od koje su djevojku spopadali grčevi u nogama te se kočila od hladnoće. Bijaše početak siječnja i peći u kute-vima nisu uspijevali zagrijati tu prostoriju visokih stropova u kojoj je vladao propuh. Kipar je radio u kaputu i obeshrabrujuće sporo, rušeći danas što je učinio jučer, kao da nije imao gotovu predodžbu, unatoč stotinama skica Republike prikucanim za zidove.

Jednoga zlosretnog utorka pojavio se Feliciano Rodriguez de Santa Cruz sa svojim sinom Matiasom. Do njega je dospjela vijest o egzotičnom modelu i kanio ju je upoznati prije nego što podignu spomenik na trgu, njegovo ime izađe u novinama a djevojka postane neuhvatljivom lovinom, u slučaju da spomenik napokon bude otkriven. S obzirom na brzinu kojom je sve teklo, lako se moglo dogoditi da prije nego što bude izliven u bronci protivnici projekta dobiju bitku i da cijela stvar propadne; mnogi se nisu slagali s idejom republike koja ne bi bila anglosaska. Staro obješenjačko srce Felicianovo još je poskakivalo na miris osvajanja, zato je i došao onamo. Bilo mu je preko sedamdeset godina, ali činjenica da model još nije navršio dvadesetu nije mu se činio nepremostivom preprekom; bijaše uvjeren da ima malo toga što se ne može kupiti novcem. Dostajao mu je trenutak da procijeni situaciju vidjevši Lynn na podiju, tako mladu i krhku, kako drhti pod svojom bestidnom tunikom, i atelje pun mužjaka spremnih da je proždru; no nije samilost prema djevojci niti strah od ljudožderske konkurencije u njemu zaustavio početnu pobudu da se zaljubi, nego Eliza Sommers. Smjesta ju je prepoznao, iako ju je vrlo rijetko viđao. Nije posumnjao da je model o kojemu je čuo tolike komentare kći prijateljice njegove žene.

Lynn Sommers je Matiasovo prisustvo uočila tek pola sata kasnije, kada je kipar objavio da je sesija zaključena te se mo-

(Po%T'ReT u Seriji

gla otarasiti lovorova vijenca i pergamenta i sići s podija. Majka joj stavi ogrtač preko ramena i pruži joj šalicu čokolade, vodeći je iza paravana gdje se imala odjenuti. Matias je stajao kraj prozora i odsutno promatrao ulicu; u tom trenutku jedino njegove oči nisu bile prikovane za nju. Lynn je odmah zapazila muževnu ljepotu, mladost i visoko podrijetlo toga čovjeka, njegovu biranu odjeću, ponosno držanje, pramen keste-njaste kose koji mu je s brižljivim nehajem padao na čelo, savršene ruke sa zlatnim prstenjem na malim prstima. Zapanjivši se što je tako ignoriraju, hinila je da se spotaknula kako bi privukla njegovu pozornost. Nekoliko ruku bilo je spremno pri-držati je, osim onog kicoša na prozoru, koji ju je jedva okrznuo pogledom, posve ravnodušan, kao da je riječ o komadu pokućstva. I tada je Lynn, dok joj je mašta galopirala, i premda nije imala nikakva razloga za koji bi se uhvatila, odlučila da je taj muškarac ljubavnik što su joj ga godinama naviještali ljubavni romani: napokon je našla svoju sudbinu. Dok se oblačila iza paravana, bradavice joj bijahu tvrde poput kamičaka.

Matiasova ravnodušnost nije bila hinjena, on uistinu nije zapažao djevojku, tamo je bio iz pobuda koje su imale malo veze s pohotom: morao je s ocem razgovarati o novcu i nije našao bolju priliku da to učini. Voda mu je došla do grla i smjesta mu je trebao ček da pokrije kartaške dugove u jednoj igračnici u Chinatownu. Otac ga je opomenuo da ne kani dalje financirati takvu razonodu i, da se nije radilo o životu i smrti, kao što su mu vjerovnici jasno dali do znanja, bio bi se snašao tako da potrebnu svotu pomalo izvlači od majke. Taj put, međutim, nebesnici nisu bili spremni čekati, i Matias je ispravno pretpostavio da će prilikom tog posjeta kipar oraspoložiti njegova oca te će mu biti lakše dobiti ono što od njega želi. Nekoliko dana poslije, na zabavi sa svojim boemskim prijateljima, shvatio je da se nalazio u prisustvu Lynn Sommers, najpoželjnije djevojke u tom trenutku. Morao je uložiti napor da je se

69

sjeti i tada se zapitao hoće li je biti kadar prepoznati ako je vidi na ulici. Kada su pale oklade oko toga tko će je prvi zavesti, on je objavio da će to učiniti u tri koraka. Prvi će se, rekao je, sastojati u tome da ona dođe sama u garconniere kako bi je predstavio drugovima, drugi u tome da je nagovori da pred njima pozira naga, a treći da je osvoji udvaranjem, sve to u roku od mjesec dana. Kada je u srijedu popodne pozvao svog bratića Severa del Vallea da upozna najljepšu ženu u San Franciscu, ispunjavao je prvi dio oklade. Bilo je lako diskretnim znakom pozvati Lynn s prozora čajnog salona njegove majke, čekati je na uglu nakon što izađe s nekom izmišljenom izlikom, prošetati s njom duž nekoliko blokova, kazati joj par laskavih riječi, koje bi u iskusnije žene izazvale smijeh, i ugovoriti sastanak u ateljeu uz upozorenje da dođe sama. Osjetio se frustriranim, jer je predmnijevao da će izazov biti zanimljiviji. Prije srijede predviđene za sastanak nije se čak morao odviše truditi da je

zavede, dostajalo je nekoliko čeznutljivih pogleda, dodir usnama o njen obraz, pokoji uzdah i pametna rečenica proša-ptana u uho, da razoruža djevojku koja je drhtala pred njim, spremna za ljubav. Ta ženska žudnja za predavanjem i patnjom Matiasu se nadavala patetičnom, upravo je to najviše prezirao kod žena, i zato se tako dobro slagao s Amandom Lowell, koja je gajila isti besraman stav spram osjećaja i poštovanje prema užitku. Lynn, hipnotizirana kao miš pred kobrom, napokon je našla naslovnika za svoja kićena ljubavna pisamca i sličice sjetnih djeva i zalizanih udvarača. Nije slutila da Matias te romantične listiće pokazuje svojim prijateljima. Kad ih je želio pokazati Severu del Valleu, ovaj je to odbio. Još nije znao da ih je poslala Lynn Sommers, ali se gnušao pomisli na to da se zaljubljenost jedne bezazlene djevojke izvrgava ruglu. "Očigledno si i dalje kavalir, rođače, ali ne brini, to se liječi jednako lako kao i djevičanstvo", bijaše Matiasov komentar.

u Seriji

Severo del Valle odazvao se pozivu svog bratića te slavne srijede kako bi upoznao najljepšu ženu u San Franciscu, kao što mu je ovaj najavio, i uvidio da nije jedini pozvan za tu prigodu; bila su ondje barem šestorica boema koji su pili i pu-šili u garconniere te ista crvenokosa žena koju je vidio na nekoliko sekundi prije par godina, kada je s Williamsom pošao u pušionicu opijuma da odande izbavi Matiasa. Znao je o kome se radi, jer mu je bratić pričao o njoj i njezino je ime kružilo u svijetu frivolnih zabava i noćnoga života. Bila je to Amanda Lowell, velika Matiasova prijateljica s kojom se znao uglas šaliti na račun skandala koji je izbio u doba dok je bila ljubavnica Feliciana Rodrigueza de Santa Cruza. Matias joj bijaše obećao da će joj po smrti svojih roditelja pokloniti Neptunovu postelju koju je Paulina del Valle s pakosti naručila iz Firenze. Od zvanja kurtizane Lowellovoj je malo ostalo, u zreloj dobi je otkrila koliko je većina muškaraca umišljena i dosadna, ali je s Matiasom dijelila duboku bliskost, unatoč temeljnim razlikama među njima. Te se srijede držala po strani, oslonjena o divan, pijući šampanjac, svjesna da ovaj puta nije u središtu pažnje. Pozvana je da se Lynn Sommers ne bi na prvom sastanku našla sama među muškarcima, jer bi se mogla ustra-šiti i ustuknuti.

Uskoro se začulo kucanje na vratima i pojavio se čuveni model Republike umotan u teški vuneni ogrtač s kapuljačom na glavi. Kada je skinula ogrtač, ugledaše joj djevičansko lice okrunjeno crnom kosom s razdjeljkom u sredini i začesljano natrag u jednostavnu punđu. Severo del Valle osjeti kako mu je srce poskočilo a sva krv navrla u glavu, odzvanjajući mu u sljepoočnicama poput vojnog bubnja. Nije ni sanjao da je žrtva oklade njegova bratića Lynn Sommers. Nije mogao izustiti ni riječi, čak je ni pozdraviti kao što su učinili ostali; ustuknuo je prema jednom kutu i ondje ostao tijekom jednog sata koliko je trajao djevojčin posjet, pogleda prikovana za nju, uko-

71

čen od jada. Nije imao ni najmanje dvojbe oko oklade te skupine muškaraca. Vidio je Lynn Sommers kao janje na žrtvenom kamenu, nesvjesno svoje sudbine. Val mržnje spram Matiasa i njegovih sljedbenika preplavio mu je tijelo, pomiješan sa slijepim gnjevom prema Lynn. Nije mogao shvatiti kako ta djevojka ne razumije što se zbiva, kako ne vidi zamku skrivenu u tom dvosmislenom laskanju, u toj čaši šampanjca koju su joj stalno iznova natakali, u savršenoj crvenoj ruži koju joj je Matias zataknuo u kosu, sve tako predvidljivo i vulgarno te ga je tjeralo na mučninu. "Mora da je neizlječivo blesava", pomisli gnušajući je se kao i ostalih, ali svladan neizbježnom ljubavlju koja je godinama čekala priliku da nikne i sada je buknila, ošamutivši ga.

"Nešto nije u redu, rođače?" bočne ga Matias pružajući mu čašu.

Nije mogao odgovoriti i morao je okrenuti glavu da sakrije svoje ubilačke nakane, ali mu je bratić naslutio osjećaje i spremio se dalje razraditi šalu. Kada je Lynn Sommers najavila da mora ići, obećavši da će se vratiti sljedeći tjedan kako bi pozirala pred kamerama tih "umjetnika", Matias je zamolio bratića da je isprati. I tako se Severo del Valle našao nasamo sa ženom koja je uspjela potisnuti njegovu trajnu ljubav prema Ni-vei. Prošetao je s Lynn duž tih nekoliko blokova koji su Mati-asov atelje dijelili od čajnog salona Elize Sommers, tako smeten te nije znao ni kako da započne najobičniji razgovor. Bilo je prekasno da joj otkrije okladu, znao je da je Lynn zaljubljena u Matiasa jednako bezglavo kao što je on bio zaljubljen u nju. Ne bi mu vjerovala,

osjetila bi se povrijeđenom i, makar joj objasnio da je ona Matiasu samo igračka, svejednako bi za njim išla ravno u klaonicu, zaslijepljena ljubavlju. Ona je bila ta koja je prekinula neugodnu tišinu i pitala ga je li on čileanski rođak što ga je Matias spomenuo. Severo je savršeno shvaćao da se ona ni najmanje ne sjeća njihova prvog susreta prije

'po'rt'rct u scviji

toliko godina, dok je lijepila marke u album pri svjetlu obojana prozora, nije sumnjala da je on sve otada ljubi s ustrajno-šću prve ljubavi, niti je uočila da kruži oko slastičarnice i da se često mimoilaze na ulici. Njezine oči to naprosto nisu registrirale. Na rastanku joj je pružio posjetnicu, naklonio joj se i poljubio ruku te promućao da ga svakako ne oklijeva nazvati zatreba li joj štogod. Od tog je dana izbjegavao Matiasa te uronio u učenje i posao kako bi iz misli odagnao Lynn Sommers i ponižavajuću okladu. Kada ga je sljedeće srijede bratić pozvao na drugu sjedjeljku, na kojoj je bilo predviđeno da se djevojka ra-zodjene, uzvratilo mu je uvredom. Više tjedana nije bio kadar Nivei napisati ni retka niti čitati njezina pisma, koja je čuvao neotvorena, mučen krivnjom. Osjećao se ukaljanim, kao da i on sudjeluje u razmetljivom sramoćenju Lynn Sommers.

Matias Rodriguez de Santa Cruz dobio je okladu bez po muke, ali ga je usput napustio cinizam te je nehotice upao u zamku koje se bojao najviše na svijetu: u sentimentalnu vezu. Nije se uistinu zaljubio u lijepu Lynn Sommers, ali bezuvjetna ljubav i nevinost kojom mu se predala uspjele su ga dirnuti. Djevojka mu je s posvemašnjim povjerenjem pala u naručaj, spremna učiniti sve što od nje zatraži, ne važući mu namjere niti razmišljajući o posljedicama. Matias je uvidio da nad njom ima apsolutnu moć kad ju je ugledao nagu u svojoj man-sardi, pocrvenjelu od zbuđenosti, gdje si rukama pokriva spolovilo i grudi, usred kruga njegovih drugova koji su hinili da je fotografiraju ne skrivajući uzbuđenje pasa pri parenju što ga je ta nesmiljena igra u njih pobuđivala. Lynnino tijelo nije imalo oblik pješčanog sata koji je u to doba bio toliko u modi, nije imala bujne bokove i grudi razdvojene nepostojećim strukom, bijaše mršava i vijugava, dugih nogu i oblikih grudi s tamnim bradavicama, imala je kožu boje ljetnog voća i plašt crne, ravne kose koja joj je padala do pola leđa. Matias joj se divio kao još jednom od brojnih umjetničkih predmeta što ih je skupljao.

73

Izgledala mu je sjajno, ali se sa zadovoljstvom uvjerio da ga ne privlači. Ne misleći na nju, samo da bi se iskazao pred prijateljima i vježbao okrutnost, dade joj znak da raširi ruke. Lynn ga je gledala nekoliko trenutaka i potom ga polako poslušala, dok su joj niz obraze tekle suze od stida. Neočekivani plač izazvao je ledenu tišinu u sobi, muškarci su skrenuli pogled i čekali s kamerama u rukama, ne znajući što da čine, i taj se trenutak činio beskrajnim. Tada je Matias, zacrvenivši se prvi put u životu, dohvatio jedan kaput i pokrio Lynn, stišući je u naručju. "Idite svi! Zabava je gotova", zapovjedio je svojim gostima, koji su, zbuđeni, počeli odlaziti jedan za drugim.

Nasamo s njom, Matias je posjedne na koljena i stade je zi-bati kao dijete, moleći je u mislima za oproštaj, ali nemoćan da to izrazi riječima, dok je djevojka i dalje šuteći plakala. Napokon je nježno odvede iza paravana, u krevet, i legne s njom gr-leći je kao brat, milujući joj glavu, ljubeći joj čelo, smeten nepoznatim i snažnim osjećajem koji nije bio kadar imenovati. Nije ju želio, samo ju je htio zaštititi i povratiti njezinu nevinost, ali nevjerojatna mekoća Lynnine kože, njezina kosa koja se kao živa ovijala oko njega, njezin jabučni miris, svladali su ga. Bezuvjetno predavanje tog tijela zrelog za udaju koje se otvaralo na dodir njegovih ruku uspjelo ga je iznenaditi te se, ne znajući ni sam kako, zatekao gdje je istražuje, ljubi s čežnjom što je nijedna žena nije u njega prije izazvala, stavlja joj jezik u usta, uši, posvuda, stiše je, prodiere u nju u vrtlogu nezadržive strasti, uzjahuje ju bez milosti, slijep, neobuzdan, dok se nije rasprsnuo u njoj u pustošućem orgazmu. Nakratko se obreše u drugoj dimenziji, bespomoćni, naga tijela i duha. Matias je doživio otkriće intimnosti koju je do tada izbjegavao ne znajući niti da postoji, prekoračio posljednju granicu i našao se na drugoj strani, lišen htijenja. Imao je više ljubavnica i ljubavnika nego što je volio pamtititi, ali

nikada nije ovako izgubio kontrolu, ironiju, distancu, pojam vlastite nedodirive in-

<Po%thet: u Seriji

75

dividualnosti, da bi se jednostavno stopio s drugim ljudskim bićem. Na neki je način i on izgubio nevinost u tom zagrljaju. Putovanje je trajalo sićušan djelić trenutka, ali dovoljno da ga užasne; vratio se u svoje tijelo iscrpljen i smjesta se sklonio u oklop svoga uobičajenog sarkazma. Kad je Lynn otvorila oči, on već više nije bio isti čovjek s kojim je vodila ljubav, nego onaj otprije, no ona je imala premalo iskustva da bi to znala. Bolna, okrvavljena i sretna, prepustila se prividu iluzorne ljubavi, dok ju je Matias i dalje grlio, premda je njegov duh već bio daleko. Tako su ležali dok svjetlo na prozoru nije posve izbljedadjelo a ona shvatila da se mora vratiti majci. Matias joj je pomogao da se odjene i otpratio je do blizine čajnog salona. "Čekaj me, doći ću sutra u isto vrijeme", promrmlja ona na rastanku.

Za ono što se zbilo toga dana i za događaje koji su uslijedili Severo del Valle doznao je tek tri mjeseca poslije. U travnju 1879. Čile je objavio rat svojim susjedima, Peruu i Boliviji, uslijed spora oko zemlje, salitre i oholosti. Izbio je Pacifički rat. Kada su vijesti doprle do San Francisca, Severo je došao stricu i strini da im objavi kako odlazi u borbu.

"Nismo li se složili da više nikada nećeš stupiti u vojarnu?" podsjeti ga strina Paulina.

"Ovo je drugo, moja domovina je u opasnosti."

"Ti si civil."

"Ja sam pričuvni narednik", objasni.

"Rat će završiti prije nego što dospiješ do Čilea. Da vidimo što kažu novine i što misli tvoja obitelj. Nemoj žuriti", savjetova ga strina.

"To je moja dužnost", odvrati Severo, misleći na svoga djeda, patrijarha Agustina del Vallea, koji je nedavno umro smanjivši se na veličinu čimpanze, ali ostavši jednako zle ćudi.

"Tvoja je dužnost ovdje, kod mene. Rat je dobar za poslove. Sada je vrijeme za špekulacije sa šećerom", otpovrnu Paulina. "Sa šećerom?"

"Nijedna od te tri zemlje ga ne proizvodi, a u vrijeme nevolje ljudi jedu više slatkog", ustvrđi Paulina. "Kako to znate, strino?" "Iz vlastita iskustva, momče."

Severo pođe spakirati kovčege, ali se nije ukrcao na brod koji je plovio na jug nekoliko dana kasnije, kao što je planirao, nego potkraj listopada. Te mu je noći strina najavila da očekuju neobičan posjet i da želi da on bude nazočan, jer joj je muž na putu a mogla bi zatrebati pravničke savjete. U sedam uvečer VWilliams je, prezirna držanja kao i uvijek kada je trebao posluživati ljude nižega društvenog položaja, uveo visokog, sijedog Kineza, odjevena u strogu crninu, i ženicu mladenačkog i bezazlenog izgleda, ali nadmenu poput VWilliamsa. Tao Chi'en i Eliza Sommers našli su se u salonu divljači, kako su ga zvali, okruženi lavovima, slonovima i drugim afričkim zvijerima koje su ih promatrale iz pozlaćenih okvira na zidovima. Paulina je često viđala Elizuu u slastičarnici, ali se nikad nisu srele drugdje, pripadale su odijeljenim svjetovima. Isto tako nije poznavala niti nebesnika koji joj je, sudeći po tome kako ju je držao za ruku, zacijelo bio suprug ili ljubavnik. Osjetila se smiješnom u svojoj palači od četrdeset pet soba, odjevena u crnu svilu i prekrivena dijamantima, pred tim skromnim parom koji ju je pozdravljao jednostavno i zadržavajući odstojanje. Zapazila je da ih je njezin sin Matias dočekaio smeten, samo kimnuvši i ne pruživši im ruku, držeći se podalje od skupine iza pisaćeg stola od palisandrovine, tobože zauzet čišćenjem lule. Severo del Valle, pak, nije nimalo dvojio oko razloga nazočnosti roditelja Lynn Sommers u kući i poželio je da se nalazi tisućama kilometara odande. Zaintrigirana i

u Seriji

pozorna, Paulina nije gubila vrijeme nudeći im piće te je dala znak Williamsu da se povuče i zatvori vrata. "Što mogu učiniti za vas?" upita. Ne mijenjajući izražaj, Tao Chi'en stade objašnjavati da je njegova kći trudna, da je za to odgovoran Matias i da očekuje jedinu moguću zadovoljštinu. Jedanput u životu, gospodarica Del Valle ostala je bez riječi. Ostala je sjediti, zi-nuvši poput nasukana kita, i kad joj se napokon povratio glas, uspjela je samo zagraktati.

"Majko, ja nemam nikakve veze s ovim ljudima. Ne poznajem ih i ne znam o čemu govore", reče Matias za stolom, držeći izrezbarenu lulu od bjelokosti u ruci. "Lynn nam je sve ispričala", prekinu ga Eliza ustajući, isprekidanim glasom, ali bez suza.

"Ako želite novac..." započe Matias, ali ga majka zaustavi bijesnim pogledom. "Molim vas da nas ispričate", reče obrativši se Tao Chi'enu i Elizi Sommers. "Moj je sin iznenađen kao i ja. Sigurna sam da to možemo srediti na pristojan način, kako doliči..."

"Lynn se želi udati, dakako. Rekla nam je da se vas dvoje volite", reče Tao Chi'en, također ustavši, obraćajući se Matiasu, koji mu odgovori kratkim grohotom nalik lavežu.

"Doimate se kao ljudi dostojni poštovanja", reče Matias. "Vaša kći, međutim, to nije, kao što vam bilo tko od mojih prijatelja može posvjedočiti. Ne znam tko je među njima odgovoran za njezinu nevolju, ali ja sigurno nisam."

Elizi Sommers je iščezla boja s obraza, probljedila je kao krpa i drhtala te samo što se nije srušila. Tao Chi'en je čvrsto primi za ruku i pridržavajući je poput bogalja odvede je do vrata. Severu del Valleu se činilo da će svisnuti od jada i sramote, kao da je on jedini krivac za ono što se dogodilo. Pohita da im otvori vrata i isprati ih do izlaza, gdje ih je čekala unajmljena kočija. Nije se mogao dosjetiti ničega što bi im rekao. Vrativši se u salon, uspio je čuti kraj rasprave.

77

"Ne mislim trpjeti da se tamo začinja kopilad moje krvi!" povika Paulina. "Izjasnite se za koga ste, majko. Kome ćete vjerovati, vlastitom sinu ili jednoj slastičarki i jednom Kinezu?" odvrati Matias i izađe tresnuvši vratima. Te se noći Severo del Valle suočio s Matiasom. Raspolagao je s dovoljno podataka da bi izveo zaključke i kanio je razoružati bratića upornim ispitivanjem, ali to nije bilo potrebno, jer mu je ovaj smjesta sve rekao. Osjećao se uhvaćenim u apsurdnoj situaciji za koju nije bio odgovoran, reče; Lynn Sommers ga je salijetala i predala mu se na pladnju; on je nikada zapravo nije namjeravao zavesti, oklada je bila samo razmetanje. Već dva mjeseca pokušava je se otresti a da je ne upropasti, boji se da ne učini kakvu glupost, ona je jedna od onih histeričnih djevojaka kadrih baciti se u more zbog ljubavi, objasni. Priznao je da je Lynn još gotovo dijete i da mu je kao djeвица dospjela u naručaj, glave pune slatkastih pjesmica i ne znajući ništa o spolnosti, ali je ponovio da ga uz nju ne veže nikakva obveza, da joj nikada nije govorio o ljubavi a još manje o braku. Djevojke poput nje uvijek donose komplikacije, dodao je, i zato ih izbjegava kao kugu. Nije mogao ni zamisliti da će kratak susret s Lynn uroditi takvim posljedicama. Svega su par puta bili zajedno, reče, i bio joj je preporučio da se poslije opere octom i slačicom, nije mogao pretpostaviti da je tako zapanjujuće plodna. U svakom slučaju, spreman je platiti troškove za dijete, novac je tu najmanje važan, ali ne kani joj dati svoje prezime, jer nema nikakva dokaza da je dijete njegovo. "Neću se oženiti ni sada niti ikada, Severo. Poznaješ li ikoga manje pozvanog za građanski život od mene?" zaključi. Tjedan dana kasnije Severo del Valle otišao je u Tao Chi'enovu ambulantu, prevrtjevši tisuću puta u glavi besramnu zadaću što mu je bratić bijaše povjerio. Zhong-yi je upravo ispratio posljednjeg pacijenta toga dana i primio ga na-

<Po<r7%et u Seriji

79

samo u čekaonici svoje ordinacije na katu. Ravnodušno je poslušao Severovu ponudu.

"Lynn ne treba novac, za to ima roditelje", reče ne odajući nikakve emocije. "U svakom slučaju, hvala vam na brizi, gospodine Del Valle."

"Kako je gospođica Sommers?" upita Severo, posramljen Tao Chi'enovim dostojanstvom.

"Moja kći još uvijek misli da je posrijedi nespornost. Sigurna je da će je gospodin Rodriguez de Santa Cruz uskoro doći zaprositi, ne iz dužnosti, nego iz ljubavi."

"Gospodine Chi'en, dao bih sve da mogu promijeniti okolnosti. Činjenica je da moj bratić nije dobra zdravlja i ne može se oženiti. Beskrajno žalim..." promrmlja Severo del Valle.

"Mi žalimo još više. Za vašega bratića Lynn je samo rasonoda; za nju on znači život", reče blago Tao Chi'en.

"Želio bih vašoj kćeri pružiti objašnjenje, gospodine Chi'en. Mogu li je vidjeti, molim vas?"

"Moram pitati Lynn. Trenutačno ne želi vidjeti nikoga, ali ću vas obavijestiti ako se predomisli", odvrati zhong-yi prateći ga do vrata.

Severo del Valle je čekao tri tjedna bez ikakvih vijesti od Lynn, sve dok nije izgubio strpljenje i otišao u čajni salon kako bi zamolio Elizu Sommers da mu dopusti govoriti s njezinom kćeri. Očekivao je da će naići na neslomljiv otpor, no ona ga dočeka obavijena mirisom šećera i vanilije, s jednakom vedrinom s kojom ga bijaše primio Tao Chi'en. Eliza je u početku krivila sebe za ono što se dogodilo: bila je neoprezna, nije bila kadra zaštititi svoju kćer, i sada je njezin život uništen. Plakala je u muževu naručju dok je on nije podsjetio da je ona sa šesnaest godina proživjela slično iskustvo: istu neumjerenu ljubav, napuštenost od ljubavnika, trudnoću i strah; razlika je u

tome što Lynn nije sama, ne mora bježati iz kuće i preploviti pola svijeta u brodskom potpalublju u potrazi za nedostojnim muškarcem, kao što je činila ona. Lynn je došla svojim roditeljima, a oni imaju veliku sreću da joj mogu pomoći, rekao je Tao Chi'en. U Kini ili Čileu njihova bi kći bila izgubljena, društvo joj ne bi oprostilo, ali u Kaliforniji, zemlji bez tradicije, ima mjesta za sve. Zhong-yi je okupio svoju malu obitelj i objasnio kako je beba dar s neba i kako je trebaju očekivati s radošću; suze su loše za karmu, naudit će djetešetu u utrobi i osuditi ga na neizvjestan život. To će dijete biti dobrodošlo; njegov ujak Lucky i on, njegov djed, dostojno će zamijeniti odsutnog oca. A koliko je do osujećene Lynnine ljubavi, pa, već će o tome misliti kasnije, reče. Činio se tako oduševljenim što će postati djed te se Eliza posramila svojih licemjernih misli, obrisala suze i više se nije okrivljavala. Ako Tao Chi'enu samilost prema kćeri znači više nego obiteljska čast, isto bi trebalo važiti i za nju, odlučila je; dužnost joj je zaštititi Lynn, sve ostalo je manje važno. Tako je to prijazno iznijela Severu del Valleu toga dana u čajnom salonu. Nije razumjela iz kojeg razloga Čileanac ustraje na tome da razgovara s njezinom kćeri, ali je posredovala u njegovu korist i djevojka je naposljetku pristala da ga vidi. Lynn ga se jedva sjećala, ali ga je primila s nadom da dolazi kao Matiasov izaslanik. Tijekom sljedećih mjeseci posjeti Severa del Vallea domu Tao Chi'enovih postali su uobičajeni. Dolazio bi u sumrak, kad je završavao s poslom, privezao konja ispred kuće i pojavljivao se sa šeširom u jednoj i nekim poklonom u drugoj ruci, pa se tako Lynnina soba punila igračkama i odjećom za novorođenčad. Tao Chi'en gaje naučio igrati mah-jongte su provodili sate s Elizom i Lynn pomičući krasne bjelokosne figurice. Lu-cky nije sudjelovao, jer mu se igranje bez uloga činilo gubljenjem vremena, dok je Tao Chi'en igrao samo u krilu obitelji, To-uriier u Seriji

jer se u mladosti zakleo da to više neće činiti za novac i bio je siguran da će mu se dogoditi kakva nesreća prekrši li to obećanje. Chi'enovi su se toliko naviknuli na Severovo prisustvo da bi uznemireno pogledavali na sat kada je ovaj kasnio. Elizi Sommers je koristilo da s njime vježba španjolski i obnavlja uspomene na Čile, tu daleku zemlju u koju nije stupila više od trideset godina, ali ju je i dalje smatrala domovinom. Raspravljali su o pojedinostima rata i političkim promjenama: nakon nekoliko desetljeća konzervativne vlasti pobijedili su liberali, i borba za slamanje moći klera i provođenje reformi unijela je razdor u sve čileanske obitelji. Većina muškaraca, premda katolici, žudjeli su za modernizacijom zemlje, ali su se žene, mnogo religioznije, okrenule protiv očeva i supruga te stale u obranu Crkve. Kao što je u pismima objašnjavala Nivea, koliko god vlast bila liberalna, sudbina siromašnih ostala je ista i, dodala bi, žene iz visokih slojeva i kler držali su, kao i uvijek, konce moći u rukama. Odvajanje Crkve od države bio je svakako veliki korak naprijed, pisala je djevojka iza leđa klana Del Valle, koji nije trpio takve ideje, ali i dalje iste obitelji nadziru situaciju. "Osnujmo drugu stranku, Severo, stranku koja će se zalagati za pravdu i jednakost", pisala je, potaknuta potajnim razgovorima sa sestrom Mariom Escapulario.

Na jugu kontinenta nastavlja se sve krvaviji Pacifički rat, dok se čileanska vojska pripremala za pohod na pustinju na sjeveru, teritorij surov i negostoljubiv poput mjesečeve površine, gdje se opskrba trupa pokazala kao

titanski pothvat. Jedini put za prijevoz vojnika do mjesta na kojima će se voditi borbe bijaše onaj morski, ali peruanska mornarica to nije htjela dopustiti. Severo del Valle je držao da prevagu u ratu odnosi Čile, čije su se organizacija i okrutnost doimale nepobjedivima. Ishod sukoba neće odrediti samo naoružanje i ratnička narav, tumačio je Elizi Sommers, već primjer nekolicine junaka koji je uspio raspaliti dušu nacije.

Si

"Vjerujem da je rat odlučen u svibnju, gospođo, u pomorskoj bici ispred Iquiquea. Ondje se trošna čileanska fregata sukobila s višestruko nadmoćnijim peruanskim snagama. Čileance je predvodio Arturo Prat, mlad, vrlo pobožan i prilično plah kapetan, koji nikad nije sudjelovao u vojničkim bančenjima i nevaljalštinama te se tako malo isticao da pretpostavljeni nisu vjerovali u njegovu srčanost. Toga je dana, međutim, postao junak koji je oživio duh svih Čileanaca."

Eliza bijaše upoznata s pojedinostima, čitala je o njima u starom primjerku londonskog Timesa, gdje je ta epizoda opisana kao "jedna od najveličanstvenijih bitki koje su se ikada odigrale. Stari drveni brod, u gotovo raspadajućem stanju, nosio se tri i pol sata s baterijom na kopnu i moćnom oklopnjačom, da bi na kraju potonuo". Peruanski brod pod zapovjedništvom admirala Miguela Graua, također nacionalnog junaka, svom se brzinom zaletio u čileansku fregatu, raspolu-tivši je kljunom, i taj je trenutak iskoristio kapetan Prat da, s jednim od svojih ljudi, skoči na protivnički brod. Obojica su poginuli nekoliko minuta poslije, pod kišom metaka na neprijateljskoj palubi. Pri drugom nasrtaju uskočila je još nekolicina mornara, ugledajući se u svoga vođu, i također završila izreše-tana; naposljetku je izginulo tri četvrtine posade prije no što je fregata potonula. Takvo besprimjerno junaštvo ohrabrilo je njihove sunarodnjake i toliko zadivilo njihove neprijatelje te je admiral Grau preneraženo ponavljao: "Kako li se samo bore ovi Čileanci!"

"Grau se ponio viteški. Sam je uzeo Pratov mač i odoru i vratio ih njegovoj udovici", ispričao je Severo, i dodao kako od te bitke sveto geslo u Čileu glasi "pobijediti ili umrijeti", kao i ti hrabri ljudi.

"A vi, Severo, kanite li ići u rat?" upita ga Eliza. "Da, krenut ću vrlo skoro", odvratila mladić posramljeno, ne znajući što čeka da ispuni svoju dužnost. Lynn je u međuvre-

To'rt'r.et u Seriji

njujem ti da stupaš u bilo kakav dodir s tim ljudima, a budu li oni dolazili ovamo, ja ću se za sve pobrinuti", hitro zaključila Feliciano.

Od toga dana Paulina više nije spominjala tu temu pred sinom ili mužem, ali se nije mogla suzdržati te se utekla vjernome Williamsu, kojega je krasila vrlina da sluša do kraja i ne iznosi svoje mišljenje, osim ako se to od njega nije tražilo. Kad bi mogla pomoći Lynn Sommers osjećala bi se malo bolje, mislila je, ali joj ovaj puta bogatstvo nije ničemu služilo.

Ti su mjeseci za Matiasa bili ubitačni - ne samo što mu je zbog nevolje s Lynn kipjela žuč nego su mu se toliko pojačali bolovi u zglobovima da više nije mogao vježbati mačevanje, a morao se odreći i drugih sportova. Znao je bdjeti u takvim mukama te se pitao nije li nastupio čas da razmisli o samoubojstvu, pomisao koju je gajio otkako je doznao ime svoje bolesti, ali kad bi ustao iz kreveta i počeo se kretati, osjećao se bolje, pa bi mu se vratio polet i životna radost.

Naticali su mu zglobovi na šakama i koljenima, ruke su mu drhtale, pa mu je opijum u Chinatownu prestao biti razonodom i postao prijekom potrebom. Amanda Lowell, njegova dobra družica u ban-čenju i jedina pouzdanica, naučila ga je prednostima ubrizgavanja morfija, koji je bio učinkovitiji, čišći i elegantniji od lule s opijumom: nakon minimalne bi doze njegova tjeskoba začas ustuknula pred spokojem. Skandal s kopiletom na putu prestao ga je tištiti te je sredinom ljeta odjednom objavio kako sljedećih dana putuje za Europu, da vidi mogu li mu promjena zraka, termalne kupke u Italiji i engleski liječnici ublažiti simptome. Prešutio je da se u New Yorku kani naći s Amandom Lowell kako bi zajedno nastavili putovanje, jer se njezino ime nikad nije izgovaralo u obitelji, gdje je spomen na crvenokosu Škotlandanku u Felicianu izazivao probavne smetnje a u Pauline slijepi bijes. Nisu samo bolest i želja da se udalji od Lynn

Sommers ponukale Matiasa na naglo putovanje, nego i novi kartaški dugovi, kao što se doznalo ubrzo nakon njegova odlaska, kad su se dvojica ozbiljnih Kineza pojavili u Felicianovu uredu i vrlo ga uljudno upozorili da plati svotu koju je njegov sin dugovao, uključivši kamate, ili će se nešto odista nemilo dogoditi nekom od članova njegove časne obitelji. Kao odgovor, magnat ih je dao izbaciti iz ureda te potom pozvao Jacoba Freemonta, novinara koji bijaše stručnjak za gradsko podzemlje. Čovjek ga je blagonaklono saslušao, jer je bio dobar Matiasov prijatelj, a zatim s njim pošao do šefa policije, Australca sumnjiva ugleda koji mu je dugovao stanovite usluge, i zamolio ga da slučaj riješi na svoj način. "Jedini način za koji znam jest plaćanje", odvrati policajac i stane objašnjavati kako se tongovima iz Chinatowna nitko ne suprotstavlja. Jednom mu je palo u dužnost da skupi trupla rasporena od glave do pete, s utrobom pomno spremljenom u kutiju pokraj njih. Bijahu to osvete među nebesnicima, dakako, dodao je; s bijelcima su barem nastojali da sve izgleda kao nesretan slučaj. "Niste li zapazili koliko je ljudi izgorilo u neobjašnjivim požarima, pregaženo konjskim kopitima u kakvoj samotnoj ulici, udavilo se u mirnoj vodi zaljeva ili bilo zdrobljeno ciglama koje su na neobjašnjiv način pale s neke kuće u gradnji?" Feliciano Rodri-guez de Santa Cruz je platio.

Kad ju je Severo del Valle obavijestio da je Matias otputovao u Europu i ne planira se vratiti u bližoj budućnosti, Lynn Sommers briznula je u plač koji je potrajao pet dana, unatoč lijekovima za smirivanje što ih je prepisao Tao Chi'en, dok joj majka nije opalila dvije pljuske i natjerala je da se suoči sa zbiljom. Počinila je nesmotrenost i sada joj je preostalo platiti posljedice; više nije djevojčica, postat će majka i trebala bi biti zahvalna što ima obitelj koja joj je spremna pomoći, jer druge žene u njezinom stanju bivaju otjerane na ulicu i pris-

<Po%T%e7 u Seriji

ljene da za život zarađuju na najgori način, dok njihova kopilad završava u sirotištu; došlo je vrijeme da se pomiri s time kako je njezin ljubavnik ispario, morat će novorođenčetu biti majka i otac te već jednom sazreti, jer je svima u kući već puna kapa njezinih hirova; već dvadeset godina sve dobiva u izobilju; neka ne misli kako će joj život proći u kukanju na postelji; neka se izvoli useknuti i odjenuti se, jer će sada izaći u šetnju i to će obvezatno činiti dvaput dnevno, makar sjekire padale, jel* jasno? Da, Lynn je slušala do kraja, očiju razrogačenih od iznenađenja i obraza vrućih od jedinih udaraca što ih je dobila u životu. Odjenu se i poslušala je bez riječi. Od tog joj se trenutka odjednom vratio zdrav razum, prihvatila je svoju sudbinu sa zadivljujućom vedrinom, više nije kukala, progutala je Tao Chi'enove lijekove, odlazila u duge šetnje s majkom i čak bila u stanju grohotom se nasmijati kad je doznala da je projekt s kipom Republike otišao kvragu, kako joj je objasnio njezin brat Lucky, ali ne samo zbog nedostatka modela, već zato što je kipar pokupio novac i pobjegao u Brazil.

Potkraj kolovoza Severo del Valle se napokon usudio porazgovarati o svojim osjećajima s Lynn Sommers. Ona se tada već osjećala teškom poput slona i nije prepoznavala vlastito lice u zrcalu, ali je u Severovim očima bila ljepša no ikad. Vra-tiše se ugrijani s jedne šetnje i on izvadi rubac da joj obriše čelo i vrat, ali to nije stigao učiniti. Ni sam ne znajući kako, zatekao se gdje je čvrsto drži za rarnena i ljubi je u usta nasred ulice. Molio ju je da se uda za nj, a ona mu s posvemašnjom jednostavnošću objasni da nikada neće voljeti drugog muškarca osim Matiasa Rodrigueza de Santa Cruza.

"Ne tražim da me ljubite, Lynn, ljubav koju osjećam prema vama bit će dovoljna za oboje", odvrati Severo ponešto svečanim tonom kojim joj se uvijek obraćao.

"Bebi je potreban otac. Pružite mi priliku da vas oboje zaštitim, i ja vam obećavam da ću s vremenom postati dostojan vaše ljubavi."

"Moj otac kaže da se u Kini vjenčaju parovi koji se ne poznaju, i da se kasnije zavole, ali sigurna sam da to neće biti moj slučaj, Severo. Jako mi je žao..." odvrati ona.

"Nećete morati živjeti sa mnom, Lynn. Čim se dijete rodi, otići ću u Čile. Moja je zemlja u ratu, i ja već predugo zapostavljam svoju dužnost."

"A ako se ne vratite iz rata?"

"Barem će vaše dijete imati moje prezime i nasljedstvo moga oca, kojim još raspolazem. Nije veliko, ali bit će dovoljno da se školuje. A vi ćete, draga Lynn, uživati poštovanje..."

Te je noći Severo del Valle napisao Nivei pismo koje joj nije mogao napisati prije. Rekao joj je sve u četiri rečenice, bez okolišanja i isprika, jer je dobro znao da ona to nikako drukčije ne bi trpjela. Čak ju se nije usudio moliti da mu oprostí za traćenje ljubavi i vremena što ga je to četverogodišnje pismeno zaručništvo za nju značilo, jer takve kukavne priče ne bi bile dostojne velikodušnog srca njegove sestrične. Pozvao je slugu da sutradan odnese pismo na poštu i legao u odjeći, iznemogao. Napokon je spavao bez snova. Mjesec dana kasnije Severo del Valle i Lynn Sommers vjenčaše se uz kratak obred u nazočnosti njezine obitelji i Williamsa, jedine osobe koju je Severo pozvao iz svoje kuće. Znao je da će majordom sve ispričovijedati njegovoj strini Paulini i odlučio čekati dok ona ne učini prvi korak i pita ga za to. Nikoga nije obavijestio o vjenčanju, jer ga je Lynn zamolila za najveću diskreciju dok se dijete ne rodi a ona povrati normalan izgled; nije se usudila pokazivati s takvom tikvastom trbušinom i lica posuta mrljama, rekla je. Te se noći Severo oprostio od svoje novopečene supruge poljupcem u čelo i otišao, kao i uvijek, spavati u svoju momačku sobu.

Istoga je tjedna u pacifičkim vodama započela nova pomorska bitka, i čileansko je brodovlje onesposobilo dvije neprijateljske oklopnjače. Peruanski admiral Miguel Grau, isti onaj

<Po%Ti{er u Seriji

89

koji je nekoliko mjeseci prije toga vratio mač kapetana Prata njegovoj udovici, poginuo je jednako herojski kao i čileanski kapetan. Bijaše to pogubno za Peru, jer mu je gubitkom nadzora morskih puteva komunikacija prekinuta, a vojska razbijena i izolirana. Čileanci zagospodariše morem, mogli su prevoziti svoje trupe do osjetljivih točaka na sjeveru i ispuniti plan o napredovanju neprijateljskim teritorijem sve do zauzimanja Lime. Severo del Valle pratio je vijesti s istom strašću kao i njegovi sunarodnjaci u Sjedinjenim Državama, ali je ljubav prema Lynn uvelike nadvisivala njegovo domoljublje te se nije žurio otputovati u Čile.

U zoru drugog ponedjeljka u listopadu Lynn je osvanula u mokroj spavaćici i užasnuto kriknula, misleći da joj je popustio mjehur. "Nije dobro, prerano joj je puknuo vodenjak", reče Tao Chi'en svojoj ženi, ali je pred kćeri ostao nasmiješen i miran. Deset sati kasnije, dok su trudovi još bili jedva zamjetni a obitelj već iscrpljena igranjem mah-jonga radi Lynnine rasonode, Tao Chi'en odluči latiti se svojih biljaka. Buduća je majka prkosno zbijala šale: jesu li to porođajni bolovi na koje su je toliko upozoravali? Podnošljiviji su od grčeva u želucu što ih izaziva kineska hrana, reče. Bijaše joj većma dosadno negoli neugodno i bila je gladna, ali joj je otac, bockajući je akupunkturim iglama da ubrza porođaj, dopuštao jedino da pije vodu i uvarke od ljekovitih biljaka. Spoj ljekarija i zlatnih igala polučio je učinak te je u sumrak, došavši u svakodnevni posjet, Severo del Valle zatekao blijedog Luckyja i kuću kojom se orilo od Lynnina stenjanja i halabuke što ju je dizala kineska babica koja je jurcala vičući i noseći krpe i vrčeve s vodom. Tao Chi'en je trpio babicu, jer je ona u tim stvarima bila iskusnija od njega, ali joj nije dopuštao da muči Lynn sjedeći na njoj i udarajući je šakom po trbuhu, kao što je kanila. Severo del Valle je ostao u dnevnom boravku, oslonjen o zid, nastojeci ostati neprimijećen. Svaki Lynnin jauk parao mu je dušu; želio je pobjeći nekamo daleko, ali nije bio kadar pomaknuti se iz svoga kuta niti izustiti riječ. U tom je stanju ugledao Tao Chi'ena, spokojnoga i lijepo odjevenoga kao uvijek.

"Mogu li čekati ovdje? Ne smetam? Kako mogu pomoći?" mucao je Severo, brišući si znoj koji mu je curio niz vrat.

"Nipošto ne smetate, mladiću, ali ne možete pomoći Lynn, ona svoj posao mora obaviti sama. Možete, recimo, pomoći Elizi, koja je pomalo uznemirena."

Eliza Sommers bijaše iskusila porođajne muke i znala je, kao i svaka žena, da je to predvorje smrti. Poznavala je junački i tajnovit put kojim se tijelo otvara da bi propustilo drugi život; sjećala se trenutka u kojemu počinje nezaustavljivo kotrljanje niz padinu, pulsiranje i tiskanje bez nadzora, strah,

patnja i nečuvena zapanjenost kada dijete izađe na svjetlo dana. Tao Chi'en je, uza svu mudrost jednog zhong-ya, tek naknadno shvatio da je u Lynninom slučaju nešto krenulo po zlu. Sredstva kineske medicine izazvala su jake trudove, ali je dijete bilo u nezgodnom položaju, stisnuto majčinim kostima. Posrijedi je suh i težak porođaj, objasnio je Tao Chi'en, ali je njegova kći snažna i samo mora sačuvati prisebnost i ne umarati se više nego je nužno; to je nadmetanje u izdržljivosti, a ne u brzini, dodao je. Za jedne stanke, Eliza Sommers, iscrpljena kao i sama Lynn, izašla je iz sobe i u jednom od hodnika nabasala na Severa. Dala mu je znak i on je pošao za njom, zbunjen, do sobice s oltarom, u kojoj nije bio prije. Na niskom stolu nalazio se jednostavan križ, mala statua Kuan Yin, kineske božice milosrđa, a u središtu priprost crtež tintom koji je prikazivao ženu u zelenoj tunici s dva cvijeta iza uha. Ugledao je par zapaljenih svijeća i tanjuriće s vodom, rižom i cvjetnim laticama. Eliza kleknu pred oltar, na jastuk od narančaste svile, i stane se moliti Kristu, Budi i duhu Lin, prve supruge, da pri-teknu u pomoć njezinoj kćeri pri porođaju. Severo je stajao iza

CPo%t%et u
nje, mrmljajući bez prestanka katoličke molitve što ih bijaše naučio u djetinjstvu. Tako ostadoše neko vrijeme, združeni strahom i ljubavlju prema Lynn, dok Tao Chi'en nije pozvao ženu da mu pomogne, jer je otpustio babicu te se spremao preokrenuti dijete i svojeručno ga izvući. Severo je s Luckvjem ostao iza vrata i pušio, dok se Chinatown polako budio.

Dijete se rodilo u utorak u zoru. Njegova se majka, okupana znojem i drhteći, upinjala da ga donese na svijet, ali više nije vikala, samo je soptala, pažljivo prateći očeve upute. Naposljetku stisnu zube, uhvati se za šipke kreveta, s nemišljenom odlučnošću stade tiskati, i u tom se trenu pojavi pramen tamne kose. Tao Chi'en primi glavicu te je čvrsto i blago povuče dok nisu izašla ramena, obrne tjelešce i brzom ga kretnjom izvuče, dok je drugom rukom smicao ljubičasto crijevo s djetetova vrata. Eliza Sommers prihvati majušna okrvavljenog stvora, sićušnu djevojčicu pljosnata lica i plavičaste kože. Dok je Tao Chi'en rezao pupčanu vrpцу i revno se bavio drugom fazom porođaja, baka je spužvom prala unučicu i pljeskala je po leđima dok ova nije počela disati. Začuvši krik koji je najavljavao dolazak na svijet i uvjerivši se da je poprimila normalnu boju, položi je na Lynnin trbuh. Iscrpljena, majka se osovi na lakat da je primi, dok joj je tijelo i dalje pulsiralo, i privi ga uz grudi, ljubeći ga i izražavajući mu dobrodošlicu na mješavini engleskog, španjolskog, kineskog i izmišljenih riječi. Sat vremena kasnije Eliza pozva Severa i Luckvja da vide djevojčicu. Zatekoše je kako mirno spava u kolijevci od izrezbarena srebra koja je pripadala obitelji Rodriguez de Santa Cruz, u žutoj svilenjopravici i s crvenom kapicom, koja joj je davala izgled malog vilenjaka. Blijeda i spokojna, Lynn je drijemala među čistim plahtama, dok je Tao Chi'en sjedio kraj nje i opipavao joj bilo.

"Kako ćete je nazvati?" upita Severo del Valle, dirnut.

"O tome trebate odlučiti Lynn i vi", odgovori Eliza.

"Ja?"

"Niste li vi otac?" upita Tao Chi'en, namigujući mu. "Zvat će se Aurora, jer je rođena u zoru", promrmlja Lynn ne otvarajući oči.

"Na kineskom će to biti Lai-Ming, što znači zora", reče Tao Chi'en.

"Dobrodošla u svijet, Lai-Ming, Aurora del Valle..." nasmiješi se Severo ljubeći djevojčicu u čelo, čuteći se sigurnim da mu je to najsretniji dan u životu i da mu je to naborano stvo-renjce, odjeveno poput kineske lutke, prava kći. Lucky uzme nećakinju u naručje, i djevojčičino lice zapahne vonj duhana i sojina sosa. "Što to radiš?" uskliknu njezina baka, pokušavajući mu je oteti iz ruku.

"Pušem u nju da bih joj prenio sreću. Ima li vrednijeg poklona koji bih mogao dati Lai-Ming?" nasmija se njezin ujak.

Kada je u vrijeme večere Severo del Valle došao u kuću na Nob Hillu s viješću da se prije tjedan dana oženio s Lynn Sommers i da mu se toga dana rodila kći, njegova strina i stric zbuniše se kao da im je na stol u blagovaonici bacio uginulo pseto.

"A svi okrivljuju Matiasa! Uvijek sam znao da on nije otac, ali nisam mogao zamisliti da si to ti", pijunu Feliciano čim se malo pribrao od iznenađenja.

"Nisam joj krvni otac, ali jesam zakoniti. Djevojčica se zove Aurora del Valle", objasni Severo.

"Ovo je neoprostiva drskost! Izdao si ovu obitelj, koja te primila kao sina!" zagrmi njegov stric.

"Nikoga nisam izdao. Oženio sam se iz ljubavi."

"Ali, zar ta žena nije bila zaljubljena u Matiasa?"

"Ta se žena zove Lynn i supruga mi je, zahtijevam da se spram nje ophodite s dužnim poštovanjem", reče Severo odrješito, ustobočivši se.

(Po%T'HLT U

"Ti si idiot, Severo, potpuni idiot!" izgrdi ga Feliciano, izlazeći dugačkim bijesnim koracima iz blagovaonice.

Hladnokrvnom se VWilliamsu, koji je upravo ušao da nadgleda posluživanje deserta, omaknu kratki suučesnički smiješak prije no što se diskretno povukao. Paulina je u nevjerici slušala Severa kako joj objašnjava da će za nekoliko dana otići u rat u Čile, da će Lynn ostati živjeti s roditeljima u Chinatownu a on se, ako sve bude u redu, vratiti da preuzme ulogu supruga i oca.

"Sjedni, nećaće, razgovarajmo kao ljudi. Otac te djevojčice je Matias, je li tako?" "To pitajte njega, strino."

"Sad mi je jasno. Oženio si se da bi Matiasu spasio obraz. Moj sin je cinik, a ti si romantik... Ali uništiti si život zbog donkihoterije!" uzviknu Paulina.

"Varate se, strino. Nisam si uništio život, naprotiv, mislim da mi je ovo jedina prilika da budem sretan."

"Sa ženom koja voli drugoga? S kćerkom koja nije tvoja?"

"Vrijeme će učiniti svoje. Ako se vratim iz rata, Lynn će me naučiti voljeti, a djevojčica će vjerovati da sam joj otac."

"Matias bi se mogao vratiti prije nego ti", primijeti ona.

"To ne bi ništa promijenilo."

"Bila bi dovoljna jedna Matiasova riječ da Lynn Sommers za njim krene na kraj svijeta."

"To je neizbježan rizik", otpovrnu Severo.

"Posve si izgubio glavu, nećaće. Ti ljudi nisu iz naše društvene sredine", zaključi Paulina del Valle.

"To je najčestitija obitelj koju poznajem, strino," ustvrdi Severo.

"Vidim da uz mene nisi ništa naučio. Da bi pobijedio na ovom svijetu, moraš biti nacistu s ishodom prije nego išta po-duzmeš. Pravnik si s blistavom budućnošću i nosiš jedno od najstarijih čileanskih prezimena. Misliš li da će društvo prihvatiti tvoju ženu? A tvoja sestrična Nivea, žar te ona ne čeka?" upita Paulina.

"S tim je gotovo", reče Severo.

"Dobro, uprskao si, Severo, pretpostavljam da je prekasno za kajanje. Pokušajmo srediti stvari koliko možemo. Novac i društveni položaj znače mnogo ovdje i u Čileu. Pomoću ću ti koliko mogu, ipak sam baka toj djevojčici - kako si rekao da se zove?"

"Aurora, ali je djed i baka zovu Lai-Ming."

"Nosi prezime Del Valle, dužnost mi je da joj pomognem, budući da je Matias oprao ruke u ovom tužnom slučaju."

"Neće biti potrebno, strino. Sve sam uredio da Lynn dobije novac od mog nasljedstva."

"Novca nikad previše. Barem ću moći vidjeti svoju unuku, zar ne?"

"Pitat ćemo Lynn i njezine roditelje", obeća Severo del Valle.

Još su uvijek bili u blagovaonici kad se VWilliams pojavio s hitnom porukom da je Lynn dobila izljev krvi, da strahuju za njezin život, i da gospodin odmah dođe. Severo pohita prema Chinatownu. Došavši u kuću Chi'enovih, zatekne malu obitelj okupljenu kraj Lynnina kreveta, tako tihu te se doimalo kao da pozira za kakvu tragičnu sliku. Na trenutak ga obuze luda nada kad vidje kako je sve čisto i uredno, bez tragova porođaja, ali potom ugleda bolan izražaj na licima Taoa, Elize i Luckyja. Zrak je u sobi postao rijedak; Severo duboko udahnu, gušeći se kao da je na vrhu planine. Drhteći, primaknuo se postelji i vidio Lynn ruku položenih na grudima, sklopljenih kapaka i prozirnih crta lica: prekrasan kip od alabastra pepeljaste boje. Uze joj ruku, tvrdu i hladnu kao led, nagnu se nad nju i opazi da joj je disanje jedva primjetno a usne i prsti popla-vjeli, i shrvan tugom stade joj u jednom beskrajnom trenutku ljubiti dlan, škropeći ga suzama. Ona uspije promucati Mati-asovo ime, udahnu par puta i preminu s istom lakoćom s ko-

(Po%T%er u Seriji

jom je lebdjela ovim svijetom. Posvemašnja tišina obavije tajnu smrti i oni čekahu, nepokretni, tijekom vremena što ga je bilo nemoguće izmjeriti, dok se Lvnna duša nije uzvinula. Severo osjeti dugačak jecaj koji je dopirao iz srca zemlje i prolazio mu cijelim tijelom do usta, ali nije uspijevao izaći kroz njih. Krik mu je prodirao kroz nutrinu, cijeloga ga obuzeo i probio se kroz tihi prasak u njegovoj glavi. Ostao je ondje, klečeći kraj kreveta i bezglasno dozivajući Lynn, u nevjerici spram sudbine što mu je tako naglo iz ruku istrgnula ženu koju je godinama sanjao, oduzevši mu je baš kad je povjerovao da je njegova. Cijelu vječnost kasnije osjetio je nečiji dodir na ramenu i sreo usahnuli Tao Chi'enov pogled. "U redu je, u redu je", činilo mu se da mrmlja, i ugleda iza njega Elizu Sommers i Luckvja kako jecaju zagrljeni te shvati da je uljez u obiteljskoj tuzi. Tada se sjeti djevojčice. Ode do srebrne kolijevke teturajući poput pijanca, primi malu Auroru u naručaj, odnese je do kreveta i približi je Lvninu licu da majci kaže zbogom. Potom sjedne s njom u krilu, bezutješno je zibajući.

Doznajući da je Lynn Sommers umrla, Paulina del Valle osjeti kako je obuzima radost te joj se čak ote pobjednički usklik, dok je stid od tako nedostojnih čuvstava nije spustio na zemlju. Oduvijek je željela kćer. Od prve trudnoće sanjala je o djevojčici koja će nositi njezino ime, Paulina, te joj biti najbolja prijateljica i družica. Sa svakim od troje muške djece što ih je rodila osjećala se prevarenom, da bi joj sada, u zreloj dobi, ovaj poklon pao u krilo: unuka koju će moći odgajati kao kćer, pružiti joj sve prilike što ih ljubav i novac mogu ponuditi, mislila je, netko tko će je pratiti u starosti. Pošto Lynn Sommers više nije bila u igri, mogla je prisvojiti dijete u Matiasovo ime. Proslavljala je taj nepredviđeni obrat sudbine šalicom čokolade i trima kolačima s kremom, kada je VWilliams podsjeti da je ma-lišanka zakonita kći Severa del Vallea, jedine osobe koja ima

95

pravo odlučiti o njezinoj budućnosti. Tim bolje, zaključila ona, jer njezin se nećak barem nalazi ondje, dok bi dovlačenje Matiasa iz Europe i nagovaranje da preuzme odgovornost za kćer predstavljalo dugoročnu zadaću. Nije mogla predvidjeti Severovu reakciju kada mu je izložila svoj plan.

"Ti si zakoniti otac, i stoga već sutra možeš dovesti djevojčicu ovamo", reče Paulina.

"Neću to učiniti, strino. Lvnini roditelji će ostati sa svojom unukom dok sam ja u ratu; oni je žele odgojiti i ja se s time slažem", odvrati njezin nećak odlučnim glasom, kakav ona nikad prije nije čula.

"Jesi li poludio? Ne možemo ostaviti moju unuku u rukama Elize Sommers i toga Kineza!" uskliknu Paulina. "Zašto ne? Oni su joj djed i baka."

"Želiš li da odraste u Chinatovnu? Mi joj možemo pružiti obrazovanje, mogućnosti, raskoš, ugledno prezime. Oni joj ne mogu dati ništa od toga."

"Pružiti će joj ljubav", uzvrati Severo.

"Ja također! Sjeti se da mi mnogo duguješ, nećaće. Ovo ti je prilika da mi to vratiš i učiniš nešto za tu djevojčicu."

"Žalim, strino, sve je već odlučeno. Aurora će ostati s roditeljima svoje majke."

Kao već toliko puta u životu, Paulinu del Valle spopade gnjev. Nije mogla vjerovati da je nećak kojega je držala bezuvjetnim saveznikom, koji joj je postao drugim sinom, može tako podlo izdati. Toliko je vikala, klela, uzalud raspravljala i gušila se te je VWilliams morao pozvati liječnika da joj dade dozu lijekova za smirenje, dovoljnu da je uspava na duže vrijeme. Kad se probudila, trideset sati kasnije, njezin je nećak već bio na brodu koji je plovio prema Čileu. Suprug i VWilliams uspješno je uvjeriti da ne bi bilo uputno pribjeći nasilju, kao što je smjerala, jer koliko god pravda u San Franciscu bila korumpirana, nije bilo zakonske osnove da se dijete oduzme majčinim rodi-

<Po%T%er u Seriji

teljima, osobito s obzirom na to da je njezin otac pismeno tako odredio.

Naputiše je također da, suprotno svome općepoznatom običaju, ne nudi novac za djevojčicu, jer bi joj se to moglo obiti o glavu. Jedini mogući put sastojao se u pregovaranju dok se Severo del Valle ne vrati, a onda možda postignu nekakav dogovor, savjetovaše joj, ali ona nije htjela slušati nikakve razloge te se dva

dana kasnije pojavila u čajnom salonu Elize Sommers s prijedlogom koji, bijaše sigurna, druga baka nije mogla odbiti. Ova je primi u koroti, ali obasjana utjehom koju joj je pružala unuka što je mirno spavala kraj nje. Vidjevši srebrnu kolijevku svojih sinova smještenu do prozora, Paulina se strese, ali se potom sjeti kako bijaše obećala VWilliamsu da će je dati Severu i ugrize se za usnu, jer se nije došla svađati oko nekakve kolijevke, koliko god dragocjena bila, već pregovarati o svojoj unuci. "Ne dobiva onaj tko je u pravu, nego onaj tko se bolje pogađa", običavala je govoriti. A u ovom slučaju činilo joj se očevitim ne samo da je pravo na njezinoj strani, nego i da je nitko ne može nadvisiti u umijeću cjenkanja.

Eliza podigne bebu iz kolijevke i pruži joj je. Paulina primi majušni smotuljak, toliko lagan te se doimao poput krpene lutke, i učini joj se da će joj srce puknuti od za nju posve novoga čuvstva. "Bože moj, Bože moj", ponavljala je zapanjena pred tom nepoznatom krhkošću od koje su joj klecala koljena i od koje osjeti jecaj u grudima. Sjedne u naslonjač držeći unuku koja je gotovo nestala u njezinu golemom krilu, zibajući je, dok je Eliza Sommers naručivala čaj i slatkiše koje joj bijaše posluživala u vrijeme dok je bila njezin najstalniji gost u slastičarnici. U tim se trenucima Paulina del Valle uspjela oporaviti od ganutosti i postaviti svoje oružje u položaj za napad. Najprije joj je izrazila sućut zbog Lynnine smrti i zatim priznala da je njezin sin Matias bez dvojbe Aurorin otac, dovoljno je pogledati dijete: bijaše nalik svima u obitelji Rodriguez de Santa Cruz y del Valle. Silno žali, reče, što je Matias zbog slaba zdra-

97

vlja u Europi i još ne može preuzeti odgovornost za djevojčicu. Potom izrazi želju da čuva unuku, budući da Eliza toliko radi, raspolaže s malo vremena i još manje sredstava te bi joj besu-mnje bilo nemoguće Aurori pružiti život kakav bi imala u njezinoj kući na Nob Hillu. To reče glasom nekoga tko pristaje na uslugu, skrivajući nemir od kojega joj se kupila knedla u grlu i drhtale ruke. Eliza Sommers odvrati da se zahvaljuje na velikodušnoj ponudi, ali da je sigurna kako će se zajedno s Tao Chi'enom moći skrbiti oko Lai-Ming, kao što ih je Lynn molila prije smrti. Dakako, dodala je, Paulina će uvijek biti dobrodošla u djevojčičinu životu.

"Ne trebamo stvarati pomutnju u pogledu oca Lai-Ming", doda Eliza Sommers. "Kao što ste vi i vaš sin ustvrdili prije nekoliko mjeseci, on nije imao ništa s Lynn. Sjetit ćete se da je vaš sin jasno kazao kako je otac djevojčice mogao biti bilo koji od njegovih prijatelja."

"Takve se stvari govore u žaru prepirke, Eliza. Matias je to rekao bez razmišljanja..." promuća Paulina.

"Činjenica da se Lynn udala za gospodina Severa del Vallea dokazuje da je vaš sin rekao istinu, Paulina. Moja unuka nije krvno povezana s vama, ali ponavljam da je možete vidjeti kad god želite. Što je više ljudi bude voljelo, to bolje za nju."

Tijekom idućih pola sata dvije su se žene suprotstavljale poput gladijatora, svaka u svojem stilu. Paulina del Valle je s laskanja prelazila na grdnju, sa zaklinjanja na očajničko potkupljivanje, i, kada su joj sva sredstva zatajila, na prijetnje, a da se druga baka nije pomaknula ni za centimetar, osim što je nježno primila dijete i vratila ga u kolijevku. Paulina ni sama nije znala kad ju je obuzeo bijes te je posve izgubila prisebnost i na kraju stala kričati kako će Eliza Sommers već vidjeti tko je obitelj Rodriguez de Santa Cruz, kakvu moć imaju u ovom gradu i kako mogu uništiti nju, njezin glupi posao s kolačima i njezinog Kineza, kako nikome nije uputno postati neprijateljem Pa-

(Po%T%er u Seriji

uline del Valle i kako će joj prije ili kasnije oduzeti djevojčicu, u to može biti posve sigurna, jer se još nije rodio taj tko će joj stati na put. Jednim je zamahom počistila sa stola fine porculanske šalice i čileanske slastice, koje sletješe na pod u oblaku šećera u prahu, i izašla frkćući poput bika na koridi. Sjedeći u kočiji, dok joj je krv bubnjala u sljepoočnicama a srce lupalo pod naslagama sala u stezniku, udari u plač isprekidan jecajima, kao što nije plakala otkako je zakračunala vrata svoje sobe i ostala sama u golemu mitološkom krevetu. Kao i tada, izdalo ju je njezino najmoćnije oružje: sposobnost da se

cjenka poput arapskog trgovca, koja joj je donijela toliko uspjeha u drugim vidovima života. Želeći previše, izgubila je sve.
T) rugi dio 1880-1896.

P

-ostoji jedan moj portret iz vremena kada su mi bile tri ili četiri godine, jedini iz tog doba koji je preživio peripetije sudbine i odluku Pauline del Valle da izbriše svaki trag mog podrijetla. Riječ je o pohabanu komadu kartona u starinskoj putnoj kutijici od baršuna i kovine, jednom od onih koji u devetnaestom stoljeću bijahu toliko u modi, a danas ih više nitko ne koristi. Na fotografiji se vidi djetešće odjeveno u stilu kineskih nevjestica, u širokoj tunici od izvezena satena preko hlača u drugom tonu; nosi papučice s bijelim pustenim potplatima zaštićenim tankim slojem drveta; tamna kosa skupljena joj je u punđu odveć veliku za njezinu visinu, pričvršćenu dvjema debelim iglama, vjerojatno od zlata ili srebra, spojenima malim cvjetnim vijencem. Djevojčica u ruci drži otvorenu lepezu i možda se smije, ali crte se jedva razabiru, lice joj je samo blijedi mjesec s dvjema crnim mrljama. Iza nje se nazire velika glava papirnatog zmaja i blistave vatrometne zvjezdice. Fotografija je načinjena za proslave kineske Nove godine u San Franciscu. Ne sjećam se tog trenutka i ne prepoznajem dijete s toga jedinog preživjelog portreta.

Moja majka Lvnn Sommers, međutim, pojavljuje se na više fotografija što sam ih upornošću i dobrim vezama spasila od zaborava. Prije nekoliko godina otišla sam u San Francisco da upoznam svoga ujaka Luckvja i ondje obilazila stare knjižare i fotografske ateljee ne bih li pronašla kalendare i razglednice za koje je pozirala; ujak Lucky mi ih još uvijek šalje kad naiđe na koju. Majka mi bijaše vrlo lijepa, i to je sve što o njoj mogu reći, u Seriji

jer i nju jedva prepoznajem na tim portretima. Ne sjećam je se, dakako, jer je umrla nakon moga rođenja, ali žena s kalendara mi je strana, nemam nikakve veze s njom, ne uspijevam si je predočiti kao majku, tek kao igru svjetla i sjene na papiru. Ne nalikuje ni mom ujaku Luckvju, on je kratkonog i glavat Kinez priprosta izgleda, ali vrlo dobra osoba. Više sličim svome ocu, imam njegove španjolske crte; naslijedila sam, nažalost, premalo od rase svoga izvanrednog djeda Tao Chi'ena. Da mi uspomena na tog djeda ne predstavlja trajnu i najsajjniju točku u pamćenju, pred kojom blijede svi muškarci koje sam upoznala jer mu nijedan ne uspijeva biti ravan, ne bih vjerovala da mojim žilama teče kineska krv. Tao Chi'en će zauvijek živjeti u meni. Vidim ga pred sobom, visokog, otmjenog, vazda besprijevano odjevenog, sijede kose, s okruglim naočarima i pogleda puna nerazorive ljepote u kosim očima. U mojim se sjećanjima uvijek smiješi, kadšto ga čujem kako mi pjeva na kineskom. Kruži oko mene, prati me, vodi, baš kao što je rekao mojoj baki Elizi da će činiti nakon svoje smrti. Postoji dagero-tipija njih dvoje iz mladih dana, prije nego što su se vjenčali: ona sjedi na stolici s visokim naslonom a on stoji iza nje, oboje su odjeveni prema tadašnjoj američkoj modi, i gledaju nekako bojažljivo u objektiv. Taj portret, naposljetku spašen, nalazi se na mome noćnom ormariću i njega posljednjeg vidim svake noći prije no što ugasim svjetiljku. Voljela bih da sam ga imala uza se u djetinjstvu, kada mi je prisustvo bake i djeda bilo toliko potrebno.

Otkako pamtim, progonila me ista mora. Prizori iz toga upornog sna ostaju u meni satima, trujući mi dan i mučeći dušu. Uvijek ista sekvenca: hodam pustim ulicama nepoznata i egzotičnog grada, a za ruku držim nekoga čije lice nikad ne uspijevam nazrijeti, samo mu vidim noge i vrhove sjajnih cipela. Odjednom nas okružuju djeca u crnim pidžamama i plešu oko nas u divljem kolu. Tamna mrlja, možda krv, širi se

103

pločnikom, dok se krug djece nesmiljeno zatvara, sve više prijeteci, oko osobe koja me drži za ruku. Opkoljavaju nas, gur-kaju, udaraju, razdvajaju; tražim prijateljsku ruku i nalazim prazninu. Vičem bez glasa, bešumno padam i tada se budim uzlupala srca. Katkad provodim više dana u šutnji, razdražena sjećanjem na san, i nastojim prodrijeti kroza slojeve tajne što ga okružuje ne bih li otkrila kakvu dotad nezapaženu pojedinost koja bi mi pružila ključ njegova značenja. Tih dana patim od neke vrsti hladne groznice u kojoj mi se tijelo zatvara a um biva

zatočen u nekoj zaleđenoj zemlji. U tom sam paraliziranom stanju bila tijekom prvih tjedana u kući Pauline del Valle. Bilo mi je pet godina kad su me doveli u palaču na Nob Hillu i nitko se nije potrudio objasniti mi zašto se u mom životu dogodio nagli preokret, gdje su mi baka Eliza i djed Tao, tko je ta golema gospođa prekrivena draguljima koja me promatra s prijestolja očiju punih suza. Potrčala sam da se skutrim ispod stola i ostala ondje poput prebijena psa, kako su mi pričali. U to je doba Williams bio majordom obitelji Rodriguez de Santa Cruz - koliko god to bilo teško zamisliti - i on se sutradan dosjetio staviti mi hranu na pladanj povezan uzicom. Pomalo su povlačili pladanj a ja puzala za njim kad više nisam mogla izdržati glad, dok me nisu uspjeli izvući iz moga skloništa, ali kad god bih se probudila iz košmara, iznova sam se skrivala pod stol. To je potrajalo godinu dana, dok nismo otišli u Čile te me u strci putovanja i smještavanja u Santiagu prošla ta manija.

Moja je mora crno-bijela, bezglasna i nepromjenjiva: ima u njoj nešto od vječnosti. Vjerujem da sada već raspolažem s dovoljno podataka da odgonetnem njezino značenje, ali me zbog toga nije prestala mučiti. Krivnjom takvih snova različita sam, poput ljudi koji zbog kakve urođene bolesti ili izo-bličnosti moraju ulagati neprestani napor da bi normalno živjeli. Oni nose vidljive znake, a moj je nevidljiv, ali postoji;

<Po'RT'RLT U

mogu ga usporediti s napadima padavice koji se događaju nenadano i ostavljaju za sobom uzburkanu brazdu. Noću liježem u strahu, ne znam što će se zbiti dok spavam ni kako ću se probuditi. Isprobala sam razna sredstva protiv svojih noćnih zlođuha, od narančina likera s nekoliko kapi opijuma, do hipno-tičkog transa i drugih oblika čaranja, ali mi nijedno ne jamči miran san osim dobra društva. Spavanje u zagrljaju zasad je jedini siguran lijek koji poznajem. Trebala bih se udati, kao što mi svi savjetuju, ali sam to već jednom učinila i doživjela krah, ne mogu ponovno iskušavati sudbinu. S trideset godina i bez muža, gotovo da sam ruglo, prijateljice me sažalno gledaju, iako mi neke možda zavide na neovisnosti. Nisam sama, imam tajnu ljubav, bez spona i uvjeta, motiv za sablazan bilo gdje, ali pogotovo ovdje gdje nas je dopalo živjeti. Nisam usidjelica ni udovica ni raspuštenica, živim u međuprostoru "rastavljenih", u kojemu završavaju nesretnice što radije trpe javnu porugu nego život s muškarcem kojega ne ljube. Kako bi drukčije moglo biti u Čileu, gdje je brak vječan i neizbježan? Za ponekih blistavih svitanja, kada tijela vlažnih od znoja i klonuli od zajedničkih snova, počivamo u onom polusvjesnom stanju posvemašnje nježnosti, sretni i zadovoljni kao usnula djeca, moj ljubavnik i ja padamo u iskušenje te razgovaramo o tome da se vjenčamo, odemo nekamo drugdje, u Sjedinjene Države, na-primjer, gdje ima mnogo prostora i nitko nas ne poznaje, da bismo živjeli kao svaki normalan par, ali se onda budimo sa suncem što proviruje kroz prozor i više to ne spominjemo, jer znamo da ne bismo mogli živjeti drugdje, samo u ovom našem Čileu s njegovim geološkim kataklizmama i ljudskim sit-noćama, ali i surovim vulkanima i snježnim vrhovima, prastarim jezerima posutim smaragdima, pjenušavim rijekama i mirisnim šumama, u zemlji tankoj poput vrpce, domovini siromašnih ljudi i još uvijek netaknutoj, unatoč tako brojnim i tako različitim zloporabama. Niti bi on mogao otići, niti bih se

105

ja ikada umorila od toga da ga fotografiram. Željela bih imati djecu, to svakako, ali sam se na kraju pomirila s time da nikada neću biti majka; nisam jalova, plodna sam u drugim vidovima. Nivea del Valle kaže da se ljudsko biće ne određuje prema svojoj reproduktivnoj sposobnosti, što iz njezinih usta zvuči kao ironija, budući da je na svijet donijela više od tuceta djece. Ali ne doliči ovdje govoriti o djeci koju neću imati niti o mom ljubavniku, već o događajima koji su odredili tko sam. Shvaćam da pri zapisivanju ovih uspomena moram iznevjeriti druge, to je neizbježno. "Zapamti da se prljavo rublje pere kod kuće", ponavlja mi Severo del Valle, odgojen, kao i svi mi, pod tim geslom. "Piši iskreno i ne zamaraj se tuđim osjećajima, jer što god rekla, ionako će te mrziti", savjetuje me, za razliku od njega, Nivea. Dakle, nastavimo.

U nemogućnosti da se riješim svojih mora, barem pokušavam iz njih izvući neku korist. Uvjerila sam se da nakon mučne noći nastavljam halucinirati, napeta i osjetljiva, u stanju optimalnom za stvaranje. Moje najbolje fotografije načinjene su za takvih dana, kada mi je jedina želja da se skrijem pod stol, kao

što sam činila u prvo vrijeme svoga boravka u kući bake Pauline. San o djeci u crnim pidžamama doveo me do fotografije, u to sam sigurna. Kad mi je Severo del Valle poklonio fotoaparata, prvo mi je palo na pamet da bih te zloduhe svladala kad bih ih mogla fotografirati. S trinaest sam godina to mnogo puta pokušala. Izmišljala sam zamršene sustave s kotačićima i žicama ne bih li aktivirala fiksiranu kameru za vrijeme sna, dok nije postalo očito da su ta zlokobna stvorenja neosjetljiva na nasrtaje tehnologije. Kad ga se promatra s istinskom pažnjom, predmet ili tijelo obična izgleda preobražava se u nešto sveto. Kamera može razotkriti tajne što ih golo oko ili um ne dohvaćaju; sve iščezava osim onog što je u žarištu slike. Fotografiranje je vježba promatranja, a ishod je uvijek stvar sreće: među tisućama negativna koji pune nekoliko ku-

tija u mome ateljeu vrlo je malo izvanrednih. Moj bi se ujak Lucky Chi'en osjećao pomalo iznevjerenim da zna koliko je malo učinka njegov sretni dah imao na moj rad. Kamera je jednostavan aparat, i najveći se nevježa može njime služiti; izazov se sastoji u tome da se pomoću njega stvori onaj spoj istine i ljepote koji se naziva umjetnošću. Ta je potraga iznad svega duhovna. Tražim istinu i ljepotu u prozirnosti jesenjeg lista, u savršenom obliku puža na žalu, u krivulji ženskih leđa, u teksturi starog panja, ali i u drugim migoljavim oblicima stvarnosti. Poneki put, dok radim na nekoj slici u svojoj zamračenoj sobi, pojavi se nečija duša, emocija vezana uz neki događaj ili životna suština nekog predmeta, i tada me preplavi zahvalnost te briznem u plač. Takva otkrića čine svrhu mog rada.

Nekoliko tjedana plovidbe Severo del Valle proveo je plačući za Lynn Sommers i razmišljajući što će biti s ostatkom njegova života. Osjećao se odgovornim za malu Auroru te je sastavio oporuku prije no što se ukrcao na brod, kako bi skromno nasljedstvo što ga je dobio od oca i njegova ušteđevina išli izravno njoj u slučaju da se njemu što dogodi. U međuvremenu će dobivati mjesečne kamate. Znao je da će Lynnini roditelji brinuti o njoj bolje od ikoga i predmnijevao da je njegova strina Paulina, koliko god samovoljna bila, neće pokušati uzeti na silu, jer njezin suprug ne bi dopustio da se to pretvori u javni skandal.

Sjedeći na pramcu broda, pogleda izgubljenog u beskrajnoj pučini, Severo zaključio da nikad neće preboljeti Lynnin gubitak. Nije želio živjeti bez nje. Smrt u borbi bilo je najbolje što mu je budućnost mogla pružiti: sve što je tražio bijaše nagla i brza smrt. Mjesecima su mu ljubav prema Lynn i odluka da joj pomogne oduzimali vrijeme i pažnju, i zato je dan za danom odgađao povratak, dok su se svi Čileanci njegove dobi masovno prijavljivali za borbu. Na brodu bijaše nekoliko mladića

107

čija je nakana, kao i njegova, bila priključiti se trupama - nošenje odore bilo je pitanje časti - i s kojima se družio da bi analizirali vijesti iz rata koje su stizale brzojavom. U četiri godine koliko je proveo u Kaliforniji, Severo se otuđio od svoje zemlje te se zovu rata odazvao prepuštajući se tako svojoj boli, ali nije ni najmanje osjećao borbeni žar. Ipak, što je više brod odmicao prema jugu, postajao je sve zaraženiji oduševljenjem ostalih. Ponovno je mislio na to da služi Čileu kao što je to želio činiti u školskoj dobi, kad je s drugim učenicima u kavanama raspravljao o politici. Pretpostavljao je da njegovi stari drugovi već mjesecima vojuju, dok je on lunjao San Franciscom krateći vrijeme prije no što će posjetiti Lynn Sommers i igrati mah-jong. Kako će se za takav kukavičluk opravdati pred prijateljima i rođacima? Niveina slika proganjala ga je za takvih promišljanja. Njegova sestrična ne bi razumjela odgađanje povratka radi obrane domovine, jer, bio je siguran, da je muškarac, ona bi prva otišla na bojišnicu. Još je bolje da ona ne trpi objašnjenja, jer očekivao je da će poginuti izrešetan prije no što je ponovno vidi; trebalo mu je mnogo više hrabrosti da se suoči s Niveom nakon što se tako loše ponio prema njoj, nego da se bori protiv najljućeg neprijatelja. Brod je plovio s neviđenom sporošću, takvim tempom stići će u Čile kad rat već bude gotov, računao je tjeskobno. Bijaše siguran da će pobjedu odnijeti njegovi, unatoč brojčanoj nadmoći neprijatelja i oholoj nesposobnosti visokoga čileanskog zapovjedništva. Vrhovni zapovjednik kopnene vojske i zapovjednik mornarice bijahu dva starčiča koji se nisu mogli složiti niti oko najosnovnije strategije, ali su Čileanci bili

discipliniraniji nego Peruanci i Boli-vijci. "Trebalo je da Lynn umre da bih se ja vratio u Čile i ispunio svoju domoljubnu dužnost, baš sam gnjida", procijedi kroz zube, posramljen.

Luka u Valparaisu blistala je za sunčanoga prosinačkog dana kad se parobrod usidrio u zaljevu. Pri ulasku u teritori-

<Po%t%LT u Seriji

jalne vode Perua i Čilea uočili su nekoliko brodova obaju zemalja u pokretu, no prije pristajanja u Valparaisu nije bilo znakova rata. Luka se uvelike razlikovala od slike koju je pamtio Severo. Grad je bio militariziran, utaborene trupe čekale su transport, čileanska zastava vijorila se na zgradama, i moglo se primijetiti da se čamci i tegljači ubrzano kreću oko vojnih brodova, dok je putničkih brodova bilo malo. Mladić je majci najavio datum dolaska, ali nije očekivao da će je vidjeti u luci, jer je otprije par godina živjela u Santiagu s njegovom mlađom braćom, a put iz prijestolnice bio je vrlo naporan. Stoga se nije trudio da pogledom kruži po pristaništu u potrazi za poznatim ljudima, kao većina putnika. Uze svoj kovčežić, dade nekoliko kovanica jednome mornaru da se pobrine oko njegovih škrinja i spusti se niz mostić udišući punim plućima slani zrak grada u kojemu je rođen. Stupivši na zemlju zatetura kao pijanac, tijekom tjedana plovidbe bijaše se navikao na ljuljanje valova i sada je s mukom hodao po čvrstom tlu. Zviždukom do-zva nosača da mu pomogne oko prtljage i stade tražiti kočiju koja će ga odvesti u kuću njegove bake Emilije, gdje je kanio ostati par noći dok se ne priključi vojsci. U tom trenutku osjeti da mu je netko dodirnuo ruku. Okrenu se iznenađen i nađe licem u lice s osobom koju je najmanje na svijetu želio vidjeti: bila je to njegova sestrična Nivea. Trebalo mu je nekoliko sekundi da je prepozna i oporavi se od dojma. Djevojka koju je ostavio prije četiri godine preobrazila se u nepoznatu ženu, i dalje nisku, ali mnogo vitkiju i dobro građenu. Jedino što je ostalo netaknuto bijaše bistar i sabran izraz na njezinu licu. Nosila je ljetnu odjeću od plavog tafta i slamnati šešir s velikim uzlom od organdina svezanim ispod brade, što joj je uokvirivao ovalno lice plemenitih crta i crne oči koje su nemirno i zaigrano blistale. Bila je sama. Severo je nije uspio pozdraviti, stajao je gledajući je zapanjeno dok se nije sabrao i upitao je, smeten, je li primila njegovo posljednje pismo, misleći na ono

109

u kojemu joj je najavio vjenčanje s Lynn Sommers. Budući da joj odonda nije pisao, pretpostavljao je da ne zna ništa o Lyn-ninoj smrti i Aurorinom rođenju te da ne može naslutiti da je postao udovac i otac a da nikada nije bio suprug. "O tome ćemo pričati poslije, sada dopusti da ti zaželim dobrodošlicu. Kočija nas čeka", prekinu ga.

Nakon što su škrinje ukrcane u vozilo, Nivea naloži vozaču da ih polako vozi uz more, što će im dati vremena da razgovaraju prije nego što stignu kući, gdje ih je čekao ostatak obitelji.

"Bezdušno sam se ponio prema tebi, Nivea. Jedino što mogu reći sebi u prilog jest da te nikad nisam želio povrijediti", promrmlja Severo ne usudivši je se pogledati.

"Priznajem da sam bila bijesna na tebe, Severo, morala sam se gristi za jezik da te ne proklinjem, ali više nisam kivna. Vjerujem da si patio više nego ja.

Uistinu jako žalim zbog onog što se dogodilo s tvojom ženom."

"Kako si doznala za to?"

"Primila sam brzojav s viješću, potpisao ga je neki VWilliams."

Prva reakcija Severa del Vallea bijaše srdžba, kako se majordom usudio tako uplitati u njegov privatni život, ali zatim nije mogao izbjeći osjećaj zahvalnosti, budući da mu je taj brzojav prištedio bolna objašnjenja.

"Ne očekujem da mi oprostiš, Nivea, samo da me zaboraviš. Ti, više nego itko, zaslužuješ biti sretna..."

"Tko ti je rekao da želim biti sretna, Severo? To je zadnji pridjev koji bih upotrijebila da odredim budućnost kakvoj težim. Želim zanimljiv, pustolovan, drukčiji, strastven život, ukratko bilo kakav prije negoli sretan."

"Sestrično moja, divno je vidjeti se koliko si se malo promijenila! U svakom slučaju, za par dana marširat ću s vojskom prema Peruu i, iskreno, nadam se da ću umrijeti u čizmama, jer moj život više nema smisla."

u Seriji "A tvoja kći?"

"Vidim da ti je VWilliams dao sve pojedinosti. Je li ti rekao i da nisam otac te djevojčice?" upita Severo. "Tko jest?"

"Nije važno. Zakonski gledano, ona je moja kći. U rukama je djeda i bake i neće joj nedostajati novca, ostavio sam je dobro osiguranu."

"Kako se zove?"

"Aurora."

"Aurora del Valle... Lijepo ime. Nastoj se vratiti čitav iz rata, jer kad se vjenčamo ta će djevojčica sigurno postati naša prva kći", reče Nivea zarumenjevši se.

"Što si rekla?"

"Čekala sam te cijeli život, mogu svakako i dalje čekati. Nema žurbe, mnogo toga moram napraviti prije nego što se udam. Radim."

"Radiš! Zašto?" uzviknu Severo sablažnjen, jer nijedna žena u njegovoj obitelji, niti u bilo kojoj obitelji koju je poznao, nije radila.

"Da naučim. Moj stric Jose Francisco zadužio me da mu sredim biblioteku i dopušta mi da čitam sve što želim. Sjećaš li ga se?"

"Slabo ga poznajem, nije li to onaj koji se oženio nasljednicom i sad ima palaču u Vini del Mar?"

"Upravo taj, rođak moje majke. Ne poznajem mudrijeg ni če-stitijeg muškarca od njega, a ni tako zgodnog, osim tebe", nasmija se ona.

"Nemoj se rugati, Nivea."

"Je li ti žena bila lijepa?" upita djevojka.

"Vrlo lijepa."

"Morat ćeš preboljeti taj gubitak, Severo. Možda ti rat u tome pomogne. Kažu da su jako lijepe žene nezaboravne, a ja se nadam da ćeš naučiti živjeti bez nje, makar je ne zaboravio. Molit

111

ću se da se ponovno zaljubiš, i dabogda to bilo u mene..." prošapta Nivea primajući ga za ruku.

Severo del Valle tada osjeti užasan bol u prsima, kao da mu koplje prolazi kroz rebra, i s usana mu se ote jecaj te potom nekontrolirani plač od kojega se sav tresao dok je ridajući ponavljao: Lvnn, Lynn, tisuću puta Lynn. Nivea ga mršavim rukama privuče k sebi i stane ga tješiti tapšući ga po leđima kao dijete. Pacifički rat započeo je na moru i nastavio se na kopnu, borbama prsa o prsa s bajunetama i krivim noževima, u najbe-zvodnijim i najnemilosrdnijim pustinjama na svijetu, u pokrajinama koje danas tvore sjever Čilea, ali su prije rata pripadale Peruu i Boliviji. Peruanska i bolivijska vojska bijahu loše pripremljene za takav sukob, malobrojne i slabo naoružane, a opskrbni sustav im je zatajivao do te mjere da su poneke bitke i okršaji bili odlučeni zbog nedostatka pitke vode ili zato što bi kotači vozila nakrcanih sanducima sa streljivom potonuli u pijesku. Čile je bio zemlja u ekspanziji, solidnoga gospodarstva, imao je najbolju eskadru u Južnoj Americi i vojsku od preko sedamdeset tisuća ljudi. Bijaše na glasu s građanske svijesti na kontinentu kojim vladahu sirovi silnici, sustavna korupcija i krvave revolucije; postojanost čileanskog karaktera i temeljitost tamošnjih institucija bijahu predmet zavisti susjednih naroda, čileanske su škole i sveučilišta privlačila strane profesore i studente. Utjecaj engleskih, njemačkih i španjolskih doseljenika uspio je unijeti stanovitu umjerenost u nagli temperament domaćeg stanovništva. Vojsku su obučavali Prusi i ona nije znala za mir, jer je u godinama koje su prethodile Pacifičkom ratu bila u stalnom oružanom sukobu s Indijancima na jugu zemlje, na području zvanom La Frontera. Utjecaj civilizacije dospio je donde, a dalje je počinjao nepredvidljivi urođe-nički teritorij, na koji su se sve donedavno jedino jezuitski mi-

fPo%T%er u Seriji tagoniju na jugu, ali nitko na to nije obraćao pažnju, jer je taj teritorij bio jalov poput Mjeseca. Vergara bijaše oštrouman, lijepih manira i iznimnog pamćenja, sve ga je zanimalo, od botanike do pjesništva, bio je nepotkupljiv i posve lišen političkih ambicija. Ratnu je strategiju isplanirao s jednakom mirnom pomnjom s kojom je upravljao svojim poslovima. Unatoč nepovjerenju vojske i na iznenađenje cijelog svijeta, doveo je čileanske trupe izravno do Lime. Kao što je rekla njegova nećakinja Nivea: "Rat je odviše ozbiljna stvar da bi je se

prepustilo vojnicima." Ta je rečenica izašla iz kruga obitelji i postala jednom od onih jezgrovitih izreka što tvore povijesni anegdo-tarij jedne zemlje. Potkraj godine Čileanci su se pripremali za konačni napad na Limu. Severo del Valle borio se već jedanaest mjeseci, utonuo u blato, krv i najnemilosrdnije barbarstvo. U to je vrijeme njegovo sjećanje na Lynn Sommers izbljedio, više nije sanjao nju nego raskomadana tijela ljudi s kojima je dan prije dijelio obrok. Rat se, više no od ičega drugog, sastojao od usiljenog marša i strpljenja; trenuci bitke gotovo da su predstavljali olakšanje u dosadi mobiliziranja i čekanja. Kad bi usmogao sjesti da popuši cigaretu, koristio je to vrijeme da Nivei napiše nekoliko redaka u istom drugarskom tonu kojim joj se uvijek obraćao. Nije govorio o ljubavi, ali je malo-pomalo shvaćao da će ona biti jedina žena u njegovu životu i da je Lynn Sommers bila samo produžena fantazija. Nivea mu je redovito pisala, premda sva njezina pisma nisu stizala na odredište, i pričala mu o obitelji, o životu u gradu, o rijetkim susretima s ujakom Joseom Franciscom i knjigama koje joj je on preporučivao. Govorila mu je i o tome kako proživljava duhovnu preobrazbu, kako se udaljuje od nekih katoličkih obreda koji je se doimaju kao znaci poganstva da bi potražila korijene jednog više filozofskog nego dogmatskoga kršćanstva. Brinulo je da će Severo, uronjen u grub i okrutan svijet, izgubiti dodir s sionari usuđivali ići. Neustrašivi araukanski ratnici, koji su još od vremena španjolskih osvajanja ratovali bez predaha, nisu popuštali pred mecima ni najžešćim grozotama, ali su sve više podlijegali razornom utjecaju alkohola. Boreći se protiv njih, vojnici su se vježbali u okrutnosti. Peruanci i Bolivijci ubrzo se naučiše bojati Čileanaca, krvoločnih neprijatelja kadrih ustrijeliti i zaklati ranjenike i zarobljenike. Čileanci su za sobom sijali takvu mržnju i strah te su na se navukli silnu nesklonost svijeta, što je pokrenulo beskonačan niz diplomatskih pritužbi i sporova a u njihovih protivnika potaknulo odlučnost da se bore do smrti, budući da im predaja ne bi donijela ništa dobra. Peruanske i bolivijske trupe bijahu sačinjene od šake časnika, kontingenata loše opskrbljenih redovnih vojnika i mnoštva na silu unovačenih urođenika, koji jedva da su znali zašto se bore te bi prvom prilikom dezertirali. Čileanske su postrojbe, pak, bile mahom formirane od civila, jednako ogrezlih u borbi kao i vojnici, koji su se borili iz rodoljubne strasti i nisu se predavali. Uvjeti su nerijetko bili pakleni. Za marša po pustinji vukli su se u oblaku slane prašine, premrli od žeđi, u pijesku do bedara, pod nasmiljenim suncem i težinom naprtnjača i streljiva na ramenu, grčevito stišćući puške i očajni. Boginje, tifus i malarična groznica desetkovali su ih; u vojnim bolnicama bilo je više bolesnika nego ranjenih u borbi. Kada se Severo del Valle priključio vojsci, njegovi su sunarodnjaci zauzimali Anto-fagastu - jedinu bolivijsku pokrajinu na moru - te peruanske pokrajine Tarapaca, Arica i Tacna. Sredinom 1880., usred pohoda u pustinji, vojni je ministar umro od moždanog udara, izazvavši posvemašnje rasulo u vladi. Naposljetku je predsjednik na njegovo mjesto postavio civila, don Josea Francisca Vergaru, Niveinog ujaka, neumornog putnika i pohlepnog čitača kojega je zapala dužnost da u četrdeset šestoj godini opaše sablju i vodi zemlju u ratu. On je među prvima primijetio da im, dok Čile napreduje na sjeveru, Argentina potihom otima Pa-

(P0%t'rLt u svojom dušom i prometnuti se u njoj nepoznato biće. Pomisao da je primoran ubijati bijaše joj nepodnošljiva. Nastojala je ne misliti o tome, ali priče o zaklanim vojnicima, truplima odrubljenih glava, silovanim ženama i djeci nabodenoj na bajunete bilo je nemoguće ignorirati. Hoće li Severo sudjelovati u takvim okrutnostima? Hoće li čovjek koji je svjedočio takvim stvarima moći ponovno živjeti u miru, postati suprug i otac obitelji? Hoće li ga ona moći voljeti unatoč svemu? Severo del Valle postavljao si je ista pitanja dok se njegova pukovnija pripremala za napad, nekoliko kilometara od peruanske prijestolnice. Potkraj prosinca čileanski je kontingent bio spreman za akciju u dolini južno od Lime. Brižljivo su se pripremali, ra-spoložujući brojnom vojskom, mulama i konjima, zaliham, živežnim namirnicama i vodom, nekoliko jedrenjaka za prijevoz trupa, uz četiri pokretne bolnice sa šest stotina kreveta i dva broda pretvorena u bolnice pod zastavom Crvenog križa. Jedan od zapovjednika marširao je preko nebrojenih močvara i brda, i s netaknutom brigadom pojavio se poput mongolskog kana u pratnji tisuću i pet stotina Kineza sa ženama, djecom i

stokom. Ugledavši ih, Severo del Valle povjerova da je postao žrtvom halucinacije u kojoj je cijeli Chinatovvn napustio San Francisco da bi se obreo u istom ratu kao i on. Maštoviti je zapovjednik unovačio Kineze putem; bijahu oni doseljenici koji su radili u ropskim uvjetima i, našavši se između dvije vatre i bez obveza odanosti bilo kojoj strani, odlučili se pridružiti čileanskim snagama. Dok su kršćani prisustvovali misi prije nego što će poći u borbu, Azijci su organizirali vlastiti obred, da bi ih poslije vojni kapelani sve zajedno škropili svetom vodicom. "Ovo slični na cirkus", napisao je toga dana Severo Nivei, ne sluteći da će mu to biti posljednje pismo. Ministar Vergara osobno je bodrio vojnike i nadzirao ukrcaj tisuća ljudi, marve, topova i namirnica, na nogama od šest ujutro pod žarkim suncem, sve do mrkne noći.

115

Peruanci bijahu organizirali dvije linije obrane nekoliko kilometara od grada, na mjestima koja su napadačima bila teško dostupna. Strme, pjeskovite brežuljke načičkali su utvrdama, grudobranima, baterijama i rovovima zaštićenim vrećama pijeska za strijelce. Usto su u pijesak postavili skrivene mine koje su se rasprskavale na dodir. Dvije linije obrane bijahu povezane međusobno i s gradom Limom, kako bi željeznica mogla sigurno prevoziti trupe, ranjenike i provijant. Kao što su Severo del Valle i njegovi drugovi po oružju znali od početka napada sredinom siječnja 1881., pobjeda će - bude li postignuta - mnoge stajati života. Tog su siječanjskog poslijepodneva trupe bile spremne za marš prema peruanskoj prijestolnici. Nakon što su podijeljeni obroci i uklonjen logor, spalili su daščare u kojima su spavali i podijelili se u tri skupine s namjerom da, zaštićeni gustom maglom, iznenade neprijateljsku obranu. Kretali su se u tišini, svaki s teškom opremom na leđima i oružjem na gotovs, spremni napasti "frontalno, na čileanski način", kao što su odlučili generali, svjesni da je najmoćnije oružje kojim raspolažu smjelost i okrutnost vojnika opijenih nasiljem. Severo vidje gdje kruže četurice s rakijom i barutom, eksplozivnom smjesom koja je palila utrobu, ali i izazivala nesavladivu hrabrost. Jedanput ju je kušao, ali su ga poslije toga dva dana mučili povraćanje i glavobolja, pa se stoga radije trijezan upuštao u borbu. Tihi marš i tama pampe činjahu mu se beskrajni, unatoč kratkim predasima. Nakon ponoći, golemo mnoštvo vojnika stalo je da se odmori na sat vremena. Kanili su prije svitanja napasti kupalište u blizini Lime, ali proturječne zapovijedi i smetenost zapovjedništva pokvarile su plan. Malo se znalo o položaju postrojbi u sklopu prethodnice, gdje je bitka očito već započela, i to je primoralo iznurene trupe da produže bez predaha. Slijedeći primjer ostalih, Severo se otarasi naprtnjače,

<Po'R.T%eT u Se<piji

pokrivača i ostale opreme, natakne bajunetu i udari u trk urlajući iz petnih žila, poput razjarene zvijeri, jer se više nije radilo o tome da se neprijatelja iznenadi, nego zastraši. Peruanci • ih iščekivahu, i čim su im došli na puškomet, zasuše ih kišom olova. Magla je od dima i prašine postala još gušćom, prekrivajući obzor neprozirnim plaštem, dok je zrak bio ispunjen jezom i zvukom truba koje su pozivale na juriš, urlanjem i bojnim poklicima, jaucima ranjenika, rvanjem konja i tutnjavom topova. Tlo bijaše minirano, ali su Čileanci svejednako napredovali s gromoglasnim krikom "navali!" na usnama. Severo del Valle ugleda dvojicu svojih drugova koji stadoše na minu nekoliko metara dalje i raskomadani odletješe u zrak. Nije uspio pomisliti da bi iduća eksplozija mogla dohvatiti njega, nije bilo vremena da se misli na bilo što, jer su prvi vojnici već skakali preko neprijateljskih rovova i bacali se u njih s krivim noževima i bajunetama, ubijajući i ginući među potocima krvi. Preživjeli Peruanci su se povukli, a napadači se stali verati uz brežuljke, sileći obrambene redove na uzmak. Nesvjestan svojih postupaka, Severo del Valle je sa sabljom u ruci rasjekao jednog protivnika i potom ispalio metak u potiljak drugom koji je bježao. Bijes i užas obuzeše ga posve; kao i svi ostali, pretvorio se u zvijer. Odora mu bijaše razderana i okrvavljena, komad nečije utrobe visio mu je s rukava, od tolikog ga je urlanja i proklinjanja izdao glas, izgubio je strah i identitet, postao stroj za ubijanje te dijelio udarce nasumce, i jedini mu je cilj bio dospjeti do vrha brijege.

U sedam ujutro, nakon dva sata bitke, prva čileanska zastava zavijorila se na jednom od brežuljaka, i Severo, klečeći na vrhu, ugleda mnoštvo peruanskih vojnika koji su bezglavo bježali da bi se potom skupili u dvorištu jednog

imanja, gdje su dočekali frontalnu navalu čileanske konjice. Za nekoliko minuta nasto pakao. Severo del Valle, koji je trčao u tom smjeru, vidio je od-
117

bljesak sablji u zraku i čuo salve i bolne krike. Kad je stigao do imanja, neprijatelji su već trčali, iznova progonjeni čileanskim trupama. Na to začu glas svoga zapovjednika koji mu je naređivao da okupi ljude iz svoga odreda za napad na gradić. Kratka stanka, dok su se raspoređivale postrojbe, omogućila mu je da na trenutak predahne; pao je na tlo, zabivši čelo u zemlju, zadihan, drhtav, grčevito stišćući oružje. Pomislio je da je napredovanje ravno ludilu, jer se njegov odred nije mogao sam oduprijeti brojnim neprijateljskim vojnicima ukopanim u kućama i zgradama, trebalo se boriti od vrata do vrata. No njegova misija nije bila da razmišlja, nego da sluša naredbe pretpostavljenih i pretvori peruansko naselje u prah i pepeo. Za nekoliko minuta pohitao je na čelo svojih drugova, dok su oko njega fijukali meci. Ušli su u dvije kolone, svaka s jedne strane glavne ulice. Većina stanovnika pobjegla je začuveni uzvik "dolaze Čileanci!" ali preostali su odlučili pružiti otpor priručnim sredstvima, od kuhinjskih noževa do lonaca s vrelinim uljem koje su bacali s balkona. Severov odred dobio je upute da ide od kuće do kuće dok ne oslobode grad, što nije bila nimalo laka zadaća budući da je sve bilo puno peruanskih vojnika po krovovima, stablima, prozorima i pragovima. Severu grlo bijaše suho a oči upaljene, jedva je vidio na metar od sebe; zrak pun dima i prašine više se nije dao udisati, pometnja je bila tolika te nitko nije znao što činiti, svatko bi naprosto oponašao onoga tko je išao ispred njega. Odjednom oko sebe začu kišu tanadi i shvati da više ne može napredovati i da mora potražiti zaklon. Kundakom je razvalio najbliža vrata i upao u stan s isukanom sabljom, zaslijepljen kontrastom između žarkog sunca vani i polutame koja je vladala unutra. Trebalo mu je nekoliko časaka da napuni pušku, ali se prije toga skamenio od zaglušnog krika i nazro figuru koja bijaše šćućurena u kutu i sada se osovila pred njim vitlajući sjekirom. Uspio je zaštititi

<Po%T%eT u Seriji

glavu rukama i ustuknuti. Sjekira ga poput munje zvizne u lijevo stopalo, prikovavši ga za tlo. Severo del Valle nije znao što se zbilo, reagirao je čisto nagonski. Svu težinu tijela prenio je na pušku s bajunetom, zario je u trbuh napadača i potom podigao brutalnom silom. Mlaz krvi zapljusnuo ga je posred lica. Tada shvati da je neprijatelj bila djevojka. Rasporio ju je do grla i ona se, na koljenima, držala za utrobu koja joj se počela prosipati po daščanom podu. Oči im se sretoše u beskonačnom pogledu i vječnoj tišini, zapanjenima i zapitanima tko su, zašto su se ovako suočili, zašto krvare, zašto moraju umrijeti. Severo je htjede pridržati, ali se nije mogao pomaknuti i prvi put osjeti strašan bol u nozi, koji mu se poput plamena jezika dizao prema grudima. U tom je trenutku drugi čileanski vojnik upao u kuću, jednim pogledom procijenio situaciju i bez oklijevanja ustrijelio ženu, koja je ionako već bila mrtva, potom dohvatio držak sjekire i naglim trzajem oslobodio Severa. "Hajđmo, poručnice, moramo izaći odavde, artiljerija će svaki čas zapucati!" opomenu ga, ali Severu je krv šikljala iz noge, gubio je svijest i ponovno na nekoliko trenutaka dolazio k sebi, da bi zatim opet potonuo u mrak. Vojnik mu prisloni čaturicu na usne i natjera ga da popije gutljaj rakije, potom mu rupcem podveže nogu ispod koljena, naprti ranjenika na leđa i izvuču ga iz kuće. Vani mu je pomoglo još ruku, i četrdeset minuta kasnije, dok je čileanska artiljerija sraunjivala naselje sa zemljom, pretvarajući nekoć mirno kupalište u ruševine, Severo je čekao u bolničkom dvorištu, kraj stotina raskomadanih leševa i tisuća ranjenika bačenih u kaljužu i izloženih muhama, da umre ili se čudom spasi. Bol i strah su ga ošamućivali, povremeno bi padao u blagotvornu nesvijest i došavši k sebi vidio crno pred očima. Nakon žarke dnevne vrućine uslijedila je vlažna hladnoća i gusta noćna magluština. U trenucima svijesti prisjećao se molitava naučenih u djetinjstvu i molio za brzu smrt, dok mu se Niveina slika javljala pred očima poput an-

119

đela, činilo mu se da je vidi kako se naginje nad njim, drži ga, briše mu čelo vlažnom maramicom i govori mu ljubavne riječi. Ponavljao je Niveino ime vapeći bez glasa za čašom vode.

Bitka za Limu završila je u šest navečer. Sljedećih dana, kada se uspjelo prebrajati mrtve i ranjene, izračunalo se da je tijekom tih sati u obje vojske poginulo dvadeset posto boraca. Mnogo više umrlo ih je naknadno od inficiranih rana. U jednoj su školi i po šatorima postavljenima u okolici improvizirane poljske bolnice. Vjetar je raznosio zadah leševa kilometrima daleko. Liječnici i bolničari, iscrpljeni, pružali su pomoć pristiglima u granicama svojih mogućnosti, ali u čileanskim je postrojbama bilo više od dvije tisuće petsto ranjenika i, računalo se, barem sedam tisuća među preživjelima iz peruanskih trupa. Ranjenici su se gomilali u hodnicima i dvorištima te ležali po tlu čekajući na red. Najprije su rješavali hitne slučajeve, a Severo još nije pao u agoniju, usprkos strašnom gubitku snage, krvi i nade, pa su ga bolničari uvijek iznova zaobilazili, dajući prednost drugima. Vojnik koji ga je na plećima donio u bolnicu rasparao mu je nožem čizmu, skinuo mu zakrvavljenu košulju i od nje načinio tampon za ranjenu nogu, jer pri ruci nije imao ni zavoja, ni lijekova, ni fenola za dezinfekciju, ni opijuma ni kloroforma, sve bijaše potrošeno ili izgubljeno u metežu sukoba. "Povremeno olabavite povez, poručnice, da vam gangrena ne zahvati nogu", savjetova ga vojnik. Prije odlaska zaželio mu je sreću i poklonio najdragocjenije što je posjedovao: paketić duhana i čuturicu s preostalom rakijom. Severo del Valle nije znao koliko je dugo bio u tom dvorištu, možda dan, možda dva. Kad su ga napokon podignuli da ga odvedu liječniku, bio je bez svijesti i dehidriran, ali je pri pomicanju osjetio tako užasnu bol te se probudio uz urlik. "Držite se, poručnice, ono najgore tek slijedi", reče jedan od bolničara. Našao se u velikoj dvorani čiji je pod bio prekriven pije-

(Po%T%eT u Seriji

121

visini bedra. Kirurg uzme skalpel, zarine ga dvadeset centimetara ispod koljena i vješt看im kružnim pokretom obreže meso do goljenice i lisne kosti. Severo del Valle zaurla od boli i smjesta izgubi svijest, ali pomoćnici nisu skidali ruke s njega nego ga odlučno držali prikovana za stol, dok je liječnik prstima razmicao kožu i mišiće otkrivajući kosti; zatim dohvati pilu i u tri sigurna poteza ih odreže. Bolničar izvuče prerezane žile iz batrljka, a doktor ih stane nevjerojatno spretno vezivati i potom malko olabavi povez, pokrije amputiranu kost mesom i kožom te ih zašije. Hitro mu zavise nogu i odniješe ga u kut dvorane kako bi načinili mjesto drugom ranjeniku koji je jau-čući stigao na kirurgov stol. Cijeli je zahvat trajao manje od šest minuta.

Dan-dva nakon bitke čileanske su trupe ušle u Limu. Prema službenim priopćenjima koja su se objavljivala u čileanskim novinama, učinile su to na doličan način. Prema sjećanju žitelja toga grada, međutim, bio je to pokolj na koji se nadovezaše ispadi peruanskih vojnika, potučenih i gnjevnih, jer su se ću-tili izdanima od svojih zapovjednika. Dio civilnog stanovništva je pobjegao, a imućne su obitelji potražile sigurnost na brodovima u luci, u konzulatima i na žalu što ga je štitila strana mornarica, gdje je diplomatski zbor postavio šatore za prihvata izbjeđevaca pod neutralnim zastavama. Oni koji su ostali braniti svoju imovinu pamtit će do kraja života paklene prizore pijane i od nasilja razularene soldateske. Pljačkali su i palili kuće, silovali, mlatili i ubijali svakoga tko im se ispriječio na putu, uključivši žene, djecu i starce. Naposljetku je dio peruanskih postrojbi odbacio oružje i predao se, ali su se mnogi vojnici razbježali po planinama. Dva dana poslije peruanski general Andres Caceres izašao je iz zauzetog grada sa smrskanom nogom, uz pomoć žene i nekolicine vjernih časnika, i sklonio se u planinskim vrletima. Zakleo se da će se boriti do posljednjeg daha.

skom i gdje su dvojica pomoćnika svaki čas praznili nove kablove pijeska koji je upijao krv i u istim tim kablovima nosili amputirane udove, da bi ih vani spalili na golemoj lomači koja je dolinu ispunjavala vonjem spaljenog mesa. Na četiri drvena stola pokrivena metalnim pločama obavljahu se zahvati na nesretnim vojnicima, na podu bijahu vjedrice s crvenkastom vodom gdje su se ispirale spužve kojima se zaustavljalo krvarenje i gomile rasparanog platna koje je poslužilo za zavoje, prljavog i punog mrlja od pijeska i piljevine. Na pobočnom stolu bili su poslagani jezivi instrumenti za mučenje - kliješta, škare, pile, igle - umrljani skorenom krvlju. Urlici operiranih ranjenika ispunjavali su prostor, a vonj raspadanja, bljuvotine i izmeta bijaše nepodnošljiv. Liječnik je

bio doseljenik s Balkana i odlikovahu ga krutost, sigurnost i brzina vrsnog kirurga. Nosio je dvodnevnu bradu, oči mu bijahu crvene od umora, a na sebi je imao kožnatu pregaču poprskanu svježom krvlju. Skinuo je improvizirani zavoj sa Severove noge, olabavio povez i jednim pogledom procijenio da je infekcija već započela te se odlučio za amputaciju. Nesumnjivo je tih dana odsjekao mnogo udova, jer nije ni trepnuo.

"Imate li kakve rakije, vojnice?" upita ga s čujnim stranim naglaskom.

"Vode..." zavapi Severo del Valle suha jezika.

"Poslije ćete piti vode. Sada vam treba nešto da vas malo oša-muti, ali ovdje više nemamo ni kapi rakije", reče liječnik.

Severo pokaza na čaturicu. Doktor ga natjera da popije tri velika gutljaja, objašnjavajući mu da nemaju anestetika, i upotrijebi ostatak da njime natopi nekoliko krpa i očisti instrumente, potom dade znak pomoćnicima, koji stadoše s obje strane stola da pridrže pacijenta. Kucnuo mi je čas istine, pomisli Severo i pokuša si predočiti Nivein lik, kako ne bi izdahnuo s likom djevojke rasporene bajunetom u sjećanju. Jedan mu je bolničar stavio novi povez i čvrsto ga uhvatio za nogu u

U Callau su peruanski zapovjednici naložili posadi da napusti brodove i zapalili barut u njima te tako potopili cijelu flotu. Eksplozije probudiše Severa del Vallea i on se zatekne u jednom kutu, na prljavom pijesku operacijske dvorane, kraj drugih nesretnika koji su, kao i on, upravo iskusili muke amputacije. Netko je na nj stavio pokrivač i do njega čaturicu s vodom; pružio je ruku, ali je toliko drhtao da je nije mogao od-čepiti te je ostao tako stiščući je uz grudi i jecajući, dok mu se nije približila djevojka iz kantine, otvorila mu je i pomogla mu da je prinese suhim usnama. Popio je naiskap cijeli sadržaj i potom, prema uputama te žene, koja se mjesecima borila uz muškarce i znala skrbiti za ranjenike koliko i liječnici, napunio usta šakom duhana i stao ga požudno žvakati ne bi li ublažio grčeve od operacijskog šoka. "Ubijati je lako, momče, teško je preživjeti. Ako ne paziš, smrt te mučki zaskoči", opomenu ga. "Bojim se", pokuša reći Severo, a ona možda nije čula njegovo mucanje ali je naslutila njegov strah, jer je s vrata skinula mali srebrni medaljon i stavila mu ga u ruke. "Neka ti Blažena Djeвица pomogne", promrmlja, nagnu se nad njega i kratko ga poljubi u usne prije nego što je otišla. Severo osta čuteći dodir njezinih usana, čvrsto držeći medaljon u šaci. Drhtao je, cvo-kotao i gorio od vrućice; na mahove bi zaspao ili se onesvijestio, a kad bi došao svijesti, bol ga je ošamućivala. Nekoliko sati kasnije vratila se ista kantinjerka crnih pletenica i pružila mu nekoliko vlažnih krpa da si obriše znoj i sasušenu krv te limeni tanjur s kukuruznom kašom, komad tvrda kruha i veliku šalicu kave od cikoriije, mlake i tamne tekućine koju nije ni pokušao taknuti, jer su ga slabost i mučnina u tome priječile. Sakrio je glavu ispod pokrivača, prepušten patnji i očaju, jecajući i plačući poput djeteta dok nije ponovno zaspao. "Izgubio si mnogo krvi, sinko, i ne budeš li jeo, umrijet ćeš", probudi ga kapelan koji je ondje ranjenicima dijelio utjehu a umirućima posljednju pomast. Severo del Valle se tada sjeti kako

i

123

je u rat pošao da umre. To mu bijaše namjera kada je izgubio Lynn Sommers, ali sada kad je smrt bila tu, vrebajući ga poput strvinara, čekajući priliku da mu zada konačni udarac, nagon za životom ga je prodrmao. Želja da se spasi bijaše moćnija od žestoke boli koja mu se iz noge širila do zadnje žilice u tijelu, snažnija od tjeskobe, neizvjesnosti i straha. Shvati da, namjesto što će se prepustiti smrti, očajnički želi ostati na ovom svijetu, živjeti u bilo kojem stanju i uvjetima, na bilo koji način, obogaljen, poražen, ništa nije bilo važno, samo da i dalje živi. Kao i svaki vojnik, znao je da tek jedan od deset amputiranih uspije preživjeti gubitak krvi i gangrenu, nije bilo načina da se to izbjegne, sve je bilo pitanje sreće. Odluči da će on biti jedan od preživjelih. Pomisli da njegova predivna sestrična Nivea zaslužuje cijelog a ne sakatog muškarca, nije želio da ga vidi pretvorena u olupinu, ne bi mogao podnijeti njezino sažaljenje. Ipak, kad bi zatvorio oči, ona se iznova pojavljivala kraj njega, ugledao bi Niveu, neiskvarenu ratnim nasiljem i ružno-ćom svijeta, nagnutu nad njim, sa svojim bistrim čelom, crnim očima i vragolastim osmijehom, i ponos mu se tada rastapao kao sol u vodi. Nije ni najmanje sumnjao u to da će

ga onako kljakavoga ljubiti jednako kao što ga bijaše dotad ljubila. Zgrčenim prstima dohvati žlicu, pokuša svladati drhtanje, natjera se da otvori usta i proguta zalogaj te odvratne kukuruzne kaše, već ohlađene i prekrivene muhama. Čileanske su postrojbe u siječnju 1881. trijumfalno ušle u Limu i odande nastojale uspostaviti prisilan mir u Peru. Kada se barbarski metež prvih tjedana utišao, ponosni su pobjednici ostavili kontingent od deset tisuća ljudi da nadzire zaposjednutu zemlju, dok su ostali krenuli na put prema jugu da prime teško zaslužene lovorike, prepustivši sudbini tisuće poraženih vojnika koji su uspjeli pobjeći u planine i koji su se odande kanili dalje boriti. Pobjeda je bila tako premo-

u Seriji

čna te generali ne mogahu ni zamisliti da će ih Peruanci nastaviti mučiti tri duge godine. Duša toga žilavog otpora bijaše legendarni general Caceres, koji je čudom izbjegao smrt te je, iako izranjen, otišao u planine da oživi borbeni žar u odrpanoj vojsci sastavljenoj od vojnika-utvara i prisilno unovačenih Indijanaca, s kojima je vodio rat gerilskim okršajima i zasjedama. Caceresovi vojnici, s odorama u dronjcima, nerijetko bos, neuhranjeni i očajni, borili su se noževima, kopljima, toljagama, kamenjem i s nekoliko prastarih pušaka, ali su bili u prednosti zbog poznavanja terena. Bijahu dobro odabrali poprište za suočavanje s discipliniranim i naoružanim neprijateljem, premda ne uvijek opskrbljenim dostatnom količinom namirnica, jer je pristup tim strmim brdima iziskivao kondorska krila. Skrivahu se na snježnim vrhovima, u spiljama i kotlinama, na visokim vjetrometinama, gdje je zrak tako rijedak te samo oni, brdski ljudi, mogahu ondje preživjeti. Čileanskim je trupama krv liptala na uši i prskali su im bubnjići, padali su u nesvijest uslijed nedostatka kisika i smrzavali se u zaleđenim tjesnacima Anda. Dok se oni jedva penjahu jer im srce nije dopuštalo takav napor, Indijanci s visoravni verahu se poput ljama, noseći na leđima teret koji je odgovarao njihovoj vlastitoj težini, a jedina im hrana bijaše gorko orlovsko meso i zelene kuglice od kokina lišća koje su žvakali. Preživjeli su tri ratne godine bez zarobljenika, ali zato s tisućama mrtvih. Peruanske su snage dobile jednu jedinu frontalnu bitku u nekom zaseoku bez strateške važnosti, koji je štitilo sedamdeset sedam čileanskih vojnika, od kojih nekolicina oboljelih od tifusa. Branitelji su imali samo deset metaka po čovjeku, ali su se cijelu noć borili protiv stotina vojnika i Indijanaca, tako srčano te su u pusto svitanje, kada su im preostala još samo tri strijelca, peruanski časnici od njih zatražili da se predaju, jer im se činilo nečasno ubiti te ljude. Oni to međutim nisu učinili, nastavili su se boriti i izdahnuili s bajunetama u rukama,

125

izvikujući ime svoje domovine. S njima su bile tri žene, koje je urođenička rulja dovukla do krvlju natopljena trga, silovala i raskomadala. Jedna od njih rodila je tijekom noći u crkvi, dok se njezin muž borio vani, i dijete su također raskasapili. Sakatili su trupla, parali im trbuhe i vadili utrobu koju su, kako se pričalo u Santiagu, Indijanci pojeli pečenu na ražnju. Takvo zvjerstvo nije bilo iznimka, obje su strane u tom gerilskom ratu postupale jednako barbarski. Konačna predaja i potpisivanje mirovnog sporazuma obavljani su u listopadu 1883., nakon poraza Caceresovih trupa u posljednjoj bici, pokolju noževima i bajunetama iza kojega su na ledini ostale tisuće mrtvih. Čile je Peru oduzeo tri pokrajine. Bolivija je izgubila jedini izlaz na more i bila primorana potpisati neograničeno primirje, koje će se rastegnuti na dvadeset godina, do konačnoga mirovnog sporazuma.

Severo del Valle je, s tisućama ostalih ranjenika, brodom prevezen u Čile. Dok su mnogi preminuli od gangrene ili zaraženi tifusom i srdoboljom u improviziranim vojnim ambulancama, on se uspio oporaviti zahvaljujući Nivei, koja je, saznajući što se dogodilo, stupila u kontakt s ujakom, ministrom Vergarom, i nije ga ostavljala na miru dok ovaj nije naložio da potraže Severa, izbavio ga iz jedne bolnice, gdje je Severo bio tek broj među tisućama bolesnika u očajnim uvjetima, i dao ga prevesti prvim raspoloživim brodom u Valparaiso. Svojoj je nećakinji izdao i posebnu dozvolu za ulaz u ograđen vojni prostor u luci i odredio jednog poručnika da joj pomogne. Kada su u nosilima iskricali Severa del Vallea, nije ga prepoznala, bijaše izgubio dvadeset kila, bio je prljav, žut i raščupane kose, poput leša, s višetjednom bradom te izbezumljenim

i mahnitim očima. Nivea svlada jezu u sebi s onom istom voljom Amazonke koja ju je održala u svim drugim vidovima života i pozdravi ga veselim: "Zdravo, rođače, baš mi je drago što te vidim!" na što Severo ne mogaše odgovoriti. Vidjevši je, osjeti

(Po%T%eT u Seriji

127

takvo olakšanje te pokri lice rukama da ga ne vidi kako plače. Poručnik je sredio prijevoz i, u skladu s dobivenim zapovijedima, odveo ranjenika i Niveu izravno u ministrovu palaču u Vini del Mar, gdje je njegova supruga priredila jednu sobu. "Muž mi kaže da ćeš ostati ovdje dok ne budeš mogao hodati, sinko", navijesti mu ona. Liječnik obitelji Vergara koristio je sva sredstva svoje znanosti da ga zaliječi, ali vidjevši mjesec dana kasnije da rana još nije zarasla, a Severo se i dalje trese u groznici, Nivea shvati da mu se duša razboljela od ratnih užasa i da je jedini lijek protiv tolikih muka ljubav te odluči poduzeti krajnje mjere.

"Zatražit ću dopuštenje od roditelja da se udam za tebe", objavi ona Severu.

"Ja umirem, Nivea", uzdahnu on.

"Uvijek imaš neku izliku, Severo! Umiranje nikad nije bilo zapreka ženidbi."

"Zar želiš biti udovica a da nikad nisi bila supruga? Ne želim da doživiš ono što se meni dogodilo s Lynn."

"Neću biti udovica, jer ti nećeš umrijeti. Bi li me mogao smjerno zamoliti da se udam za tebe, rođače? Reći mi, na primjer, da sam žena tvog života, tvoj anđeo, muza ili štogod takvo. Izmisli nešto, čovječe! Recimi da ne možeš živjeti bez mene, pa to je barem točno, zar ne? Priznajem da mi ne godi biti jedina romantična strana u ovom odnosu."

"Ti si luda, Nivea. Nisam čak ni čitav, bijedni sam bogalj."

"Fali li ti još štogod osim komada noge?" upita ona usplahireno.

"Zar to nije dovoljno?"

"Ako ti je sve ostalo na mjestu, čini mi se da si malo izgubio, Severo", nasmija se ona.

"Onda se udaj za mene, molim te", promrmlja on s dubokim olakšanjem i knedlom u grlu, preslab da bi je zagrlio.

"Ne plači, rođače, poljubi me. Za to ti ne treba noga", odvrati ona naginjući se nad krevetom, istom onom kretnjom kakvu je često vidio u bunilu.

Tri dana kasnije vjenčашe se uz kratku ceremoniju u jednom od krasnih salona ministrove rezidencije, u nazočnosti obiju obitelji. S obzirom na okolnosti bijaše to privatna svadba, ali samo najbližih rođaka skupilo se devedeset četvoro. Severo je bio u kolicima, blijed i mršav, ošišan u Bvronovu stilu, izbrijan i svečano odjeven, u košulji s uškrobljenim ovratnikom, zlatnom dugmadi i svilenom kravatom. Nije bilo vremena da se sašije vjenčanica niti pripremi odgovarajući miraz za Niveu, ali sestre i rođakinja napunile su joj dva kovčega rubljem iz kuće što su ga godinama vezle za vlastiti miraz. Bila je u haljini od bijeloga satena i nosila krunu od bisera i dijamanta, koju joj je posudila ujakova žena. Na fotografiji s vjenčanja pojavljuje se, sva u sjaju, kraj suprugovih kolica. Te je večeri u obitelji poslužena večera kojoj Severo del Valle nije prisustvovao, jer su ga uzbuđenja toga dana iscrpila. Nakon što su se uzvanici povukli, ujna odvede Niveu u sobu spremljenu za nju. "Baš mi je žao što ćeš prvu bračnu noć provesti ovako..." promuca čestita gospođa rumeneći se. "Ne brinite se, ujno, utješit ću se moleći krunicu", odvrati djevojka. Čekala je dok se kuća nije stišala, i kad je bila sigurna da se ne kreće više ništa osim slanoga morskog vjetra među stablima u vrtu, Nivea ustane u spavaćici, prođe dugačkim hodnicima te strane palače i uđe u Severovu sobu. Redovnica unajmljena da bdije nad bolesnikom spavala je dubokim snom u naslonjaču, ali Severo bijaše budan, iščekujući je. Ona prinese prst usnama nalažući mu da šuti, utrne plinske svjetiljke i uvuče se u postelju.

Niveu su odgojile redovnice i potjecala je iz konzervativne obitelji, u kojoj se tjelesne funkcije nikada nisu spominjale, a najmanje one vezane uz reprodukciju, ali imala je dvadeset godina, strasno srce i dobro pamćenje. Vrlo se dobro sjećala potajnih igara s bratićem u tamnim zakucima, oblika Severova

(Po%t%LT u Seriji

tijela, nikad utažene žudnje za užitkom, očaranosti grijehom. U to su ih vrijeme stidljivost i krivnja sputavali te su iz zabranjenih kutaka oboje izlazili drhteći, iznureni i zažareni. Tijekom godina što su ih proveli odvojeno, imala je vremena u mislima proći svaki trenutak koji je podijelila sa svojim bratićem i preobraziti djetinju znatiželju u duboku ljubav. Usto se uvelike okoristila bibliotekom svog ujaka Josea Francisca Ver-gare, čovjeka liberalnih i modernih nazora, koji nije prihvaćao nikakvih ograničenja svome intelektualnom nemiru, a još je manje podnosio vjersku cenzuru. Dok je razvrstavala knjige o znanosti, umjetnosti i ratovanju, slučajno je otkrila jednu tajnu policu i ondje zatekla nipošto neznatnu zbirku romana s crne crkvene liste i erotske tekstove, među njima i zabavnu kolekciju japanskih i kineskih crteža parova postavljenih naglavce, u anatomske nemogućim položajima, ali kadrih nadahnuti i najvećeg asketa, a pogotovo osobu maštovitu poput nje. Najpoučniji su tekstovi, međutim, bili pornografski romani stanovite Anonimne dame, vrlo loše prevedeni s engleskoga na španjolski, koje je djevojka jednu po jednu kriomice odnosila u torbi, pažljivo ih iščitavala i pomno vraćala na isto mjesto, što je bila izlišna mjera opreza, jer je njezin ujak vodio rat i nitko drugi u palači nije ulazio u knjižnicu. Vođena tim knjigama, istraživala je vlastito tijelo, naučila se osnovama najstarijega ljudskog umijeća i pripremala za dan kada će teoriju moći primijeniti u praksi. Znala je, naravno, da čini strašan grijeh - užitak je uvijek grijeh - ali se suzdržavala od toga da o tome razgovara sa svojim ispovjednikom, jer joj se činilo da užitak koji si pruža i koji će si pružati u budućnosti itekako vrijedi rizika pakla. Molila se da je smrt ne zatekne nepripremljenu i da se, prije no što izdahne, dospije ispovjediti o časovima naslade kojima su je obdarile te knjige. Nikad nije pomislila da će joj ta samotna razonoda poslužiti tome da vrati u život čovjeka kojega ljubi, a još manje da će to morati činiti na

129

na tri metra od zaspale redovnice. Od prve noći sa Severom, Nivea se snalazila tako da, prije no što se oprostila od supruga i pođe u svoju sobu, časnoj donese šalicu vruće čokolade i nekoliko keksa. U čokoladu bi usula dozu valerijane koja je mogla uspavati i slona. Severo del Valle nikad ne bi pomislio da je njegova nedužna sestrična sposobna za takve pothvate. Rana na nozi, od koje je trpio oštre bolove, groznica i slabost nametale su mu pasivnu ulogu, ali njegov manjak snage ona je nadoknađivala poduzetnošću i znanjem. Severo nije imao ni najmanjeg pojma da su takve akrobacije moguće i bio je siguran da nisu u kršćanskom duhu, ali ga to nije priječilo da u njima u potpunosti uživa. Da nije poznavao Niveu od djetinjstva, bio bi pomislio da je njegova sestrična vježbala u turskom haremu. Premda se čudio načinu na koji je ta djevojka izvodila tako raznolike kurvanjske zahvate, bio je dovoljno razborit da je o tome ne pita. Poslušno ju je slijedio na putovanju čula dokle mu je tijelo dopuštalo, predajući joj se do posljednjeg zakutka svoje duše. Tražili su se pod plahtama na načine što su ih opisali pornografski pisci iz knjižnice časnoga ratnog ministra i koje su sami smišljali, podjarivani žudnjom i ljubavlju, ali sputani batrljkom u zavojima i redovnicom koja je hrkala u naslonjaču. Iznenađila bi ih zora kucajući na splet njihovih ruku, dok su spojenih usta jednoglasno disali, i čim bi se prvi tračak dnevnoga svjetla pojavio na prozoru, ona bi poput sjene skliznula iz postelje i pošla u svoju sobu. Nekadašnje igre pre-tvoriše se u prave maratone pohote; grlili su se pohlepno, cjelivali, lizali i posvuda prodirali jedno u drugo, sve to u tami i posvemašnjoj tišini, zatomljujući uzdahe i grizući jastuke ne bi li prigušili radosno sladostrašće što ih je uvijek iznova dizalo u blaženstvo za tih prekratkim noći. Sati su letjeli: Nivea tek što bi se kao duh ušuljala u sobu i ušla u Severovu postelju, a već je bilo jutro. Nijedno od njih nije sklapalo oči, nisu smjeli izgubiti ni trenutka od tih blagoslovljenih susreta. Sutradan bi

To%T%eT u Seriji

on poput novorođenčeta spavao do podneva, a ona se dizala rano, smetena kao mjesečarka, i obavljala uobičajene poslove. Predvečer se Severo odmarao u kolicima na terasi i motrio zalazak sunca u pučinu, dok bi njegova supruga zaspala vezući stolnjake kraj njega. Pred drugima su se ponašali kao brat i sestra, nisu se dodirivali a gotovo niti gledali, ali je ozračje oko njih bilo prožeto napetošću. Provodili su dane brojeći sate, gorljivo iščekujući da

nastupi čas kad će se ponovno zagrliti u krevetu. Ono što su noću činili užasno bi liječnika, obje obitelji, cijelo društvo, redovnicu da i ne spominjemo. Prijatelji i rođaci u međuvremenu su komentirali samoprijegor te nevine i katoličke djevojke osuđene na platonsku ljubav, i moralnu čvrstinu Severa, koji je izgubio nogu i upropastio si život braneći domovinu. Susjede su širile glasine da u borbi nije izgubio samo nogu, nego i muškost. Jadničci, šaputale bi uzdišući i ne pomišljajući kakve je raspusne noći taj par provodio. Za tjedan dana otkako su prvi put čokoladom anestetizirali redovnicu i vodili ljubav kao zečevi, rana od amputacije je zacijelila a groznica nestala. Za manje od dva mjeseca Severo del Valle hodao je na štakama i počeo govoriti o drvenoj nozi, dok je Nivea bljuvala u jednom od dvadeset tri kupatila ujakove palače. Kada se njezina trudnoća više nije dala prešutjeti pred obitelji, opće iznenađenje poprimilo je takve razmjere te se počelo govoriti da je ta trudnoća čudo. Najveću je sablazan svakako doživjela redovnica, ali Severo i Nivea su uvijek sumnjali da je, unatoč pozamašnim dozama valerijane, ta sveta žena imala priliku štošta naučiti; gradila se da spava kako se ne bi lišila užitka uhođenja. Jedini koji je uspio zamisliti kako su to izveli te grohotnim i dobrohotnim smijehom izrazio divljenje njihovom umijeću bijaše ministar Vergara. Kada je Severo usmogao učiniti prve korake s umjetnom nogom a Nivein se trbuh više nije dao skrivati, pomogao im je da se smjeste u drugoj kući i Severu del Valleu ponudio posao. "Država i liberalna stranka

131

trebaju ljude tvoje odvažnosti", reče, iako je, istini za volju, u cijeloj priči odvažna bila Nivea.

Nisam upoznala svoga djeda Feliciana Rodrigueza de Santa Cruza, umro je nekoliko mjeseci prije nego što sam došla živjeti u njegovu kuću. Udarila ga je kap dok je sjedio na čelu stola na nekoj gozbi u svojoj kući na Nob Hillu, zagrcnuvši se pašetom od divljači i crnim francuskim vinom. Podigli su ga s poda i položili ga umirućeg na divan; lijepa glava arapskog princa počivala je na krilu Pauline del Valle, koja mu je, da ga ohrabri, ponavljala: "Nemoj umrijeti, Feliciano, znaš da udovice nitko ne poziva u goste... Diši, čovječe! Budeš li di-sao, obećavam da ću danas sigurno skinuti zasun s vrata svoje sobe." Kažu da se Feliciano uspio nasmiješiti prije no što mu je srce puklo. Postoje nebrojeni portreti toga krepkog i veselog Čileanca; lako ga je zamisliti živa, jer ni na jednom od njih ne pozira za slikara ili fotografa, na svima odaje dojam spontane iznenađenosti. Smijao se pokazujući zube morskoga psa, kretao se sigurno i drsko poput gusara. Kad je umro, Paulina del Valle se urušila; bijaše toliko potištena te nije mogla prisustvovati pogrebu niti brojnim počastima što mu ih je iskazao grad. Budući da njegova trojica sinova bijahu odsutni, majordoma VWilliamsa i odvjetnike zapala je organizacija sprovoda. Dva mlađa sina stigla su nekoliko tjedana kasnije, ali Matias je tumarao po Njemačkoj i, pod izlikom da je slaba zdravlja, nije se pojavio da utješi majku. Prvi put u životu Paulina je izgubila koketnost, tek i zanimanje za računovodstvene knjige, odbijala je izlaziti i provodila dane u krevetu. Nije dopuštala da je itko vidi u takvom stanju, i jedini koji su znali za njezin plač bijahu njezine služavke i Williams, koji je hinio da to ne za-paža i samo na razboritoj udaljenosti bdio da joj pomogne ako što od njega zatraži. Jedne večeri slučajno je zastala pred velikim zlatno uokvirenim zrcalom koje je zauzimalo polovicu

(Po%T%eT u

zida u njezinoj kupaonici i vidjela u što se pretvorila: u debelu i ofucanu vješticu s kornjačinom glavom, prekrivenom žbunom sijede i raščupane kose. Kriknula je od užasa. Nijedan muškarac na svijetu - pa ni Feliciano - ne zaslužuje takvo samoodri-canje, zaključila je. Dodirnula je dno, došao je čas da se otisne iz dubina i ponovno izroni na površinu. Cimnula je zvoncem da pozove služavke te im naložila da joj pomognu oko kupanja i dovedu frizera. Od tog se dana željeznom voljom suprotstavljala boli, pri čemu su joj jedina pomoć bile hrpe slatkiša i dugotrajne kupke. Noć bi je zatekla punih usta i uronjenu u kadu, ali više nije plakala. Za Božić je izašla iz osame s viškom kilograma i savršeno staložena, i tada se iznenadila uvjerivši se da se u njezinoj odsutnosti svijet i dalje okreće i da nikome nije nedostajala, što joj je bio poticaj više da definitivno stane za noge. Neće dopustiti da je ignoriraju, odlučila je, upravo je navršila šezdesetu i namjeravala je živjeti još

tridesetak godina, makar samo zato da bi ponizila svoje bližnje. Nekoliko je mjeseci nosila crninu, bilo je to najmanje što je mogla učiniti iz poštovanja prema Felicianu, ali njemu se ne bi svidjelo da je vidi kako se preobrazila u jednu od onih grčkih udovica koje se do kraja života skrivaju u crnim krpama. Počela je planirati novu garderobu u pastelnim bojama za iduću godinu i spremati se za putovanje po Europi. Oduvijek je željela ići u Egipat, ali je Feliciano smatrao da je to zemlja puna pijeska i mumija, u kojoj se sve zanimljivo dogodilo prije tri tisuće godina. Sada, kad je ostala sama, mogla je ispuniti taj san. Ubrzo je, međutim, uvidjela koliko joj se život promijenio i koliko ju je malo cijenilo društvo u San Franciscu; cijeli njezin imetak više nije bio dovoljan da se zaboravi njezino hispansko podrijetlo i naglasak kuharice. Kao što bijaše rekla u šali, nitko je nije pozivao u goste, više nije prva primala pozive za zabave, nisu je tražili da svečano otvara bolnice ili otkriva spomenike, njezino se ime prestalo spominjati na društvenim stranicama, a u

133

operi su je jedva pozdravljali. Bila je isključena. Usto joj je bilo veoma teško voditi poslove, jer bez muža nije imala nikoga tko bi je predstavljao u financijskim krugovima. Pomno je zbrojila imovinu i shvatila da njezina trojica sinova brže rasipaju novac no što ga ona može zaraditi, bijaše zadužena na sve strane, a Feliciano je prije smrti načinio nekoliko krajnje loših investicija ne posavjetovavši se s njom. Nije bila bogata kao što je mislila, ali daleko od toga da bi se osjećala poraženom. Pozvala je Williamsa i naložila mu da unajmi dekoratera da preuredi salone, kuhara da isplanira niz banketa koje će prirediti u povodu Nove godine, putničkog agenta da s njime porazgovara o putovanjima i krojača da se dogovori oko nove odjeće. Tako je sva bila zaokupljena hitnim mjerama za oporavak od tjeskobe udovištva, kad joj se u kući pojavi djevojčica odjevena u bijeli popelin, s čipkanom kapicom i lakiranim čizmicama, koju je za ruku držala žena u koroti. Bijahu to Eliza Sommers i njezina unuka Aurora, koje Paulina del Valle nije vidjela pet godina.

"Evo vam dovodim djevojčicu, kao što ste željeli, Paulina", reče Eliza tužno.

"Bože sveti, što se dogodilo?" upita Paulina del Valle u čudu.

"Muž mi je umro."

"Obje smo udovice, dakle..." promrmlja Paulina.

Eliza Sommers joj objasni da ne može čuvati djevojčicu, jer mora prevesti Tao Chi'enovo tijelo u Kinu, kao što mu je uvijek obećavala. Paulina del Valle pozva Williamsa i naloži mu da isprati djevojčicu do vrta i pokaže joj paunove dok one razgovaraju.

"Kad se mislite vratiti, Eliza?" upita Paulina. "Moglo bi to biti vrlo dugo putovanje." "Ne bih htjela da zavolim djevojčicu, a onda je za nekoliko mjeseci moram vratiti. Puklo bi mi srce."

u Seriji

"Obećavam da se to neće dogoditi, Paulina. Vi mojoj unuci možete pružiti mnogo bolji život nego ja. Ja ne pripadam nikamo. Bez Taoa više nema smisla živjeti u Chinatownu, ne spadam ni među Amerikance, a u Čileu nemam što činiti. Svugdje sam strankinja, ali želim da Lai-Ming ima korijene, obitelj i dobro obrazovanje. Dolikovalo bi da se Severo del Valle, njezin zakoniti otac, pobrine o njoj, ali on je veoma daleko i ima drugu djecu. Budući da ste vi uvijek željeli imati djevojčicu, mislila sam..."

"Postupili ste ispravno, Eliza!" prekinu je Paulina.

Paulina del Valle je do kraja saslušala tragediju koja se sručila na Elizetu Sommers i provjerila sve pojedinosti vezane uz Auroru, uključujući i ulogu što ju je Severo del Valle imao u njezinoj sudbini. A da ni sama nije znala kako, kivanost i ponos iščeznuše iz nje te se zatekla kako grli ženu koju je nekoliko trenutaka prije smatrala najgorom neprijateljicom, zahvaljujući joj na nevjerojatnoj ljubaznosti što joj predaje unuku i uvjeravajući je da će biti prava baka, ne tako dobra kao što su zacijelo bili ona i Tao Chi'en, ali spremna posvetiti ostatak života tome da skrbi za Auroru i učini je sretnom. Bit će to njezino glavno poslanje na ovom svijetu.

"Lai-Ming je bistra djevojčica. Uskoro će pitati tko joj je otac. Donedavno je vjerovala da su njezin otac, djed, najbolji prijatelj i Bog ista osoba: Tao Chi'en", reče Eliza.

"Što želite da joj kažem bude li to pitala?" htjede znati Paulina.

"Kažite joj istinu, nju je uvijek najlakše razumjeti", savjetova je Eliza.
"Da joj je moj sin Matias biološki, a moj nećak Severo zakoniti otac?"
"Zašto ne? I recite da joj se majka zvala Lynn Sommers i da je bila dobra i lijepa mlada žena", procijedi Eliza slomljena glasa.

135

Bake su se smjesta složile da djevojčicu, kako je više ne bi zbunjivali, treba za svagda odvojiti od majčine obitelji, da više neće govoriti kineski niti imati ikakva dodira s prošlošću. Petogodišnja djeca, zaključiše, nemaju razuma; mala će Lai-Ming s vremenom zaboraviti svoje podrijetlo i traumu skorašnjih događaja. Eliza Sommers se obvezala da ni na koji način neće pokušati komunicirati s djevojčicom, a Paulina del Valle da će je obožavati kao vlastitu kćer koju je toliko željela i nikad je nije imala. Oprostiše se kratkim zagrljajem i Eliza izađe kroz vrata za poslugu, da je unuka ne bi vidjela kako odlazi.

Silno mi je žao što su te dvije dobre gospođe, moje bake Eliza Sommers i Paulina del Valle, odlučile o mojoj sudbini ne dopustivši mi da u toj odluci bilo kako sudjelujem. S istom izvanrednom odlučnošću s kojom je u dobi od osamnaest godina pobjegla iz samostana obrijane glave da bi utekla sa zaručnikom, a s dvadeset i osam zgrnula bogatstvo prevozeći brodom pretpovijesni led, moja baka Paulina uprla se da izbriše moje podrijetlo. I da se nije dogodio zaokret sudbine koji joj je pomrsio planove, u tome bi bila i uspjela. Vrlo se dobro sjećam svoga prvog dojma o njoj. Vidim sebe gdje ulazim u palaču na brežuljku, prolazim vrtovima s vodenim zrcalima i obrezanim grmljem, vidim mramorne stube i na svakoj od njih brončane lavove u prirodnoj veličini s obje strane, dvokrilna vrata od tamnog drva i golemu dvoranu osvijetljenu vitrajima na veličanstvenoj kupoli koja je krunila krov. Nikada prije nisam bila na takvome mjestu, osjećala sam se očaranom koliko i ustrašenom. Ubrzo se zatekoh pred naslonjačem s pozlaćenim medaljonom, na kojemu je sjedila Paulina del Valle, kraljica na svom prijestolju. S obzirom na to da ću je još mnogo puta vidati na tom istom naslonjaču, nije mi teško zamisliti njezinu pojavu tog prvog dana: urešenu brojnim nakitom i količinom tkanine dovoljnom za poveći zastor, impozantnu.

Ostatak svi-

(Počinje u Seriji

jeta nestajao je kraj nje. Imala je lijep glas, prirodnu otmjenost i lijepe, jednake zube, odnosno savršeno porculansko zubalo. U to je vrijeme sigurno već posijedila, ali je bojala kosu istom kestenjastom bojom iz mladosti i u nju umetala spretno raspoređenu periku tako te joj je punđa nalikovala tornju. Prije toga nisam vidjela osobu takvih razmjera, savršeno usklađenu s veličinom i raskoši njezine kuće. Danas, kad napokon znam što se zbivalo tijekom dana koji su prethodili tom trenutku, uviđam da ne smijem svoj užas pripisivati samo toj strašnoj baki; kad su me odveli u njezinu kuću, strah bijaše dio moje prtljage, jednako kao kovčežić i kineska lutka koju sam držala čvrsto uza se. Provevši me kroz vrt i posjevši u golemoj praznoj blagovaonici pred kupu sladoleda, Williams me odveo u salu s akvarelima, gdje je pretpostavljao da me čeka baka Eliza, ali na njezinu sam mjestu susrela Paulinu del Valle, koja mi se obazrivo približila, kao da pokušava uhvatiti divlju mačku, i rekla mi da me jako voli i da ću od sada živjeti u toj velikoj kući i imati mnogo lutaka, a također i jednog ponija i malu kočiju.

"Ja sam tvoja baka", pojasnila je.

"Gdje je moja prava baka?" kažu da sam upitala.

"Ja sam tvoja prava baka, Auroro. Druga baka je otišla na dugo putovanje", objasni mi Paulina.

Potrčala sam, prešla dvoranu s kupolom, izgubila se u biblioteci, obrela se u blagovaonici, zavukla pod stol i ondje šćućurila, zanijemjela od zbunjenosti. Bijaše to golem stol, s pločom od zelenog mramora i nogama u vidu karijatida, i bilo ga je nemoguće pomaknuti. Ubrzo su stigli Paulina del Valle, Williams i par slugu odlučnih da me izvuku odatle, ali ja sam im izmicala poput lasice čim bi mi se neka ruka približila. "Pustite je, gospođo, već će izaći sama", predloži Williams, ali kako su sati prolazili a ja i dalje bila ukopana ispod stola, do-niješe mi još jednu pliticu sladoleda, jastuk i pokrivač. "Izvući

137

ćemo je kad zaspe", reče Paulina del Valle, ali ja nisam zaspala, nego čučnula i pomokrila se, posve svjesna prijestupa koji činim, ali odveć preplašena da bih

tražila zahod. Ostala sam pod stolom i dok je Paulina večerala; iz svog sam zaklona motrila njezine debele noge stiješnjene u cipelicama od satena i crne hlače momaka koji su prolazili poslužujući večeru. Ona se nekoliko puta teškom mukom prignula da mi namigne, na što bih ja odgovorila zaklonivši lice koljenima. Umirala sam od gladi, umora i želje da odem u zahod, ali bijah ponosna kao i sama Paulina del Valle i nisam se lako predavala. Ubrzo zatim Williams gurnu pod stol tanjur s trećim sladoledom, keksima i velikim komadom kolača od čokolade. Čekala sam da se udalji i kad se osjetih sigurna poželjeh jesti, ali što sam više pružala ruku to je tanjur bio dalje, jer ga je majordom vukao za uzicu. Kad sam napokon uspjela dohvatiti jedan keks našla sam se izvan svoga skloništa, ali kako u blagovaonici nije bilo nikoga, mogla sam na miru smazati poslastice i šmugnuti natrag pod stol čim sam začula neki šum. Isto se ponovilo nekoliko sati kasnije, kada je već svitalo, dok slijedeći pomični tanjur nisam stigla do vrata, gdje me čekala Paulina del Valle sa žučkastim štenetom koje mi je stavila u ruke.

"Uzmi ga, to je za tebe, Aurora. Ovaj se psić isto osjeća usamljen i preplašen", reče mi.

"Ime mi je Lai-Ming."

"Tvoje je ime Aurora del Valle", odvrati ona odlučno.

"Gdje je zahod?" promrmljah prekrštenih nogu.

I tako je započeo moj odnos s tom divovskom bakom što mi je sudbina bijaše dodijelila. Smjestila me u sobu do svoje i dopustila mi da spavam s psićem, kojega sam nazvala Karamel jer je bio takve boje. U ponoć sam se probudila iz more s djecom u crnim pidžamama i bez razmišljanja odjurila u mitološki krevet Pauline del Valle, kao što sam prije svake zore odlazila u djedov da me pomazi. Bila sam se naviknula da me do-

čekaju čvrste Tao Chi'enove ruke, ništa me nije tješilo kao njegov morski miris i jednoliko blage riječi što mi ih je govorio u polusnu. Nisam znala da druga djeca ne prelaze prag sobe u kojoj spavaju odrasli, i da im još manje ulaze u postelju; bijah odgajana u bliskom tjelesnom dodiru, majčini su me roditelji cmakali i zibali do u beskraj, i utješiti se ili počiniti znala sam jedino u zagrljaju. Ugledavši me, Paulina del Valle me sa-blažnjeno odgurne i ja stadoh slabašno jecati, uglas s ubogim psetancetom, i zacijelo smo tvorili tako žalostan prizor te nam ona dade znak da se primaknemo. Uskočih joj u krevet i pokrili glavu plahtama. Pretpostavljam da sam smjesta zaspala; kako bilo da bilo, probudila sam se uz njezine velike grudi što su mirisale na gardenije, s psićem do nogu. Rasanivši se među delfinima i firentinskim najadama, prvo sam pitala za baku Elizuu i djeda Taoo. Tražila sam ih po cijeloj kući i vrtovima, i potom se smjestila kraj vrata kako bih pričekala da dođu po mene. Ista se stvar ponavljala do kraja tjedna, unatoč Pauli-ninim poklonima, šetnjama i tetošenjima. U subotu sam pobjegla. Nikad prije nisam bila sama na ulici i nisam znala gdje se nalazim, ali mi je nagon govorio da se valja spustiti niz brijeg, i tako sam stigla u središte San Francisca, gdje sam tumarala nekoliko sati, ustrašena, dok nisam razabrala par Kineza s kolicima u kojima su prevozili rublje za pranje i stala ih slijediti na razboritoj udaljenosti, jer su nalikovali mome ujaku Luckvju. Išli su prema Chinatownu - ondje su se nalazile sve gradske praonice - i čim sam ušla u tu poznatu četvrt osjetih se sigurnom, premda nisam poznavala imena ulica niti adresu djeda i bake. Bijah stidljiva i odveć uplašena da bih tražila pomoć, pa sam tako nastavila hodati bez određenog smjera, vođena mirisima hrane, zvukom jezika i izgledom stotina malih radnji kraj kojih sam toliko puta prošla držeći djeda Tao Chi'ena za ruku. U jednom me trenutku svlada umor, smjestih se na ulazu neke trošne zgrade i ondje zaspah. Probudiše me

139

drmusanje i gundanje starice čije su se tanke, kredom iscrtane obrve sretale posred čela te je izgledala kao da nosi masku. Kriknuh od straha, ali već je bilo kasno da pobjegnem, jer me zgrabila objema rukama. Odvela me, dok sam se koprcala, u nekakav kužni sobičak i ondje me zatvorila. Prostorija je grozno zaudarala te predmnijevam da mi je uza strah i glad pozlilo, jer sam počela povraćati. Nisam imala pojma gdje sam. Čim sam se oporavila od mučnine, stadoh iz sveg grla plakati za djedom, i tada se ona žena vratila i odvalila mi par šamara koji su mi oduzeli dah; nikada me prije nisu udarili, i vjerujem da je

iznenađenje bilo veće od boli. Na kantonskom mi je zapovijedila da zasutim ili će me izmlatiti bambusovom palicom, zatim me razodjenula, cijelu me pregledala, obrativši posebnu pažnju na usta, uši i genitalije, stavila mi čistu košulju i odnijela prljavu odjeću. Opet sam se našla sama u sobičku koji je, kako je nestajala svjetlost što je dopirala iz jedinog otvora za ventilaciju, tonuo u tamu.

Vjerujem da me ta pustolovina obilježila, jer je prošlo dvadeset pet godina i još uvijek drhtim kad se sjetim tih beskrajnih sati. U to je doba u Chinatownu bilo nemoguće vidjeti djevojčice kako idu same, obitelji su ih ljubomorno čuvala, jer su uslijed najmanje nepažnje mogle nestati u bespućima dječje prostitucije. Ja sam za to bila premala, ali djecu moje dobi često su otimali ili kupovali da bi ih odmalena naviknuli na izopačenosti svake vrste. Žena se vratila nekoliko sati kasnije, kad se već posve smračilo, u pratnji mlađeg muškarca. Promatrali su me pod svjetlom lampe i počeli žustro raspravljati na svom jeziku, koji sam poznavala, ali sam malo razumjela jer bijah iscrpljena i premrla od straha. Učinilo mi se da sam više puta čula ime djeda Tao Chi'ena. Otišli su i ponovno sam ostala sama, drhteći od hladnoće i užasa, ne znam dokle. Kad su se vrata opet otvorila, svjetlo lampe me zaslijepilo, začuh svoje ime na kineskom, Lai-Ming, i nepogrešivo prepoznah

(Počet u Seriji

glas svog ujaka Luckvja. Njegove su me ruke podigle i to je zadnje čega bijah svjesna, jer me olakšanje ošamutilo. Ne sjećam se vožnje kočijom ni trenutka kad sam se iznova našla u palači na Nob Hillu, pred bakom Paulinom. Ne sjećam se niti što se zbivalo sljedećih tjedana, jer sam dobila vodene kozice i jako se razboljela; bilo je to zbrkano razdoblje, ispunjeno brojnim promjenama i protuslovljima.

Sada kad skupljam rasute podatke iz svoje prošlosti, mogu s potpunom sigurnošću reći da me spasila sretna zvijezda moga ujaka Luckvja. Žena koja me otela na ulici obratila se predstavniku svog tonga, jer se u Chinatownu ništa nije zbivalo bez znanja i odobrenja tih bandi. Cijela je zajednica pripadala različitim tongovima, zatvorenim i ljubomorno čuvanim bratstvima koja su okupljala članove zahtijevajući od njih odanost i provizije u zamjenu za zaštitu, veze za zapošljavanje i obećanje da će posmrtno ostatke svojih članova prevesti u Kinu umru li na američkom tlu. Taj me čovjek vidio mnogo puta kako držim djeda za ruku i, sretnom slučajnošću, pripadao je istom tongu kao i Tao Chi'en. On je bio taj koji je pozvao mog ujaka. Prvi je Luckvjev poriv bio da me odvede svojoj kući kako bi se njegova novopečena zaručnica, naručena preko kataloga iz Kine, pobrinula za mene, ali je potom uvidio da se upute njegovih roditelja moraju poštivati. Predavši me u ruke Paulini del Valle, baka Eliza otputovala je s tijelom svog muža da ga sahrani u Hong Kongu. I ona i Tao Chi'en vazda su držali da je kineska četvrt u San Franciscu premalen svijet za mene, željeli su da budem dio Sjedinjenih Država. Premda se nije slagao s tim načelom, Lucky Chi'en morao se pokoriti roditeljskoj volji te je mojim otmičarima platio dogovoreni iznos i vratio me u kuću Pauline del Valle. Ponovno ću ga vidjeti tek dvadeset godina poslije, kad ga budem potražila da provjerim posljednje pojedinosti iz svoje pripovijesti.

141

Ponosna obitelj očevih roditelja živjela je trideset šest godina u San Franciscu, ne ostavivši ondje mnogo traga. Dala sam se u potragu za njihovim stopama. Palača na Nob Hillu danas je hotel i nitko se ne sjeća tko su joj bili prvi vlasnici. Pregledavajući stare časopise u biblioteci ustanovih da je obitelj mnogo puta spomenuta na društvenim stranicama, kao i priča o kipu Republike te ime moje majke. Postoji i vještica o smrti moga djeda Tao Chi'ena, veoma pohvalno sjećanje iz pera stanovitog Jacoba Freemonta, kao i izraz sućuti Medicinskog društva, koje se zahvaljuje na doprinosu zhong-yia Tao Chie'na zapadnoj medicini. Bijaše to rijetkost, jer je kinesko stanovništvo u to vrijeme bilo gotovo nevidljivo, rađalo se, živjelo i umiralo na rubu američke svijesti, ali Tao Chi'enov ugled prešao je granice Chinatovna i Kalifornije te se za nj znalo čak i u Engleskoj, gdje je održao niz predavanja o akupunkturi. Bez tih tiskanih svjedočanstava, većinu protagonista ove pripovijesti bili bi zbrisali vjetrovi slabog pamćenja.

Moj bijeg u Chinatown u potragu za majčinim roditeljima pribrojio se drugim motivima koji su Paulinu del Valle potaknuli da se vrati u Čile. Uvidjela je da više nema raskošnih zabava i rasipnih svečanosti na kojima bi mogla povratiti društveni položaj što ga je uživala dok joj je suprug bio živ. Starila je sama, daleko od svojih sinova, rodbine, svoga jezika i zemlje. Preostali novac nije joj bio dostatan da održi način života na koji u kući s četrdeset pet soba bijaše naviknula, ali je u Čileu, gdje je sve bilo prilično jeftinije, predstavljao neizmjereno bogatstvo. Usto joj je u krilo pala strana unuka koju je, smatrala je, valjalo posve odvojiti od njezine kineske prošlosti ako od nje želi načiniti čileansku gospođicu. Paulina nije mogla podnijeti pomisao da bih ja ponovno pobjegla te je unajmila englesku dadilju da me čuva danju i noću. Otkazala je planove za putovanje u Egipat i novogodišnje bankete, ali je požurila s izradom nove garderobe i potom počela metodički di-

<Poi{j%eT u Seriji
jeliti svoj novac između Sjedinjenih Država i Engleske, šaljući u Čile samo koliko je bilo nužno da se ondje smjesti, jer joj se politička situacija činila nestabilnom. Napisala je dugačko pismo nećaku Severu del Valleu, u kojemu je tražila pomirenje, ispričavši mu što se dogodilo s Tao Chi'enom i kako joj je Eliza Sommers odlučila predati djevojčicu te podrobno objasnivši zašto je bolje da ona odgaja djevojčicu. Severo del Valle je razumio razloge što mu ih je iznijela i prihvatio njezinu ponudu, jer je već imao dvoje djece a žena mu je nosila treće, ali je odbio prepustiti joj zakonsko skrbništvo kao što je željela.

Odvjetnici su Paulini pomogli da sredi novčana pitanja i proda kuću, dok se njezin majordom VWilliams pobrinuo za praktičnu stranu preseljenja obitelji na južni kraj svijeta i pakiranje cjelokupne imovine svoje gazdarice, koja nije htjela ništa prodati da zli jezici ne bi govorili kako to čini iz oskudice. Sukladno planu, Paulina će na brod povesti mene, englesku dadilju i druge sluge od povjerenja, dok bi VWilliams poslao prtljagu u Čile i nakon toga bio slobodan, primivši prethodno obilnu nagradu u funtama sterlinga. Bila bi to njegova posljednja zadaća u gazdaričinoj službi. Tjedan dana prije negoli je otputovala, majordom zatraži dopuštenje da s njom razgovara nasamo.

"Oprostite, gospođo, smijem li vas pitati zašto sam izgubio vašu milost?"

"O čemu govorite, VWilliamse! Znete koliko vas cijenim i koliko sam zahvalna na vašim uslugama."

"Pa ipak, ne želite me povesti sa sobom u Čile..."

"Zaboga, čovječe! Takvo što mi nije ni palo na pamet. Što bi britanski majordom radio u Čileu? Tamo nitko nema majordoma. Smijali bi se i vama i meni. Jeste li pogledali kartu? Ta je zemlja vrlo daleko i nitko u njoj ne govori engleski, život vam tamo ne bi bio nimalo ugodan. Nemam prava tražiti od vas takvu žrtvu, VWilliamse."

H3

"Ako mi dopustite, gospođo, odvajanje od vas bilo bi veća žrtva."

Paulina del Valle gledala je svoga slugu iskolačivši oči od iznenađenja. Prvi put je shvatila da je VWilliams nešto više od automata u crnom fraku i bijelim rukavicama. Vidjela je muškarca u dobi od pedesetak godina, širokih ramena i ugodna lica, bujne kose boje papra i prodornih očiju; imao je grube ruke lučkog radnika i zube požutjele od nikotina, premda ga nikada nije vidjela gdje puši ili žvače duhan. Šutjeli su, činilo se, beskonačno dugo; ona ga je promatrala, a on podnosio njezin pogled, ničim ne odajući da mu je nelagodno.

"Gospođo, nisam mogao ne zamijetiti poteškoće što vam ih je donijela starost", reče napokon VWilliams neizravnim rječnikom kojim se uvijek služio. "Vi mi se rugate?" nasmiješi se Paulina. "Ništa ne bi bilo dalje od moje namjere, gospođo." "Aha", izusti ona promuklim glasom ispunjavajući stanku što je uslijedila nakon majordomova odgovora. "Pitat ćete se čemu sve ovo vodi", nastavi on. "Recimo da ste me uspjeli zaintrigirati, VWilliamse." "Pada mi na um kako, s obzirom na to da ne mogu otići u Čile kao vaš majordom, možda uopće ne bi bila loša zamisao da onamo odem kao vaš muž."

Paulini del Valle se učini da će se zemlja otvoriti, a ona skupa sa stolicom i svime ostalim propasti u bezdan. Najprije je pomislila da je čovjek pomjerio pameću - nije bilo drugog objašnjenja - ali uvjerivši se u majordomovo dostojanstvo i sabranost proguta uvrede koje joj već bijahu na vrh jezika.

"Dopustite mi da vam razjasnim svoje stajalište, gospođo", dometnu VWilliams.
"Ne priželjkujem, dakako, ispunjavati ulogu supruga u sentimentalnom smislu. Isto se tako ne nadam vašem imetku, koji će ostati posve siguran i radi čega biste poduzeli odgovarajuće zakonske mjere. Moja bi uloga uz

<Po%t%Lt u Seriji

vas praktički ostala ista: pomoći vam koliko je u mojoj moći, uz najveću diskreciju. Predmnijevam da se u Čileu, kao i u ostatku svijeta, usamljena žena suočava s brojnim neprilikama. Bila bi mi čast preuzeti odgovornost za vas."

"A što vi dobivate tim čudnovatim sporazumom?" upita Paulina, ne uspijevajući prikriti jetkost u glasu.

"S jedne bih strane zadobio poštovanje. S druge, pak, priznajem da me pomisao kako vas više neću vidjeti kinjila otkako ste počeli praviti planove za odlazak. Uz vas sam proveo pola života, naviknuo sam se na vaše društvo."

Paulina ostade bez riječi još jednu cijelu vječnost, dok je mozgala o neobičnoj ponudi svoga sluga. U obliku u kojemu ju je iznio, bio je to dobar poslovni sporazum koji im je oboma donosio prednosti: on bi uživao u životu na visokoj nozi, koji bi mu inače bio nedostupan, a ona bi išla podruku s muškarcem koji se, kad ga se pažljivije promotri, doima iznimno otmjenim. Zapravo je izgledao poput pripadnika britanskog plemstva. Zamislivši lica rodbine u Čileu i zavist svojih sestara, ona udari u grohot.

"Imate barem deset godina i trideset kila manje nego ja, ne bojite li se da biste ispali smiješni?" upita ga tresući se od smijeha.

"Nimalo. A pribojavate li se vi da vas vide s nekime moga položaja?"

"Ničega se u ovom životu ne bojim, i uživam u sablažnjava-nju svojih bližnjih. Kako vam je ime, VWilliamse?" "Frederick."

"Frederick VWilliams... Lijepo ime, vrlo aristokratsko."

"Žalim što vam moram reći, gospođo, da je to jedino što je u mene aristokratsko", nasmiješi se VWilliams.

I tako smo tjedan dana kasnije moja baka Paulina del Valle, njezin novopečeni suprug, frizer, dadilja, dvije sluškinje, so-bar, sluga i ja otputovali vlakom za New York s gomilom kov-

H5

čega i ondje se ukrkali na britanski parobrod za Europu. Po-vezli smo i Karamela, koji je bio u dobi kada psi skaču na sve na što naiđu, u ovom slučaju bio je to bakin kaput od lisičjeg krzna. S tog su kaputa, duž cijelog obruba, visjeli repovi te životinje koje je Karamel, zbunjen pasivnošću kojom su ovi dočekivali njegove ljubavne nasrtaje, rastrgao. Paulina je u bijesu umalo bacila i psa i kaput preko ograde, ali zbog napadaja straha što ga je u meni izazvala oboje su spasili kožu. Moja je baka zauzela trosobni apartman, a Frederick VWilliams isti takav na drugoj strani hodnika. Tijekom dana ona se razono-đivala jedući svakih sat vremena, mijenjajući odjeću za svaku aktivnost, podučavajući me aritmetici, kako bi me u budućnosti zadužila za svoje računovodstvene knjige, i prepričavajući mi obiteljsku povijest kako bih znala odakle potječem; ni riječju mi nije razjasnila pitanje očeva identiteta, kao da sam se u klanu Del Valleovih pojavila po Duhu Svetome. Kada bih je pitala za majku ili oca, odgovarala mi je da su umrli, ali da ne marim za to, jer je imati baku poput nje više nego dovoljno. Frederick VWilliams je u međuvremenu igrao bridž i čitao engleske časopise, kao i ostala gospoda u prvoj klasi. Gajio je zaliske i bujne brkove s usiljenim vrhovima, koji su mu davali važan izgled, te pušio lulu i kubanske cigare. Priznao je mojoj baki da je okorjeli pušač i da mu je u poslu majordoma najteže padalo odreći se pušenja u javnosti; sada se napokon mogao sladiti svojim duhanom i baciti u smeće bombone od metvice što ih je naveliko kupovao i koji su mu već izgrizli želudac. U vrijeme kad su muškarci na položaju isticali krupan trbuh i podvoljke, koščata i atletska VWilliamsova figura bijaše rijetkost u dobrom društvu, premda su njegove besprijeorne manire bile mnogo uvjerljivije od onih moje bake. Uvečer, prije no što bi zajedno sišli u salon za ples, došli bi u kabinu što sam je dijelila s dadiljom da nam zažele laku noć. Tvorili su osebujan prizor, ona počešljana i našminkana kod svoga fri-

To-Hj-ner u Seriji

zera, u svečanoj opravi i sva blistava od dragulja nalik gojaznu kumiru, a on pretvoren u otmjena princa-supruga. Katkad bih se došuljala u salon da ih uhodim

i zadivila se: Frederick VWilliams je vodio Paulinu del Valle plesnim podijem sa sigurnošću čovjeka naviknutog da prenosi teške terete.

U Čile smo stigli godinu dana kasnije, kad je klimavi bakin imetak ponovno bio na sigurnim nogama zahvaljujući njezinim špekulacijama sa šećerom tijekom Pacifičkog rata. Teorija joj se pokazala točnom: ljudi u lošim vremenima jedu više slatkiša. Naš se dolazak poklopio s kazališnim nastupom neprispodobive Sare Bernhardt u njezinoj najslavnijoj ulozi, Dami s kamelijama. Čuvena glumica nije uspjela ganuti publiku kao što je to bio slučaj u ostatku civilizirana svijeta, jer licemjerno čileansko društvo nije suosjećalo sa sušičavom kurtizanom, svima se činilo normalnim da se žrtvuje zbog općeg mnijenja te nisu vidjeli razloga tolikoj drami i tolikim žalobnim kamelijama. Poznata glumica bila je uvjerenjena da je došla u zemlju potpunih budala, s kojim se mišljenjem Paulina del Valle zdušno slagala. Moja je baka sa svojom pratnjom obišla nekoliko europskih gradova, ali joj se nije ispunio san da ode u Egipat jer je predmnijevala da ondje nema deve koja bi mogla podnijeti njezinu težinu i da bi piramide morala posjetiti pješice, pod suncem usijanim poput lave. Godine 1886. meni je bilo šest godina, govorila sam mješavinu kineskog, engleskog i španjolskog, ali sam znala izvoditi četiri osnovne računске operacije i nevjerojatno umješno preračunavati francuske franke u funte sterlinga, a ove u njemačke marke ili talijanske lire. Prestala sam svaki čas cmizdriti za djedom Taoom i bakom Elizom, ali su me i dalje redovito mučile iste neobjašnjive more. U sjećanju mi bijaše tamna praznina, nešto vazda prisutno i pogibeljno što nisam umjela odrediti, nešto nepoznato što me užasavalo, osobito u mraku ili usred mnoštva. Nisam podno-

H7

sila ljudsko okruženje, počela bih se derati kao opsjednuta, i baka Paulina me morala priviti u svoj medvjedi zagrljaj da me umiri. Navikla sam se sklanjati u njezinu postelju kad bih se probudila ustrašena, i tako se između nas dvije razvila bliskost koja me, sigurna sam, spasila od ludila i strave koja bi me inače progutala. Nagnana potrebom da me utješi, Paulina del Valle promijenila se na način koji nije zapažao nitko osim Fredericka VWilliamsa. Postajala je tolerantnija i ljubaznija te je čak malco izgubila na težini, jer je neprestance trčkarala za mnom i bila mnome tako zauzeta da je zaboravljala na slatkiše. Vjerujem da me obožavala. Kažem to bez lažne skromnosti, jer mi je pružila brojne dokaze za to, pomogla mi je da rastem u najvećoj slobodi koja je u to vrijeme bila moguća, potičući moju znatiželju i pokazujući mi svijet. Nije mi dopuštala sentimentalnosti i jadicovke, "ne treba gledati unatrag", glasilo je jedno od njezinih gesla. Zbijala je šale sa mnom - poneke prilično grube - dok joj nisam naučila uzvratiti, i to je obilježilo ton našega odnosa. Jednom sam u dvorištu našla guštera kojega je pregazila kočija te je ostao na suncu nekoliko dana i već se fosilizirao, zadržavši otužan izgled prignječena gmaza. Podigla sam ga i sačuvala, ne znajući zašto, dok se nisam dosjetila kako ga savršeno upotrijebiti. Sjedila sam za stolom pišući zadaću iz matematike, moja je baka rastreseno ušla u sobu, i tada odglumih nekontrolirani napadaj kašlja te mi se ona približi da me lupne po leđima. Duboko sam se sagnula, pokrivši lice rukama, i na užas sirote žene "ispljunula" guštera, koji mi je pao na suknju. Moja se baka toliko užasnula vidjevši gmaza koji mi je tobože izletio iz pluća te je pala na stolicu, ali se poslije smijala kao i ja i sačuvala sasušenu životinjicu među stranicama knjige kao uspomenu. Teško je razumjeti zašto se ta tako snažna žena bojala ispričati mi istinu o mojoj prošlosti. Pomišljam da unatoč svome prkosnom stavu spram konvencija nikada nije uspjela nadići predrasude svoga staleža. Da bi

u Seriji

me zaštitila od odbacivanja u društvu, brižno je krila postojanje četvrtine kineske krvi u meni, skroman društveni položaj moje majke i činjenicu da sam zapravo kopile. To je jedino što mogu zamjeriti svojoj gorostasnoj baki.

U Europi sam upoznala Matiasa Rodrigueza de Santa Cruz y del Vallea. Paulina nije poštovala dogovor s mojom bakom Elizom Sommers da mi kaže istinu, i umjesto da mi ga predstavi kao oca, rekla je da mi je to drugi ujak, jedan od mnogih što ih svako dijete u Čileu ima, budući da se ondje svaki rođak ili obiteljski prijatelj dovoljno star da s određenim dostojanstvom nosi taj naslov automatski

naziva ujakom ili ujnomo, i zato sam čestitog Williamsa uvijek zvala ujak Frederick. Da mi je Matias otac shvatila sam nekoliko godina kasnije, kada se vratio u Čile da tamo umre i sam mi to rekao. Taj čovjek nije na me ostavio dubok dojam, bio je mršav, blijed i stasit; izgledao je mlad dok je sjedio, ali mnogo stariji kada se pokušavao kretati. Hodao je sa štapom i uvijek u pratnji sluge koji mu je otvarao vrata, pomagao mu da odjene kaput, palio mu cigarete, dodavao mu čašu s vodom koja bi stajala na stolu do njega, jer je pružiti ruku za nj bilo odveć veliki napor. Baka Paulina objasnila mi je da taj ujak pati od artritisa, što je veoma bolno i zbog čega je krhak poput stakla te moram biti vrlo pažljiva kad mu se približavam. Moja je baka umrla nekoliko godina kasnije, ne znajući da njezin stariji sin ne boluje od artritisa, nego od sifilisa. Zapanjenost obitelji Del Valle pri bakinu dolasku u Santiago bijaše golema. Od Buenos Airesa prelazili smo Argentinu kopnenim putem dok nismo stigli u Čile, što je bio pravi safari s obzirom na obujam prtljage koja je dolazila iz Europe, uz jedanaest kovčega s robom kupljenom u Buenos Airesu. Putovali smo kočijom, dok je prtljagu nosila povorka mula u pratnji naoružanih stražara pod zapovijedanjem ujaka Fredericka, jer je s obje strane granice bilo razbojnika, koji nas nasreću nisu na-

149

pali te smo stigli u Čile nemajući ništa zanimljivo za kazati o prelasku Anda. Putem smo izgubili dadilju, koja se zaljubila u nekog Argentinca i odlučila ostate u njegovoj zemlji, i jednu sluškinju koja je izdahнула od tifusa, ali je ujak Frederick ude-sio da dobijemo mjesnu pomoć na svakoj etapi našega hodočašća. Paulina se odlučila nastaniti u Santiagu, u prijestolnici, jer je nakon toliko godina života u Sjedinjenim Državama smatrala da bi joj malena luka Valparaiso, gdje je rođena, bila pretijesna. Usto se naviknula biti daleko od obitelji, i užasavala ju je pomisao da bi, u skladu s jezivom navadom svake čestite čileanske obitelji, svakodnevno vidala svoju rodbinu. Ni u Santiagu je se, međutim, nije mogla riješiti, budući da je imala nekoliko sestara udanih za "dobre ljude", kako su se pripadnici visokog staleža među sobom nazivali, smatrajući, pretpostavljam, da ostatak svijeta ulazi u kategoriju "loših ljudi". Njezin nećak Severo del Valle, koji je također živio u prijestolnici, došao je sa ženom da nas pozdravi čim smo stigli. Od prvog susreta s njima nosim svjetliju uspomenu no što je ona na mog oca u Europi, jer su me primili s toliko pretjeranim izrazima ljubavi da sam se prepala. Najupadljivije je na Severu bilo to što je, unatoč hramanju i štapu, izgledao poput princa iz ilustriranih priča - rijetko sam vidjela ljepšeg muškarca - a na Nivei njezin veliki, obli trbuh. Rađanje se u to vrijeme smatralo nečim nepristojnim te su se građanske žene za trudnoće zatvarale u kućama, ali ona nije nastojala prikrivati svoje stanje te ga je isticala ravnodušna spram pomutnje koju je time izazivala. Ljudi na ulici pokušavali su je ne gledati, kao da je riječ o kakvoj deformaciji ili kao da se šeće naga. Ja nikad prije nisam vidjela takvo što, i kad sam pitala što se toj gospođi dogodilo, baka Paulina mi objasni da je sirotica progutala lubenicu. Kraj svoga stasitog supruga Nivea je izgledala kao miš, ali trebalo je samo nakratko popričati s njom da se čovjek zadivi njezinim čarima i strahovitom energijom.

<Po%T'RLT u Seriji

Santiago bijaše ubav grad smješten u plodnoj dolini, okružen visokim planinama, ljeti ljubičastima a zimi prekrivenima snijegom, mirno, dremljivo mjesto koje je mirisalo po cvjetnim vrtovima i konjskoj balezi. Izgledalo je pomalo francuski, sa svojim starim drvećem, trgovima, maurskim fontanama, dverima, nadsvođenim prolazima, elegantnim ženama, izvanrednim radnjama u kojima se prodavala najprobranija roba iz Europe i s Istoka, sa šetalištima i alejama gdje su se bogatuni šepirili s kočijama i sjajnim konjima. Ulicama su prolazili trgovci izvikujući skromnu robu koju su nosili u košarama, jurcali čopori pasa lualica, dok su se na krovovima gnijezdili golubovi i vrapci. Crkvena zvona odbrojavala su sate, osim za vrijeme sieste, kada su ulice ostajale prazne a ljudi se odmarali. Bio je to gospodski grad, veoma različit od San Francisca, s nepogrešivim biljgom pograničnog mjesta, kozmopolitskog izgleda i kolorita. Paulina del Valle kupila je kuću u Ejer-cito Libertador, najaristokratskijoj ulici, nedaleko od Alamede de las Delicias, gdje je svakoga proljeća prolazila napoleonska kočija s konjima okićenim perjanicama i počasna straža predsjednika

republike prema vojnom mimohodu u sklopu svečanosti u čast domovine u Parque del Marte. Kuća se po blještavim nije mogla usporediti s palačom u San Franciscu, ali je njena raskoš u Santiagu bola oči. Nisu, međutim, razmetanje blagostanjem i manjak takta zapanjili prijestolničko društvo, nego suprug s pedigreom kojega si je Paulina del Valle "kupila", kako su govorili, kao i glasine koje su kružile o njezinu golemu pozlaćenom krevetu s mitološkim morskim figurama, u kojoj je taj starački par činio tko zna kakve grijehe. Williamsu su pripisivali plemićke titule i opake namjere. Kakve bi razloge mogao imati jedan britanski lord, tako istančan i pristao, da se vjenča sa ženom poznato lošeg karaktera i znatno starijom od sebe? To je mogao biti samo propali grof, lovac na imetak .pripravan opelješiti je da bi je poslije ostavio. U dnu duše svi su priželjkivali da je tako, kako bi se moja ohola baka spustila na zemlju, ali nitko nije bio neljubazan prema njezinu suprugu, u skladu s čileanskom tradicijom gostoljubivosti prema strancima. Frederick VWilliams je usto stekao poštovanje svih slojeva svojim izvrsnim manirama, prozaičnim načinom suočavanja sa životom i monarhijskim idejama: vjerovao je da sva zla u društvu potječu od nediscipline i nedostatka poštovanja prema hijerarhiji. Geslo čovjeka koji je toliko godina bio sluga glasilo je: "Svatko na svome mjestu i mjesto za svakoga". Postavši suprugom moje bake, preuzeo je ulogu oligarha jednako prirodno kao što je prije prihvaćao sudbinu sluge; prije se nikada nije pokušavao miješati s ikim iznad sebe, a sada se nije družio s onima ispod; razdvajanje staleža činilo mu se nužnim za izbjegavanje kaosa i vulgarnosti. U obitelji strastvenih neo-tesanaca kakvi bijahu Del Valleovi, VWilliams je svojom pretjeranom udvornošću i neosjetljivim mirom, što su mu ih donijele godine koje je proveo kao majordom, izazivao zaprepašte-nost i udivljenje. Govorio je četiri riječi španjolskoga, i njegova prisilna šutnja shvaćala se kao znak mudrosti, ponosa i tajnovitosti. Jedini koji je mogao raskrinkati navodnoga britanskog plemića bio je Severo del Valle, ali on to nikada nije učinio jer je cijenio staroga slugu i divio se strini koja se sprdala sa svima kočopereći se sa svojim otmjenim suprugom.

Baka Paulina upustila se u kampanju javnog milosrđa da utiša zavist i klevete što ih je izazivalo njezino bogatstvo. Znala je što čini, jer je prve godine života provela u toj zemlji, gdje je pomoć ubogima obvezna zadaća za žene iz dobrostojećih obitelji. Što se više žrtvuju za siromašne hodajući po bolnicama, ubožnicama, sirotištima i stračarama, to više rastu u očima javnosti, i stoga razlašu svoja dobročinstva na sve strane. Zanimarivanje te dužnosti donosi sa sobom tolike srdite poglede i popovske prijekore te čak ni Paulina del Valle nije mogla izbjeći osjećaj krivnje i strah od prokletstva. Naučila me tim milosrdnim djelatnostima, ali priznajem da mi je uvijek bilo nelagodno doći u neku bijednu četvrt s našom raskošnom kočijom natovarenom namirnicama, s dvama laka-jima koji su dijelili darove sirotim stvorenjima što su nam se zahvaljivala s velikom poniznošću, ali i živom mržnjom koja im je blistala u zjenicama.

Baka me morala školovati kod kuće, jer sam pobjegla iz svih vjerskih ustanova na koje me upisala. Obitelj Del Valle uvjerala ju je uvijek iznova kako je boravak u internatu jedini način da postanem normalno dijete; tvrdili su da mi je potrebno društvo druge djece kako bih savladala bolesnu plahost i čvrsta ruka redovnica da me pokori. "Odviše si razmazila tu djevojčicu, Paulina, pretvaraš je u čudovište", govorili su, i moja je baka naposljetku povjerovala u ono što je bilo očito. Spavala sam s Karamelom u krevetu, jela i čitala što mi se prohtjelo, provodila dane razonođujući se igrama koje bih izmišljala, bez mnogo discipline, jer u mojoj okolini nije bilo nikoga tko bi se potrudio da mi je nametne; drugim riječima: uživala sam u prilično sretnom djetinjstvu. Nisam podnosila odgojne zavode, brkate redovnice u njima i gomile pitomica, koje su me podsjećale na moju tjeskobnu moru s djecom u crnim pidžamama; nisam podnosila niti strogost propisa, jednoličnost rasporeda i hladnoću tih kolonijalnih zavoda. Ne znam koliko se puta ponovila ista rutina: Paulina del Valle bi me odjenula od glave do pete, prijetećim tonom mi izrecitirala upute, gotovo me doslovce odnijela onamo i ostavila me s kovčezima u rukama neke snažne novakinje, i potom pobjegla odande hitro koliko joj je to težina dopuštala, gonjena grižnjom savjesti. Bile su to škole za bogate djevojčice, u kojima su carevale podložnost i ružnoća, a konačni se cilj sastojao u tome da nas se malko

pouči kako ne bismo bile potpune neznalice, budući da je površinska kultiviranost imala svoju vrijednost na bračnom

153

tržištu, ali ne toliku da bismo postavljale pitanja. Radilo se o slamanju osobne volje u ime kolektivnog dobra, o tome da nas se učini dobrim katolkinjama, samoprijegornim majkama i pokornim suprugama. Redovnice su najprije morale ovladati našim tijelom, izvorom taštine i drugih grijeha; nisu nam dopuštale da se smijemo, trčimo, igramo na otvorenom. Kupale smo se jednom mjesečno, pokrivene dugačkim košuljama da ne bismo našu sramotu pokazivale pred Bogom, čije je oko svugdje. Polazilo se od načela da znanje valja doslovce utuviti, i strogosti stoga nije manjkalo. U nas su usađivale strah od Boga, vruga, svih odraslih, šiba kojima su nas udarale po prstima, oblutaka na kojima smo morale klečati za pokoru, od vlastitih misli i želja, strah od straha. Nikad nam ne bi uputile pohvalnu riječ iz bojazni da ne bi u nama pobudile oholost, ali je zato kazni za smirivanje karaktera bilo napretek. Među tim debelim zidovima tavorile su moje uniformirane drugarice, kose toliko nategnuto začesljane te im je koža na glavi znala krvariti, ruku punih ozeblina zbog vječne hladnoće. Kontrast koje su doživljavale u svojim domovima, gdje su ih za praznika tetošili poput princeza, zacijelo bi izludio i najrazumnije. Ja ga nisam mogla podnijeti. Jednom sam uza suučesništvo nekog vrtlara preskočila ogradu i pobjegla. Ni sama ne znam kako sam dospjela u ulicu Ejercito Liberador, gdje me Karamel dočekaao u histeričnom veselju, ali je Paulina del Valle zamalo doživjela srčani udar vidjevši me u zablacenoj odjeći i podbulih očiju. Provela sam nekoliko mjeseci kod kuće dok vanjski pritisci nisu primorali baku da ponovi eksperiment. Drugi put sam se sakrila među grmljem u dvorištu, s namjerom da umrem od hladnoće i gladi. Zamišljala sam lica redovnica i moje obitelji kada otkriju moje truplo i plakala od sažaljenja prema samoj sebi, ubogoj djevojčici, mučenici u tako ranoj dobi. Sutradan je Paulini del Valle iz škole došla obavijest o mom nestanku, i ona je dojurila poput vihora da iznudi obja-

(Po%T%eT u Seriji

155

pobornica ženskog prava glasa, što su bila tri više nego dovoljna razloga da je ne zaposle ni u jednoj obrazovnoj ustanovi. "Da vidimo možete li se malko oprijeti konzervativnom i patrijarhalnom licemjerju ove obitelji", natuknu joj Paulina del Valle u njihovu prvom razgovoru, uz potporu Fredericka Williama i Severa del Vallea, jedinih koji su nazirali darovitost gospođice Pineda, dok su svi ostali tvrdili da će ta žena samo pothraniti čudovište koje je već čučalo u meni. Tetke su je smjesta označile kao "buntovnu proleterku" i opominjale baku da je riječ o ženi iz nižeg sloja koja se "miješa među gospodu", kako su govorele. Zadobila je, međutim, naklonost Williama, čovjeka koji je kao nitko drugi držao do klasne podjele. Šest dana tjedno, nijednom ne zakazavši, učiteljica se u sedam sati ujutro pojavljivala u bakinoj kući, gdje sam je ja očekivala odjevena od glave do pete, dotjerana, čistih noktiju i netom uvijenih pletenica. Doručkovale smo u maloj blagovaonici komentirajući važne vijesti iz novina, zatim smo imale nekoliko redovnih sati nastave, a ostatak dana odlazile smo u muzej i u knjižaru Siglo de Oro kupovati knjige i piti čaj s knjižničarem, don Pedrom Teyem, posjećivale umjetnike, izlazile promatrati prirodu, izvodile kemijske eksperimente, čitale priče, pisale poeziju i postavljale klasična kazališna djela s likovima izrezanim u kartonu. Mojoj je baki predložila osnivanje damskoga kluba preko kojega bi se kanaliziralo milosrđe i, umjesto da se siromasima poklanja polovna odjeća i hrana koja preostaje kao višak u njihovim kuhinjama, utemeljila zaklada koja bi se vodila kao banka te bi se odobravalo iznajmljivanje sredstava ženama da započnu nekakav manji posao: peradarnika, krojačke radnje, korita za pranje rublja, vozila za nabavke, sve u svemu onog što je nužno da izađu iz posvemašnje oskudice u kojoj su preživljavale sa svojom djecom. To ne bi vrijedilo i za muškarce, jer bi oni koristili pozajmice da kupuju vino, a usto su društveni planovi vlade ionako sračunati na to da se pomo-

šnjenja. Dok je jedna novakinja rumenih obraza vodila nju i Fredericka Williama u nadstojničin ured, ja sam se išuljala iz šipražja u kojemu sam se skrivala do fijakera koji je čekao u dvorištu, uspela se unutra a da me kočijaš nije zapazio i šćučurila se pod sjedalom. Frederick Williams, kočijaš i nadstojnica morali

su zajedničkim snagama pomoći mojoj baki da se popne u kočiju, dok je ona cičala kako će, ne pojavim li se ubrzo, vidjeti tko je Paulina del Valle! Kada sam se pomolila iz svoga zaklona prije no što smo stigli kući, zaboravila je neutješne suze, primila me za šiju i šamarala dobrih nekoliko blokova, dok je Frederick nije uspio smiriti. Dosljednost, međutim, nije bila jača strana te čestite gospođe, i doznajući da nisam jela od prethodnoga dana i da sam provela noć pod vedrim nebom, obasula me poljupcima i odvela me na sladoled. U trećoj ustanovi u koju me htjela upisati glatko su me odbili, jer sam u razgovoru s ravnateljicom ustvrdila da sam vidjela vruga i da ovaj ima zelene papke. Baka je naposljetku priznala poraz. Severo del Valle ju je uvjerio kako nema razloga da me se muči, budući da sve što je potrebno mogu jednako tako naučiti kod kuće, s privatnim učiteljima. Kroz moje je djetinjstvo prohujao niz engleskih, francuskih i njemačkih odgojiteljica koje su redom padale žrtvama onečišćene čileanske vode i nastupa bijesa Pauline del Valle; nesretne su se žene vraćale u domovinu s kroničnim proljevom i lošim uspomenu. Moje je obrazovanje bilo prilično stihijsko dok mi u život nije došla izvanredna čileanska učiteljica, gospođica Matilde Pineda, koja me naučila gotovo svemu važnom što znam osim zdravog razuma, jer ga je ona sama bila lišena. Bila je strastveni idealist, pisala je filozofičnu poeziju koju nikad nije mogla objaviti, patila je od nezasićene gladi za znanjem i bila nepopustljiva spram tuđih slabosti kao i sva odveć umna bića. Nije trpjela lijenost; u njezinoj su nazočnosti riječi "ne mogu" bile zabranjene. Moja ju je baka unajmila jer se izjašnjava kao agnostik, socijalist i

<Po%T%LT U

gne njima, dok se ženama i djecom nitko ozbiljno ne bavi. "Ljudi ne žele poklone, nego žele dostojanstveno zarađivati za život", objasnila je moja učiteljica, a Paulina del Valle je to smjesta shvatila i upustila se u taj projekt s istim oduševljenjem s kojim bi prigrlila najpohlepniji plan za zgrtanje novca. "Jednom rukom grabim koliko mogu a drugom dajem, i tako ubijam dvije muhe jednim udarcem: zabavljam se i zaslužujem raj", grohotom se smijala moja neobična baka. Proširila je inicijativu te nije samo osnovala Klub dama, kojim je upravljala uobičajenom djelotvornošću - ostale su je se gospođe bojale - već je financirala i škole i pokretne ordinacije te organizirala sustav za prikupljanje onog što se ne uspije prodati na štandovima na tržnici i u pekarnicama, ali je još u dobrom stanju, i dijeljenje istog po sirotištima i ubožnicama.

Kad bi u posjet došla Nivea, vazda trudna i s nekoliko male djece u rukama dadilja, gospođica Pineda ostavljala je pločicu za pisanje, i dok su se dadilje brinule oko čopora dječice, mi smo pile čaj a njih dvije kovale planove za stvaranje pravednijeg i plemenitijeg društva. Premda nije obilovala vremenom i novčanim sredstvima, Nivea je bila najmlađa i najaktivnija dama u klubu moje bake. Ponekad smo išle posjetiti njezinu bivšu učiteljicu, sestru Mariju Escapulario, koja je vodila ubožnicu za stare redovnice jer joj više nisu dopuštali baviti se podučavanjem, njezinom strašću; vjerska zajednica odlučila je da njezina napredna shvaćanja nisu preporučljiva za pitomice i da će činiti manje štete čuvajući stare vrane nego potičući bun-tovništvo u dječjoj svijesti. Sestra Maria Escapulario raspolagala je ćelijicom koja se nalazila u jednoj oronuloj zgradi, ali je imala prekrasan vrt u kojemu nas je dočekivala, uvijek zahvalna jer je rado vodila umne razgovore, a taj joj je užitak u ubožnici bio nedostupan. Donosili smo joj knjige koje bi nas zamolila i koje smo kupovale u prašnjavoj knjižari Siglo de Oro. Također bismo joj poklonili kekse ili kolače za grickanje

157

uz čaj, koji je pripremala na parafinskom plameniku i posluživala u napuklim šalicama. Zimi smo ostajale u ćeliji, časna sestra sjedila je na jedinoj postojećoj stolici, Nivea i gospođica Matilde Pineda na rasklimanom krevetu a ja na podu, ali ako je vrijeme dopuštalo šetale smo čudesnim vrtom, među stoljetnim drvećem, grmljem jasmína, ruža, kamelija i drugim pre-divno razbacanim cvijećem čiji me miris omamljivao. Nisam propuštala ni riječi iz tih razgovora, iako sam sigurno veoma malo razumjela; nikada poslije nisam čula tako strastvene rasprave. Šaputale su o tajnama, umirale od smijeha i govorile o svemu osim o religiji, iz poštovanja prema shvaćanjima gospođice Matilde Pineda, koja je

tvrdila kako je Bog ljudski izum za nadziranje drugih ljudi, a napose žena. Sestra Maria Escapulario i Nivea bijahu katolkinje, ali ne i fanatici, za razliku od većine ljudi u mojoj tadašnjoj okolini. U Sjedinjenim Državama nitko nije spominjao vjeru, dok je u Čileu ona bila temom svakodnevnih razgovora za stolom. Baka i ujak Frederick vodili su me povremeno na misu kako bismo bili viđeni, jer si ni Paulina del Valle, uza svu svoju neustrašivost i bogatstvo, nije mogla priuštiti da joj ne prisustvuje. Obitelj i društvo to ne bi tolerirali.

"Jesi li ti katolkinja, bako?" pitala sam je svaki put kad sam morala odgoditi odlazak u šetnju ili čitanje neke knjige radi odlaska na misu.

"Misliš li da je to u Čileu moguće ne biti?" odgovarala je.

"Gospođica Pineda ne ide na misu."

"I vidiš koliko je to stoji, siroticu. Sa svojom bi pameću mogla biti ravnateljica škole, samo da ide na misu..."

Protivno svakoj logici, Frederick VWilliams se vrlo dobro prilagodio golemoj obitelji Del Valle i Čileu. Zacijelo je imao čeličnu utrobu, jer jedini nije dobio crve od vode za piće i mogao je pojesti nekoliko empanada a da mu se ne zapali želudac. Nijedan Čileanac kojeg smo poznavali, izuzev Severa del Val-

lea i don Josea Francisca Vergare, nije govorio engleski, drugi jezik u obrazovanim slojevima bio je francuski, unatoč brojnome britanskom stanovništvu u luci Valparaiso, pa VWilli-amsu nije preostalo drugo no da nauči španjolski. Gospođica Pineda mu je davala satove, i za nekoliko mjeseci uspijevao se s naporom sporazumijevati na drvenom ali upotrebljivom španjolskom, mogao je čitati novine i sudjelovati u društvenom životu u Clubu de la Union, gdje je igrao bridž u društvu Pa-tricka Egana, diplomata u službi američkog izaslanstva. Moja je baka isposlovala da ga prihvate u Klubu natuknuvši nešto o njegovu aristokratskom podrijetlu i vezama s engleskim plemstvom, što se nitko nije potrudio provjeriti, s obzirom na to da su plemićki naslovi bili ukinuti od vremena neovisnosti, a osim toga je bilo dovoljno pogledati ga da bi joj povjerovali. Članovi Cluba de la Union po definiciji su pripadali "poznatim obiteljima" i bili "uvaženi ljudi" - žene nisu mogle prijeći prag kluba - i da su otkrili identitet Fredericka VWilliamsa, svaki od tih velikodostojnika bio bi ga izazvao na dvoboj iz srama što ga je nasamario bivši kalifornijski majordom koji je postao najistančanijim, najotmjelijim i najkulturnijim njihovim članom, najbolji igrač bridža i nedvojbeno jedan od najbogatijih među njima. VWilliams se redovito obavještavao o poslovnom svijetu kako bi mogao savjetovati baku Paulinu, kao i o politici, obveznoj temi društvene konverzacije. Izjašnjavao se kao zakleti konzervativac, kao gotovo svi u našoj obitelji, i žalio što u Čileu ne postoji monarhija kao u Velikoj Britaniji, jer mu se demokracija činila vulgarnom i nedjelotvornom. Na redovitim nedjeljnim ručkovima u bakinoj kući raspravljao je s Ni-veom i Severom, jedinim liberalima u klanu. Njihove su se zamisli razilazile, ali njih su se troje među sobom poštovali i vjerujem da su se potajno rugali ostalim članovima primitivnog plemena Del Valle. U rijetkim prigodama kad smo bili u prisustvu don Josea Francisca Vergare, s kojim je mogao razgo-

159

varati na engleskom, Frederick VWilliams se držao na pristojnoj udaljenosti, jer ga je on jedini svojom intelektualnom nadmoći mogao ustrašiti, a možda je bio i jedini koji bi smjesta bio otkrio da je riječ o bivšem slugi. Vjerujem da su se mnogi pitali tko sam ja i zašto me Paulina usvojila, ali ta se tema nije spominjala preda mnom; na nedjeljnim obiteljskim ručkovima okupljalo se dvadesetak članova rodbine razne dobi, i nikada me nitko nije pitao za moje roditelje, dovoljno im je bilo znati kako nosim isto prezime da me prihvate. Moja se baka teže prilagođavala Čileu nego njezin muž, iako su joj prezime i bogatstvo otvarali sva vrata. Gušile su je sitni-čavost i dvoličnost tamošnje okoline, nedostajala joj je nekadašnja sloboda; nije bez razloga više od trideset godina živjela u Kaliforniji, ali čim je otvorila vrata svoga doma stala je na čelo društvenog života u Santiagu, jer bijaše žena velikog stila i dobrog nosa, i znala je koliko u Čileu mrze bogate, pogotovo ako su uobraženi. Ni govora o livriranim lakajima koje je imala u San Franciscu, u kući bijahu samo diskretne služavke u crnim haljinama i bijelim pregačama; ništa od rasipnih

faraonskih terevenki, samo skromne svečanosti u obiteljskom tonu, da je ne bi proglasili "pokondirenom tikvom" iliti novopečenom bogatašicom, što je bio najgori epitet koji su vam mogli prišiti. Raspomagala je, naravno, raskošnim kočijama, konjima koji su poticali zavist i privatnom ložom u gradskom kazalištu, gdje je bila i mala prostorija s bifeom u kojoj je uzvanicima posluživala sladoled i šampanjac. Unatoč godinama i debljini, Paulina del Valle određivala je tamošnju modu, jer je upravo stigla iz Europe te se predmnijevalo da je upućena u suvremeni stil i zbivanja. U tom ukočenom i mirnom društvu ona je postala svjetionikom stranih utjecaja, jedina dama u tom okruženju koja je govorila engleski, primala časopise i knjige iz New Yorka i Pariza, naručivala tkanine, cipele i šešire izravno iz Londona

(Počet u Seriji

i pušila u javnosti iste one egipatske cigarete kao i njezin sin Matias. Kupovala je umjetnine, a za njezinim se stolom posluživahu dotad neviđena jela, jer su se i obitelji na najvišim položajima još prehranjivale kao priprosti kapetani iz doba osvajanja: juhom, čorbom od kuhana mesa i povrća, pečenkama, graham i teškim kolonijalnim desertima. Kada je baka prvi put servirala foie gras i raznovrsne sireve uvezene iz Francuske, samo su ih gospoda koja su bila u Europi mogla jesti. Miris ca-tnemberta i Port-Saluta jednu je gospođu natjerao na povraćanje te je morala odjuriti u toalet. Bakina je kuća bila središte okupljanja umjetnika i mladih književnika oba spola, koji su se nalazili kako bi pokazali svoja djela, većinom pisana u klasicističkom stilu; ako nisu bili bijele kože i nosili poznata prezimena, trebalo im je mnogo darovitosti da bi bili prihvaćeni; u tom se pogledu Paulina nije razlikovala od ostalih pripadnika visokoga čileanskog društva. Sastanci intelektualaca u Santiagu održavali su se u kavanama i klubovima i prisustvovali su im isključivo muškarci, jer se polazilo od toga da ženama bolje pristaje kuhača nego pisanje stihova. Inicijativa moje bake da u svoj salon uklopi ženske umjetnike bijaše novina na granici čudoređa.

Moj se život u kući u ulici Ejercito Libertador promijenio. Prvi put od smrti djeda Tao Chi'ena imala sam osjećaj stabilnosti, osjećaj da živim u nečemu što se ne pomiče i ne mijenja, kao u kakvoj utvrdi s temeljima u čvrstom tlu. Zauzela sam cijelu zgradu na juriš, istražila svako mjesto u njoj i osvojila sve kutke, uključivši krov na kojemu sam provodila sate promatrajući golubove, kao i sobe za poslugu, premda su mi branili da stupim u njih. Golemo zdanje graničilo je s dvjema ulicama i imalo dva ulaza, glavni s ulice Ejercito Libertador i onaj za poslugu sa stražnje ulice, sadržavalo je desetke dvorana, soba, vrtova, terasa, skrovišta, tavanjskih prostorija, stubišta. Postojali su crveni, plavi i zlatni salon, koji su se koristili samo u

161

svečanim prigodama, i čudesna ostakljena galerija u kojoj se među loncima s kineskom lozom, paprati i kavezima s kanarincima vodio obiteljski život. U glavnoj blagovaonici bijaše pompejska freska koja je zauzimala sva četiri zida, nekoliko kredenca s porculanom i srebrnim posuđem, kristalni luster i veliki prozor urešen maurskim mozaikom što je prikazivao česmu iz koje je vječno izbijala voda.

Kad je baka odustala od toga da me šalje u školu a satovi s gospođicom Pinedom postali rutinom, bila sam veoma sretna. Svaki put kad bih joj postavila neko pitanje, moja mi je sjajna učiteljica, umjesto da mi na nj odgovori, pokazivala put prema odgovoru. Naučila me da sredim misli, istražujem, čitam i slušam, tražim alternative, rješavam stare probleme novim rješenjima, logički raspravljam. Naučila me, povrhu svega, da ni u što ne vjerujem slijepo, da pitam i sumnjam čak i u ono što se čini neoborivom istinom, kao što je nadmoć muškarca nad ženom ili jedne rase ili društvene klase nad drugom, što su u ono doba bile novatorske ideje u patrijarhalnoj zemlji u kojoj se Indijanci nikada nisu spominjali, i bilo je dovoljno spustiti se za jednu stepenicu u društvenoj hijerarhiji da bi se išče-znulo iz kolektivnog pamćenja. Ona je bila prva intelektualka koju sam upoznala u životu. Nivea se, sa svom svojom pameću i obrazovanošću, nije mogla mjeriti s mojom učiteljicom; isticala se intuicijom i neizmjernom velikodušnošću, bila je pola stoljeća ispred svoga vremena, ali se nikad nije postavljala kao intelektualka, čak ni na čuvenim sjedeljama kod moje bake, gdje je blistala u strastvenim govorima o ženskim pravima i svojim

teološkim dvojbama. Pojava gospođice Pinede nije mogla biti većma čileanska, ta španjolsko-indijanska mješavina koja daje niske žene širokih bokova, tamnih očiju i kose, visokih jagodica i nekako teškog hoda, kao da su prikovane za zemlju. Um joj bijaše nesvakidašnji za njezino doba i položaj, potjecala je iz odvažne obitelji s juga, otac joj je bio službenik na

<P01(J%LT U

željeznici i od osmero braće ona je jedina mogla završiti školovanje. Bila je učenica i prijateljica don Pedra Teya, vlasnika knjižare Siglo de Oro, Katalonca grubih manira ali meka srca, koji joj bijaše vodič kroz lektiru te joj je posuđivao ili poklanjao knjige, jer si ih ona nije mogla priuštiti. U svakoj razmjeni mišljenja, ma koliko banalna bila, Tey je zauzimao suprotnu stranu. Čula sam ga gdje tvrdi, primjerice, kako su Južnoamerikanci rugobe sa sklonošću rasipanju, bančenju i lijenosti, ali bilo je dovoljno da se gospođica Pineda složi s njime pa da smjesta promijeni stanovište i doda kako su, ako ništa drugo, bolji od njegovih zemljaka, koji su vazda zbog nečeg zlovoljni i za svaku sitnicu izazivaju jedan drugoga na dvoboj. Premda se ni oko čega nisu mogli složiti, njih su dvoje bili u veoma dobrim odnosima. Don Pedro Tey bio je zacijelo barem dvadeset godina stariji od moje učiteljice, ali kad bi počeli razgovarati razlika u dobi je iščezavala: njega je zanos pomlađivao, a ona je dobivala na otmjenosti i zrelosti.

U deset su godina Severo i Nivea dobili šestero djece, a zaustavit će tek na njih petnaestoro. Niveu poznajem više od dvadeset godina i uvijek sam je vidjela s bebom u naručju; njezina bi plodnost bila prokletstvo da nije toliko voljela djecu. "Što bih dala da vi obrazujete moju djecu!" uzdisala je Nivea kad bi se srela s gospođicom Matilde Pineda. "Mnogo ih je, gospođo Nivea, a s Aurorom imam pune ruke posla", odgovarala je moja učiteljica. Severo je postao glasovit pravnik, jedan od najmlađih stupova društva i ugledan član liberalne stranke. U mnogim se pitanjima nije slagao s politikom predsjednika, koji je također bio liberal, i kako nije bio kadar prešutjeti svoje kritike, nikada ga nisu pozvali u vladu. Ta će ga mnijenja nedugo zatim navesti da osnuje disidentsku skupinu koja će u vrijeme izbijanja građanskog rata prijeći u oporbu, kao što su to učinili Matilde Pineda i njezin prijatelj iz knjižare Siglo de Oro. Ujak Severo izdvajao me među desecima nećaka

163

koji su ga okruživali, zvao me "pokćerkom" i ispričao mi kako mi je on dao prezime Del Valle, ali svaki put kad bih ga pitala za identitet svoga pravog oca, davao mi je neodređen odgovor: "Uzmimo da sam to ja." Ta je tema mojoj baki zadavala glavobolju, i ako bih takvim pitanjima dosađivala Nivei, rekla bi mi da razgovaram sa Severom. Bio je to začarani krug.

"Bako, ne mogu živjeti s tolikim tajnama", kazala sam jednom Paulini del Valle. "Zašto ne? Ljudi koji su preživjeli usrano djetinjstvo obično su kreativniji", odvrati ona.

"Ili siđu s uma..." rekoh.

"Među Del Valleovima nema skroz prolupalih, Aurora, samo ekscentrika, kao u svakoj uglednoj obitelji", ustvrdi ona.

Gospođica Matilde Pineda uvjerala me da ne zna ništa o mom podrijetlu i da se ne trebam oko toga brinuti, jer nije važno tko odakle potječe u ovom životu, nego kamo ide, ali tumačeći mi Mendelovu genetičku teoriju morala je priznati kako postoje dobri razlozi da čovjek provjeri tko su mu preci. Što ako mi je otac luđak koji unaokolo kolje žene?

Prevrat je započeo istoga dana kada sam ušla u pubertet. Probudila sam se u spavaćici umrljanoj nečim nalik čokoladi, posramljeno se sakrila u kupatilu da se operem i tada otkrila da to nije izmet, kao što sam mislila: među nogama mi je bila krv. Užasnuta, otišla sam to priopćiti baki, i taj je put nisam zatekla u velikome carskom krevetu, što je doista bila neuobičajeno za nekoga tko nikad nije ustajao prije podneva. Sjurila sam se niz stubište u pratnji Karamela koji je iajao, banula poput ustrašene kobile u knjižnicu i našla se licem u lice sa Severom i Pa-ulinom del Valle. On je bio u putnoj odjeći a ona u ljubičastoj haljini u kojoj je izgledala poput biskupa za Velikog tjedna.

"Umrijet ću!" povikah bacivši se na nju.

"Sada nije trenutak za to", otpovrnu moja baka suho.

(Po%T%er u Seriji

državom upravljati kao vlastitim feudom. Bijaše on visok, stasit, muževan čovjek, bistra čela i otmjena držanja, dijete romaneskne veze, odrastao u sedlu, s bičem u jednoj i pištoljem u drugoj ruci. Bio je sjemeništarač, ali mu strastvena i tašta narav nije dopuštala da odjene mantiju. Zvali su ga el Chascon (Razbarušeni) zbog sklonosti mijenjanju frizure, brkova i za-lisaka; svi su komentirali njegovu odveć elegantnu odjeću naručenu iz Londona. Ismijavali su njegove visokoparne govore i izjave ljubomorne ljubavi spram Čilea, govoreći da se toliko poistovjećuje s domovinom te je ne može zamisliti bez sebe na čelu; "moja ili ničija!" bijaše izreka koju su mu pripisivali. Godine vladanja su ga izolirale te se počeo promjenjivo ponašati i prelaziti iz manije u depresiju, ali je i među najljućim neprijateljima uživao glas dobra državnika i besprijeckorna poštenjaka, kao i gotovo svi čileanski predsjednici, koji su za razliku od poglavara u ostalim latinoameričkim državama s vlasti odlazili siromašniji no što su na nju dolazili. Imao je viziju budućnosti, sanjao je o stvaranju velike nacije, ali bilo mu je suđeno živjeti na kraju jedne epohe i doživjeti propadanje stranke koja je već predugo bila na vlasti. Zemlja i svijet su se mijenjali, a liberalni režim je postao korumpiran. Predsjednici su imenovali svoje nasljednike, a civilne i vojne vlasti varale na izborima; uvijek je dobivala stranka na vlasti, i to zahvaljujući takozvanoj brutalnoj sili: čak su i mrtvi i odsutni glasali za službenog kandidata, kupovali su se glasovi a neodlučnima utjerivao strah u kosti. Predsjednik se suočavao s nepomirljivom oporbom, nekoliko skupina liberala disidenata, cjelokupnim klerom i većim dijelom tiska. Prvi su se put krajnosti političkoga spektra udružile radi jedinstvena cilja: rušenja vlasti. Svakodnevno su se na Plaža de Armas okupljali oporbeni prosvjednici, koje je policija na konjima nasilu rastjerivala, a za posljednjeg obilaska provincija vojska je morala sabljama štititi predsjednika od raspljena mnoštva koje mu se rugalo i

Već su se godinama ljudi tužili na vlast, a mjesecima se govorilo kako se predsjednik Balmaceda kani prometnuti u diktatora i tako nakon pedeset sedam godina prekršiti ustav. Taj je ustav, koji je sastavila aristokracija s namjerom da zauvijek ostane na vlasti, odobravao velike ovlasti izvršnoj vlasti; kada bi moć došla u ruke nekoga s oprečnim shvaćanjima, visoki se stalež bunio. Balmaceda, oštrouman čovjek modernih zamisli, svoju dužnost zapravo nije obavljao loše. Poticao je obrazovanje više od ijednoga prijašnjeg vladara, branio čileansku salitru od stranih tvrtki, utemeljio bolnice i pokrenuo brojne javne radove, u prvom redu željeznicu, iako je počinjao više stvari no što ih je uspijevao dovršiti; Čile je bio napredna zemlja, imao je vojnu i pomorsku silu te najčvršću valutu u Latinskoj Americi. Aristokracija mu, međutim, nije oprostila što je uzdigao srednju klasu i pokušao vladati s njome, kao što mu ni kler nije mogao tolerirati odvajanje Crkve od države, građanski brak, koji je nadomještao crkveni, i zakon koji je dopuštao da se na groblju pokapaju pokojnici svih vjera. Prije je imati u kući truplo nekoga tko za života nije bio katolik, kao i kad je bila riječ o bezvjercima ili samoubojicama, predstavljalo pravu nevolju, koja se često rješavala tako da se ono bacalo u kakvu jarugu ili u more. Zbog tih su mjera žene masovno napuštale predsjednika. Iako nisu raspolagale političkom moći, carevale su u svojim domovima i imale strahovit utjecaj. Srednja klasa, koju je Balmaceda podržao, također mu je okrenula leđa, a on joj je na to odgovorio bahatošću čovjeka naviknutog na zapovijedanje i poslušnost kao i svaki veleposjednik u to doba. Njegova je obitelj posjedovala beskrajno zemljište, cijelu jednu pokrajinu sa željeznicom, pripadajućim postajama, naseljima i stotinama seljaka; muškarce iz njegova klana nije bio glas dobrotivih gospodara, već osornih tirana koji spavaju s oružjem pod jastukom i očekuju slijepo poštovanje svojih zakupaca. Možda je i zato Balmaceda mislio da može

u Seriji

bacalo povrće na nj. Ti znaci nezadovoljstva ostavljali su ga ravnodušnim, kao da nije shvaćao da nacija tone u kaos. Prema riječima Severa del Vallea i gđice Matilde Pineda, osamdeset posto ljudi mrzilo je vlast, i najdoličnije bi bilo da predsjednik odstupi s dužnosti, jer je napetost postala nesnosna i u svakom

trenutku može buknuti kao vulkan. Tako se i zbilo toga siječanjskog jutra 1891., kada se mornarica digla na oružje a Kongres svrgnuo predsjednika.

"Nastat će strašna represija, strino", čula sam gdje govori Severo del Valle.

"Idem se boriti na sjever. Molim vas da pazite na Niveu i djecu, jer ja to neću moći činiti tko zna koliko dugo..."

"Već si izgubio jednu nogu u ratu, Severo, izgubiš li i drugu izgledat ćeš kao patuljak."

"Nemam izbora, u Santiagu bi me isto tako ubili."

"Ne budi melodramatičan, nismo u operi!"

Severo del Valle je, međutim, bio bolje obaviješten nego njegova strina, kao što se pokazalo koji dan poslije, kad je izbio teror. Predsjednikova reakcija bila je raspuštanje Kongresa, proglašavanje sebe dikatorom i imenovanje stanovitog Joaq-uina Godova za organizatora represije, sadista koji je smatrao da "bogati moraju platiti jer su bogati, siromašni jer su siromašni, a svećenike treba redom postrijeljati!". Vojska je ostala vjerna vladi, i tako se politički spor pretvorio u jezivi građanski rat, u kojemu su se sukobila dva krila oružane sile. Godoy je, uz odlučnu podršku vojnih zapovjednika, stao zatvarati sve oporbene zastupnike kojih se uspio dočepati. Građanskim slobodama došao je kraj, započeli su pretresi kuća i sustavna tortura, dok je predsjednik ostao zatvoren u svojoj palači, gnušajući se takvih metoda, ali uvjeren da nema drugih sredstava za slamanje svojih političkih protivnika. "Ne želim znati ništa o tim mjerama", ne jednom ga se čulo govoriti. U ulici u kojoj se nalazila knjižara Siglo de Oro noću se nije moglo spavati ni danju izlaziti od vapaja ljudi koje su bičevali. O tome se, da-

kako, nije govorilo pred djecom, ali ja sam bila upućena u sve jer sam poznavala svaki kutak kuće i kratila si vrijeme prisluškujući razgovore odraslih, budući da se tih mjeseci i nije moglo činiti mnogo šta drugo. Dok je vani bijesnio rat, unutra smo živjeli kao u luksuznom samostanu. Baka Paulina dovu-kla je k sebi Niveu i njezino mnoštvo dječice, dojilja i dadilja te zatvorila kuću sa svih strana, sigurna da se nitko neće usuditi napasti damu njezina društvenog položaja, udanu za jednog britanskog državljanina. Frederick VWilliams je za svaki slučaj izvjesio englesku zastavu na krov i podmazao svoje oružje.

Severo del Valle je na vrijeme otišao boriti se na sjever, jer su mu sutradan upali u kuću, i da su ga ondje zatekli bio bi završio u jednoj od policijskih ćelija, gdje su jednako mučili bogate i siromašne. Nivea je, kao i Severo del Valle, bila pobornica liberalnog režima, ali je postala njegovom gorljivom protivnicom kada je predsjednik pokušao smicalicama postaviti svoga nasljednika i raspustiti kongres. Tijekom mjeseci revolucije, s dvoje blizanaca u trbuhu i šestoro djece na brizi, našla je vremena i volje da sudjeluje u oporbi na takav način te bi je stajalo života da su je uhvatili. Činila je to iza leđa bake Pauline, koje je izdala odlučne zapovijedi da budemo nevidljivi kako ne bismo privlačili pozornost vlasti, ali uz puno VWilliamsovo znanje. Gospođica Matilde Pineda i Frederick VWilliams bijahu na posve suprotnim stranama - koliko je ona bila socijalist, toliko je on bio monarhist, ali ih je združivala mržnja prema vlasti. U jednoj od stražnjih soba, u koje moja baka nikada nije ulazila, postavili su uz pomoć don Pedra Teya mali tiskarski stroj i ondje tiskali revolucionarne letke i pamflete, koje je gospođica Matilde Pineda poslije nosila skrivene pod kaputom i dijelila ih od kuće do kuće. Morala sam se zakleti da neću kazati ni riječi o tome što se zbiva u toj sobi, a to i nisam učinila jer mi se ta tajna činila čarobnom igrom, premda nisam naslućivala pogibelj što je zbog nje vrebala našu obitelj. Potkraj

u Seriji

169

građanskog rata shvatila sam da je ta pogibelj bila stvarna, jer unatoč društvenom položaju Pauline del Valle nitko pred dugačkom rukom političke policije nije bio siguran. Kuća moje bake nije bila sveto mjesto kao što smo pretpostavljali, i činjenica da je bila udovica s imetkom, vezama i uglednim prezimenom ne bi je spasila od pretresa, a možda i zatvora. U prilog nam je išla pometnja koja je vladala tih mjeseci, kao i činjenica da se većina stanovništva okrenula protiv vlasti te je bilo nemoguće nadzirati toliko mnoštvo. Čak je i u okrilju policije bilo pristaša revolucije koji su pomagali pobjeći istim ljudima

koje su morali zatvoriti. U svakoj kući na čija je vrata pokucala da preda svoje letke, gospođicu Pineda dočekivali su raširenih ruku.

Severo i njegovi rođaci napokon su bili na istoj strani, jer su se u sukobu konzervativci ujedinili s dijelom liberala. Ostatak obitelji Del Valle osamio se na svojim imanjima, što je moguće dalje od Santiaga, a mlađi muškarci pošli su se boriti na sjever, gdje je okupljen kontingent dobrovoljaca što ih je podupirala pobunjena mornarica. Vojska, vjerna vladi, planirala je razbiti tu gomilu pobunjenih civila u nekoliko dana, ni ne pomišljajući na otpor s kojim će se suočiti. Eskadra i revolucionari uputili su se prema sjeveru kako bi zauzeli rudnike salitre, glavni izvor državnih prihoda, gdje su se utaborili odredi redovne vojske. U prvom ozbiljnijem okršaju trijumfirale su vladine trupe i nakon bitke dokrajčile ranjenike i zarobljenike, kao što su često činile tijekom Pacifičkog rata deset godina prije toga. Surovost toga pokolja toliko je ražestila revolucionare te su u ponovnom sukobu prsa o prsa izborili čistu pobjedu. Sada je na njima bio red da masakriraju poražene. Do sredine ožujka su parlamentarci, kako su nazivali pobunjenike, imali pod kontrolom pet sjevernih pokrajina i osnovali privremenu vladu, dok je predsjednik Balmaceda na jugu iz minute u minutu gubio pristaše. Ostatak lojalnih trupa na sjeveru morao se povući prema jugu kako bi se pridružio glavnini vojske; petnaest tisuća ljudi prepješačili su planinski lanac Anda, prodrli u Boliviju, stigli do Argentine i potom iznova prešli planine da bi došli u Santiago. Pojaviše se u prijestolnici premoreni, obrasli i odrpani, tisućama su kilometara hodali po negostoljubi-voj prirodi, punoj dolina i uzvisina, u kojoj su vladale paklene vrućine i vječni led, skupljajući usput ljame i vikunje s visoravni, tikve i pasance u pampama, loveći ptice na najvišim vrhovima. Dočekali su ih kao junake. Takav pothvat ne bijaše viđen još od dalekih vremena nesmiljenih španjolskih osvajača, ali nisu svi sudjelovali u dočeku, jer je oporba rasla poput nezadržive lavine. Kapci na prozorima naše kuće i dalje bijahu zatvoreni, a baka je naredila da nitko ne smije ni nosom proviriti na ulicu, ali ja ne odoljeh znatiželji i uzverah se na krov da gledam mimohod.

Uhićenja, otimačine, mučenja i zapljene držale su oporbenjake na žeravici, nije bilo obitelji u kojoj nije nastao razdor, nitko nije bio slobodan od straha. Trupe su organizirale upade kako bi unovačile mladiće, nenadano su se pojavljivale na pogrebima, vjenčanjima, poljima i tvornicama da bi zadržale muškarce u dobi za nošenje oružja i nasilu ih odvele. Poljoprivreda i industrija paralizirale su se uslijed manjka radne snage. Bahatost vojske postala je neizdrživa i predsjednik je uvidio da joj treba stati na put, ali kad je to napokon nakanio učiniti već je bilo prekasno, vojnici su se uzoholili i strahovalo se da će ga svrgnuti i zavesti vojnu diktaturu, tisuću puta strasniju od represije što ju je provodila Godoveva policija. "Ništa nije tako opasno kao moć izuzeta od kazne", upozoravala nas je Nivea. Pitala sam gospođicu Matilde Pineda koja je razlika između onih iz vlasti i revolucionara, a odgovor je bio da se jedni i drugi bore za legitimnost. Kada sam isto to pitala svoju baku, ona mi je odgovorila da nema nikakve razlike i da su svi oni ništarije.

u Seriji

Strah je pokucao na naša vrata kada su žbiri uhitili don Pedra Teya i odveli ga u strašne Godoveve ćelije. Sumnjali su, s pravom, da je odgovoran za političke pamflete protiv vlasti koji su kružili posvuda. Jedne lipanjske noći, jedne od onih noći u kojima lije dosadna kiša i puše žestok vjetar, dok smo večerali u blagovaonici, najednom se otvoriše vrata i bez najave banu gospođica Matilde Pineda, smetena, blijeda i u mokrom ogrtaču.

"Što se zbiva?" upita moja baka, uzrujana zbog učiteljičine neučtivosti.

Gospođica Pineda nam navrat-nanos ispriča kako su Godoveve vucibatine pretresle knjižaru Siglo de Oro, izmlatili sve koji su se ondje zatekli i potom odvezli don Pedra Teya u zatvorenoj kočiji. Baka je ostala s vilicom u zraku, očekujući još nešto više što bi opravdalo skandalozan upad te žene; jedva je poznavala gospodina Teya i nije razumjela zašto je ta vijest tako hitna. Nije imala pojma da knjižar gotovo svakodnevno dolazi u kuću, ulazi sa stražnje ulice i pravi revolucionarne pamflete na tiskarskom stroju skrivenom pod njezinim krovom. Nivea, Williams i gospođica Pineda mogli su, međutim, naslutiti posljedice koje će nastati kad nesretni Rey bude primoran priznati, a znali su da će to učiniti prije ili kasnije, jer Godoveve metode nisu ostavljale mjesta sumnji u tom

pogledu. Vidjela sam kako njih troje razmjenjuju očajničke poglede, i iako nisam shvaćala domašaj onoga što se zbivalo, mogla sam zamisliti uzrok.

"Je li to zbog stroja koji imamo u stražnjoj sobi?" upitah.

"Kakvog stroja?" uzviknu baka.

"Nikakvog stroja", odvratih, prisjetivši se tajnog sporazuma, ali Paulina del Valle me nije pustila da odem, uhvatila me za uho i protresla me sa sebi nesvojtvenom žestinom.

m

"Pitala sam kakvog stroja, vražja balavice!" zadera se.

"Pusti djevojčicu, Paulina. Ona nema ništa s tim. Riječ je o tiskari..." reče Frederick VWilliams.

"Tiskari? Ovdje, u mojoj kući?" zaurla baka.

"Bojim se da da, tetko", promrmlja Nivea.

"Prokletstvo! Šta ćemo sad!" - i glava kuće pade u stolicu s glavom u rukama, mrmljajući kako ju je vlastita obitelj izdala, kako ćemo platiti cijenu za takvu nesmotrenost, imbecili jedni, ona je raširenih ruku prihvatila Niveu i evo kako joj ona uzvraća, zar Frederick nije znao da ih to može stajati glave, pa nismo u Engleskoj ili Kaliforniji, kada će shvatiti kako u Čileu stoje stvari, više nikad u životu ne želi vidjeti gospođicu Pineda i zabranjuje joj da stupi u njezinu kuću i uputi njezinoj nećakinji ijednu riječ.

Frederick VWilliams naruči kočiju i objavi da odlazi "riješiti problem", što nije nimalo umirilo moju baku već je samo povećalo njezin užas. Gospođica Pineda mi dade znak za oproštaj i izađe; tek ću je mnogo godina kasnije ponovno vidjeti. VWilliams je otišao izravno u američko poslanstvo i zatražio da razgovara s gospodinom Patrickom Egonom, svojim prijateljem i partnerom u bridžu, koji je u tom trenutku zajedno s ostalim članovima diplomatskog zbora priređivao banket. Egon je podržavao vladu, ali je bio i duboko demokratičan, kao gotovo svi Amerikanci, i gnušao se Godovevih metoda. Nasamo je saslušao VWilliamsa i smjesta upotrijebio sva sredstva da razgovara s ministrom unutrašnjih poslova, koji ga je primio iste večeri, ali mu je objasnio da nije u njegovoj moći posredovati za zatvorenika. Uspio je, međutim, ishoditi razgovor s predsjednikom rano poslije ponoći. Bila je to najduža noć proživljena u kući moje bake. Nitko nije legao. Ja sam je provela šćućurena s Karamelom u naslonjaču u predvorju, dok su oko mene jurcale služavke i sluga s kovčezima i sandu-

(Po%t%LT u Seriji

cima, dadilje i dojlilje s Niveinom dječicom usnulom u rukama, kuharice s košarama punim namirnica. Čak su i dvije krletke s omiljenim bakinim pticama završile u kočijama. Williams i vrtlar, čovjek od povjerenja, rastavili su tiskarski stroj i pohranili dijelove u kut trećeg dvorišta te spalili sve kompromi-tirajuće papire. Dvije obiteljske kočije i četvorica naoružanih slugu na konjima u zoru bijahu spremni odvesti nas izvan San-tiaga. Ostatak posluge otišao se skloniti u najbližu crkvu, gdje su ih nešto kasnije pokupile druge kočije. Frederick VWilliams nas nije želio pratiti.

"Ja sam odgovoran za ono što se dogodilo i ostat ću čuvati kuću", reče.

"Vaš život je mnogo vredniji od ove kuće i svega drugog što imam, molim vas, pođite s nama", zaklinjala ga je Paulina del Valle.

"Neće se usuditi dotaknuti me, ja sam britanski državljaniin."

"Ne budite naivni, Frederick, vjerujte mi, nitko sada nije siguran."

No nije bilo načina da ga uvjeri. Utisnuo mi je par cjelova u obraze, dugo držao baku za ruke i oprostio se od Nivee, koja je disala kao riba na suhom, ne znam da li zbog straha ili poo-dmakle trudnoće. Krenuli smo kad je stidljivo sunce obasjalo sniježne vrhove kordiljera, kiša prestala a nebo se razvedrilo, ali je puhao hladan vjetar koji je prodirao kroz otvore kočije. Baka me nosila skupljenu u krilu, umotanu u bundu od lisi-čjega krzna čije repove Karamel bijaše razderao u nastupu pohote. Usta joj bijahu stisnuta od srdžbe i straha, ali nije zaboravila košare s užinom te ih je, čim smo izašli iz Santiaga i zaputili se prema jugu, otvorila i pogostila se pečenim pilićima, tvrdo kuhanim jajima, kolačima od lisnata tijesta, sirevima, pecivima, vinom i osvježavajućim pićem koje je trebalo potrajati do kraja putovanja.

m

Ujaci i tetke Del Valle, koji su se u siječnju, kada je započela pobuna, sklonili na selo, dočekali su nas oduševljeno jer smo im prekinuli sedam mjeseci neizlječive dosade i donijeli vijesti. Vijesti su bile krajnje loše, ali još je gore bilo nemati nikakve. Ponovno sam se upoznala sa svojim rođacima i ti su dani, toliko napeti za odrasle, za nas djecu predstavljali praznike; naužili smo se svježe pomuzena mlijeka, mladog sira i konzervi koje su se čuvale od ljeta, jahali smo konja, praćakali se u blatu po kiši, igrali se u stajama i mansardama, pravili kazališne predstave i sastavili zbor koji je zvučao prilično žalosno budući da nitko od nas nije imao sluha. U kuću se dolazilo putem oivičenim visokim topolama koji je krivudao bujnom dolinom, gdje je plug ostavio malo traga a pašnjaci se doimali napuštenima; povremeno bismo ugledali redove kolaca što ih je moja baka držala vinogradima. Ako bismo putem naišli na kakvog seljaka, ovaj bi skinuo slamnati šešir i, pogleda uprta u zemlju, pozdravio svoje gazde, "njihovu milost", kako nam je govorio. Baka je na selo došla umorna i loše raspoložena, ali je za nekoliko dana otvorila suncobran i s Karamelom za petama znatiželjno stala obilaziti okolicu. Vidjeh je gdje promatra svijene kolce s čokotima i skuplja komadiće zemlje, koje je držala u tajanstvenim torbicama. Kuća, u obliku slova "u", napravljena od nepečene cigle i crepova, doimala se teškom i solidnom, bez traga otmjenosti, ali njeni su zidovi imali čar svjedoka davne prošlosti. Ljeti to bijaše raj ispunjen stablima bremenitim slatkim plodovima, mirisom cvijeća, ćurlikom hitrih ptica i zujanjem marljivih pčela, ali je zimi, po studenoj kisici i pod smrknutim nebom, nalikovala brundavoj staroj dami. Dan je počinjao veoma rano i završavao sa zalaskom sunca, kada smo se okupljali u golemim prostorijama pri slabom osvjetljenju svijeća i uljanica. Bilo je hladno, ali sjedili smo oko okruglih stolova pokrivenih debelim stolnjacima pod koje su se stavljale upaljene peći, i tako smo grijali noge; pili smo ku-

cPo<Rj%e'i u Seriji

hano vino zaslađeno šećerom, narančinom korom i cimetom, jer ga se jedino tako moglo progutati. Ujaci Del Valle pravili su to prosto vino za obiteljsku potrošnju, ali moja je baka tvrdila da ono nije napravljeno za ljudsko grlo nego za rastapanje boje. Na svakom imanju gdje su držali do sebe uzgajala se loza i pravilo vlastito vino, i neka su vina bila bolja od drugih, ali ovo je bilo naročito oporo. Na ukrašenim drvenim stropovima pauci su tkali tanahne čipke a miševi jurcali mirne duše, jer se mačke u kući nisu mogle uspeti tako visoko. Krećem obijeljeni ili u indigo plavo obojani zidovi bijahu goli, ali posvuda su se nalazili kipovi svetaca i slike rassetoga Krista. Na ulazu se kočila figura s drvenom glavom, rukama i nogama, očima od plavoga stakla i ljudskom kosom, koja je predstavljala Blaženu Djevicu i bila okićena svježim cvijećem i zapaljenim svijećama; pred njom smo se svi križali, nije se ulazilo niti izlazilo bez pozdrava Madoni. Jednom tjedno mijenjali su joj ruho, bio je ondje ormar pun renesansne odjeće, a za procesije su na nju stavljali dragulje i ogrtač od hermelina kojemu su godine oduzele sjaj. Jeli smo četiri puta dnevno u dugotrajnim ceremonijama, koje još ne bi završile a već bi počinjao sljedeći obrok, pa je moja baka ustajala sa stola samo da ode na počinak ili u kapelicu. U sedam ujutro odlazili smo na misu i pričest pod vodstvom oca Teodora Riesca, koji je živio kod moje rodbine, postarijeg svećenika kojega je krasila vrlina snošljivosti; u njegovim očima nije bilo neoprostiva grijeha, izuzev Ju-dine izdaje; čak će i strašni Godoy, prema njegovim riječima, moći naći utjehu u krilu Gospodina. "To svakako ne, oče, jer ako ima oprosta za Godova, ja radije idem u pakao s Judom i svom svojom djecom", protusloвила mu je Nivea. Nakon zalaska sunca cijela se obitelj s djecom, poslugom i težacima s imanja okupljala na molitvi. Svatko bi ponio zapaljenu svijeću i u redu bismo hodali do rustične kapelice na krajnjem jugu kuće. Počeli su mi se sviđati ti svakodnevnici obredi kojima su se obi-

JjL, .

175

lježavali kalendarski dani, godišnja doba i životi, nalazila sam razonodu u aranžiranju cvijeća na oltaru i u čišćenju zlatnih kaleža. Svete riječi bijahu poezija:

Da ljubim te, Bože, ne nuka me obećanje rajskih nebesa, niti prijetnja paklenih muka nagna me da raziti te prestah.

Ti me, Gospode, vodiš tome, na križ pribijeni i ismijani Bože; pogled na rane na tijelu tvome, kal na te bačen i smrt što me proze.

Ljubav me tvoja najzad nuka na to, i ljubiti ću tebe makar ne bilo neba i ne bilo pakla, štovat ću te strahom.

Za ljubav tu od tebe razloga ne trebam, jer kad i krijepio se ne bih nadom zlatnom ljubio bih te ko sad što te ljubim predan.

Vjerujem da se i tvrdo srce moje bake ponešto smekšalo, jer se od tog boravka na selu pomalo približila vjeri, počela je ići u crkvu iz vlastite želje a ne samo zato da bi bila viđena, napustila je prijašnji običaj da proklinje svećenstvo, i kada smo se vratili u Santiago dala je u svojoj kući u ulici Ejercito Libertador izgraditi lijepu kapelicu s vitrajima, u kojoj se molila na svoj način.

Katoličanstvo joj bijaše tijesno, i zato ga je prilagodila svojoj mjeri. Nakon noćne molitve vraćali smo se sa svijećama u veliki salon i ondje pili bijelu kavu, dok su žene tkale ili vezle a mi djeca u strahu slušali priče o sablastima što su nam ih kazivali ujaci. Ništa nas nije plašilo toliko kao imbunche, zloduh iz urođeničke mitologije. Pričali su nam kako Indijanci

(Po%T%eT u Seriji

177

žene s djecom otišle na drugi kraj kuće, a muškarci se okupili u sali u kojoj su igrali biljar, pili i pušili. Niveu su odveli u glavnu sobu u pratnji Indijanke i nekoliko starijih žena iz obitelji, koje su u smjenama molile i pomagale pri porodu. Stavile su kuhati dvije crne kokoši kako bi napravile izdašnu juhu za okrepu majke prije i poslije porođaja, kao i vodu za čaj od boražine dođe li do hroptaja u prsima ili poteškoća sa srcem. Znatiželja je bila jača od prijetnje moje bake da će me istući uhvati li me u Niveinoj blizini te sam se šuljala po stražnjim sobama i uhodila. Vidjela sam služavke gdje prolaze s bijelim tkaninama i laborima s toplom vodom i uljem od kamilice za masažu trbuha, kao i pokrivačima te ugljenom za peći, jer ni od čega se nije strahovalo kao od "leda" ili hlađenja trbuha za vrijeme poroda. Čuo se stalan žamor žena koje su razgovarale i smijale se; nije mi se činilo da s druge strane vrata vlada tjeskobno ili bolno raspoloženje, naprotiv, one kao da su se zabavljale. Budući da iz svoga skrovišta nisam ništa vidjela, a od sablasna su mi se ozračja u tamnim hodnicima ježile dlačice na vratu, uskoro mi je sve to dosadilo te sam se pošla igrati s rođacima, ali kada se smrknilo i obitelj se okupila u kapelici, ponovno sam se onamo prikrala. Glasovi su prestali, i jasno se čulo snažno Niveino uzdisanje, mrmljanje molitava i šum kiše na crepovima. Ostadoh šćućurena u kutku hodnika, drščući od straha jer bijah sigurna da mogu doći Indijanci i Nivei ukrasti bebu... A ako je meka jedna od onih vještica koje od novorođenčadi prave imbunchee?. Kako to da Nivea nije mislila na tu jezivu mogućnost? Spremala sam se potrčati natrag u kapelicu, gdje je bilo svjetla i ljudi, ali u tom je trenutku izašla jedna od žena da nešto potraži, ostavila vrata odškrinuta te sam mogla nazreti što se zbiva u sobi. Nitko me nije vidio jer je hodnik bio u mraku, dok je soba blistala od sjaja dviju lojanica i svijeća koje bijahu postavljene na sve strane. Tri naložene pećice u kutevima održavale su zrak mnogo toplijim nego u osta-

krađu novorođenu djecu i pretvaraju ih u imbunchee, zašivaju im kapke i čmar, odgajaju ih u spiljama, hrane krvlju, lome im noge, izokreću glave i provlače im jednu ruku pod kožu na leđima te ona tako stječu nadnaravne moći. Iz straha da ne postanemo plijenom imbunchea, poslije zalaska nitko od nas ne bi promolio nos izvan kuće, a neki su, poput mene, spavali s glavom ispod pokrivača, mučeni jezivim morama. "Kako si praznovjerna, Aurora! Imbunche ne postoji. Zar vjeruješ da bi jedno dijete moglo preživjeti takvo zlostavljanje?" pokušavao me uvjeriti djed, ali nije bilo argumenta koji bi me natjerao da prestanem cvokotati. Budući da je život provodila trudna, Nivea se nije zamarala brojanjem dana, već je blizinu porođaja izračunavala prema tome koliko je puta morala koristiti noćnu posudu. Kada bi ustala u trinaest navrata tijekom dvije noći zaredom, za doručkom bi objavila kako je vrijeme da se potraži liječnik, i doista, istoga bi joj dana započeli trudovi. U tom kraju nije bilo liječnika, pa je netko predložio da se pozove babica iz najbližeg zaseoka, za koju se ispostavilo da je slikovita vračara, ara-ukanska Indijanka neodredive dobi, na kojoj je sve bilo iste smeđe boje: koža, pletenice, pa čak i njezina odjeća obojana biljnim

bojama. Stigla je na konju, s torbom punom ljekovitih biljaka, ulja i sirupa, pokrivena ogrtačem koji joj je na prsima bio privezan golemom srebrnom kopčom načinjenom od starih kolonijalnih kovanica. Tetke se užasnuše jer je meka, kako su se nazivale te vidarice, izgledala kao da je upravo izašla iz najgušćih predjela Araukanije, ali Nivea ju je dočekala ne pokazavši nikakva nepovjerenja; kritični trenutak je nije plašio, jer ga je doživjela već šest puta. Indijanka je vrlo slabo govorila španjolski, ali činilo se da poznaje svoj posao, a pošto je skinula ogrtač vidjeli smo da je čista. U trudnoćinu su sobu prema tradiciji mogle ući samo žene koje su već začele, pa su mlade

u Seriji

179

steljicu i pupčanu vrpcu da ih zakopa pod smokvom, kao što je u tom kraju bio običaj, ostatak obitelji okupio se u sali oko oca Teodora Riesca da zahvali Bogu na rođenju blizanaca, dva muška djeteta koji će časno nositi prezime Del Valle, kako je rekao svećenik. Dvije su tetke nosile novorođenčad u rukama, pomno umotanu u malene vunene pokrivače, s izvezenim kapicama na glavama, dok su svi članovi obitelji redom prilazili djeci da ih poljube u čelo govoreći "Bog s tobom", kako bi izbjegli nehotične uroke. Svojim malim rođacima nisam bila u stanju zaželjeti dobrodošlicu kao ostali, jer su mi ličili na dva grozno ružna crva, a slika plavog Niveina trbuha koji ih izbacuje poput krvava tijesta proganjat će me zauvijek.

Drugoga tjedna u kolovozu došao nas je potražiti Frederick VWilliams, krajnje otmjen kao i uvijek i veoma smiren, kao da je rizik da se padne u ruke policije bio samo kolektivna tlapnja. Moja je baka dočekala supruga poput mladenke, blistavih očiju i obraza rumenih od uzbuđenja, pružila mu ruke a on ih poljubio iskazujući joj time više od poštovanja; prvi put shvatih da taj neobičan par vežu spona veoma nalik ljubavi. Njoj je tada bilo oko šezdeset pet godina, bila je u dobi u kojoj druge žene bijahu starice skrhane trajnim žalovanjem i životnim nevoljama, ali Paulina del Valle se činila nepobjedivom. Bojala si je kosu, što je bila koketerija koju si nijedna dama iz njezine sredine nije dopuštala, i povećavala je umjetnim ume-cima; odijevala se s istom sujetom kao i uvijek, unatoč svojoj debljini, i tako se delikatno šminkala te nitko nije sumnjao u rumenilo njezinih obraza niti crnu boju njezinih trepavica. Frederick VWilliams bio je upadljivo mlađi i čini se da su ga žene držale veoma privlačnim, jer su uvijek mahale lepezama i puštale da im padnu rupčići u njegovoj blizini. Nikad nisam vidjela da bi odgovarao na takve pokušaje, doimao se posvema posvećenim svojoj supruzi. Mnogo sam se puta pitala je li

lim dijelovima kuće, a lonac u kojemu se kuhalo lišće eukaliptusa prožimao je sobu svježim šumskim mirisom. Nivea, u kratkoj košulji, prsluku i debelim vunanim čarapama, bijaše zgurena na pokrivaču i držala se objema rukama za dva debela užeta koja su visjela s greda na stropu, dok ju je odostrag pridržavala meka, koja je potihom mrmljala riječi na nepoznatom jeziku. Njezin nabrekli i plavim venama prošarani majčinski trbuh pri titravom se svjetlu svijetla doimao čudovišnim, kao da nema veze s njezinim tijelom niti je uopće ljudski. Nivea je pritiskala, natopljena znojem, kose slijepljene za čelo, očiju zatvorenih i obrubljenih ljubičastim kolobarima, nateklih usana. Jedna od mojih tetki molila se na koljenima kraj stolića na kojemu se nalazio malen kip svetog Ramona Nonata, zaštitnika rodilja, jedinog sveca koji nije rođen uobičajenim putem, nego su ga izvukli iz reza na majčinom trbuhu; druga je bila pored Indijanke s laborom tople vode i hrpom čistih krpa. Nastala je kratka stanka, tijekom koje je Nivea duboko udahnula, a meka se nagnula naprijed i stala joj snažnim rukama masirati trbuh, kao da hoće namjestiti dijete u utrobi. Odjednom mlaz krvave tekućine natopi pokrivač. Meka ga zaustavi krpom, koja se začas također natopila, potom još jednom i tako redom. "Blagoslov, blagoslov, blagoslov", čuh Indijanku gdje govori na španjolskom. Nivea se čvrsto uhvati za užd i pritisne tolikom snagom te se činilo da će joj se tetive na vratu i vene na sljepo-očicama raspuknuti. Ispustila je nijemi urlik, i tada joj se nešto pomoli među nogama, nešto što je meka blago primila i pridržala na trenutak, dok Nivea nije došla do daha, ponovno pritisnula, a dijete izašlo do kraja. Pomislih da ću se onesvijestiti od užasa i gađenja, i povukoh se posrćući niz dugački i zlokobni hodnik.

Sat vremena kasnije, dok su služavke skupljale prljave krpe i ostalo što se upotrijebilo pri porođaju da sve to spale - tako se, vjerovale su, izbjegavalo krvarenje - a meka umatala po-

(Po%T%tT u Seriji

181

vanja i kosti u ramenima nisu zacijelile te je mogao nastaviti posao s knjigama. Okrutnosti koje je pretrpio nisu ga obeshrabrile, nije mu palo na um vratiti se u Kataloniju i zauvijek je ostao u oporbi, o kojoj god da se vlasti radilo. Kada sam mu mnogo godina kasnije zahvalila na strašnim mukama što ih je izdržao da zaštiti moju obitelj, odvratio mi je da to nije učinio zbog nas, nego zbog gospođice Matilde Pineda.

Baka Paulina željela je ostati na selu dok ne završi revolucija, ali Frederick VWilliams ju je uvjerio da bi sukob mogao potrajati godinama i da se ne bismo trebali odreći položaja koji smo imali u Santiagu; istina je, pak, da mu se imanje sa skromnim seljacima, vječnim siestama i stajama punim govana i muha činilo mnogo gorom sudbinom od tamnice.

"Građanski rat u Sjedinjenim Državama trajao je četiri godine, isto toliko mogao bi trajati i ovdje", reče.

"Četiri godine? Do tada više neće biti nijednoga živog Čile-anca. Moj nećak Severo kaže da je u samo nekoliko mjeseci deset tisuća ljudi poginulo u borbi, a više od tisuću ubijeno je s leđa", odvrati baka.

Nivea se željela vratiti s nama u Santiago, premda je još ću-tjela posljedice dvostrukog porođaja, i toliko je inzistirala da je baka naposljetku popustila. U početku nije razgovarala s Niveom zbog onoga s tiskarom, ali joj je sve oprostila kada je ugledala blizance. Uskoro smo se našli na putu za prijestolnicu s istom prtljagom koju smo prevezli nekoliko tjedana prije, uz dvoje novorođenčadi i bez ptica koje su na putovanju uginule od straha. Nosili smo niz košara s namirnicama i vrč s nekim bučkurišem što ga je Nivea morala piti da spriječi slabo-krvnost, odvratnom mješavinom starog vina i svježe juneće krvi. Nivea mjesecima nije znala ništa o svome mužu i, kao što nam je priznala u trenutku slabosti, počinjala se osjećati potištenom. Nikad nije sumnjala da će joj se Severo del Valle vratiti živ i zdrav iz rata, stanovita vidovitost omogućavala joj je

odnos Fredericka VWilliamsa i Pauline del Valle bio samo stvar sporazuma, je li bio tako platonski kao što svi predmnijevaju ili je među njima postojala stanovita privlačnost. Jesu li ikad vodili ljubav? To nitko ne može znati, jer on nikad nije dotaknuo tu temu a moja je baka, koja je potkraj života bila u stanju pričati mi o najprivatnijim stvarima, ponijela odgovor sa sobom na drugi svijet.

Od ujaka Fredericka doznali smo da je zahvaljujući predsjednikovu osobnom posredovanju don Pedro Tey oslobođen prije no što je Godoy uspio od njega izmamiti priznanje, pa smo se mogli vratiti kući u Santiago, jer ime naše obitelji zapravo nikad nije dospjelo na policijske popise. Devet godina kasnije, kada je baka Paulina umrla te sam ponovno vidjela gospođicu Matilde Pineda i don Pedra Teya, doznala sam pojedinosti o onome što se zbilo, a kojih nas je dobar Frederick Williams želio poštediti. Nakon upada u knjižaru, premlaćivanja tamošnjih zaposlenika i spaljivanja stotina knjiga na lomači, katalonskog su knjižara odveli u zlokoban zatvor, gdje su ga obradili na uobičajeni način. Kad je zlostavljanje okončano, Tey je izgubio svijest ne rekavši ni riječi, da bi mu na glavu izlili vjedro vode s izmetom, privezali ga za stolicu i tako ostavili do jutra. Sutradan, kada su ga ponovno doveli pred mučitelje, stigao je američki ministar Patrick Egon s jednim predsjednikovim pomoćnikom da zatraži zatvorenikovo oslobađanje. Pustili su ga da ode upozorivši ga da će se, zucne li ijednu riječ o tome što se zbilo, naći pred streljačkim vodom. Okrvavljenog i uneređenog izmetom odveli su ga u mi-nistrovu kočiju, gdje su ga čekali Frederick Williams i jedan liječnik, i odvezli ga u poslanstvo Sjedinjenih Država kao azilanta. Mjesec dana kasnije pala je vlada i don Pedro Tey izašao je iz poslanstva kako bi ustupio mjesto obitelji svrgnutog predsjednika, koji je našao utočište pod istom zastavom. Knjižar je proveo nekoliko mučnih mjeseci, dok mu rane od biče-

da sagleda vlastitu sudbinu. Kao što je uvijek znala da će mu biti suprugom, čak i kad ju je obavijestio da se u San Franciscu oženio drugom, tako je znala i da

će umrijeti zajedno u nekoj nesreći. Mnogo sam je puta čula to govoriti, i ta je rečenica postala obiteljskom šalom. Bojala se ostati na selu, jer bi joj ondje komunikacija s mužem bila otežana, budući da se u ratnome metežu pošta znala izgubiti, osobito u ruralnim područjima.

Od početka ljubavi sa Severom, kada je na vidjelo izbila njezina iznimna plodnost, Nivea je shvatila da će, bude li se držala običaja i ostala kod kuće za svake trudnoće i porođaja, ostatak života provesti zatvorena, i odlučila je ne praviti od majčinstva tajnu; kao što se šepirila s nabrekli trbuhom poput kakve bestidne seljanke, na užas "dobroga" društva, tako je i rađala bez prenemaganja te se zatvarala samo na tri dana - umjesto na četrdeset, kao što je tražio liječnik - i izlazila posvuda, čak i na mitinge sufražetkinja, u pratnji djece i dadilja. Ove posljednje bijahu adolescentkinje unovačene na selu kojima je bilo suđeno služiti do kraja života, osim ako bi ostale noseće ili se udale, što je bilo malo vjerojatno. Te su samoprijegorne djevojke rasle, venule i umirale u kući, spavale u prljavim sobama bez prozora i jele ostatke s glavnog stola; obožavale su djecu za koju su skrbile, osobito mušku, i kada bi se kćeri u obitelji udale, vodile bi ih sa sobom kao dio miraza, kako bi služile i drugom naraštaju. U doba kada se sve što se odnosilo na majčinstvo držalo u tajnosti, život s Niveom naučio me u mojoj dvanaestoj godini stvarima za koje djevojke u mojoj okolini nisu znale. Kada su se životinje na selu parile ili kotile, nas su djevojčice tjerali da odemo u kuću i zatvarali prozore, jer se držalo da će te radnje povrijediti naše osjetljive duše i usaditi nam izopačene zamisli. Imali su pravo, jer mi se od razbludnog prizora divljeg ždrijepca što uzjahuje kobilu, koji sam slučajno vidjela na imanju svojih rođaka, još uvijek burka krv. Danas, 1910., kada je razlika od dvadeset godina između

183

Nivee i mene iščeznula te je ona za mene više prijateljica negoli tetka, uviđam da svakogodišnji porođaji za nju nikada nisu predstavljali ozbiljnu zapreku; trudna ili ne, vazda je sa svojim suprugom izvodila razuzdane vratolomije. Za jednoga od naših povjerljivih razgovora upitala sam je zašto ima toliko djece - petnaestoro, od kojih je jedanaestoro danas živo - a ona mi je odgovorila da ih nije mogla izbjeći, nijedno od mudrih sredstava francuskih primalja nije dalo rezultata. Od strašnog propadanja spasila ju je nesavladiva tjelesna čvrstina i lako srce koje ju je spriječilo da upadne u zamke čuvstava. Djecu je podizala istom metodom kojom je rješavala kućanske poslove: zaduživanjem drugih. Čim bi rodila, čvrsto bi zamotala grudi i predala dijete dojilji; u njezinoj je kući bilo gotovo jednako toliko guvernanti kao i djece. Niveina lakoća rađanja, dobro zdravlje i odvajanje od djece spasili su njezin intimni odnos sa Severom te je lako uočiti strastvenu ljubav koja ih veže. Pričali su mi da su je zabranjene knjige što ih je podrobno proučavala u biblioteci svoga ujaka naučile fantastičnim mogućnostima ljubavi, pa i nekim blažima za ljubavnike ograničenih akro-batskih sposobnosti, kao što je bio slučaj s oboje: u njega zbog amputirane noge, a u nje zbog trudničkog trbuha. Ne znam koji su im omiljeni položaji, ali slutim da trenutke najvećeg sladostrašća i danas nalaze igrajući se u tami, bez ikakva šuma, kao da im je u sobi redovnica razapeta između polusna uzrokovanog čokoladom s valerijanom i grešnih želja.

Vijesti o revoluciji prolazile su kroz strogu cenzuru vlasti, ali sve se znalo i prije no što bi se dogodilo. Za urotu smo doznali zahvaljujući jednom od mojih starijih rođaka, koji se potajno pojavio u kući u pratnji jednog zakupca s imanja, sluge i tjelohranitelja. Nakon večere zatvorio se nadugo u radnoj sobi s Frederickom Williamsom i mojom bakom, dok sam se ja pretvarala da čitam u kutu, ali nisam propustila ni riječi iz nji-

(Počet u Seriji

185

njih se obušilo devedeset konjanika i četrdeset pješaka iz vladinih trupa, koji su izveli tako hitar i spretan opsadni manevar te se ne dospješe obraniti i predaše se, uvjereni da su na sigurnom, budući da još nisu počinili nikakvo zlodjelo, osim što su se okupili bez dopuštenja. Potpukovnik koji je zapovijedao odredom izgubio je glavu u trenutačnoj prepirci te, zaslijepljen gnjevom, izveo prvog zarobljenika i dao ga ustrijeliti i raskomadati bajunetama, potom izabrao još osmoricu te ih strijeljao s leđa. Premlaćivanje i strijeljanje potrajalo je do svitanja, kada je vani ležalo šesnaest rastrganih tijela. Potpukovnik je

otvorio vinske podrume na imanju i zatim prepustio seoske žene opijenim i razuzdanim vojnicima. Zapališe kuću, a upravitelja su mučili tako divljački te su ga morali strijeljati u sjedećem položaju. U međuvremenu su odlazile i stizale zapovijedi iz Santiaga, ali čekanje nije umirilo soldatesku, nego samo podjarilo groznicu nasilja. Sutradan, nakon mnogih paklenih sati, stigao je nalog ispisan generalovom rukom: "Neka svi budu smjesta likvidirani." Tako i učiniše. Trupla potom odvezoše u petorim jednoprezima i baciše u zajedničku grobnicu, ali je vika i dreka bila tolika te ih napokon predaše njihovim obiteljima.

U sumrak su donijeli tijelo moga bratića, koje je moja baka zatražila okoristivši se svojim društvenim položajem i utjecajem; truplo je stiglo umotano u okrvavljeni pokrivač te su ga diskretno stavili u jednu od soba da ga ondje malko uredi prije no što ga vide njegova majka i sestre. Motreći krišom sa stubišta, ugledah gospodina u crnom žaketu i s kovčežićem, koji se zatvorio u sobu u kojoj je bilo truplo, dok su sluškinje zamorile kako je riječ o meštru balzameru koji je kadar šminkom, punjenjem i tapetarskom iglom ukloniti tragove strijeljanja. Frederick VWilliams i baka bijahu zlatni salon pretvorili u blistavu kapelicu s improviziranim oltarom i žutim vošta-nicama na visokim svijećnjacima. Kada su u zoru počele stihova razgovora. Moj je bratić bio zgodan, plavokos momak, ženskih očiju i uvojaka, strastven i simpatičan; odrastao je na selu i imao dara za kroćenje konja, to je jedino čega se sjećam u vezi s njime. Objasnio je kako nekolicina mladića, među kojima i on, kane dignuti nekoliko mostova u zrak da bi naudili vlasti.

"Kome je ta sjajna zamisao pala na pamet? Imate li vođu?" upita moja baka sarkastično. "Još nema vođe, izabrat ćemo ga kada se okupimo." "Koliko vas je, sinko?"

"Ima nas stotinjak, ali ne znam koliko će ih doći. Ne znaju svi zašto smo ih pozvali, reći ćemo im kasnije, iz sigurnosnih razloga. Razumijete, tetko?"

"Razumijem. Jesu li svi oni gospodičići kao ti?" željela je znati moja baka, sve uzrujanija.

"Ima zanatlija, radnika, ljudi sa sela, a i nekih mojih prijatelja."

"Kakvo oružje imate?" upita Frederick VWilliams.

"Sablje, noževe, a vjerujem da će biti i nekoliko karabinki. Naravno, morat ćemo doći do baruta."

"Ovo mi zvuči kao vrhunska glupost!" ispali baka.

Pokušali su je razuvjeriti, a ona ih je slušala s hinjenom strpljivošću, ali bilo je očito da je donijela odluku i nije bio trenutak da promijeni mišljenje. Mladić je na odlasku u kožnatoj torbi nosio nekoliko komada vatrenog oružja iz zbirke Fredericka VWilliamsa. Dva dana kasnije doznali smo što se dogodilo na imanju na kojemu je skovana zavjera, nekoliko kilometara od Santiaga.

Pobunjenici su tijekom dana pristizali u seosku kolibu gdje su vjerovali da su sigurni, provodili sate u raspravama, ali s obzirom na to da su raspolagali s tako malo oružja i da je plan puštao vodu na sve strane, odlučili su ga odgoditi, provesti ondje noć u veselom druženju i raspršiti se sutradan. Nisu posumnjali da su potkazani. U četiri ujutro na

fPo%TRE7 u Seriji

zati kočije s rodbinom i prijateljima kuća je bila puna cvijeća, a moj je bratić, čist, lijepo odjeven i bez tragova mučeništva, počivao na veličanstvenom odru od mahagonija sa srebrnim zakovicama. Žene u strogoj koroti sjedile su na stolicama u dva reda te plakale i molile se, muškarci su u zlatnom salonu planirali osvetu, sluškinje su posluživale sendviče kao na pikniku, a mi djeca, također u crnom, zabavljamo se igrom u kojoj smo strijeljali jedni druge i gušili se od smijeha. Uz tijela moga bratića i nekolicine njegovih drugova bdjelo se tri dana u njihovim kućama, dok su crkvena zvona neprestano zvonila za poginule mladiće. Vlasti se nisu usudile miješati. Unatoč strogoj cenzuri svi su u zemlji znali što se dogodilo, vijest se proširila kao poplava, a užas je u jednakoj mjeri potresao vladine pristaše i revolucionare. Predsjednik nije htio čuti za pojedinosti i odbijao je svaku odgovornost, kao i u slučaju zvjerstava što ih bijahu počinili drugi vojnici i strašni Godoy.

"Poubijali su ih nenaoružane, nemilosrdno, kao životinje. Drugo se ne može ni očekivati, živimo u krvoločnoj zemlji", istaknula je Nivea, više bijesna nego

tužna, i nastavila objašnjavati kako smo u tom stoljeću imali pet ratova; mi Čileanci doimamo se bezazlenima i na glasu smo kao strašljiva čeljad, čak i govorimo u umanjenicama (dajte mi, molim, čašicu vodice), ali se u prvoj prilici pretvaramo u kanibale. Trebalo je znati odakle potječemo da bi se razumjela naša brutalna žica, rekla je, naši preci bijahu najtvrdokorniji i najokrutniji španjolski osvajači, jedini koji se usudiše doći pješice do Čilea, svladavši pod oklopima usijanim od pustinjskoga sunca najgore prirodne prepreke. Pomiješase se s Araukancima, jednako srčanim kao što bijahu oni, jedinim narodom na kontinentu koji nikad nije pokoren. Indijanci su jeli svoje zarobljenike a njihovi poglavice, toaiji, nosili su obredne maske načinjene od osušene kože svojih tlačitelja, po mogućnosti onih s bradom i brkovima, jer su oni sami bili golobradi, i tako se

187

osvećivali bijelcima, koji su ove pak žive spaljivali, nabijali na kolce, sjekli im ruke i kopali im oči. "Dosta! Zabranjujem ti da govoriš ove strahote pred mojom unukom", prekinu je baka.

Pokolj mladih zavjerenika bijaše iskra koja je potpalila završne bitke građanskog rata. Sljedećih su dana revolucionari iskricali novih devet tisuća vojnika uz potporu pomorske artiljerije, punim jedrima i prividno raštrkani poput hunske horde zaplovili prema luci u Valparaisu, ali u tom je kaosu postojao jasan plan, jer su za nekoliko sati skršili neprijatelje. Vladine su pričuvne snage izgubile gotovo trećinu ljudi, a revolucionarna vojska zauzela je Valparaiso i ondje se pripremala za napredovanje prema Santiagu i zauzimanje ostatka zemlje. Predsjednik je u međuvremenu upravljao ratom pomoću telegrafa i telefona iz svoga ureda, ali izvješća koja su stizala do njega bila su lažna, a njegove zapovijedi gubile su se u magli radio-valova, jer je većina telefonista pripadala revolucionarnoj strani. Vijest o porazu predsjednik je čuo u vrijeme večere. Hladnokrvno je završio s jelom, potom naložio svojoj obitelji da se skloni u američkom poslanstvu, stavio na se šal, kaput i šešir te se u pratnji jednoga prijatelja zaputio pješke prema argentinskom poslanstvu, koje se nalazilo nekoliko blokova od predsjedničke palače. Jedan od oporbenih zastupnika našao je ondje utočište te su se njih dvojica umalo sreli na vratima: jedan je ulazio poražen, a drugi izlazio likujuć. Progonitelj se pretvorio u progonjenoga.

Revolucionari su marširali prema prijestolnici praćeni klicanjem istoga onog naroda koji je nekoliko mjeseci prije plje-skao vladinim trupama; žitelji Santiaga u par sati nagrnuli su na ulice s crvenim vrpcama privezanim oko ruke, većina da bi slavila, a ostali da se sakriju strahujući od vojske i osokoljenog pučanstva. Nove su vlasti izdale poziv na suradnju u redu i miru, koji je svjetina protumačila na svoj način. Formirale su

'PO'RT'RfT U

se bande s vođama na čelu i vršljale gradom s popisima kuća koje je trebalo opljačkati, od kojih je svaka bila označena na karti, s točnom adresom. Poslije se govorilo da su popisi sastavljeni u pakosnom i osvetoljubivom duhu od strane dama iz visokoga društva. Moguće je da je bilo tako, ali znam da Paulina del Valle i Nivea nisu bile sposobne za takvu niskost, unatoč mržnji prema svrgnutoj vlasti; u kući su, dapače, sakrile par obitelji dok se gnjev naroda ne stiša i vrati dosadan spokoj iz vremena prije revolucije, koji nam je svima nedostajao. Pljačkanje Santiaga bilo je metodična i gotovo zabavna akcija, gledano s distance, dakako. Pred "komisijom", što je bio eufemizam za rečene bande, išao je vođa koji je udarao zvoncem i izdavao naređenja: "Ovdje možete krasti, momci, ali da mi niste ništa razbili", "ovdje mi sačuvajte dokumente a onda zapalite kuću", "ovdje možete odnijeti što hoćete i sve porazbijati". "Komisija" je pristojno izvršavala naređenja, i ako bi se vlasnici zatekli u kući, uljudno bi ih pozdravili i zatim krenuli veselo pljačkati, poput djece koja se zabavljaju. Otvarali su pisaće stolove, vadili iz njih papire i dokumente koje su predavali šefu, potom sjekirama razvaljivali ormare, odnosili što im se svidjelo te bi napokon polili zidove parafinom i zapalili ih. U sobi koju je nastavao u argentinskom poslanstvu, svrgnuti predsjednik Balmaceda slušao je buku uličnih nereda te, sastavivši političku oporuku i u strahu da će njegova obitelj platiti cijenu te mržnje, ustrijelio se u sljepoočicu. Sobarica koja mu je donijela

večeru vidjela ga je posljednja; u osam ujutro našli su ga na krevetu, uredno odjevena, glave položene na okrvavljeni jastuk. Taj ga je hitac smjesta pretvorio u mučenika i u nadolazećim godinama on će postati simbolom slobode i demokracije te steći poštovanje čak i najljućih neprijatelja. Kao što reče moja baka, Čile je zemlja s lošim pamćenjem. Za nekoliko mjeseci koliko je trajala revolucija umrlo je više Čileanaca nego u četiri godine Pacifičkog rata.

189

Usred te pomutnje u kući se pojavio Severo del Valle, obra-sao i prljav, tražeći svoju ženu, koju nije vidio od siječnja. Golemo bijaše njegovo iznenađenje kada ju je zatekao s još dvoje djece, jer mu je u metežu revolucije ona zaboravila reći da je bila trudna kada je otišao. Blizanci su se počeli popunjavati i u par tjedana dobili su više ili manje ljudski izgled, više nisu bili naborane i plavkaste zvjerke kao kad su rođeni. Nivea se bacila suprugu oko vrata, i tada sam prvi put u životu vidjela dugačak poljubac u usta. Smetena, baka mi je pokušala odvratiti pažnju, ali nije uspjela i još se sjećam koliko me se taj prizor dojmio; taj je poljubac obilježio početak vulkanske preobrazbe mog odrastanja. U nekoliko mjeseci postala sam samoj sebi tuđa, više nisam uspijevala prepoznati sobom zaokupljenu djevojku u koju sam se pretvarala, bijah zatočena u pobunjenom i zahtjevnom tijelu koje je raslo i potvrđivalo se, patilo i drhtalo. Samoj sam se sebi činila proširenjem vlastite utrobe, te spilje koju sam zamišljala kao krvavu šupljinu u kojoj vriju tjelesni sokovi i buja nepoznata i strašna flora. Nisam mogla zaboraviti halucinantni prizor Nivee koja zgurena i podvijenih nogu rađa pri svjetlu svijeća, njezin golemi trbuh s izbočenim pupkom na vrhu, njezine mršave ruke kojima se držala za užad obješenu sa stropa. Odjednom bih zaplakala bez ikakva vidljivog razloga, dobivala napade nesuzdrživa bijesa ili se budila tako umorna te nisam mogla ustati. Snovi s djecom u crnim pidžamama vratili su se postavši još žešći i još češći; sanjala sam i nježnog muškarca koji je mirisao na more i držao me u naručju. Probidila bih se prikovana za jastuk, u očajničkoj želji da me netko poljubi kao što je Severo del Valle poljubio svoju ženu. Izvana sam se topila od vrućine a iznutra se smrzavala, više nisam imala mira za čitanje niti učenje, trčala bih po vrtu vrteći se kao opsjednuta ne bih li zatomila želju da urlam, ulazila sam odjevena u umjetno jezerce gazeći lo-poče i plašeći crvene ribice, ponos moje bake.

Uskoro sam ot-

(Po%7%LT u Seriji

191

djevši ga iznova nisam ga prepoznala, nalikovao je kržljivoj ptičici u invalidskoj stolici. Dovala ga je neka lijepa zrela žena, jedra i mliječne puti, odjevena u jednostavnu haljinu od pope-lina boje slačice i s bezbojnim šalom oko ramena, čija najupadljivija crta bijaše bujna i neukrotiva kosa, kovrčasti i zamršeni uvojci sive boje, tankom vrpcom skupljeni iza vrata. Doimala se poput drevne skandinavske kraljice u izgnanstvu, i bilo je lako zamisliti je na krmi vikinškog broda koji plovi između ledenih santi.

Paulina del Valle dobila je brzoglav koji je javljao da će se njezin stariji sin iskrcati u Valparaisu i smjesta se spremila da se sa mnom, ujakom Frederickom i ostalom uobičajenom pratnjom odveze do te luke. Na doček smo otputovali u posebnom vagonu što nam ga je engleski upravitelj željeznice stavio na raspolaganje. Unutrašnjost mu bijaše obložena lakiranim drvetom sa zakovicama od izbrušene bronce, a sjedišta baršunom boje bikove krvi. Na nas su pazila dvojica slugu u odorama, koji su nam se obraćali kao kraljevima. Smjestili smo se u hotelu uz more i čekali brod, koji je trebao stići sutradan. U pristaništu se pojavismo elegantni kao da idemo na vjenčanje, a za to mogu jamčiti s pouzdanjem jer posjedujem fotografiju snimljenu na trgu malo prije pristajanja broda. Paulina del Valle nosi svijetlu svilu s mnoštvom volana i nabora, biserne ogrlice, golemi šešir široka oboda okrunjen gomilom perja koje joj se poput vodopada spušta prema čelu i otvoreni suncobran. Njezin suprug Frederick VWilliams šepiri se u crnom odijelu te nosi cilindar i štap; ja sam sva u bijelom, i s vrpcom od organdina u kosi izgledam poput rođendanskog poklona. Spustiše brodski mostić, a kapetan nas osobno pozove da se popnemo na palubu te nas uz velike ceremonije isprati do kabine don Matiasa Rodrigueza de Santa Cruza.

Zadnje što je očekivala moja baka bilo je da ondje naleti na Amandu Lowell. Iznenadjenje pri susretu s njome bilo je nada-krila najosjetljivije točke svoga tijela i krišom se milovala, ne shvaćajući zašto me ono što je trebalo biti grijeh smirivalo. Postajem luda, kao tolike djevojke koje završe u histeriji, zaključili užasnuta, ali nisam se usudila o tome razgovarati s bakom. I Paulina del Valle se mijenjala, dok je moje tijelo bujalo njezino se sušilo, mučeno tajnovitim boljkama o kojima nije govorila nikome, čak ni liječniku, vjerna svojoj teoriji prema kojoj je dovoljno hodati uspravno i suzdržavati se od staračkih zvukova da bi se oronulost održala u granicama. Kinjila ju je debljina, imala je proširene vene na nogama, boljele su je kosti, ostajala je kratkog daha i teškom mukom mokrila; bijahu to nevolje koje sam naslućivala prema sitnim znacima, ali ih je ona držala u strogoj tajnosti. Gospođica Matilde Pineda bila bi mi mnogo pomogla u iskušenjima puberteta, ali ju je moja baka otjerala te je posve nestala iz mog života. Nivea je također otišla s mužem, djecom i dadiljama, bezbrižna i vedra kao i kad je došla, ostavivši strašnu prazninu u kući. Nastao je višak soba i nedostajala je buka; bez nje i djece bakina se kuća pretvorila u mauzolej.

Svrgavanje vlade Santiago je proslavio beskonačnim nizom mimohoda, zabava, plesova i banketa; moja baka nije ostala po strani, ponovno je otvorila kuću i pokušala obnoviti društveni život i sjedjeljke, ali vladalo je mučno ozračje što ga ni blistavo proljeće u rujnu nije moglo izmijeniti. Tisuće mrtvih, izdaje i pljačke jednako su tištile dušu pobjednika i pobijedenih. Bijasmo posramljeni: građanski rat bio je krvava orgija.

Bilo je to čudno razdoblje moga života, tijelo mi se promijenilo, duša proširila te se počeh ozbiljno pitati tko sam i odakle sam. Tome je presudno pridonio dolazak Matiasa Rodrigueza de Santa Cruz, mog oca, premda tad još nisam znala da mi je otac. Dočekala sam ga kao ujaka Matiasa kojega sam upoznala prije više godina u Europi. I tada mi se učinio krhkim, ali vi-

fPoitj%LT u Seriji sve neugodno; nazočnost njezine stare suparnice dojmila je se mnogo više nego jadan izgled njezina sina. U to doba, dakako, nisam raspolagala s dovoljno podataka da bih protumačila bakinu reakciju, mislila sam da je hvata nesvjestica od vrućine. Hladnokrvni Frederick VWilliams nije se, naprotiv, nimalo uzбудio vidjevši Lowellovu, pozdravio ju je kratkim ali ljubaznim pokretom te se usredotočio na to da smjesti baku u stolicu i dade joj vode, dok se Matias prilično zabavljao promatrajući prizor.

"Što ova žena radi ovdje!" promuca baka došavši do daha.

"Pretpostavljam da želite razgovarati u obiteljskom krugu, idem udahnuti zraka", reče vikinška kraljica i dostojanstveno izađe.

"Gospođica Lovvell je moja prijateljica, majko, recimo da mi je jedina prijateljica. Pratila me dovde, bez nje ne bih mogao putovati. Ona je inzistirala na mom povratku u Čile, jer vjeruje da je bolje da umrem u obitelji nego u nekakvoj bolnici u Parizu", reče Matias na čudnovatom španjolskom s francusko-engleskim naglaskom.

Paulina ga tada prvi put promotri i shvati da joj se sin sveo na kostur pokriven kožom nalik zmijskoj; staklaste oči bijahu mu upale u duplje, a obrazi su mu bili tako mršavi da su mu se kutnjaci nazirali pod kožom. Bio je naslonjen u stolici i poduprt jastucima, a noge mu bijahu pokrivene šalom. Izgledao je kao rastresen i tužan starčić, iako mu zacijelo nije bilo niti četrdeset godina.

"Bože moj, Matias, što se zbiva s tobom?" upita ga baka, užasnuta.

"Ništa što bi se dalo izliječiti, majko. Razumjet ćeš da sam morao imati jake razloge da se vratim ovamo." Ta zena...

"Znam cijelu priču o Amandi Lowell i mome ocu, a znam i da se dogodila prije trideset godina na drugom kraju svijeta.

m

Zar ne možete malko zaboraviti na svoju ogorčenost? Svi smo već u dobi kada čuvstva koja ničemu ne služe trebamo baciti preko palube i zadržati samo ona koja nam pomažu živjeti. Snošljivost je jedno od njih, majko. Mnogo dugujem gospođici Lowell, ona mi je družbenica već više od petnaest godina..."

"Družbenica? Što to znači?"

"To što ste čuli: družbenica. Nije mi bolničarka ni žena, a nije mi više ni ljubavnica. Prati me na putovanjima, u životu, a sada, kao što možete vidjeti, i u smrti."

"Ne govori tako! Nećeš umrijeti, sine, ovdje ćemo te njegovati kako doliči i uskoro ćeš biti zdrav i čio..." ustvrdi Paulina del Valle, ali joj se glas slomio te nije mogla nastaviti.

Bijahu prošla više od tri desetljeća otkako je moj djed Feliciano Rodriguez de Santa Cruz bio u ljubavnoj vezi s Aman-dom Lowell, koju je baka vidjela samo nekoliko puta izdaleka, ali ju je sada smjesta prepoznala. Nije uzalud svake noći spavala u teatralnoj postelji koju je naručila iz Firenze da je izazove, to ju je zacijelo spominjalo na svaki trenutak bijesa što ga bijaše osjećala spram sablažnjive ljubavnice svoga muža. Kada joj se pred očima pojavila ta ostarjela žena lišena taštine, koja nimalo nije nalikovala prekrasnoj ždrebici što je zaustavljala promet u San Franciscu prolazeći ulicom i njišući stražnjicom, Paulina u njoj nije vidjela ženu koja je ona tada bila, nego opasnu suparnicu iz tog doba. Gnjev prema Amandi Lowell drijemao je i čekao trenutak da izbije na površinu, ali čuvši sinove riječi potražila ga je po zakucima svoje duše i nije ga nigdje mogla naći. Probudio joj se, naprotiv, majčinski nagon, koji nikad nije bio njezinom važnom crtom, i preplavio je posvemašnjim i neizdrživim sažaljenjem. Sažaljenje se nije odnosilo samo na umirućeg sina, već i na ženu koja ga je pratila tolike godine, predano ga voljela i njegovala u nevolji bolesti, da bi sada prešla pola svijeta da ga dovede ovamo u času smrti. Paulina del Valle ostade u naslonjaču, pogleda prikovana za svoga

(Po%t%ei u Seriji

195

parlamentarni režim kao u Velikoj Britaniji, koji neće potrajati odveć dugo. "Mi smo južnoamerički Englezi", reče jednom prilikom moja baka, a Nivea joj smjesta otpovrnu kako su Englezi europski Čileanci. U svakom slučaju, parlamentarni eksperiment nije mogao potrajati u zemlji čvrstorukaša; ministri su se izmjenjivali brzinom koju je bilo nemoguće pratiti. Epi-leptični kaos politike više nije zanimao nikoga u našoj obitelji, osim Nivee, koja se, ne bi li svrnula pozornost na žensku borbu za pravo glasa, s još dvije ili tri jednako gorljive dame običavala vezati za ogradu Kongresa, na porugu prolaznika, bijes policije i sramotu njihovih muževa.

"Kada žene budu mogle glasati, birat će jednoglasno. Imat ćemo takvu snagu da ćemo biti kadre promijeniti ravnotežu moći i preobraziti ovu zemlju", govorila je.

"Varaš se, Nivea, glasat će za onoga koga im odredi muž ili svećenik; žene su mnogo gluplje nego što ti to zamišljaš. Osim toga, neke od nas vladaju u sjeni, vidiš kako smo svrgnule prethodnu vladu. Meni ne treba pravo glasa da bih činila ono što me volja", protivila joj se baka.

"To je zato što vi imate bogatstvo i obrazovanje. Koliko ih je poput vas? Moramo se boriti za glasačko pravo, to je na pr-vome mjestu."

"Pomjerila si pameću, Nivea."

"Nisam još, tetko, nisam još..."

Mog su oca smjestili u prizemlje, u jedan od salona pretvoren u spavaću sobu, jer se nije mogao uspinjati stubištem, i odredili mu pouzdanu služavku da na nj pazi danonoćno, kao sjena. Obiteljski liječnik iznio je poetsku dijagnozu - "nepopravljiva zamućenost krvi", rekao je baki, ne želeći je suočiti s istinom, ali vjerujem da je svima ostalima bilo jasno kako mog oca izjeda spolna bolest. Bio je u posljednjoj fazi, kada više ne mogu pomoći ni topli oblozi, povoji niti živin sublimat, faza koju se spremao izbjeći pod svaku cijenu, ali ju je morao otr-

ubogog sina, dok su joj suze tiho klizile niz obraze, odjednom stanjena, ostarjela i krhka, i dok sam je ja tapšala po leđima tješeći je i ne shvaćajući predobro što se zbiva. Frederick VWilliams je zacijelo vrlo dobro poznao baku, jer je izašao bez galame, otišao potražiti Amandu Lowell i doveo je natrag u mali salon.

"Oprostite mi, gospođice Lowell", promrmlja moja baka iz naslonjača.

"Oprostite vi meni, gospođo", odvrati ova plaho se primičući Paulini del Valle dok joj nije stala sučelice.

Primiše se za ruke, jedna na nogama a druga sjedečki, očiju vlažnih od suza, na trenutak koji mi se učinio vječnim, dok odjednom nisam zapazila da se baki tresu ramena i shvatila da se potihom smije. Amanda Lowell se također smiješila, najprije pokrivajući si usta, smetena, da bi potom, vidjevši svoju suparnicu kako se smije, i sama prasnula u veseli grohot koji se spojio s bakinim te su se za nekoliko trenutaka njih dvije pre-vijale od smijeha, uzajamno zaražene neobuzdanim i histeričnim veseljem, brišući tako godine jalove ljubomore, raspršene mržnje, preljuba i druge gadne uspomene.

Za burnih godina revolucije kuća u ulici Ejercito Libertador udomila je mnoštvo ljudi, ali ništa za mene ne bijaše toliko zamršeno i uzbudljivo kao dolazak mog oca koji je čekao smrt. Politička situacija se smirila nakon građanskog rata, s kojim je okončan niz godina liberalne vlasti. Revolucionari su izborili promjene za koje je proliveno toliko krvi: prije je vlada podmićivanjem i prijetnjama postavljala svoga kandidata, uz potporu civilnih i vojnih vlasti; sada su u jednakoj mjeri podmićivali posjednici, svećenici i pripadnici stranaka; sustav je bio pravedniji, jer se mito na jednoj strani nadoknađivao mitom na drugoj, a korupcija se nije plaćala iz javnih fondova. To se nazivalo izbornom slobodom. Revolucionari su također uveli

pjeti jer nije smogao hrabrosti da se ubije prije, kao što je godinama planirao. Jedva se micao od bolova u kostima; nije mogao hodati, a um mu je slabio. Bilo je dana kada bi potonuo u more uopće se ne budeći iz njih, i mrmljao nerazumljive priče, ali imao je i veoma bistrih trenutaka, a kada bi mu morfij ublažio muke mogao se smijati i prisjećati prošlosti. Tada bi me pozvao da sjednem uz njega. Dane je provodio u naslonjaču ispred prozora i promatrao vrt, poduprt jastucima i okružen knjigama, časopisima i pladnjevima s lijekovima. Sluškinja je sjedila odmah do njega i vezla, vazda pazeći na njegove potrebe, tiha i osorna poput neprijatelja, jedina koju je mogao trpjeti kraj sebe jer se spram njega nije ophodila sa sažaljenjem. Baka je nastojala da joj sin bude u vedrom ambijentu, stavila je cicanne zavjese i zidove obložila tapetama u žutim tonovima, na stolovima držala svježije ubrano cvijeće iz vrta i unajmila gudački kvartet koji je dolazio nekoliko puta tjedno i svirao mu omiljene klasične napjeve, ali ništa nije moglo prikriti vonj lijekova i izvjesnost da netko u toj sobi trune. U početku je taj živi leš u meni izazivao gađenje, ali kad sam uspjela svladati strah i, primorana od bake, počela ga posjećivati, moj se život promijenio. Matias Rodriguez de Santa Cruz došao je u kuću upravo u vrijeme kada se u meni budio pubertet i dao mi ono što mi je najviše trebalo: pamćenje. U jednom od svojih razumnih trenutaka, dok je čutio olakšanje lijekova, kazao je da mi je otac, i to otkriće bijaše izrečeno tako nehajno te me nije niti uspjelo iznenaditi.

"Lynn Sommers, tvoja majka, bila je najljepša žena koju sam ikad vidio. Raduje me da nisi naslijedila njezinu ljepotu", reče.

"Zašto, ujače?"

"Ne govori mi ujače, Aurora. Ja sam tvoj otac. Ljepota zna biti prokletstvo, jer budi najgore strasti u muškarcima. Odviše lijepa žena ne može izbjeći požudu koju izaziva."

197

"Vi ste mi zaista otac?" "Jesam."

"Zar doista! Mislila sam da mi je otac ujak Severo."

"Severo ti je trebao biti otac, on je mnogo bolji čovjek nego ja. Tvoja je majka zasluživala supruga kao što je on. Ja sam uvijek bio budaletina, zato i jesam u stanju u kojemu me vidiš, pretvoren u strašilo."

"Je li vas moja majka voljela?"

"Jest, ali ja nisam znao što bih s tom ljubavlju i pobjegao sam od nje. Još si premlada da bi to razumjela, kćeri. Dovoljno je da znaš da ti je majka bila čudesna, i da je tužno što je umrla tako mlada."

Slagala sam se s time, voljela bih da sam mogla upoznati majku, ali znatiželjnija sam bila u pogledu drugih osoba iz svoga ranog djetinjstva koje su mi se javljale u snovima ili u mutnim sjećanjima i koje nisam mogla nikamo smjestiti. U razgovorima s ocem počeo se pomaljati obris moga djeda Tao Chi'ena, kojega je Matias vidio samo jedanput. Bilo je dovoljno da spomene cijelo njegovo ime i kaže mi da je bio visok i pristao Kinez, pa da mi uspomene procure kap po kap, poput kiše. Pošto sam dala ime tome nevidljivom prisustvu koje me uvijek

pratilo, djed mi je prestao biti tvorevinom vlastite uobrazilje i postao predodžbom zbiljskom poput osobe od krvi i mesa. Osjetih golemo olakšanje uvjerivši se da taj blagi čovjek koji je mirisao na more i kojega sam zamišljala ne samo da je postojao, nego me i volio, i ako je odjednom iščeznuo, to nije bilo zbog želje da me napusti.

"Koliko znam, Tao Chi'en je umro", reče mi otac.

"Kako je umro?"

"Nesretnim slučajem, čini mi se, ali nisam siguran."

"A što je bilo s mojom bakom Elizom Sommers?"

"Otišla je u Kinu. Vjerovala je da će ti biti bolje s mojom obi-

(Počet u Seriji

199

telji i nije se prevarila. Moja majka je uvijek željela imati kćer i odgojila te s mnogo više ljubavi nego što je pružila mojoj braći i meni", ustvrdi.

"Što znači Lai-Ming?"

"Nemam pojma, zašto?"

"Katkad mi se čini da čujem tu riječ..."

Matiasu su kosti bile smekšane od bolesti, brzo se umarao i nije bilo lako od njega izvući podatke; znao se izgubiti u beskrajnim trabunjanjima koja nisu imala nikakve veze s onim što me zanimalo, ali sam malo-pomalo sastavljala djeliće prošlosti, šav po šav, uvijek iza leđa svoje bake, koja je bila zahvalna što posjećujem bolesnika jer je njoj nedostajalo snage da to čini; ulazila je u sinovu sobu dva-tri puta dnevno, hitro bi mu utisnula cjelov u čelo i izašla spotičući se, očiju punih suza. Nikad me nije pitala o čemu razgovaramo, a ja joj to, dakako, nisam rekla. Nisam se usudila dotaknuti tu temu ni pred Severom i Niveom del Valle; bojala sam se da bi najmanja indiskrecija s moje strane okončala razgovore koje sam vodila s ocem. Oboje smo znali, a da se oko toga nismo dogovorili, da naša priča mora ostati u tajnosti, i to nas je ujedinilo u neobičnu suučesništvo. Ne mogu reći da sam zavoljela oca, jer nije bilo dovoljno vremena za to, ali za kratkih mjeseci koliko smo uspjeli živjeti zajedno u ruke mi je predao blago iznijevši mi pojedinosti o mojoj prošlosti, napose o mojoj majci, Lynn Sommers. Mnogo mi je puta ponovio da u meni teče zakonita krv Del Valleovih, čini se da mu je to bilo veoma važno. Poslije sam doznala da mi je na prijedlog Fredericka VWilliamsa, koji je imao veliki utjecaj na sve ukućane, za života prepisao dio obiteljskog nasljedstva koji mu je pripadao, pohranjen na nekoliko bankovnih računa i burzovnih dionica, na razočaranje jednog svećenika koji ga je svakodnevno posjećivao u nadi da će nešto ishoditi za Crkvu. Radilo se o gundalu koji je vo-njao na svetost - godinama se nije kupao niti promijenio man-

tiju - i bio na glasu s vjerske nesnošljivosti te dara da nanjuši imućne samrtnike i uvjeri ih da svoj imetak namijene u karitativne svrhe. Bogate su ga obitelji dočekivale s pravim užasom, jer je naviještao smrt, ali mu se nitko nije usudio zalupiti vrata pred nosom. Kad je moj otac vidio da mu se bliži kraj, pozvao je Severa del Vallea, s kojim gotovo nikad nije razgovarao, da se s njim dogovori u vezi s mnom. U kuću dovedoše javnog bilježnika te obojica potpisaše ispravu kojom se Severo odrekao očinstva, a Matias Rodriguez de Santa Cruz me priznao za kćer. Na taj način me zaštitio od drugih dvaju Paulininih sinova, njegove mlađe braće, koji su devet godina kasnije, kada je baka umrla, prisvojili sve što su mogli.

Moja se baka sa sujevjernom naklonošću prilijepila uz Amandu Lovvell, vjerujući da će, dok je ona u blizini, Matias ostati na životu. Paulina ni s kim nije bila prisna, osim kadšto sa mnom; većinu ljudi smatrala je nepopravljivim seljačinama i to je govorila svakome tko ju je htio slušati, što baš i nije bila najbolja metoda za sklapanje prijateljstava, ali je ta škotska kurtizana uspjela probiti oklop kojim se baka ogradila. Bilo je nemoguće zamisliti dvije različite žene, Lovvellova bijaše lišena ambicije, živjela je iz dana u dan, nevezana, slobodna, bez straha; nije se bojala siromaštva, samoće ili nemoći, sve je prihvaćala dobre volje, život je za nju bio zabavno putovanje koje neizbježno vodi starosti i smrti; nema razloga za skupljanje imetka, jer u grob ionako odlazimo bez ičeg na sebi, tvrdila je. Za sobom je ostavila mladu zavodnicu koja je uzbibala toliko srdaca u San Franciscu, nestala je ljepotica koja je osvojila Pariz; sada

to bijaše žena u svojim pedesetima, lišena ko-keterije i grižnje savjesti. Baka se nikad nije umarala slušajući je kako priča o svojoj prošlosti, govori o slavnim ljudima koje je upoznala i lista albume s izrescima iz novina i fotografijama, na kojima se u nekoliko navrata pojavljivala mlada, blistava i s

udavom omotanim oko tijela. "Nesretnica je uginula od morske bolesti na jednom putovanju; zmijske nisu dobre putnice", pripovijedala nam je. Zbog svoje kozmopolitske kulture i privlačnosti - kadra bez ikakve namjere zasjeniti mnogo mlađe i ljepše žene - postala je dušom bakinih sjedjeljki, koje je oživljavala svojim groznim španjolskim i francuskim sa škotskim naglaskom. Nije bilo teme o kojoj nije mogla raspravljati, knjige koju nije pročitala, značajnoga grada u Europi koji nije poznavala. Moj otac, koji ju je volio i mnogo joj dugovao, govorio je da je diletantkinja, da zna malo o svemu i mnogo o ničemu, ali je imala više nego dovoljno mašte da nadoknadi ono što joj je nedostajalo u znanju ili iskustvu. Za Amandu Lowell nije bilo uglađenijega grada od Pariza ni uobraženijega društva od francuskog, jedinoga u kojemu socijalizam, katastrofalno lišen otmjenosti, nije imao ni najmanje mogućnosti pobijediti. S time se Paulina del Valle posve slagala. Dvije su žene otkrile ne samo da se smiju istim budalaštinama, među koje je spadao i mitološki krevet, nego i da se slažu u svim temeljnim pitanjima. Jednoga su dana, dok su pile čaj za mramornim stolićem u galeriji od kovana željeza i stakla, požalile što se nisu prije upoznale. Sa ili bez Felicianova i Matiasova posredovanja bile bi postale dobre prijateljice, zaključile su. Paulina je činila sve što je mogla da je zadrži u kući, zatrpavala je poklonima i predstavljala je u društvu kao da je carica, ali ova bijaše ptica nesviknuta da živi u zatočeništvu. Ostala je još par mjeseci, ali je naposljetku u četiri oka priznala baki da nema srca prisustvovati Matiasovu propadanju i da je se, iskreno rečeno, Santiago doima kao provincijalan grad, unatoč raskoši i razmetanju visoke klase, usporedivima s onima europskog plemstva. Dosađivala se, mjesto joj je bilo u Parizu, gdje je proveli najbolji dio života. Baka se od nje željela oprostiti plesom koji će se u Santiagu pamtiti i kojemu bi prisustvovala društvena krema, jer nitko se ne bi usudio odbiti njezin poziv, usprkos glasinama

201

koje su kružile u vezi s mutnom prošlošću njezine gošće, ali ju je Amanda Lowell uvjerila da je Matias odveć bolestan i da bi priređivanje zabave u takvim okolnostima bilo stvar lošeg ukusa, a osim toga nije imala prikladne odjeće za takvu priliku. Paulina joj je u najboljoj namjeri ponudila svoje haljine, ne sluteći koliko je uvrijedila Lowellovu aludirajući na to da njih dvije nose isti broj.

Tri tjedna nakon odlaska Amande Lowell, služavka koja je pazila na mog oca digla je uzbunu. Smjesta pozvaše liječnika; za tren oka kuća se napuni bakinim prijateljima, ljudima iz vlasti, rodbinom, mnoštvom fratara i redovnica, među kojima je bio i turobni svećenik-lovac na imetak, koji se sada motao oko bake u nadi da će je bol zbog gubitka sina uskoro otpremiti u bolji život. Paulina, međutim, nije namjeravala napustiti ovaj svijet, s vremenom se pomirila s tragedijom svoga starijeg sina i vjerujem da je s olakšanjem dočekala njegov kraj, jer je svjedočiti tome polaganom stradanju bilo mnogo gore nego sahraniti ga. Nisu mi dopustili vidjeti oca smatrajući da umiranje nije prizor primjeren djevojčicama, a ja sam već propatila dovoljno uslijed ubojstva svoga bratića i ostalog nasilja u skorije vrijeme, no uspjela sam se kratko oprostiti od njega zahvaljujući Fredericku Williamsu, koji mi je otvorio vrata u trenutku kad nije bilo nikoga u blizini. Poveo me za ruku do kreveta na kojemu je počivao Matias Rodriguez de Santa Cruz, od kojega nije ostalo ništa opipljivo, tek šaka providnih kostiju utonula među jastuke i obrubljene plahte. Još je disao, ali duša mu je već lutala drugim dimenzijama. "Zbogom, tata", rekoh mu. Bio je to prvi put da sam ga tako nazvala. Umirao je još dva dana i u zoru trećega dana izdahnuo poput djeteta.

Bilo mi je trinaest godina kad mi je Severo del Valle poklonio moderan fotografski aparat koji je koristio papir umjesto starih ploča i zacijelo bio među prvima koji su stigli u Čile. Otac

(Po%t%Lt u

mi je umro nedugo prije toga i noćne more su me mučile toliko da nisam željela leći u postelju te sam noću tumarala po kući poput sablasti; u stopu me slijedio ubogi Karamel, koji je uvijek bio tupavo i mlohavo pseto, dok nam se baka Paulina ne bi smilovala i primila nas u svoj golemi pozlaćeni krevet. Svojim je velikim, mlitavim, namirisanim tijelom zauzimala pola postelje, a ja bih se šćućurila na suprotnom kraju, dršćući od straha, s Karamelom do nogu. "Što da radim s vama dvoma?" uzdisala je baka, napola u snu. Bijaše to retoričko pitanje, jer ni ja ni pas nismo imali budućnosti, u obitelji su se općenito slagali oko toga da ću ja "loše završiti". Tada je već u Čileu diplomirala prva žena liječnik, a druge su se upisale na sveučilište. To je Niveu navelo na pomisao da bih se i ja time mogla baviti, makar samo za inat obitelji i društvu, no bilo je očito da nisam ni najmanje sklona učenju. Tada se pojavio Severo del Valle s kamerom i metnuo mi je u krilo. Bio je to lijepi Kodak, s dragocjenim detaljima na svakom zavrtnju, elegantan, ugodan, savršen, stvoren za umjetničke ruke. Još ga koristim; nikad mi ne zakazuje. Nijedna djevojka moje dobi nije imala takvu igračku. Primila sam ga sa strahopoštovanjem, nemajući pojma kako se koristi. "Da vidimo možeš li fotografirati tamu iz tvojih noćnih mora", kazao mi je Severo del Valle u šali, ne sluteći da će mi to mjesecima biti jedina namjera i da ću se u nastojanjima da rasvijetlim tu moru na kraju zaljubiti u svijet. Baka me odvela na Plaža de Armas, u atelje don Juana Ribera, najboljeg fotografa u Santiagu, čovjeka čija vanjština bijaše suha poput tvrdoga kruha, ali je iznutra bio velikodušan i osjećajan. "Dovodim vam unuku da vam bude šegrt", reče moja baka, stavivši ček na umjetnikov stol, dok sam se ja jednom rukom držala za njezinu haljinu a drugom grlila novi aparat. Don Juan Ribero, za pola glave niži i upola lakši od moje bake, namjesti naočale na nos, pomno pročita cifru ispisanu

203

na čeku i potom joj ga vrati, promjerivši je od glave do pete s beskrajnim prezirom.

"Iznos nije problem... Sami odredite cijenu", reče baka kolebljivo.

"Nije stvar u cijeni, nego u darovitosti, gospođo", otpovrnu on prateći Paulinu del Valle prema vratima.

U tom mi se trenutku pružila prilika da bacim pogled oko sebe. Zidovi su bili prekriveni njegovim radovima: stotinama portreta ljudi svih dobi. Ribero bijaše miljenik visoke klase, fotograf društvenih stranica, ali lica koja su me gledala sa zidova njegova ateljea nisu pripadala nadutim konzervativcima i lijepim debitanticama, nego Indijancima, rudarima, ribarima, praljama, siromašnoj djeci, starcima, brojnim ženama poput onih kojima je moja baka pomagala pozajmicama iz kluba dama. Tamo bijaše prikazano mnogoliko i izmučeno lice Čilea. Likovi na tim portretima potresli su me iznutra, poželjeh upoznati povijest svake od tih osoba, osjetih pritisak u grudima, poput udarać šakom, i nezadrživu želju da zaplačem, ali zatomili taj osjećaj i pođoh za bakom visoko uzdignute glave. U kočiji me pokušala utješiti: neka se ne brinem, kazala je, naći ćemo nekoga drugog tko će me naućiti slućiti se kamerom, fotografa ima u izobilju; što si to sitno kopile umišlja, govoriti takvim drskim tonom s njom, Paulinom del Valle. I dalje je tako besjedila, ali ja je nisam ćula jer sam odlućila da će moj učitelj biti don Juan Ribero i nitko drugi. Sutradan sam izašla prije no što je baka ustala, uputila kočijaša da me odveze do ateljea i stala na ulici kao ukopana, spremna zauvijek čekati. Tada bijah plaha - što sam i ostala - i vrlo ponosna, nisam bila naviknuta moljakati, jer su me od rođenja tetošili kao kraljicu, ali moja je odluka zacijelo bila veoma ćvrsta. Nisam se micala s vrata. Par sati kasnije fotograf je izašao, gnjevno me pogledao i krenuo niz ulicu. Vrativši se s rućka, zatekao me i dalje ukopanu na istome mjestu, s kamerom stisnu-

cPo<nj%e'r u

tom uz grudi. "Dobro", promrmlja, savladan, "ali vas upozoravam, djevojko, da se prema vama neću odnositi ni s kakvim posebnim poštovanjem. Ovamo se dolazi slućati bez pogovora i brzo ućiti, jasno?" Kimnuh mu u znak pristanka, jer mi je glas zastao u grlu. Moja je baka, naviknuta na pregovaranje, prihvaćala moju strast za fotografijom dokle god sam posvećivala jednak broj sati predmetima uobićajenim u školama za djećake, ukljućujući latinski i teologiju, jer mi prema njezinim rijećima nije nedostajalo umnih sposobnosti, nego discipline.

"Zašto me ne pošaljete u javnu školu?" upitah je, ushićena glasinama o laičkom obrazovanju djevojčica, koje je izazivalo jezu među mojim tetkama.

"To je za ljude druge klase, nikad to neću dopustiti", odlučio je baka.

I tako su kućom opet počeli defilirati raznorazni učitelji, od kojih su nekolicina bili svećenici spremni podučavati me u zamjenu za izdašne bakine darove njihovim bratovštinama. Imala sam sreće, sa mnom su uglavnom postupali popustljivo, jer nisu očekivali da će moj mozak raditi kao u dječaka. Don Juan Ribero je, nasuprot tome, od mene zahtijevao mnogo više, jer je tvrdio da se žena mora truditi tisuću puta više nego muškarac da bi stekla intelektualno ili umjetničko poštovanje. On me naučio svemu što znam o fotografiji, od izbora leće do tegobna procesa razvijanja; nikad nisam imala drugoga učitelja. Kada sam dvije godine kasnije napustila njegov atelje, bili smo prijatelji. Danas su mu sedamdeset četiri i već nekoliko godina ne radi, jer je oslijepio, ali još uvijek usmjerava moje neodlučne korake i pomaže mi. Ozbiljnost je njegovo geslo. Život ga oduševljava, a sljepoća ga ne sprečava da i dalje promatra svijet. Razvio je svojevrsnu vidovitost. Kao što drugi slijepci kraj sebe imaju ljude koji im čitaju, on ima ljude koji za nj gledaju i pričaju mu. Učenici, prijatelji i sinovi svakodnevno ga posjećuju i naizmjenice mu opisuju što su vidjeli: neki

205

krajolik, prizor, lice, neki svjetlosni efekt. Moraju se naučiti promatrati s mnogo pažnje da bi podnijeli iscrpno ispitivanje don Juana Ribera; životi im se na taj način mijenjaju, više ne mogu s uobičajenom lakomislenošću hodati svijetom, jer moraju gledati učiteljevim očima. I ja ga često posjećujem. Dočekuje me u vječnoj polutami svoga stana u ulici Monjitas, u naslonjaču pred prozorom, s mačkom na koljenima, uvijek gostoljubiv i mudar. Donosim mu obavijesti o tehničkom napretku na području fotografije, potanko mu opisujem svaku sliku iz knjiga koje naručujem iz New Yorka i Pariza, savjetujem se s njime oko svojih dvojbi. Upućen je u sve što se zbiva u toj profesiji, oduševljava se različitim tendencijama i teorijama, poimence poznaje istaknute majstore u Europi i Sjedinjenim Državama. Vazda se oštro suprotstavljao izvještačenim pozama, prizorima namještenim u studiju, brzopletim impresijama zabilježenim s više naslaganih negativna, što su otprije nekoliko godina toliko u modi. Vjeruje u fotografiju kao osobno svjedočanstvo, način gledanja svijeta, kao i u to da taj način mora biti iskren, pri čemu tehnologija služi kao sredstvo za uobličavanje, a ne iskrivljavanje zbilje. Dok sam prolazila kroz fazu u kojoj sam fotografirala djevojčice u golemim staklenim zvonima, s takvim me prezirom pitao zašto to činim te sam prestala ići tim putem, ali kad sam mu opisala svoj portret obitelji umjetnika iz siromašne sredine, nagih i ranjivih, odmah se zainteresirao. Bijah načinila nekoliko fotografija na kojima mi je ta obitelj pozirala ispred razlupanih zaprežnih kola koja su joj služila za prijevoz i stanovanje, kada je iz vozila izašla djevojčica od četiri ili pet godina, posve naga. Tada mi na um pade zamoliti ih da se razodjenu. Učinili su to bez podozrivosti i pozirali jednako usredotočeno kao i kad su bili odjeveni. Posrijedi je jedna od mojih najboljih fotografija, jedna od rijetkih koje su dobile nagrade. Ubrzo je postalo očito da me više privlače osobe nego predmeti ili krajolici. Kada se pravi por-

u Seriji

207

nih poklona za nju i mene, k tome i dobroga duhana za sebe; bijaše to jedini njegov porok za koji smo znali. U prtljazi je prokrijumčario tisuće kolčića dugih oko petnaest centimetara, naoko neupotrebljivih, ali ispostavilo se da je riječ o čokotima bordoške loze, koje je moja baka željela posaditi u čileansku zemlju da proizvede pristojno vino. "Nadmetat ćemo se s francuskim vinima", objasnila je mužu prije puta. Uzalud joj je Frederick Williams odvratio da su Francuzi stoljećima u prednosti pred nama, da su uvjeti ondje rajski, dok je Čile zemlja atmosferskih i političkih katastrofa, te da bi tako obiman projekt iziskivao godine rada.

"Ni vi ni ja nismo u dobi u kojoj bismo mogli očekivati rezultate tog eksperimenta", natuknu on uzdahnivši.

"S takvim kriterijima nećemo nikamo dospjeti, Frederick. Zna li koliko je naraštaja zanatlija bilo potrebno da se izgradi jedna katedrala?"

"Paulina, nas ne zanimaju katedrale. Svakoga dana možemo umrijeti."

"Ovo ne bi bilo stoljeće znanosti i tehnologije kada bi svaki izumitelj mislio na vlastitu smrtnost, ne čini li vam se? Želim stvoriti dinastiju tako da ime Del Valle potraje na svijetu, makar to bilo na dnu čaše nekog pijanca koji kupi moje vino", odvrati baka.

I tako je Englez, rezigniran, otputovao na taj safari u Francusku, dok je Paulina del Valle tkala niti rečenoga pothvata u Čileu. Prve čileanske vinograde bijahu posadili misionari u kolonijalno doba kako bi dobili domaće vino koje je ispalo prilično dobro, zapravo toliko dobro te ga je Španjolska zabranila kako bi izbjegla konkurenciju svojim vinima. Nakon neovisnosti vinska se industrija proširila. Paulina nije jedina došla na zamisao da pravi kvalitetno vino, ali dok su drugi iz udobnosti kupovali zemljište u okolici Santiaga, kako ne bi morali putovati više od jednoga dana, ona je tražila udaljenije teret, s modelom se uspostavlja odnos koji, makar koliko kratak bio, uvijek znači neku vezu. Na fotografskoj se ploči ne otkriva samo slika, nego i osjećaj koji struji između nas. Don Ju-anu Riberu sviđali su se moji portreti, veoma različiti od njegovih. "Vi se uživljavate u vaše modele, Aurora, ne nastojite ovladati njima nego ih razumjeti, i zato uspijevate pokazati njihovu dušu", govorio je. Poticao me da napustim sigurne zidove ateljea i izađem na ulicu, otisnem se s kamerom u ruci, gledam širom otvorenih očiju, da nadiđem svoju stidljivost, izgubim strah i približim se ljudima. Uvidjeh da me uglavnom dobro prihvaćaju i sasvim mi ozbiljno poziraju, premda sam bila balavica: kamera je pobuđivala poštovanje i povjerenje, ljudi su se otvarali i predavali se. Mladost me ograničavala: tek sam mnogo godina kasnije mogla putovati zemljom, svjedočiti štrajkovima, ulaziti u rudnike, bolnice, kućerke siromašnih, bijedne i neugledne škole, jeftine pansione, na prašnjave trgovce na kojima su čamili umirovljenici, u polja i ribarske za-seoke. "Svjetlo je jezik fotografije, duša svijeta. Nema svjetla bez sjene, kao što nema sreće bez boli", kazao mi je don Juan Ribero prije sedamnaest godina, na satu koji mi je dao prvoga dana u svom ateljeu na Plaža de Armas. Nisam to zaboravila. Ali da ne brzam, jer naumila sam ispričati ovu pripovijest korak po korak, riječ po riječ, kao što i dolikuje.

Dok sam se ja zanosila fotografijom i zbunjivala promjenama na svome tijelu, koje je poprimalo neobične razmjere, baka Paulina nije gubila vrijeme gledajući si u pupak, nego je glavom feničkoga trgovca smišljala poslove. To joj je pomoglo da se oporavi od gubitka sina Matiasa i osjeti se važnom u dobi kada su njezini vršnjaci jednom nogom u grobu. Pomladila se, pogled joj je postao blistaviji a korak lakši, ubrzo je skinula korotu i poslala supruga na tajnu misiju u Europu. Vjerni Frederick VWilliams bio je odsutan šest mjeseci i vratio se ruku pu-

(Po, Rj e T u Seriji

rene, ne samo zato što su bili jeftiniji već i stoga što su bili po-desniji. Ne rekavši nikome što ima na umu, dala je analizirati sastav tla, hirove vode i upornost vjetrova, započinjući od polja koja su pripadala obitelji Del Valle. Platila je sitnicu za neizmijerna napuštena zemljišta do kojih nitko nije držao, jer su se natapala jedino kišom. Najukusnije grožđe, koje daje vino najbolje teksture i arome, najslade i najizdašnije, ne raste u obilju, nego na krševitom terenu; loza s majčinskom upornošću svladava prepreke kako bi joj korijenje doprlo do najvećih dubina i iskoristilo svaku kap vode; tako se u grožđu skupljaju okusi, objasnila mi je baka.

"Vinogradi su kao ljudi, Aurora, što su okolnosti teže, plodovi su bolji. Šteta je što sam tu istinu otkrila tako kasno, jer da sam je znala prije, bila bih mnogo čvršće ruke sa svojim sinovima i s tobom."

"Sa mnom ste to nastojali biti, bako."

"S tobom sam bila vrlo meka. Trebala sam te poslati časnim sestrama."

"Da se naučim vesti i moliti? Gospođica Matilde..." "Zabranjujem ti da spominješ tu ženu u ovoj kući!" "Dobro, bako, barem učim fotografiju. S time mogu zarađivati za život."

"Kako ti takva glupost može pasti na pamet!" uzviknu Paulina del Valle. "Moja unuka nikad neće morati zarađivati za život. To što podučava Ribero je zabavno, ali nije budućnost za nekoga od Del Valleovih. Nije ti sudbina da postaneš fotograf na trgu, nego da se udaš za nekoga iz tvoje klase i doneseš zdravu djecu na svijet."

"Vi ste učinili više od toga, bako."

"Ja sam se udala za Feliciana i imala troje djece i jednu unuku. Sve ostalo što sam učinila sporedno je." "Iskreno rečeno, ne čini se baš tako." Frederick Williams je u Francuskoj unajmio stručnjaka

209

koji je stigao ubrzo nakon toga radi savjetovanja oko tehničkog aspekta cijele stvari. Bijaše to hipohondričan čovječuljak koji je bakinu zemlju prelazio na biciklu i s rupcem vezanim oko usta i nosa, jer je vjerovao da vonj kravlje balege i čileanska prašina izazivaju rak pluća, ali nije bilo nikakve sumnje u pogledu njegova dubokog poznavanja vinogradarstva. Seljaci su zapanjeno promatrali toga gospodina u gradskoj odjeći koji je na velocipedu odmicao kamenjarem i povremeno se zaustavljao da onjuši tlo, poput psa tragača. Budući da nisu razumjeli ni riječi od njegovih razglabanja na Moliereovu jeziku, moja je baka osobno, u papučama i sa suncobranom, morala tjednima ići za Francuzovim biciklom i prevoditi. Prvo što je privuklo Paulininu pažnju bijaše činjenica da sve biljke nisu jednake, bilo je barem tri različite pomiješane vrste. Francuz joj je objasnio da jedne sazrijevaju prije drugih, tako da, ako loše vrijeme uništi one najosjetljivije, za proizvodnju vina uvijek bude preostalih. Potvrdio je i to da će posao zahtijevati godine, jer nije bila riječ samo o tome da se pobere najbolje grožđe, nego da se proizvede kvalitetno vino i proda u inozemstvu, gdje će se morati nadmetati s francuskim, talijanskim i španjolskim vinima. Paulina je naučila sve što joj je stručnjak mogao pokazati, i kada se osjetila sigurnom otpremila ga natrag u njegovu zemlju. Tada već bijaše iscrpljena te je uvidjela da bi za takav pothvat bio potreban netko mlađi i lakši na nogama od nje, netko poput Severa del Vallea, njezina najdražeg nećaka, u kojega se mogla pouzdati. "Budeš li i dalje pravio djecu, trebat će ti mnogo novca za njihovo uzdržavanje. Kao pravnik to nećeš moći, osim ako ukradeš dvostruko više nego ostali, ali s vinom ćeš se obogatiti", iskušavala ga je. Upravo se te godine Severu i Nivei del Valle rodio anđelak, djevojčica lijepa poput minijaturne vile, koju nazvaše Rosa. Nivea je smatrala da su sva prethodna djeca bila samo priprema za konačni dolazak toga savršenog stvorenja. Možda će Bog time biti zadovoljan i prestati u Seriji

211

menjem je raslo žbunje svijeno od surove klime i natopljeno tankim mlazevima vode. Voda bijaše posvuda: vodopadi, rječice, rastopljeni snijeg; jedini zvukovi dolazili su od vode i topota kopita po tvrdoj kori Anda. Kada bismo zastali bezdana tišina obavila bi nas poput teškog plašta, bijasmo uljezi koji su narušavali savršenu samoću tih visina. Moju je baku, koja se borila s vrtoglavicom i obnemoglošću, držala željezna volja i brižnost Fredericka Williamsa, koji je činio sve što je mogao da joj pomogne. Nosila je teški putni ogrtač, kožnate rukavice i tropski šešir s gustim velom, jer nikad nijedna zraka sunca, ma koliko slabašna bila, nije pala na njezinu kožu, zahvaljujući čemu je kanila otići u grob bez bora. Ja sam bila očarana. Takvo smo putovanje poduzeli još prije, kada smo dolazili u Čile, ali ja sam tada bila premalena da bih se mogla diviti toj veličanstvenoj prirodi. Životinje su se kretale korak po korak među okomitim provalijama i visokim zidom od gologa kamena isklesanog vjetrom i izbrušenog vremenom. Zrak bijaše rijedak kao providni veo, a nebo - more zagasito modre boje kojim bi povremeno zaplovio kondor velebnih krila, apsolutni gospodar tih područja. Čim bi se spustilo sunce, krajolik se posve preobražavao: plavi spokoj te vrletne i svečane prirode odmijenio bi svemir geometrijskih sjena koje su se prijeteći kretale oko nas, okruživale nas i obavijale. Jedan pogrešan korak, i mazge bi se zajedno s nama bile strmoglavile u najdublji ponor, ali vođa je dobro izračunao razdaljinu, i noć nas je zatekla u prljavoj daščari, skloništu putnika. Sa životinja je skinut teret te smo se smjestili na ležajevima od ovčjih koža i pokrivača, osvjetljeni samo zubljam umočenim u smolu, premda svjetla gotovo da nisu bila potrebna, jer je na nebosklonu blistao ražareni mjesec poput nebeske baklje ponad visokih stijena. Nosili smo drva, kojima smo naložili vatru na ognjištu da zagrijemo sebe i vodu za mare; uskoro je taj napitak od zelenoga i gorkog bilja kružio od ruke do ruke, i svi im slati djecu, jer su ih već imali pregršt. Pothvat s francuskim vinima Severu se činio sumanutim, ali se naučio cijeniti trgovački njuh svoje strine te je

promislio da bi se isplatilo pokušati s time; nije znao da će mu za nekoliko mjeseci čokoti promijeniti život. Čim se uvjerila da je Severo del Valle opsjednut vinogradima kao i ona, baka ga je odlučila pretvoriti u partnera, prepustiti mu brigu o vinu te otići s VWilliamsom i sa mnom u Europu, jer sam već imala šesnaest godina i bila u dobi da ste-knem kozmopolitski duh i miraz, kako je rekla. "Ne kanim se udati, bako."
"Još ne, ali morat ćeš to učiniti prije dvadesete, inače ćeš ostati usidjelica", zaključila ona odsječno.

Pravi razlog putovanja nije otkrila nikome: bila je bolesna i vjerovala je da će je u Engleskoj moći operirati. Kirurgija se ondje veoma razvila od otkrića anestezije i asepse. Posljednjih je mjeseci izgubila tek i prvi put u životu patila od mučnine i grčeva u želucu nakon teških jela. Više nije jela meso, preferirala je lakšu hranu, zaslađene kašice, juhe i kolače, kojih se nije odricala makar joj kao kamenje padali na želudac. Čula je govoriti o slavnoj klinici koju je utemeljio stanoviti doktor Ebanizer Hobbs, pokojan već više od desetljeća, i u kojoj su radili najbolji europski liječnici, i tako smo, čim je prošla zima te je put preko andskog gorja opet postao prohodan, otputovali u Buenos Aires, gdje smo se ukrkali na prekooceanski brod za London. Kao i uvijek, s nama je bila cijela povorka slugu, tona prtljage i nekolicina naoružanih čuvara da nas zaštite od razbojnika koji su vrebali na tim samotnim mjestima, ali nas ovaj put nije mogao pratiti moj pas Karamel, jer su mu oslabjele noge. Prelazak preko planine u kočiji, na konjima i napokon na mazgama, između ponora koji su se otvarali s obje strane poput bezdana ždrijela spremnog da nas proguta, bio je nezaboravan. Put je nalikovao beskrajnoj tankoj zmiji što se šuljala među tim masivnim planinama, po hrptu Amerike. Među ka-

fPo%t%eT u Seriji
Treći dio 1896-1910.

su ga sisali istom cjevčicom; to je ubogoj baki vratilo raspoloženje i boju u obraze te je naložila da joj se donesu njezine košare i smjestila se, poput piljarice na tržnici, da razdijeli namirnice kako bi nam utolila glad. Pojaviše se boce s rakijom i pjenušcem, mirisni seoski sirevi, slasni svinjski naresci, hljebovi i kolači umotani u lanene ubruse, ali primijetih da ona jede veoma malo i da nije okusila alkohol. U međuvremenu su muškarci, vješti s noževima, zaklali dvije koze koje su vodili iza mazgi i stavili ih peći raspete između dva kolca. Ne znam kako je prošla noć, zaspala sam mrtvačkim snom i probudila se tek u zoru, kada je započeo posao oko respiriranja žerave da bi se pripremila kava i dokrajčilo preostalo kozje meso. Prije polaska ostavili smo drva, vreću graha i nekoliko boca rakije za nadolazeće putnike.

K

^liniku hobbs utemeljio je čuveni kirurg Ebanizer Hobbs u vlastitoj rezidenciji, elegantnoj i solidnoj kućerini usred četvrti Kensington, kojoj su rušili zidove, zazidavali prozore i dodavali pločice dok je nisu pretvorili u grdobu. Njena nazočnost u toj otmjenoj ulici susjedima je toliko smetala te su Hobbsovi nasljednici bez poteškoća kupili pokrajnje kuće da povećaju kliniku, ali su sačuvali edvardijanske fasade, tako da se izvana ni po čemu nije razlikovala od nizova međusobno istovjetnih kuća u bloku. Iznutra bijaše to labirint soba, stubišta, hodnika i unutrašnjih prozora koji nisu nikamo gledali. Nije postojala tipična operacijska dvorana kao u starim gradskim bolnicama, nalik areni za bikove - s krugom u sredini prekrivenim pilovinom ili pijeskom i okruženim galerijama za gledatelje - nego male kirurške sale sa zidovima, stropom i podom obloženim glinenim i metalnim pločicama koje su se jednom dnevno ribale lugom i sapunom, jer je pokojni doktor Hobbs bio među prvima koji su prihvatili Kochovu teoriju o širenju zaraza i usvojili Liste-rove metode asepse, što ih je većina liječnika još uvijek odbacivala iz ponosa ili lijenosti. Nije bilo lako promijeniti stare navike, higijena je bila zamorna, složena i usporavala je brzinu zahvata, koja se smatrala odlikom dobrog kirurga, jer je smanjivala rizik šoka ili gubitka krvi. Za razliku od mnogih njegovih suvremenika, koji držahu da infekcija nastaje spontano u tijelu bolesnika, Ebanizer Hobbs je odmah shvatio da se klice nalaze vani, na rukama, podu, instrumentima i okolini i stoga je sve prskao litrama fenola, od rana do zraka u operacijskoj dvo-

(Po%T%eT u

rani. Ubogi je čovjek udisao toliko fenola da mu se koža osula čirevima te je umro preranom smrću uslijed bubrežne upale, što je njegove osporavatelje potaknulo da se drže svojih starih ideja. Hobbsovi su učenici, međutim, analizirali zrak i otkrili da klice ne lebde poput nevidljivih krila ptica grabljivica spremnih na podmukli napad, nego se koncentriraju na prljavim površinama; zaraza nastaje izravnim dodiranjem, tako da je od osnovne važnosti temeljito čišćenje instrumenata i korištenje steriliziranih zavoja, kao i to da se kirurzi ne samo revno peru, nego i po mogućnosti nose gumene rukavice. Posrijedi nisu bile grube rukavice kojima se služe anatomiji pri seciranju trupla ili radnici koji rukuju s kemijskim supstancama, nego delikatan proizvod mekan poput ljudske kože, koji se pravio u Sjedinjenim Državama. Te su rukavice imale romantično podrijetlo: neki je liječnik, zaljubljen u jednu bolničarku, želio ovu zaštititi od ekcema što ih izazivaju raskušna sredstva i dao napraviti prve gumene rukavice, koje su kirurzi poslije prilagodili za operacije. Sve je to Paulina del Valle pomno čitala u znanstvenim časopisima što ih joj je posudio njezin rođak don Jose Francisco Vergara, koji je dobio srčano oboljenje i povukao se u svoju palaču u Vini del Mar, ali je ostao predan znanosti kao što je uvijek bio. Moja baka nije samo pažljivo odabrala liječnika koji će je operirati i mjesecima prije, još u Čileu, stupila u dodir s njime, nego je iz Baltimorea naručila nekoliko pari čuvenih gumenih rukavica i nosila ih pažljivo umotane u kovčegu s donjim rubljem.

Paulina del Valle poslala je Fredericka VWilliamsa u Francusku da provjeri drva koja se koriste u bačvama za vinsko vrenje i ispita industriju sireva, jer nije bila nikakva razloga zašto čileanske krave ne bi davale mlijeko za sireve jednako slasne kao što su oni koji potječu od francuskih krava, budući da su jedne i druge jednako glupe. Tijekom prelaska Anda i kasnije, u transatlantiku, mogla sam izbliza promotriti baku te shvatih

217

da nešto temeljno počinje u njoj popuštati, ne volja, bistrina ili gramzljivost, već prije njezina nesmiljena narav. Postala je blaga, meka i toliko rastresena te je znala šetati palubom sva u muslinu i perlama, ali bez zubala. Bijaše očito da su joj noći bile tegobne, imala je ljubičaste podočnjake i vazda je bila dremljiva. Izgubila je mnogo na težini, sve je visilo s nje kada bi skinula steznik. Željela je da joj uvijek budem u blizini, "da ne bi koketirala s mornarima", što je bila okrutna šala, s obzirom na to da sam u toj dobi bila toliko stidljiva te je dostajao jedan nedužni muški pogled upućen u mome smjeru da se zacrvenim kao kuhani rak. Pravi je razlog bio taj što se Paulina del Valle čutila krhkom i trebala me uza se da joj odvratim misli od smrti. Nije spominjala svoje tegobe, naprotiv, govorila je kako će provesti nekoliko dana u Londonu i potom otputovati u Francusku radi posla oko bačvi i sireva, ali sam od početka slutila da su joj planovi drukčiji, što je postalo očito čim smo stigli u Englesku a ona počela diplomatski nagovarati Fredericka VWilliamsa da sam produži putovanje, dok nas dvije obavljamo kupovinu, i da se kasnije nađemo svi skupa. Ne znam je li VWilliams otišao ne sumnjajući da mu je žena bolesna, ili je naslutio istinu i, razumjevši njezin sram, ostavio je na miru; činjenica je da nas je smjestio u hotel Savoy i, kad se uvjerio da nam ništa ne nedostaje, ukrcao se bez prevelikog oduševljenja na brod preko Kanala.

Baka nije željela da itko svjedoči njezinu propadanju i bila je posebno podozriva pred VWilliamsom. Spadalo je to u koke-teriju koju je stekla udavši se i koje nije bilo dok joj je on bio majordom. Tada joj nije bilo nimalo neugodno pokazati najgore strane svoje naravi i pojaviti se pred njim u bilo kakvom izdanju, ali ga je poslije nastojala očarati svojim najljepšim ruhom. Taj joj je pozni odnos bio veoma važan i nije htjela da joj slabo zdravlje ošteti čvrsto zdanje njezine sujete, i zato je nastojala udaljiti muža od sebe, a da nisam bila uporna bila bi to

'Po'RT'ReT u Seriji

učinila i sa mnom; morala sam ratovati s njom da mi dopusti da je pratim pri posjetima liječnicima, ali je napokon popustila pred mojom tvrdoglavošću i svojom slabošću. Trpjela je bolove i gotovo nije mogla gutati, ali se nije doimala ustrašenom, premda je običavala zbijati šale o neudobnostima pakla i dosadi u raju. Klinika Hobbs izazivala je povjerenje čim biste stupili unutra i zatekli se u predvorju okruženom policama s knjigama i uljanim portretima

kirurga koji su obavljali svoj posao među tim zidovima. Dočekala nas je besprijeckorna domaćica i odvela nas do doktorova ureda, u ugodnu prostoriju s kaminom u kojemu su pucketale velike cjepanice i otmjenim engleskim namještajem obloženim smeđom kožom. Pojava doktora Geralda Suffolka bijaše dojmljiva kao i njegova slava. Širok ožiljak na obrazu nije njegovu germansku vanjštinu, krupan stas i crvenkastu kosu nimalo poružnjavao, nego mu je dapače davao nezaboravan izgled. Na njegovu stolu nalazila su se pisma što ih je razmjenjivao s mojom bakom, mišljenja čileanskih specijalista s kojima se ona savjetovala i paket gumenih rukavica koji mu je istog jutra poslala preko teklića. Poslije smo doznali da je to bila nepotrebna mjera opreza, jer su se gumene rukavice na klinici Hobbs koristile već tri godine. Suffolk nam je iskazao dobrodošlicu kao da smo došli u prijateljski posjet i ponudio nas turskom kavom aromatiziranom sjemenjem srdiške. Odveo je baku u pokrajnju sobu i pregledavši je vratio se u ured te stao listati neku knjižurinu dok se ona oblačila. Pacijentica se ubrzo pojavila, a kirurg je potvrdio prethodnu dijagnozu čileanskih liječnika: moja je baka patila od gastrointestinalnog tumora. Dodao je da bi zahvat bio riskantan zbog njezine dobi i zbog toga što je njegovo izvođenje još na eksperimentalnom stupnju, ali on je razvio savršenu tehniku za te slučajeve; liječnici iz cijeloga svijeta dolazili su učiti od njega. Izražavao se toliko razmetljivo te su mi na um pale riječi don Juana Ribera, koji je držao da je taština

219

povlastica neznalica; znalac je skroman jer zna koliko malo zna. Baka je zahtijevala da joj potanko objasni što kani učiniti s njom, što je iznenadilo liječnika, naviknutog da se bolesnici pasivno poput kokoši predaju neupitnom autoritetu njegovih ruku, ali je smjesta iskoristio prigodu da nam održi dugačko predavanje, većma zaokupljen time da nas dojmí virtú-oznošću svoga rukovanja skalpelom nego blagostanjem svoje nesretne pacijentice. Načinio je crtež crijeva i organa koji nalikovahu poludjelom stroju i pokazao nam gdje se nalazi tumor i kako ga misli ukloniti, uključujući i vrstu šava, koji je podatak Paulina del Valle primila hladnokrvno, ali sam se ja toliko uzrujala te sam morala izaći iz ureda. Sjela sam u predvorju s portretima i potího molíla. Zapravo sam se više bojala za sebe nego za nju, užasavala me pomisao da ću ostati sama na svijetu. Dok sam tako razmišljala o mogućoj sudbini siročeta, onuda je prošao neki muškarac koji je zacijelo opazio da sam probljedila i zastao. "Je li sve u redu, djevojko?" upitao je na španjolskom s čileanskim naglaskom. Odmahnula sam glavom, zatečena, ne usuđujući ga se izravno pogledati, ali mora da sam ga promotrila krajičkom oka, jer sam mogla procijeniti da je mlad, obrijanih obraza, da ima visoke jagodice, jaku čeljust i kose oči; nalikovao je ilustraciji Džingis kana iz moje povijesne čítanke, premda je izgledao manje divlji. Njegova kosa, oči i koža bijahu boje meda, ali kad mi je objasnio da je Číleanac kao i nas dvíje i da će asistirati doktoru Suffolku pri operaciji, u njegovu tonu nije bilo ničega slatkog.

"Gospođa del Valle je u dobrim rukama", reče bez trunke skromnosti.

"Što će biti ako je ne operiraju?" upitah zamuckujući, kao i uvijek kad sam živčana.

"Tumor će i dalje rasti. Ali ne brinite, djevojko, kirurgija je uvelike napredovala, i vaša je baka dobro postupila došavši ovamo", zaključí.

Tonruet u Seriji

Željela sam provjeriti što jedan Číleanac radi u tom kraju i zašto izgleda poput Tatarina - bilo ga je lako zamisliti s kopljem u ruci i odjevena u krzno - ali ostadoh šutjeti. London, klinika, liječnici i drama s bakom - sa svime time nisam se mogla nositi sama, bilo mi je teško shvatiti sramežljivost Pauline del Valle u pogledu njezina zdravlja, kao i razloge s kojih je Fredericka Williamsa poslala na drugu stranu Kanala baš kada smo ga najviše trebale. Džingis kan me susretljivo potapša po ruci i ode.

Suprotno mojim pesimističkim predviđanjima, baka je preživjela zahvat i nakon tjedan dana, tijekom kojih joj je groznica nekontrolirano rasla i slabjela, njezino se stanje stabiliziralo i mogla je početi jesti krutu hranu. Nisam se udaljavala od nje, osim što sam jednom dnevno odlazila u hotel da se okupam i presvučem, jer je vonj anesthetika, lijekova i raskužnih sredstava tvorío ljepljivu mješavinu koja se hvatala za kožu. Spavala sam na mahove, sjedeći na stolici tik do bolesnice. Unatoč odlučnoj bakinoj zabrani, na dan operacije

poslala sam Fre-dericku VWilliamsu brzojav i on je trideset sati kasnije stigao u London. Vidjela sam gdje gubi svoju poslovičnu sabranost kraj postelje u kojoj je njegova supruga, omamljena lijekovima, ležala stenjući pri svakom udisaju, s par dlaka na glavi i bezuba poput osušene starice. Kleknuo je do nje i položio čelo na beskrvnu ruku Pauline del Valle, mrmljajući njezino ime; kad je ustao, lice mu bijaše vlažno od plača. Moja se baka, koja je uvijek tvrdila da mladost nije razdoblje života nego stanje duha, i da svatko ima zdravlje kakvo zaslužuje, doimala posve poraženom u toj bolničkoj postelji. Žena čiji je nagon za životom bio jednak njezinoj lakomosti okrenula se sada sučelice zidu, ravnodušna spram okoline, zadubljena u sebe. Golemu snagu njezine volje, njezinu krepkost, znatiželju, pustolovnost, pa i gramzljivost, sve su to izbrisale tjelesne patnje.

221

Tih sam dana imala brojne prilike vidjeti Džingis kana, koji je nadzirao pacijentičino stanje i pokazao se, kao što se moglo i očekivati, pristupačnijim od slavnog doktora Suffolka i strogih domaćica te ustanove. Na bakine strepnje nije odvrtao maglovitim i utješnim odgovorima, nego racionalnim objašnjenjima, i jedini joj je nastojao ublažiti jad, dok su se ostali zanimali za zacjeljivanje rane i visinu temperature, ali su ignorirali pacijentičine jadikovke. Zar je možda htjela da je ništa ne boli? Bolje je bilo da šuti i bude zahvalna što su joj spasili život. Mladi čileanski liječnik, nasuprot tome, nije štedio na morfiju, jer je vjerovao da trajna bol slabi tjelesnu i moralnu otpornost bolesnika te usporava ili sprečava ozdravljenje, kao što je pojasnio VWilliamsu. Doznali smo da se zove Ivan Radovic i da potječe iz liječničke obitelji; njegov se otac potkraj pedesetih doselio iz Balkana u Čile, oženio se čileanskom učiteljicom sa sjevera i imao s njom troje djece, od kojih su dvoje pošli njegovim liječničkim stopama. Otac mu je, kazao je, umro od tifusa tijekom Pacifičkog rata, u kojemu je tri godine služio kao kirurg, i njegova je majka morala sama podizati obitelj. Mogla sam promatrati kliničko osoblje koliko me bilo volja i tako slušati komentare koji nisu bili namijenjeni mojim ušima, jer nitko od njih, osim doktora Radovica, ničim nije pokazivao da opaža moju prisutnost. Bilo mi je gotovo šesnaest godina, a i dalje sam vrpcom vezivala kosu i nosila odjeću koju je birala moja baka, koja je za mene dala šivati smiješne haljine za djevojčice kako bi me što duže zadržala u djetinjstvu. Prvi put sam na se stavila nešto primjereno svojoj dobi kada me Frederick VWilliams doveo u Whitney's bez njezina dopuštenja i stavio mi dućan na raspolaganje. Kada smo se vratili u hotel, a ja se pojavila s kosom skupljenom u punđu i odjevena kao gospođica, nije me prepoznala - no to je bilo nekoliko tjedana poslije. Paulina del Valle zacijelo je imala voluju snagu, otvorili su joj trbuh, izvadili tumor veličine grejpfruta, sašili je poput cipele i za nepuna dva mjeseca opet je bila ona stara. Od te strašne pustolovine ostao joj je samo gusarski ožiljak preko trbuha te nezasitan nagon za životom i, dakako, za jelom. Otputovali smo u Francusku čim je uzmogla hodati bez štapa. Posve je odbacila dijetu koju joj je propisao doktor Suffolk jer, kako je rekla, nije došla iz šupka svijeta u Pariz da jede kašice za novorođen-čad. S izlikom da proučava proizvodnju sireva i francusku kulinarsku tradiciju, obilato se gostila svim poslasticama što joj ih je ta zemlja nudila. Smjestivši se u hotelčiću koji je VWilliams unajmio u Bou-levard Haussman, stupili smo u kontakt s neprispodobivom Amandom Lowell, koja je i dalje izgledala poput vikinške kraljice u izgnanstvu. U Parizu je bila u svom elementu, živjela je u rastočenoj ali udobnoj mansardi, kroz čije su se prozorčice mogli vidjeti golubovi na krovovima njezine četvrti i blistavo nebo iznad grada. Uvjerili smo se da su njezine priče o boem-skom životu i prijateljstvu sa slavnim umjetnicima bile savršeno istinite; zahvaljujući njoj posjetili smo ateljee Cezannea, Sisleva, Degasa, Moneta i nekolicine drugih. Lowellova nas je morala naučiti cijeniti te slike, jer nam oko nije bilo sviknuto na impresionizam, ali su nas one vrlo brzo posve osvojile. Moja je baka skupila lijepu zbirku djela koja su izazvala opći smijeh kad ih je objesila u kući u Čileu; nitko nije cijenio kovrčave Van Goghove oblake niti umorne Lautrecove striptizete, i vjerovali su da su budalastoj Paulini del Valle u Parizu prodali rog za svijeću. Uočivši da se ne odvajam od fotografskog aparata i da provodim sate u mračnoj komori koju sam improvizirala u hotelu, Amanda

Lowell mi je ponudila da me upozna s najslavnijim pariškim fotografima. Kao i moj učitelj Juan Ribero, smatrala je da se fotografija i slikarstvo ne nadmeću među sobom, nego da je riječ o temeljno različitim umjetnostima: slikar tumači zbilju, a kamera je uobličuje. U slikarstvu je sve fikcija, dok fotografija prikazuje srž zbilje obogaćenu

223

nošću fotografa. Ribero mi nije dopuštao sentimentalne ili egzibicionističke trikove, namještanje predmeta ili modela da izgledaju kao na slici nije dolazilo u obzir; bio je protivnik iz-vještačene kompozicije te mi isto tako nije davao da manipuliram negativima ili dojmovima, i uopće je prezirao efekte sa svjetlima ili difuznim fokusima, želio je iskrenu i jednostavnu sliku, ali jasnu u najsitnijim pojedinostima. "Ako želiš postići učinak slike, onda slikaj, Aurora. Želiš li istinu, nauči se služiti kamerom", ponavljao mi je. Amanda Lowell se nikad prema meni nije odnosila kao prema djevojčici, od početka me shvaćala ozbiljno. I nju je očaravala fotografija, koju tada još nitko nije nazivao umjetnošću i koja je za mnoge bila tek još jedna u nizu neobičnih tričarija u tome frivolnom stoljeću. "Ja sam odveć iznemogla da bih učila fotografiju, ali ti imaš mlade oči, Aurora, ti možeš vidjeti svijet i nagnati druge da ga vide na tvoj način. Dobra fotografija kazuje jednu priču, otkriva mjesto, događaj, jedno stanje duha, i moćnija je od stotina napisanih stranica", govorila mi je. Moja se baka, nasuprot tome, prema mojoj strasti za kamerom odnosila kao spram mladenačkog hira te joj je mnogo više bilo stalo do toga da me pripremi za brak i odabere mi miraz. Upisala me u školu za gospođice, gdje sam svakodnevno pohađala satove kako bih se naučila ljupkom penjanju i silaženju niza stubište, savijanju ubrusa za banket, odabiranju različitih jelovnika prema prilici, organiziranju salonskih igara i aranžiranju cvijeća, vještinama što ih je baka smatrala dostatnima za uspjeh u životu udane žene. Voljela je kupovati, pa smo cijela popodneva tratili u buticima birajući krpice, popodneva koja bih ja radije bila provela lunjajući po Parizu s kamerom u ruci.

Ni sama ne znam kako je prošlo godinu dana. Kada se Paulina del Valle bjelodano oporavila od svojih boljki a Frederick VWilliams postao stručnjakom za drva za vinske bačve i proizvo-

u Seviji

225

dnju sireva, od najsmrdljivijih do najrupovitijih, na plesu u čileanskom veleposlanstvu u povodu 18. rujna, Dana neovisnosti, upoznali smo Diega Domingueza. Provela sam beskrajne sate u rukama frizera, koji mi je na glavi podigao toranj od valjaka i pletenica urešenih biserima, pravi pothvat, s obzirom na to da se mi se kosa ponaša kao konjska griva. Moja haljina bijaše pjenušava kreacija načičkana perlicama koje su tijekom noći ispadale, tako da je pod veleposlanstva na koncu bio posut blistavim oblucima. "Da te otac sada može vidjeti!" uskliknu baka zadivljeno kad sam završila s uređivanjem. Ona je od glave od pete bila odjevena u svojoj omiljenoj boji crnog sljeza, s besramnom niskom ružičastih perli oko vrata, nosila je umjetnu punđu u sumnjivom tonu mahagonija, besprijeckorno porcu-lansko zubalo i pelerinu od crnoga baršuna obrubljenu gaga-tom od vrata do poda. Ona je došla na ples pod ruku s Frederikom VWilliamsom, a ja s pomorcem s broda čileanske eskadre koji je u Francuskoj bio u prijateljskom posjetu, nezanimljivim mladićem čijeg se lica i imena ne mogu sjetiti, i koji se na svoju ruku poduhvatio da me podučava uporabi sekstanta u navigacijske svrhe. Oćutjeh beskrajno olakšanje kada je Diego Dominguez pristupio mojoj baki, predstavio se svim svojim prezimenima i upitao je može li plesati sa mnom. To nije njegovo pravo ime, promijenila sam ga na ovim stranicama, jer sve što se odnosi na njega i njegovu obitelj mora biti zaštićeno. Dovoljno je znati da je postojao, da je priča o njemu istinita i da sam mu oprostila. Oči Pauline del Valle zablistale su od oduševljenja kada je ugledala Diega Domingueza, jer je pred nama napokon bio potencijalno prihvatljiv prosac, sin poznate obitelji, sigurno imućan, besprijeckornih manira, čak i zgodan. Ona pristade, on me uzme za ruku i mi zaplovismo. Nakon prvog valcera gospodin Dominguez uzeo je moju plesnu knjižicu i vlastoručno je ispunio, izbrisavši potezom pera stručnjaka za sekstante i ostale kandidate. Tada sam ga pomnije promotrila

i morala sam priznati da je vrlo dobro izgledao, zračio je zdravljem i snagom, imao ugodno lice, plave oči i muževno se držao. Činilo se da mu je neudobno u fraku, ali se sigurno kretao i prilično dobro plesao, u svakom slučaju mnogo bolje nego ja, koja plešem kao guska unatoč godini dana intenzivnih satova na školi za gospođice; uslijed smetenosti sam, osim toga, bila još nespretnija. Te sam se noći zaljubila sa svom strašću i ne-promišljenošću prve ljubavi. Diego Dominguez me sigurnom rukom vodio po plesnom podiju, prodorno me gledajući i gotovo cijelo vrijeme bez riječi, jer su njegovi pokušaji da povede razgovor nailazili na moje jednosložne odgovore. Moja je sti-dljivost bila pravo mučenje, nisam mogla podnijeti njegov pogled niti sam znala kamo bih usmjerila svoj; kad bih osjetila vrelinu njegova daha na obrazima klecnule bi mi noge; morala sam se očajnički boriti s iskušenjem da izjurim odande i sakrijem se pod kakvim stolom. Nesumnjivo sam veoma loše igrala svoju ulogu, a taj se nesretni mladić prikovao uz mene jer je u nastupu junaštva upisao svoje ime u moju knjižicu. U jednom sam mu trenutku rekla da nije obvezan plesati sa mnom ako to ne želi. Odgovorio mi je grohotnim smijehom, jedinim te večeri, i pitao me koliko mi je godina. Nikad prije nisam bila u muškom naručju, nikad nisam osjetila stisak muške ruke oko svoga struka. Jedna mi je ruka počivala na njegovu ramenu a druga u njegovoj ruci na kojoj je imao rukavicu, ali ne s lakoćom golubice koju je moja učiteljica plesa zahtijevala, jer me čvrsto držao. Za kratkih stanki nudio mi je čaše sa šampanjcem koje sam ispijala jer ga se nisam usuđivala odbiti, uslijed čega sam mu, kao što se moglo i predvidjeti, tijekom plesa sve češće gazila noge. Kada je na kraju svečanosti čileanski ministar uzeo riječ da nazdravi dalekoj domovini i lijepoj Francuskoj, Diego Dominguez mi je prišao odostrag, toliko blizu koliko mu je to moja krinolina dopuštala, i šapnuo mi u vrat da sam "dražesna", ili nešto u tom smislu.

TO'RJ'KET U

Sljedećih je dana Paulina del Valle obilazila svoje prijatelje diplomate ne bi li, bez ikakva okolišanja, provjerila sve što je mogla o obitelji i precima Diega Domingueza, prije no što će ga ovlastiti da me na konju proveze po Champs-Elvsees, uz nadzor nje i ujaka Fredericka u kočiji i na razboritoj udaljenosti. Nakon toga smo svi četvoro otišli na sladoled pod suncobranima, bacali patkama mrvice kruha i dogovorili se da istoga tjedna odemo u operu. Od šetnje do šetnje i od sladoleda do sladoleda, stigli smo do listopada. Diega bijaše otac poslao na put u Europu, u obveznu pustolovinu koju su gotovo svi mladi Čileanci iz više klase poduzimali jednom u životu kako bi u tom snalaženju odrasli. Proputovavši nekoliko gradova, obišavši reda radi muzeje i katedrale te okušavši se u noćnom životu i udvaračkim vragolijama, koje su ga zauvijek trebale izliječiti od tih poroka i dati mu građe za hvastanje pred drugovima, bio je spreman da se vrati u Čile i smiri, radi, oženi se i zasnuje vlastitu obitelj. U usporedbi sa Severom del Valleom, u kojega sam u djetinjstvu vazda bila zaljubljena, Di-ego Dominguez bio je ružan, a u usporedbi s gospođicom Matilde Pineda glup, ali ja nisam bila u položaju da pravim takve usporedbe: bijah sigurna da sam našla savršena muškarca i jedva sam mogla vjerovati u čudesnu činjenicu da me zapazio. Frederick VWilliams je držao da nije razborito uhvatiti se za prvoga koji naiđe, jer još sam bila mlada i imat ću još pregršt prosaca među kojima ću moći spokojno birati, ali baka je tvrdila da je taj mladić najbolje što se nudi na ženidbenom tržištu, unatoč tome što je poljoprivrednik i živi na selu, veoma daleko od prijestolnice.

"Brodom i željeznicom može se putovati bez poteškoća", reče.

"Ne brzajte, bako, gospodin Dominguez mi nije dao naslutiti ništa od onog što vi zamišljate", objasnih joj, rumena do ušiju.

227

"Bolje mu je da to učini čim prije, inače ću ga morati staviti pred zid." "Ne!" uskliknuh prestravljena.

"Neću dopustiti da se netko poigrava s mojom unukom. Ne možemo gubiti vrijeme. Ako taj mladić nema ozbiljne namjere, neka se smjesta udalji."

"Ali, bako, čemu žurba? Tek smo se upoznali..."

"Znaš li koliko mi je godina, Aurora? Sedamdeset šest. Malo ih živi toliko. Prije nego što umrem, moram se pobrinuti da se udaš."

"Vi ste besmrtni, bako."

"Nisam, kćeri, samo se tako čini", odvrati.

Ne znam je li ona Diegu Dominguezu postavila zamku koju je planirala ili je on shvatio aluziju i sam donio odluku. Sada kad tu epizodu mogu promotriti sa stanovitim odmakom i humorom, shvaćam da on nikada nije bio zaljubljen u mene, naprosto se ćutio polaskanim mojom bezuvjetnom ljubavlju i zacijelo je odvagao prednosti takve veze. Možda me želio, jer oboje bijasmo mladi i raspoloživi; možda je vjerovao da će me s vremenom zavoljeti; možda se oženio mnome iz lijenosti i koristi. Diego je bio dobra partija, ali to sam bila i ja: raspolagala sam rentom koju mi je namro otac i predmnijevalo se da ću naslijediti bakin imetak. Koji god bili njegovi razlozi, činjenica je da me zaprosio i na prst mi stavio dijamantni prsten. Znaci opasnosti bijahu očiti svakome tko je imao dva oka u glavi, osim mojoj baki, zaslijepljenoj strahom da će me ostaviti samu, i meni, ludoj od ljubavi, ali ne i ujaku Frede-ricku, koji je od početka tvrdio da Diego Dominguez nije muškarac za mene. Budući da mu se nije svidio nitko tko mi se približio u posljednje dvije godine, nismo na nj obraćali pažnju vjerujući da je riječ o očinskoj ljubomori. "Rekao bih da je taj mladić prilično hladne naravi", pripomenuo je ne jednom,

(Po%T%LT U SEV131

ali baka mu se suprotstavljala govoreći da nije riječ o hladnoći nego o poštovanju, kao što i dolikuje savršenu čileanskom gospodinu. Paulinu del Valle obuze groznica kupovanja. Paketi su u žurbi završili neotvoreni u kovčezima, i kada smo ih kasnije u Santiagu izvadili, ispostavilo se da svake stvari ima po dvije i da mi polovica njih ne pristaje. Doznajući da se Diego Dominguez ima vratiti u Čile, dogovorila se s njime da svi otputujemo istim brodom, što će nam dati nekoliko tjedana da se bolje upoznamo, kako rekoše. Frederick načini kiselo lice i pokuša osujetiti te planove, ali nije na svijetu bilo te sile koja bi se ispriječila toj ženi kada si je nešto utuвила u glavu, a trenutačna joj je opsesija bila udati unuku. Malo se toga sjećam s putovanja, koje je prošlo u izmaglici šetnji po palubi, loptanja i kartanja, koktela i plesova sve do Buenos Airesa, gdje smo se razdvojili jer je on morao kupiti nekoliko rasplodnih bikova i prevesti ih preko južnih Anda do svoga imanja. Rijetko bismo uhvatili prigodu da budemo sami ili razgovaramo bez svjedoka, doznala sam osnovne pojedinosti o njegovoj dvade-settrogodišnjoj prošlosti i obitelji, ali gotovo ništa o njegovom ukusu, uvjerenjima i težnjama. Baka mu je kazala da je moj otac, Matias Rodriguez de Santa Cruz, umro, a da mi je majka bila Amerikanka koju nismo upoznale jer je preminula pri porodu, što je uostalom i odgovaralo istini. Diego nije pokazao osobitu znatiželju da dozna više; nije ga zanimala ni moja strast za fotografijom, i kada sam mu rekla da je se ne kanim odreći, odvratio je kako ga to ni najmanje ne smeta, jer mu sestra slika akvarele a njegova šogorica se bavi vezenjem. Tijekom cijele te dugotrajne plovidbe nismo se doista uspjeli upoznati, ali smo se sve više zaplitali u čvrstu mrežu što ju je moja baka, u najboljoj namjeri, plela oko nas. Budući da u prvoj klasi prekooceanskog broda nije bilo mnogo toga za fotografirati, izuzev damskih haljina i cvjetnih

229

aranžmana u blagovaonici, često sam silazila do donjih paluba i ondje pravila portrete, osobito putnika iz najniže klase, koji bijahu nagomilani u utrobi broda: radnika i iseljenika koji su odlazili u Ameriku iskušati sreću, Rusa, Nijemaca, Talijana, Židova, ljudi koji su malo toga imali u džepovima, ali im srca bijahu prepuna nade. Činilo mi se da im je, unatoč neudobnosti i manjku sredstava, bolje nego putnicima u višoj klasi, gdje je sve bilo izvještačeno, ceremonijalno i dosadno. Među iseljenicima je vladalo opušteno drugarstvo: muškarci su kartali i igrali domino, žene su u skupinama pričale jedne drugima o životu, djeca su pravila štapove za ribolov i igrala se skrivača; uvečer bi se začule gitare, harmonike, flaute i violine, priređivale se vesele zabave uz pjesmu, ples i pivo. Činilo se da nikome ne smeta moja nazočnost, nisu mi postavljali pitanja i uskoro me prihvatiše kao jednu od svojih, što mi je omogućilo da ih fotografiram koliko sam htjela. Na brodu nisam mogla razvijati negative, ali sam ih pažljivo razvrstavala kako bih to učinila kasnije u Santiagu. Na jednom od tih izleta po donjim palubama, nabasah na osobu kojoj bih se tamo posljednjoj nadala. "Džingis kan", uskliknuh vidjevši ga. "Vjerujem, gospođice, da ste me zamijenili..." "Oprostite, doktore Radovicu", ispričah se, osjećajući se kao glupača.

"Mi se poznajemo?" upita začuđeno. "Ne sjećate me se? Ja sam unuka Pauline del Valle." "Aurora? Ma, ne bih vas nikad prepoznao. Kako ste se promijenili!" Istina je da sam se bila promijenila. On me upoznao godinu i po prije toga, odjevenu poput djevojčice, a sad je pred njim bila odrasla žena s kamerom oko vrata i zaručničkim prstenom. Na tom je putovanju započelo prijateljstvo koje će mi s vremenom izmijeniti život. Doktor Ivan Radoyic, putnik u drugoj

li

u Seriji

231

klasi, nije se smio popeti na palubu prve klase bez poziva, ali sam ja mogla silaziti da ga posjetim i to sam često činila. Govorio mi je o svome poslu s istom strašću s kojom sam mu ja pričala o fotografiji; vidio me je kako se služim kamerom, ali mu nisam mogla pokazati ništa od onog što sam prije napravila jer su se snimke nalazile na dnu kovčega, ali sam mu obećala da ću to učiniti kada stignemo u Santiago. Do toga, međutim, nije došlo, jer me poslije bilo sram zvati ga radi nečeg takvog; držala sam da bi to bi bilo tašto i nisam željela oduzimati vrijeme čovjeku zauzetom spašavanjem života. Doznajući za njegovu nazočnost na brodu, baka ga je smjesta pozvala da s nama popije čaj na terasi našega apartmana. "S vama se osjećam sigurno na pučini, doktore. Ako mi u trbuhu izraste još koji grejpfrut, vi ćete doći i izrezati mi ga kuhinjskim nožem", našalila se. Pozivi na čaj ponovili su se u mnogo navrata, nakon čega bismo kartali. Ivan Radovic nam je pričao kako je završio s praksom na klinici Hobbs te se vraća u Čile kako bi radio u bolnici.

"Zašto ne otvorite privatnu kliniku, doktore?" predloži baka, kojoj se liječnik svidio.

"Nikad neću imati kapital i veze potrebne za to, gospođo Del Valle."

"Spremna sam na ulaganje, ako biste htjeli."

"Nikako ne bih mogao dopustiti da..."

"Ne bih to učinila zbog vas, nego zato što se radi o dobroj investiciji, doktore Radovicu", prekinu ga baka. "Svi se ljudi ra-zbolijevaju, medicina je velik posao."

"Držim da medicina nije posao, gospođo, nego pravo. Kao liječnik obvezan sam služiti i vjerujem da će zdravlje jednoga dana biti dostupno svakom Čileancu."

"Vi ste socijalist?" upita ga baka s gnušanjem, jer je nakon "izdaje" gospođice Matilde Pineda bila nepovjerljiva prema socijalizmu.

"Ja sam liječnik, gospođo Del Valle. Zanima me jedino liječenje."

U Čile smo se vratili potkraj prosinca 1898. godine i obreli se u zemlji ogrezloj u moralnoj krizi. Nitko, od bogatih zemljoposjednika do školskih učitelja ili kopača salitre nije bio zadovoljan svojom sudbinom niti vlašću. Čileanci su se doimali pomirenima s nedostacima svoga karaktera, kao što su sklonost pijančevanju, lijenosti i otimačini, i društvenim boljčkama poput zamršene birokracije, nezaposlenosti, neučinkovitosti sudstva i siromaštva, koje bijahu u kontrastu s bezočnom razme-tljivošću bogataša te su izazivale rastući, tihi gnjev koji se širio od sjevera do juga. Nismo se sjećali Santiaga s toliko prljav-štine, toliko siromašnih ljudi, sirotinjskih četvrti preplavljenih žoharima, s tolikom djecom koja su umirala prije no što bi prohodala. U tisku se tvrdilo da je stupanj smrtnosti u prijestolnici jednak onome u Calcutti. Naša kuća u ulici Ejercito Libertador bijaše ostavljena na brigu dvjema ubogim tetkama, dalekim rođakinjama kakve ima svaka čileanska obitelj, i nekolicini slugu. Te su tetke ondje gospodarile već više od dvije godine te su nas dočekale bez prevelikog oduševljenja, u pratnji Karamela, koji je toliko ostarilo da me nije prepoznao. Vrt bijaše zarastao u korov, maurske fontane bijahu suhe, saloni su vonjali na grobnicu, kuhinje nalikovale svinjcu, a pod krevetima je bilo mišjeg izmeta, ali ništa od toga nije smelo Paulinu del Valle, koja je došla spremna proslaviti svadbu stoljeća i nije dopuštala da je išta, niti njezina dob, niti vrućina u Santiagu niti moja povučena narav u tome ometu. Pred njom bijahu ljetni mjeseci, kada su svi odlazili na obalu ili na selo, da obnovi kuću, jer je ujesen počinjao intenzivan društveni život i valjalo je pripremiti kuću za moje vjenčanje u rujnu, početkom proljeća, u mjesecu domovinskih svečanosti i svatova, točno godinu dana nakon moga prvog susreta s Diegom.

Frederick

(Po%rr%er u Seriji

VWilliams je na se preuzeo unajmljivanje cijelog odreda zidara, stolara, vrtlara i služavki koje su se latile zadaće da tu katastrofu dovedu u red brzinom uobičajenom u Čileu, to jest bez prevelike žurbe. Stiglo je ljeto, prašnjavo i vrelo, s mirisom na breskve i uličnim prodavačima koji izvikivahu poslastice toga godišnjeg doba. Tko god je mogao, otišao je na selo ili plažu; grad se doimao mrtvim. Severo del Valle stigao je u posjet s vrećama povrća, košarama voća i dobrim vijestima iz vinograda; došao je osunčan, krupniji i zgodniji no ikad. Pogledao me razjapljenih usta, iznenađen što vidi istu onu djevojčicu od koje se oprostio prije dvije godine, natjerao me da se vrtim kao zvrk kako bi me promotrio sa svih strana, i velikodušno ustvrdio da vanjštinom nalikujem majci. Baka je taj komentar dočekala kisela lica; u njezinoj se nazočnosti moja prošlost nije spominjala, za nju je moj život započeo kad mi je bilo pet godina i kada sam prešla prag njezine palače u San Franciscu, sve što je bilo prije nije postojalo. Nivea je ostala na imanju s djecom, jer je uskoro trebala roditi još jedno dijete te je bila odveć teška da bi putovala do Santiaga. Te se godine najavljavao veoma dobar urod, berba bijeloga grožđa bijaše predviđena za ožujak a crnoga za travanj, pričao je Severo del Valle i dodao da ima nekoliko čokota crnoga grožđa koji su posve drukčiji i rastu zajedno s ostalima, a krhkiji su, lako se zaražuju i kasnije dozrijevaju. Premda su davali sjajne plodove, kanio ih je iščupati da si prištedi poteškoće. Paulina del Valle smjesta načuli uši te joj u zjenicama ugledah onaj pohlepni žar koji je obično nagovijestao isplativu zamisao.

"Čim počne jesen, presadi ih zasebno. Čuvaj ih, i iduće ćemo godine od njih napraviti posebno vino", reče.

"Zašto da se uvaljujemo u to?" upita Severo.

"Ako to grožđe dozrijeva kasnije, za:ijelo je finije i koncen-triranije. Vino će sigurno biti mnogo bolje."

"Proizvodimo vino koje je među najboljima u zemlji, strino."

233

"Budi tako dobar, nećaće, i učini što tražim od tebe..." zamoli ga baka laskavim tonom kakvim se služila prije no što bi izdala zapovijed.

Niveu nisam mogla vidjeti sve do dana svoga vjenčanja, kada je stigla s novorođenim mališem na ramenima da mi na brzinu prišapne osnovne podatke što bi ih svaka mladenka trebala znati prije medenog mjeseca, ali koje mi se nitko nije potrudio dati. Moje me djevičanstvo, međutim, nije čuvalo od nasrtaja nagonske strasti koju nisam znala imenovati, mislila sam na Diega danju i noću, a te misli nisu uvijek bile čedne. Željela sam ga, ali nisam točno znala zbog čega. Htjela sam mu biti u naručju, htjela sam da me ljubi kao što je to učinio u nekoliko navrata, htjela sam ga vidjeti naga. Nikad prije nisam vidjela nagog muškarca i, priznajem, znatiželja mi nije dala spavati. To je bilo sve, dok je nastavak puta bio tajna. Nivea me, sa svojom bestidnom iskrenošću, jedina bila kadra uputiti, ali tek će mi nekoliko godina kasnije, kada je bilo dovoljno vremena i prilike da produbimo naše prijateljstvo, ispričati tajne svoje intime sa Severom del Valleom i, gušeći se od smijeha, detaljno mi opisati položaje što ih je naučila iz zbirke svoga ujaka Josea Francisca Vergare. Nevinost je tada već bila iza mene, ali bijah velika neznalica u pitanjima erotike, kao što su to, prema Niveinim riječima, gotovo sve žene i većina muškaraca. "Bez ujakovih knjiga, imala bih petnaestoro djece ne znajući ni sama kako", rekla mi je. Njezini su mi savjeti, od kojih bi se mojim tetkama digla kosa na glavi, bili od velike koristi u drugoj ljubavi, ali u prvoj mi nisu poslužili ničemu.

Tri duga mjeseca živjeli smo utaboreni u trima sobama u kući u ulici Ejercito Libertador, sopćući od vrućine. Nisam se dosađivala, jer je baka ubrzo obnovila svoje karitativne poslove, premda su sve članice kluba dama bile na ljetovanju. U njezinoj je odsutnosti disciplina popustila te je morala iznova zategnuti uzde prisilnoga milosrđa; ponovno smo posjećivale

u Seriji

235

bolesnike, udovice i umobolnike, dijelile hranu i davale pozajmice siromašnim ženama. Ta se zamisao, kojoj su se rugali čak i u novinama, jer nitko nije vjerovao da će nadarbenice, ogrezle u krajnjoj neimaštini, vratiti novac, pokazala tako dobrom te ju je vlast odlučila nasljedovati. Žene ne samo da su savjesno plaćale u mjesečnim obrocima nego su se i uzajamno podržavale, pa ako

neka od njih nije mogla platiti ostale bi to učinile umjesto nje. Vjerujem da je Paulini del Valle palo na um da bi im mogla naplaćivati kamate i pretvoriti milosrđe u posao, ali sam je u tome zaustavila. "Sve ima granice, pa i gramzljivost", ukorih je. Zbog strastvena sam dopisivanja s Diegom Domin-guezom postala ovisnik o pošti. Otkrih da sam u pismu kadra izraziti ono što se nikad ne bih usudila reći licem u lice; napisana riječ odista je oslobađajuća. Iznenadnih se čitajući ljubavnu poeziju umjesto romana koje sam prije toliko voljela; ako je neki pokojni pjesnik na drugoj strani svijeta mogao tako točno opisati moja čuvstva, morala sam ponizno priznati da moja ljubav nije iznimna, da ništa nisam izumila i da se svi zaljubljuju na jednak način. Zamišljala sam svoga zaručnika kako na konju galopira svojom zemljom kao kakav legendarni junak širokih ramena, plemenit, snažan i stasit, ljudina u čijem ću naručju biti sigurna; on će me usrećiti i pružiti mi zaštitu, djecu, vječnu ljubav. Predočavala sam si svilenu i medenu budućnost u kojoj bismo lebdjeli zauvijek zagrljeni. Kako je mirisalo tijelo muškarca kojeg sam ljubila? Na crnicu, kao šume iz kojih je dolazio, ili slatkim miomirisom pekarnica, možda na more, neuhvatljivim vonjem koji me od djetinjstva pohodio u snovima. Potreba da pomirišem Diega uskoro je postala prijekom poput napada žeđi te sam ga u pismima molila da mi pošalje neki od rubaca što ih je nosio oko vrata ili jednu od svojih neopranih košulja. Odgovori moga zaručnika na ta strastvena pisma sastojali su se od spokojnih zapisa o životu na selu - o kravama, poljima pšenice, lozi, ljetnome nebu bez kiše - i trezvenim komentarima o njegovoj obitelji. Nikada mi, naravno, nije slao svoje rupce i košulje. U posljednjim bi me recima podsjetio koliko me voli i kako ćemo biti sretni u svježini kuće od cigle i crijepa koju njegov otac za nas gradi na imanju, kao što je već učinio za njegova brata Eduarda kada se ovaj oženio Susanom, i kao što će učiniti za njegovu sestru Adelu kad se bude udavala. Naraštajima su Dominguezovi živjeli skupa; ljubav prema Kristu, bratska sloga, poštovanje spram roditelja i naporan posao, govorio je, temelji su njegove obitelji.

Koliko god pisala i uzdisala čitajući stihove, preostajalo mi je dosta vremena, pa sam se vratila u atelje don Juana Ribera, šetala se gradom snimajući fotografije, a noću radila u sobi za razvijanje koju sam namjestila u kući. Eksperimentirala sam s otiscima u platini, novom tehnikom pomoću koje se dobivaju veoma lijepe slike. Postupak je jednostavan, premda skuplji, ali baka je pokrivala troškove. Kistom se na papir nanese rastvor platine, a rezultat su slike s istančano stupnjevanim tonovima, svijetle, jasne, duboke i otporne na vrijeme. Prošlo je deset godina i to su najvrsnije fotografije u mojoj zbirci. Kad ih gledam, brojne uspomene izranjaju preda mnom s jednakom besprijekornom bistrinom kao ti otisci u platini. Mogu vidjeti svoju baku Paulinu, Severa, Niveu, prijatelje i rođake, mogu promatrati samu sebe na pojedinim autoportretima i vidjeti kakva sam bila tada, neposredno prije događaja koji će mi promijeniti život.

Kada je osvanuo drugi utorak u ožujku, kuća je bila u prazničnom ruhu, imala je suvremene plinske instalacije, telefon i dizalo za baku, tapete iz New Yorka i nove novcate tkanine za namještaj, svježe ulaštene parkete i brončane kipove, oprane prozore i zbirku impresionističkih slika u salonima. Bio je tu i novi kontingent posluge u odorama na čelu s argentinskim majordomom što ga je Paulina del Valle otela hotelu Crillon obećavši mu dvostruku plaću.

ToitvReT u Seriji

"Ogovarat će nas, bako. Nitko nema majordoma, to je snobizam", upozorih je.

"Nema veze. Ne kanim se natezati sa šepRTLjavim Indijancima koji ostavljaju dlake u juhi i bacaju mi tanjure na stol", odvrati ona, odlučna u namjeri da očara prijestolničko društvo općenito, a napose obitelj Diega Domingueza.

Nova je posluga tako pridružena starim služavkama koje su godinama bile u kući te ih se, dakako, nije moglo otpustiti. Osoblje je bilo toliko brojno te su se u dokolici spotali jedni preko drugih, i bilo je toliko ćeretanja i sitnih krađa da se Frederick VWilliams naposljetku umiješao kako bi napravio reda, jer Argentinac nije znao odakle započeti. To je izazvalo pravi potres, jer nitko nikada nije vidio da bi se glava kuća spustila na razinu kućnih poslova, ali on je stvar doveo do savršenstva; nije uzalud imao toliko iskustva u toj službi. Ne

bih rekla da su Diego Dominguez i njegova obitelj, naši prvi posjetioci, cijenili otmjenost posluge, baš naprotiv, ustuknuli su pred tolikom raskoši. Pripadali su staroj dinastiji zemljoposjednika s juga, ali za razliku od većine vlasnika imanja u Čileu, koji provode par mjeseci na svojoj zemlji a ostalo vrijeme žive od rente u Santiagu ili Europi, oni su se rađali, rasli i umirali na selu. Bijahu to ljudi sa čvrstom obiteljskom tradicijom, predani katolici i jednostavna čeljad, bez istančanosti kakvima se dičila moja baka, a koje se njih zacijelo doimahu ponešto dekadentnima i nekršćanskima. Zapazih da su svi plavooki osim Susane, Di-egove šogorice, tamnopute ljepotice mlitava izgleda, koja kao da je sišla sa španjolske slike. Za stolom ih je zbunilo mnoštvo jedaćeg pribora i šest čaša, nitko nije kušao patku s narančama te se pomalo ustrašiše kad je stigao flambirani desert. Vidjevši povorku slugu u odorama, Diegova je majka, dona Elvira, upitala zašto u kući ima toliko vojske. Zaprepastiše ih impresioni-stičke slike te bijahu uvjereni da sam ja naslikala te mazarije, a

237

da ih je baka iz čiste senilnosti objesila na zid, ali im se dopao kratki koncert za harfu i glasovir održan u glazbenom salonu. Razgovor je zamirao na drugoj rečenici, sve dok rasplodni bikovi nisu pružili povod za priču o množenju stoke, što je i prekomjerno zainteresiralo Paulinu del Valle, koja je bez sumnje razmišljala o pokretanju proizvodnje sireva s njima, s obzirom na broj krava što su ih posjedovali. Ako sam i imala kakvih dvojbi u pogledu svoga budućeg života na selu skupa s obitelji svoga zaručnika, taj ih je posjet raspršio. Zaljubila sam se u te seljake staroga kova, dobrodušne i nepretenciozne - u živahna i nasmijana oca, nedužnu majku, ljubazna i muževnog starijega brata, u tajnovitu šogoricu i mlađu sestru veselu poput kanarinca - koji su putovali više dana da bi me upoznali. Prihvatili su me posve prirodno i sigurna sam da ih je naš stil života ponešto smeo, ali nas nisu kritizirali, jer se doimahu lišenima zlih misli. Budući da me Diego izabrao, smatrali su me dijelom obitelji, i to im je bilo dovoljno. Njihova mi je jednostavnost omogućila da se opustim, što mi se rijetko događa s nepoznatim ljudima, i ubrzo počeh čavrljati sa svima njima, pričajući im o putu u Europu i svojoj ljubavi prema fotografiji. "Pokažite mi vaše fotografije, Aurora", zamoli me dona Elvira, a kada sam to učinila nije mogla prikriti svoje razočaranje. Vjerujem da je očekivala nešto ugodnije od redova radnika u štrajku, sirotinjskih kuća, odrpane djece što se igraju u kanalima za navodnjavanje, prizora silovitih pučkih nemira, javnih kuća, strpljivih iseljenika koji sjede na svojim zavežljajima u dnu broda. "Ali, kćeri, zašto ne snimate lijepe fotografije? Zašto odlazite na ta zabačena mjesta? U Čileu ima toliko lijepih krajolika..." promrmlja čestita gospođa. Htjedoh joj objasniti da me ne zanimaju lijepe stvari, nego lica otvrdnula od teškog rada i patnje, ali shvatih da nije pravi trenutak. Već će biti vremena da me moja buduća svekrva i ostala obitelj bolje upoznaju.

U SSTIJI

"Zašto si im pokazala te fotografije? Dominguezovi su nastrojani po starinsku, nisi ih trebala ustrašiti svojim suvremenim idejama, Aurora", okrivila me Paulina del Valle kad su otišli.

"Pa ionako su ih već ustrašile raskoš ove kuće i impresioni-stičke slike, zar ne, bako? Osim toga, Diego i njegova obitelj moraju znati kakva sam ja žena", odvratih.

"Ti još nisi žena, nego djevojčica. Promijenit ćeš se, imati djecu, morat ćeš se prilagoditi okruženju svoga supruga."

"Uvijek ću biti ista osoba, i ne želim se odreći fotografije. To nije isto što i akvareli Diegove sestre ili vezovi njegove šogo-rice, to je temeljni dio mog života."

"Dobro, prvo se udaj, a poslije čini što te volja", zaključila baka.

Nismo čekali do rujna, kao što je bilo planirano, nego smo se morali vjenčati sredinom travnja, jer je dona Elvira Dominguez imala lakši srčani napad te je tjedan dana kasnije, kada se dovoljno oporavila da je mogla sama učiniti nekoliko koraka, izrazila želju da me vidi kao suprugu svoga sina Diega prije no što ode na drugi svijet. Ostatak obitelji se složio s time, jer će, ako gospođa izdahne, trebati odgoditi svadbu za barem godinu dana kako bi se održala propisna korota. Moja se baka pomirila s time da požuri stvar i zaboravi

kraljevsku svečanost koju je planirala, a ja sam s olakšanjem odahnula, jer me unespokojavala pomisao da bih se izložila pogledima pola Santiaga ulazeći u katedralu pod ruku s Frederickom VWilli-amsom ili Severom del Valleom pod brijegom od bijelog or-gandina, kao što je željela baka.

Što mogu kazati o prvome ljubavnom susretu s Diegom Do-minguezom? Malo, jer se u sjećanje utiskuju bijelo i crno; sivi tonovi gube se putem. Možda i nije bilo tako jadno kao što pamtim, ali nijanse sam zaboravila, sjećam se samo općeg do-239

življaja frustracije i bijesa. Nakon privatnog vjenčanja u kući u ulici Ejercito Libertador, otišli smo u hotel provesti tu noć, prije no što ćemo na dva tjedna otići u Buenos Aires na medeni mjesec, jer nestalno zdravlje done Elvire nije nam dopuštalo da otputujemo predaleko. Oprostivši se od bake, osjetih da je dio moga života definitivno gotov. Kada sam je zagrlila, uvjerala sam se koliko je volim i koliko se smanjila, odjeća je visjela s nje a ja bijah za pola glave viša od nje; imala sam predosjećaj da joj nije preostalo mnogo, bila je sitna i krhka, starica drhtava glasa i staklenih nogu. Malo je ostalo od strašne gazdarice koja je više od sedamdeset godina živjela ne obazirući se ni na koga i upravljajući sudbinama u svojoj obitelji kako je bilo volja. Frederick se VWilliams kraj nje doimao kao da joj je sin, jer ga godine nisu niti okrnule, kao da je bio imun na propadanje smrtnika. Do dana prije vjenčanja dobar ujak Frederick me iza bakinih leđa molio da se ne udajem ako nisam sigurna, a ja sam mu svaki put odgovarala da nikad ni u što nisam bila sigurnija. Nisam sumnjala u svoju ljubav prema Diegu Dominguezu. Kako se bližio trenutak vjenčanja, moje je nestrpljenje raslo. Promatrala sam se u zrcalu naga ili ovlaš pokrivena tankim čipkanim spavaćicama što mi ih je baka kupila u Francuskoj i pitala se hoću li mu biti lijepa. Madež na vratu ili tamne bradavice činile su mi se strašnim nedostacima. Hoće li me željeti kao ja njega? Provjerila sam to prve noći u hotelu. Bijasmo umorni, mnogo smo jeli, on je popio više nego obično, a i ja sam u sebi imala tri čaše šampanjca. Pri ulasku* u hotel hinili smo ravnodušnost, ali trag riže što smo ga za sobom ostavljali po podu odavao je da smo upravo vjenčani. Toliko me bilo sram kad sam pomislila da sam sama s Diegom i da nas netko vani zamišlja kako vodimo ljubav, da mi je pozlilo i zaključala sam se u kupatilu na toliko dugo te mi je novopečeni suprug pokucao na vrata da provjeri jesam li još živa. Za ruku me poveo u sobu, pomogao mi da skinem komplici-

<Po%T'ReT u Seriji
rani šešir, izvadio mi ukosnice iz punđe, svukao kratak ka-putić od semiša, raskopčao tisuću bisernih dugmadi na bluzi, odriješio me teške suknje i podsukanja, dok ne ostadoh u tankoj batistanoj košulji koju sam nosila ispod steznika. Kako me on lišavao odjeće, osjećala sam kako se razlijevam poput vode, raspršujem se, svodim na čisti kostur i zrak. Diego me poljubio u usne, ali ne onako kako sam mnogo puta zamišljala prethodnih mjeseci, nego silovito i žustro; poljubac je postajao sve jači dok je s mene trgao košulju, koju sam pokušavala zadržati jer me užasavala pomisao da će me vidjeti голу. Užurbani zagrljaji i otkriće njegova tijela uz moje natjerahu me u obranu, i bijah tako napeta te sam drhtala kao da mi je hladno. Srdito me pitao što mi je i naložio mi da se pokušam opustiti, ali je, vidjevši da takva metoda samo pogoršava stvar, promijenio ton, dodao da se ne bojim i obećao mi da će biti pažljiv. Utrnuo je svjetiljku i nekako me uspio odvesti u krevet, a ostalo se zbilo brzo. Nisam učinila ništa da mu pomognem. Ostala sam nepomična poput hipnotizirane kokoši, bezuspješno se nastojeći sjetiti Niveinih savjeta. U jednom me trenutku probio njegov mač, uspjeh zadržati krik i osjetih okus krvi u ustima. Najjasnija uspomena preostala od te noći bijaše razočaranje. Zar je to strast zbog koje su pjesnici potrošili toliko mastila? Diego me tješio govoreći da je prvi put uvijek tako, da ćemo se s vremenom početi upoznavati i sve će ići bolje, potom mi utisnuo čedan cjelov u čelo, okrenuo mi leđa bez ijedne daljnje riječi i zaspao poput novorođenčeta, dok sam ja bdjela u tami s krpom među nogama, trpeći žestoku bol u utrobi i duši. Bijah prevelika neznalica da bih naslutila uzrok svoga razočaranja, nisam čak ni poznavala riječ orgazam, ali prije toga bijah istražila svoje tijelo te sam znala da se u jednom njegovu dijelu krije izvor užitka koji ti može ispreturati život. Diego ga je osjetio u meni, to je bilo očito, ali ja sam doživjela samo muku. Očutjeh se žrtvom strašne biološke nepravde: za muškarca je

seks lagan - do njega može doći i na silu - dok za nas u njemu nema naslade i donosi nam ozbiljne posljedice. Zar ću božanskom prokletstvu bolnoga rađanja morati pridodati i ono ljubavi bez užitka?

Kada se sutradan ujutro Diego probudio, ja sam već dugo bila odjevena i odlučna vratiti se kući i skloniti u sigurno bakino naručje, ali su me primirili svjež zrak i šetnja ulicama u središtu grada, gotovo pustima u to nedjeljno doba. Boljela me vagina, u kojoj sam još osjećala Diegovo prisustvo, ali je moja srdžba pomalo popuštala i bila sam spremna suočiti se s budućnošću kao žena, a ne kao razmažena šmrkavica. Bila sam svjesna koliko su me tetošili tijekom devetnaest godina moga života, ali to razdoblje bilo je okončano; prethodne sam noći uvedena u položaj udane žene i morala sam zrelo djelovati i razmišljati, zaključih, gutajući suze. Odgovornost za sreću bila je isključivo na meni. Moj mi muž neće donijeti vječno blaženstvo kao poklon umotan u svileni papir, morat ću ga dan za danom graditi vlastitom pameću i naporom. Srećom sam voljela toga čovjeka i vjerovala da će se, kao što me uvjeravao, s vremenom i praksom, stvari među nama odvijati mnogo bolje. Siroti Diego, pomislih, zacijelo je razočaran kao i ja. Vra-tih se u hotel na vrijeme da zatvorim kovčege i da otputujemo na medeni mjesec.

Calefu, imanje smješteno u najljepšem kraju Čilea, divljem raj u svježih šuma, vulkana, jezera i rijeka, pripadalo je Do-minguezovima od kolonijalnih vremena, kada je zemlja razdijeljena plemićima koji su se istaknuli za osvajanja. Obitelj bijaše umnožavala svoje bogatstvo kupujući dodatna zemljišta od Indijanaca za nekoliko boca rakije, dok nije stekla jedan od najznatnijih posjeda u tom kraju. Imanje se nikada nije dijelilo; prema tradiciji ga je nasljeđivao najstariji sin, koji je imao obvezu da dade posla ili pomogne svojoj braći, uzdržava i dade miraz sestrama te čuva zakupce. Moj je svekar, don Sebastian Dominguez, bio jedan od onih koji su ispunili što se od njih očekuje te je stario mirne savjesti i zahvalan na nagradama što mu ih je život pružio, a ponajprije na ljubavi svoje žene, done Elvire. U mladosti je bio vucibatina, kao što je sam govorio smijući se, a dokaz tome bijahu nekolicina plavookih seljaka s njegova imanja, ali ga je blaga i čvrsta ruka done Elvire pomalo krotila a da toga nije bio ni svjestan. Ulogu patrijarha ispunjavao je dobrodušno; zakupci su se sa svojim poteškoćama obraćali njemu prije no ikome drugom, jer njegova dvojica sinova, Eduardo i Diego, bijahu stroži, a dona Elvira nije otvarala usta izvan kućnih zidova. Strpljivost što ju je don Sebastian pokazivao prema svojim zakupcima, spram kojih se odnosio kao spram pomalo zaostale djece, pretvarala se u nepopustljivost kada bi se suočio s vlastitom muškom djecom. "Imamo velike povlastice, a stoga i veće odgovornosti. Za nas nema isprika ni izlika, dužnost nam je ispunjavati volju Božju i pomagati našim ljudima, za to ćemo na nebesima polagati račune", govorio je. Zacijelo je bio blizu pedesete, ali je izgledao mlađi jer je vodio veoma zdrav život, dane je provodio jašući svojim posjedom, prvi je ustajao i posljednji odlazio na počinak, bio je prisutan na gumnu, pri kroćenju ždrebad i okupljanju stoke, a sam je pomagao pri njenu žigosanju i škoplje-nju. Dan bi započeo šalicom crne kave sa šest žličica šećera i malo brendija; to mu je davalo snage za seoske poslove do dva poslijepodne, kada bi u društvu obitelji za ručak pojeo četiri tanjura hrane i tri bogata deserta koje bi obilato zalio vinom. U toj nas golemoj kućerini nije bilo mnogo; moju svekrvu i svekra najviše je boljelo što su imali samo troje djece. Bog je tako htio, govorili su. U vrijeme večere okupljali smo se svi koji bismo se tijekom dana raspršili zaokupljeni raznim zanimanjima, nitko nije smio izostati. Eduardo i Susana živjeli su s djecom u drugoj kući, izgrađenoj za njih na dvjesto metara

od velike kuće, ali ondje se pripremao samo doručak, dok su se ostali obroci posluživali za stolom svekrve i svekra. Budući da smo se vjenčali prije predviđena vremena, kuća namijenjena Diegu i meni još nije bila gotova te smo živjeli u jednom krilu njihove kuće. Don Sebastian je sjedio na čelu stola, u nešto višoj i ukrašenoj stolici; na suprotnom kraju smjestila bi se dona Elvira, a s obje strane rasporedili bi se sinovi sa ženama, dvije obudovjele tetke, bratići ili drugi bliži rođaci, jedna baka koja je bila toliko stara da su je morali hraniti dudom, i uzvanici, kojih nikad nije nedostajalo. Na stol se stavljalo još nekoliko tanjura za goste koji su znali banuti bez najave i katkad

ostajati više tjedana. Uvijek su bili dobrodošli, jer su u seoskoj izolaciji posjeti bili glavna razonoda. Dalje na jugu, usred indijanskog teritorija, živjelo je nekoliko čileanskih obitelji, podrijetlom njemačkih doseljenika, bez kojih bi taj kraj ostao gotovo divlji. Bilo je potrebno više dana jahanja da se proputuju posjedi Dominguezovih, koji su sezali do granice s Argentinom. Noću se molilo a godišnji kalendar se podešavao prema vjerskim datumima, kojih smo se strogo i s radošću pridržavali. Moji su svekar i svekrva uvidjeli da je moja katolička naobrazba veoma skromna, ali u tom smislu nismo imali poteškoća, jer sam poštovala njihova uvjerenja a oni mi ih nisu nastojali nametati. Dona Elvira mi je objasnila da je vjera božanski dar: "Bog te pozove po imenu, odabere te", rekla je. To me u njihovim očima oslobađalo krivnje, jer Bog još nije zazvao moje ime, ali ako me dodijelio tako kršćanskoj obitelji zacijelo će to uskoro učiniti. Svim sam joj srcem pomagala pri milosrdnim djelima među zakupcima, što je nadoknađivalo manjak moga vjerskog žara; ona je vjerovala da se radi o mome sami-losnom duhu, o znaku moje dobre čudi, ne znajući da sam se takvim poslovima naučila u bakinom klubu dama i da je moj prozaičan interes počivao u upoznavanju i fotografiranju seoskih radnika. Osim don Sebastiana, Eduarda i Diega, koji se

To'RJ'rst u Seriji
bijahu školovali u dobrim zavodima te su otišli na obavezno putovanje u Europu, nitko ondje nije ni slutio koliki je svijet izvan njihova kraja. U tom se domu nije dopuštalo čitanje romana. Vjerujem da ih don Sebastian nije imao srca cenzurirati kako bi spriječio da netko pročita nešto sa crkvene crne liste, pa je radije stvar odrezao u korijenu i uklonio ih sve. Novine su stizale s tolikim zakašnjenjem da nisu donosile vijesti, nego povijest. Dona Elvira je čitala svoje molitvenike, dok je Adela, mlađa Diegova sestra, posjedovala nekoliko svezaka poezije, biografije povijesnih ličnosti i putopise koje je uvijek iznova prečitavala. Kasnije otkrih da nabavlja i detektivske romane, kojima bi istrgnula korice i zamjenjivala ih onima što su pripadale knjigama koje je njezin otac odobrio. Kada stigoše moji kovčezi i kutije iz Santiaga te se pojaviše stotine knjiga, dona Elvira me s uobičajenom blagošću zamoli da ih ne pokazujem pred ostatkom obitelji. Svakoga bi mi tjedna baka ili Nivea slale novo štivo, koje sam čuvala u svojoj sobi. Moja svekrva i svekar nisu o tome ništa govorili, uvjereni, predmnijevam, da će me ta loša navika proći kad budem imala djecu te neću imati toliko slobodnih sati, kao što je bio slučaj s mojom šogoricom Susanom, koja je imala troje krasne i veoma razmažene djece. Nisu se, međutim, protivili fotografiranju, valjda sluteći da bi me od toga teško odvratili, i premda nikad nisu pokazali znatiželju da vide moje radove, dodijelili su mi sobu u stražnjem dijelu kuće gdje sam mogla namjestiti svoju radionicu.

Odrasla sam u gradu, u udobnom i kozmopolitskom okruženju bakine kuće, mnogo slobodnije nego bilo koja Čileanka u to doba, a i danas, jer iako se prvo desetljeće dvadesetoga vijeka već bliži kraju, stvari se za djevojke u ovom dijelu svijetu nisu odviše modernizirale. Doživjela sam grubu promjenu životnog stila sletjevši u krilo Dominguezovih, unatoč tome što su oni činili sve što im je bilo u moći da se osjećam ugodno.

245

Veoma su se dobro odnosili prema meni, i bilo ih je lako zavoljeti; njihova je ljubaznost nadoknađivala suzdržanu i često mrzovoljnu Diegovu narav. On se u javnosti sa mnom ophodio kao sa sestrom, a nasamo jedva da je razgovarao sa mnom. Prvi tjedni tijekom kojih sam se nastojala prilagoditi bijahu vrlo zanimljivi. Don Sebastian mi je darovao lijepu crnu kobilu s bijelom zvijezdom na čelu, a Diego me poslao da s jednim nadglednikom projašem imanje te upoznam radnike i susjede, koji su se nalazili na tolikoj udaljenosti da je svaki posjet trajao tri ili četiri dana. Poslije me pustio samu. Moj je suprug s bratom i ocem odlazio na poljske radove i u lov te bi se s njima kadšto utaborio na nekoliko dana. Ja nisam podnosila dosadu u kući, beskrajno tetošenje Susanine djece, pripremanje kolača i konzerviranje namirnica, čišćenje i prozračiva-nje, šivanje i tkanje; kad bih završila s poslom u školi ili ambulanti na imanju, navukla bih Diegove hlače i odjurila u galop. Svekrva me upozoravala da ne jašem opkoračke, kao muškarci, jer bih mogla imati "ženske probleme", koji si eufemizam nikad nisam uspjela posve razjasniti, ali nitko u tome bregovitom i stjenovitom kraju nije mogao jahati postrance a da pri padu ne izgubi glavu.

Krajolik me ostavljao bez daha, iznenađivao me pri svakom zaokretu i očaravao. Jahala sam brdima i dolinama do gustih šuma, raja ariša, lovora, cimeta, bora, mirte i tisućljetnih araukarija, što su ih Dominguezovi obrađivali u svojoj pilani i od njih dobivali plemenito drvo. Opijao me vonj vlažne šume, taj puteni miris crvene zemlje, biljnoga soka i korijenja; spokoj guštika nad kojim su bdjeli ti nijemi zeleni divovi; tajnoviti žamor gaja: pjev nevidljivih voda, ples uzduha zapletenog u granje, šum korijenja i kukaca, gu-kanje blagih golubova i razuzdani krici grabljivica. Putevi su završavali kod pilane, a dalje mi je valjalo utirati put kroz gu-štaru uzdajući se u instinkt svoje kobile, kojoj su kopita tonula u glib boje nafte, gust i mirisan poput biljne krvi. Svjetlo se ja-

snim kosim zrakama probijalo kroz golemu kupolu drveća, ali bilo je i zaleđenih područja kojima su se šuljale pume i kri-šom me motrile plamenim očima. Nosila sam dvocijevku pričvršćenu za sedlo, ali je u hitnji ne bih bila mogla dosegnuti, a u svakom slučaju nikad iz nje ne bih pucala. Fotografirala sam drevne šume, jezera u crnome pijesku, uzburkane rijeke što su tekle niz zvonko kamenje i silovite vulkane koji su krunili obzor poput zmajeva usnulih u stupovima prašine. Također sam pravila fotografije težaka s imanja i kasnije im ih poklanjala, a oni ih smeteno primali, ne znajući što da čine sa slikama sebe samih koje nisu tražili. Očaravala su me njihova lica izborana nepogodama i siromaštvom, ali oni se nisu htjeli vidjeti takvima kakvi su bili, odrpani i nevoljni, željeli su rukom obojane portrete na kojima su pozirali u jedinom odijelu što su ga imali, onome s vjenčanja, oprani i počešljani, s djecom obrisanih noseva.

Nedjeljom se rad obustavljao i služila se misa - kada je svećenik bio s nama - ili se obavljale "misijske", na kojima su žene u obitelji posjećivale teške u njihovim kućama kako bi ih poučavale vjeri. Tako su se, uz pomoć malih darova i upornosti, borile protiv urođeničkih vjerovanja koja su se ispreplitala s kršćanskim svecima. Ja nisam sudjelovala u propovijedima, ali sam koristila te posjete kako bih se upoznala sa seljacima. Mnogi među njima bijahu čistokrvni Indijanci koji su još uvijek koristili riječi na svojim jezicima i održavali svoju tradiciju, drugi bijahu mješanci, odreda skromni i plahi u normalnim okolnostima, ali nagli i bučni kada su pili. Alkohol bijaše gorki balzam koji je na nekoliko sati ublažavao svakidašnje zemaljske tegobe, ali im je s vremenom razarao utrobu poput halapljiva štakora. Pijanke i okršaji hladnim oružjem kažnjavali su se kao i ostali prijestupi, među koje se ubrajala sječa stabala bez dozvole ili puštanje vlastitih životinja da tumaraju izvan zemljišta koje im je bilo dodijeljeno za prehranu obitelji.

247

Krađa ili drskost spram nadređenih za sobom su povlačili batine, ali don Sebastian se gnušao tjelesnog kažnjavanja; isto je tako odbacio pravo zvano pernada, staru tradiciju koja je potjecala iz kolonijalnog razdoblja i dopuštala gazdama da kćerima seljaka oduzmu nevinost prije no što ove stupe u brak. On sam je u mladosti upražnjavao taj običaj, ali je nakon dolaska done Elvire na imanje ta samovolja okončana. Također nije odobravao posjete javnim kućama u obližnjim selima te je inzistirao na tome da mu se vlastita djeca vjenčaju mlada kako bi izbjegli iskušenja. Eduardo i Susana su to učinili šest godina prije, kada im je oboma bilo dvadeset, a Diegu su, koji je tada imao šesnaest godina, namijenili djevojku koja je obitelji bila u daljnjem rodu, ali se ona utopila u jezeru prije no što su se dospjeli zaručiti. Eduardo, stariji brat, bio je vedrije ćudi nego Diego, imao je dara za pričanje šala i pjevanje, poznavao je sve legende i priče iz toga kraja, volio je razgovarati i znao slušati. Bio je veoma zaljubljen u Susanu, zablistale bi mu oči kada bi je ugledao, i nikada nije gubio strpljenje s njezinim hirovitim promjenama raspoloženja. Moja je šogorica patila od glavobolja koje su je činile zlovoljnom, zaključavala bi se u svoju sobu, nije jela i nitko je ni iz kojeg razloga nije smio smetati, ali kada bi je prošle boljke izlazila je posve oporavljena, nasmijana i ljubazna te se doimala kao druga žena. Uoči da spava sama i da joj ni njezin muž niti djeca ne ulaze u sobu bez poziva, vrata joj vazda bijahu zaključana. Obitelj se naviknula na njezine glavobolje i depresije, ali im se njezina želja za privatnošću činila gotovo poput uvrede, kao što ih je čudilo što ja nikome ne dopuštam da bez moje dozvole ulazi u malu tamnu komoru u kojoj sam razvijala fotografije, iako sam im

objasnila kakvu štetu jedna zraka svjetla može nanijeti mojim negativima. U Caleufuu nije bilo vrata ni prostorija s ključem, osim podruma i željezne blagajne u uredu. Sitni lopovluci, dakako, nisu izostajali, ali nisu izazivali ozbiljnije posljedice, jer je don

<Po%Ti{eT u Seriji

Sebastian u tim slučajevima obično žmirio na jedno oko. "Ovi su ljudi veoma neuki i ne krađu iz poročnosti ili nužde, nego zbog loših navada", govorio je, premda su težaci uistinu bili u većoj nuždi no što je to gazda htio priznati. Seljaci bijahu slobodni, ali su u praksi naraštajima živjeli na toj zemlji i nije im padalo na um da bi moglo biti drukčije, nisu imali kamo otići. Malobrojni bi dočekali starost. Mnoga su djeca umirala u ranoj dobi od crijevnih zaraza, ugriza štakora i upale pluća, žene od neprilika pri porođaju i iscrpljenosti, a muškarci uslijed nezgoda, inficiranih rana i trovanja alkoholom. Najbliža bolnica pripadala je Nijemcima i u njoj je radio bavarski liječnik na velikom glasu, ali do tamo se putovalo samo u krajnjoj nuždi, dok su se manje boljke liječile tajnama prirode, molitvom i uz pomoć meka, indijanskih vidarica koje su moć biljaka poznavale bolje no itko.

Potkraj svibnja nastupila je oštra zima, njezin kišni zastor prao je krajolik poput strpljive pralje a tama se spuštala sve ranije, primoravala nas da se okupimo već oko četiri popodne a noći pretvarala u vječnost. Više nisam mogla izlaziti na duga jahanja i fotografirati ljude s imanja. Bili smo izolirani, putevi bijahu blatnjava, nitko nas nije posjećivao. Kratila sam si vrijeme eksperimentirajući u tamnoj komori s novim tehnikama razvijanja i fotografirajući članove obitelji. Otkrivala sam kako je sve što postoji povezano i čini dio čvrstog plana; ono što se na prvi pogled doima kao splet slučajnosti, pred preciznim se okom kamere otkriva u svojoj savršenoj simetriji. Ništa nije slučajno, ništa nije banalno. Kao što u prividnome biljnom kaosu šume vlada strog odnos uzroka i učinka, na svako stablo dolaze stotine ptica, na svaku pticu dolaze tisuće kukaca, na svakoga kukca milijuni organskih čestica; na jednak su način seljaci pri svome poslu ili obitelj koja se od zime sklanja u kući neizostavni dijelovi goleme freske. Ono bitno često je nevidljivo; oko ga ne dohvaća, samo srce, ali kamera katkad uspi-

249

jeva uhvatiti djeliće toga bivstva. To je u svojoj umjetnosti nastojao postići meštar Ribero i tome me pokušavao naučiti: nadići puku dokumentarnost i doći do srži, do same duše stvarnosti. Te istančane veze koje su se objelodanjivale na fotografskom papiru duboko su me potresale i poticale da nastavim s eksperimentiranjem. U zimskoj se osami moja znatiželja povećala; u mjeri u kojoj mi je okružje postajalo zagušljivije i tije-šnje, zamrznuto među tim debelim ciglenim zidovima, moj je um bio sve nemirniji. Počeh opsesivno istraživati sadržaj kuće i tajne njenih stanara. Novim sam očima ispitivala obiteljski ambijent, kao da ga prvi put vidim, i ništa nisam uzimala zdravo za gotovo. Prepustih se vodstvu intuicije, napuštajući unaprijed stvorene zamisli; "vidimo samo ono što želimo vidjeti", govorio je don Juan Ribero i dometao kako se moj rad mora sastojati u tome da pokažem ono što nitko prije nije vidio. U početku su Dominguezovi pozirali s usiljenim smiješkom, ali se uskoro naviknuše na moje šutljivo prisustvo i prestadoše obraćati pozornost na kameru, što mi je omogućilo da ih uhvatim u nepažnji, onakve kakvi su bili. Kiša je odnijela cvijeće i lišće, kuća se sa svojim teškim pokuštvom i velikim pustim prostorijama izvana zatvorila te se obresmo u neobičnu kućnom zatočeništvu. Hodali smo po sobama osvijetljeni svijećama, izbjegavajući ledeni propuh; drvo je škripalo i cvi-ljelo poput ožalošćene udovice i čulo se sitno tapkanje miševa koji su se krišom i marljivo bavili svojim poslom; mirisalo je na mulj, na mokre crepove, na pljesnivu odjeću. Sluge su ložile peći i kamine, služavke su nam donosile boce s toplom vodom, pokrivače i šalice s vrućom čokoladom, ali nije bilo načina da se zavara duga zima. Tada me svladala samoća.

Diego je bio poput sjene. Sada se pokušavam sjetiti nekog našeg zajedničkog trenutka, ali mogu ga vidjeti samo kao mi-mičara na pozornici, bezglasna i širokim jazom odvojena od

u Seviji

li

ške partije dok ja, svladana umorom, ne bih pošla na spavanje; ujutro je s pijetlovima iskakao iz kreveta te je čak i nedjeljom, kada je ostatak obitelji ustajao kasno, nalazio izlike da rano izađe. Ja sam, nasuprot tome, ugađala svakome njegovom raspoloženju, hitala sam da mu u tisuću sitnica budem pri ruci, činila sve što sam mogla da ga privučem i učinim mu život ugodnim; srce mi je bubnjalo u grudima kada bih začula njegove korake ili glas. Nikad se nisam umarala gledajući ga, činio mi se lijepim poput junaka iz priča; u postelji sam dodirivala njegova široka i snažna pleća nastojeći da ga ne probudim, njegovu bujnu i valovitu kosu, mišiće na nogama i vratu. Sviđao mi se njegov miris po znoju, zemlji i konjima kada se vraćao s polja, po engleskom sapunu poslije kupanja. Zabila bih glavu u njegovu odjeću da udišem njegov muški miris, jer se nisam to usuđivala činiti s njegovim tijelom. Danas, s vremenskim odmakom i slobodom što sam je posljednjih godina stekla, shvaćam koliko sam se ponižavala zbog ljubavi. Sve sam ostavila po strani, od moje osobnosti do moga rada, da bih sanjala o kućnom raju koji mi ne bijaše suđen.

Tijekom duge i dokone zime, obitelj je morala pribjegavati raznim sredstvima mašte da pobijedi dosadu. Svi su bili muzikalni, svirali su razna glazbala, pa su večeri pretjecale u improviziranim koncertima. Susana nas je znala zabavljati umotana u cunjavu tuniku od baršuna, s turskim turbanom na glavi i ugljenom obrubljenim očima, pjevajući hrapavim ciganskim glasom. Dona Elvira i Adela držale su satove šivanja za žene i nastojale održati aktivnost u malenoj školi, ali samo su djeca težaka koji su živjeli u blizini prkosila vremenu i stizala na nastavu; svakodnevno su se molile zimske krunice, koje su privlačile velike i male, jer su se nakon toga služili kolači i čokolada. Susana se dosjetila postaviti kazališni komad kojim bi se proslavio kraj stoljeća, pa smo nekoliko tjedana bili zaokupljeni pisanjem libreta i učenjem uloga, uređivanjem mene. U svijesti su mi - kao i u zbirci fotografija iz te zime - brojne slike njegovih aktivnosti na polju i u kući, gdje je uvijek bio zaokupljen drugima, nikada sa mnom, dalek i tuđ. Bilo je nemoguće zbližiti se s njime, među nama je bio bezglasni ponor, a moji pokušaji da s njime razmijenim misli ili doznam nešto o njegovim osjećajima sudarali su se s njegovom tvrdokornom odsutnošću. Tvrdio je da je među nama sve već rečeno, ako smo se vjenčali, znači da se volimo, kakve potrebe ima da se udubljujemo u ono što je očito. U početku me njegova šutnja vrijeđala, ali sam poslije shvatila da se tako ponaša sa svima osim sa svojim nećacima; sa djecom je znao biti veseo i nježan, možda je želio imati djecu kao i ja, ali svaki mjesec doživljavali smo razočaranje. Ni o tome nismo razgovarali, bila je to još jedna od mnogih tema vezanih uz tijelo ili ljubav kojih se iz plahosti nismo doticali. U nekoliko sam mu navrata pokušala reći kako bih voljela da me zagrlji, ali on bi se smjesta stao braniti; u njegovim očima jedna pristojna žena ne bi smjela osjećati potrebe takve vrste, a još manje ih izražavati. Uskoro su njegova mučaljivost, moja sramežljivost i ponos obaju među nama podigli kineski zid. Bila bih dala sve na svijetu da sam s nekim mogla razgovarati o tome što se zbiva iza naših zatvorenih vrata, ali moja je svekrva bila eterična poput anđela, sa Susanom nisam bila u pravom prijateljstvu, Adela je tek navršila šesnaest godina, dok je Nivea bila predaleko, a ja se nisam usuđivala staviti te svoje nemire na papir. Diego i ja smo i dalje vodili ljubav - da to tako nazovem - iz večeri u večer, uvijek kao i prvi put, suživot nas nije zbližio, ali to je samo mene boljelo, dok je on bio posve zadovoljan time kako su stvari među nama stajale. Nismo raspravljali i s usiljenom smo se ljubaznošću ophodili jedan spram drugog, premda bih ja tisuću puta više voljela da smo vodili otvoreni rat nego tako ustrajali u tišini. Moj je suprug izbjegavao prigode u kojima bi mogao ostati nasamo sa mnom; noću bi dokasna igrao karta-pozornice u jednom od ambara, šivanjem maski i vježbanjem. Tema je, dakako, bila predvidljiva alegorija o porocima i nevoljama prošlosti, koje svladava usijani mač znanosti, tehnologije i napretka dvadesetog stoljeća. Osim kazališta, održavali smo i natjecanja u gađanju i riječima iz rječnika, prvenstva svake vrste, od šaha do izrade lutaka i kuća od šibica, ali uvijek je ostajalo slobodnih sati. Adela mi je postala pomoćnicom u fotografskom laboratoriju te smo potajno razmjenjivale knjige, ja sam joj posuđivala one što su mi ih slali iz Santiaga a ona meni svoje detektivske romane, koje sam strastveno gutala. Posta-doh detektivski stručnjak, i u pravilu sam pogađala identitet ubojice

prije osamdesete stranice. Repertoar je bio ograničen, i koliko god nastojale otegnuti čitanje, s knjigama bismo brzo bile gotove, pa smo se onda Adela i ja igrale tako da mijenjamo radnju ili izmišljamo zamršene zločine, koje je ona druga morala riješiti. "Što to šapućete vas dvije?" često nas je pitala moja svekrva. "Ništa, mama, planiramo ubojstva", odgovarala je Adela uza svoj nedužan zečji osmijeh. Dona Elvira bi se nasmijala, ni ne sluteći koliko je odgovor njezine kćeri bio točan.

Eduardo je kao prvorođenac trebao naslijediti imanje poslije smrti don Sebastiana, ali se udružio s bratom kako bi zajedno njime upravljali. Dopadao mi se moj šogor, bio je blag i razigran, zbijao je šale sa mnom ili mi donosio sitne poklone, prozirne ahate iz riječnoga korita, skromnu ogrlicu iz rezervata Mapuche, šumsko cvijeće, modni časopis koji je naručio u selu, i tako je nastojao nadoknaditi ravnodušnost svoga brata prema meni, koja je cijeloj obitelji bila očita. Običavao me primiti za ruku i sa zebnjom me pitati jesam li dobro, trebam li štogod, nedostaje li mi baka, dosađujem li se na Caleufuu. Susana me, nasuprot tome, utonula u čamotinju odaliske, prilično nalik lijenosti, većinu vremena ignorirala te je imala drsku naviku da mi okreće leđa prekidajući me u po rečenice. Bujna tijela, zlačane puti i velikih, tamnih očiju, bijaše ljepotica, ali

253

mislom da nije bila svjesna svoje ljepote. Nije se imala pred kime pokazivati osim pred obitelji, pa se malo brinula za svoj izgled, katkad se ne bi ni počeljala te bi provela dan u kućnoj haljini i papučama od ovčje kože, sanjiva i nujna. Kadšto bi, međutim, osvanula blistava poput maurske kraljevne, duge tamne kose skupljene u punđu ukosnicama od kornjačevine i sa zlatnom ogrlicom koja je isticala savršenu liniju njezina vrata. Kada je bila dobro raspoložena, voljela mi je pozirati; jednom je za stolom predložila da mi pozira gola. Bijaše to provokacija koja je u toj konzervativnoj obitelji odjeknula poput bombe, dona Elvira je zamalo dobila srčani napad, a Diego je, sabla-žnjen, ustao tako naglo da je prevrnuo stolicu. Da Eduardo nije kazao neku pošalicu, bila bi nastala drama. Adela, najmanje privlačna među braćom Dominguez, sa svojim zečjim licem i plavim očima izgubljenim u moru pjega, bila je nedvojbeno najsimpatičnija. Njezina radost bijaše jednako izvjesna kao jutarnje svjetlo svakoga dana; mogli smo se osloniti na to da će nam podići raspoloženje i za najmračnijih zimskih sati, dok je vjetar zavijao među crepovima i kad smo već bili siti kartanja pri svjetlu voštanice. Njezin ju je otac, don Sebastian, obožavao, i znao ju je moliti, napola u šali a napola ozbiljno, da ostane usidjelica kako bi ga čuvala u starosti.

Zima je došla i prošla, ostavivši među težacima dvoje djece i jednoga starca umrle od upale pluća; preminula je i baka koja je živjela u kući i koja je, računalo se, živjela više od stoljeća, jer se prvi put pričestila kada je Čile 1810. godine objavio neovisnost o Španjolskoj. Svi su uz kratak obred sahranjeni na groblju na Caleufuu, koje su olujni pljuskovi pretvorili u kaljužu. Kiše su prestale tek u rujnu, kada je posvuda počelo pupati proljeće te smo napokon mogli izaći u dvorište i izložiti odjeću i pljesnive madrace suncu. Dona Elvira je te mjesece provela ogrnuta šalovima, između postelje i naslonjača, sve slabija. Jednom mjesečno, veoma diskretno, pitala bi me "ima li novo-

sti", a budući da ih nije bilo, još bi se češće molila da joj Diego i ja podarimo kojega unuka. Unatoč dugim zimskim noćima, moja se intima sa suprugom nije popravila. Bijasmo bez riječi u tami, gotovo kao neprijatelji, i vazda je u meni ostajao taj osjećaj razočaranja i tjeskobe kao prvi put. Činilo mi se da se grlimo samo kad ja preuzimam inicijativu, ali može biti da griješim, možda nije uvijek bilo tako. S dolaskom proljeća ponovno sam započela s izletima u šume i među vulkane; galop po tome bezmjerju malko bi mi utišao ljubavnu glad, umor i na-gnječena stražnjica nadvladavali su potisnute želje. Vraćala bih se uvečer, vlažna od šume i konjskog znoja, dala da mi prirede toplu kupku i satima se močila u vodi namirisanoj narančinim lišćem. "Oprez, kćeri, jahanje i kupke loše su za utrobu, izazivaju neplodnost", opominjala me brižna svekrva. Dona Elvira bijaše jednostavna žena, dobrodušna i uslužna, prozirne duše što se odražavala u vodi njezinih krotkih plavih očiju, majka kakvu bih željela da sam imala. Provodila sam sate uz nju, dok je vezla za svoje unuke i kazivala mi uvijek

iznova iste pričiice iz svoga života i iz povijesti Caleufua, a ja sam je slušala sa zebnjom jer sam znala da neće još dugo ostati na ovome svijetu. Tada sam već slutila da dijete ne bi smanjilo udaljenost između Diega i mene, ali sam ga željela samo zato da bih ga dom' Elviri pružila na dar. Zamišljajući svoj život na imanju bez nje, oću-tjela bih neutješnu tjeskobu.

Stoljeće se bližilo kraju, i Čileanci su se trsili uključiti se u industrijski napredak Europe i Amerike, ali Dominguezovi su, kao i brojne druge konzervativne obitelji, s jezo gledali na udaljavanje od tradicionalnih običaja i na težnju k oponašanju stranaca. "To je đavolje oruđe", govorio je don Sebastian čitajući u svojim zakašnjelim novinama o tehnološkim pronalascima. Njegov sin Eduardo bio je jedini kojega je zanimala budućnost, Diego je živio u svome svijetu, Susana je uvijek imala glavobolju a Adela se još nije ni izlegla iz ljuštore. Koliko

god
255

smo daleko živjeli, odjeci napretka dopirali su do nas i nismo mogli prelaziti preko promjena u društvu. U Santiagu je započela groznica sportova, igara i šetnji na svježem zraku, koje su bolje pristajale engleskim ekscentricima nego komotnim potomcima vitezova od Kastilje i Leona. Poplava umjetnosti i kulture koja je dolazila iz Francuske osvježavala je ambijent, a teška škripa njemačke mašinerije prekidala je dugačku kolonijalnu siestu u Čileu. Pomaljala se srednja klasa obrazovanih ljudi i skorojevića koji su željeli živjeti kao bogataši.

Društvena kriza, koja je štrajkovima, neredima, nezaposlenošću i jurišima redarstva na konjima i s isukanim sabljama potresala temelje države, bila je daleki žamor koji nije mijenjao ritam našega života na Caleufuu, ali premda smo na imanju i dalje živjeli kao naši čukundjedovi koji su sto godina prije toga spavali u istim tim krevetima, dvadeseto stoljeće primicalo se i nama.

Moja baka Paulina veoma je propala, rekoše mi Frederick VWilliams i Nivea u pismu; svladavale su je brojne staračke boljke i predosjećaj smrti. Shvatili su koliko je ostarjela kad su joj donijeli prve boce vina dobivenoga od kasno dozrelih čokota što se, kako doznaše, nazivaju carmenere te daju blago i puteno crno vino s vrlo malo tanina, jednako dobro kao i najbolja francuska vina, a koje nazvaše Vina Paulina. Napokon su u rukama imali jedinstven proizvod koji će im donijeti slavu i novac. Baka ga je nježno kušala. "Grehota je da ne mogu u njemu uživati, neka ga piju drugi", rekla je i više ga nije spomenula. Nije bilo eksplozije veselja i oholih komentara koji su obično pratili njezine poduzetničke uspjehe; nakon uzno-sita života, postajala je skromnija. Najjasniji znak njezine slabosti bijaše svakodnevna nazočnost poznatog svećenika u zamrljanoj mantiji koji se motao oko samrtnika kako bi se dočepao njihova imetka. Ne znam da li na vlastitu inicijativu ili na

u Seriji

257

prijedlog te stare ptice zloslutnice, baka je svoj slavni mitološki krevet, u kojemu je provela pola života, dala odnijeti u podrum, i na njegovo mjesto stavila škripav vojnički krevet s madracom od konjske strune. Činilo mi se to nadasve alarmantnim znakom te sam, čim se osušilo blato na putevima, najavila suprugu da moram ići u Santiago vidjeti svoju baku. Očekivala sam protivljenje, ali bilo je upravo suprotno, u manje od dvadeset četiri sata Diego je organizirao da me kočija preveze do luke, gdje ću se ukrcati u brod za Valparaiso i odande nastaviti vlakom za Santiago. Adela je izgarala od želje da me prati, toliko da je sjedala ocu u krilo, grickala ga za uši, vukla ga za zaliske i kumila, i don Sebastian joj naposljetku nije mogao odbiti taj novi hir, iako se dona Elvira, Eduardo i Diego nisu slagali s time da otputuje. Nisu morali objašnjavati svoje razloge, naslutila sam da ambijent koji su doživjeli u bakinoj kući nisu smatrali prikladnim te da drže kako nisam dovoljno zrela da bih dolično pazila na djevojčicu. Pošle smo, dakle, u Santiago, u pratnji prijateljskoga njemačkog para koji je putovao istim brodom. Nosile smo skapular na kojemu bijaše Sveto srce Isusovo da nas štiti od svih zala, amen, i koji nam je visio oko vrata, zatim novac ušiven u vrećici pod steznikom, precizne upute da ne razgovaramo s neznancima i više prtljage no što bi nam trebalo za put oko svijeta.

Adela i ja smo u Santiagu provele dva mjeseca koji bi bili sjajni da baka nije bila bolesna. Dočekala nas je s hinjenim oduševljenjem, punih usta planova za

šetnje, odlaske u kazalište i putovanje vlakom u Vinu del Mar kako bismo na obali udahnule morskoga zraka, ali bi nas u zadnji čas poslala da idemo s Frederickom VWilliamsom, dok je ona ostajala kod kuće. Tako je bilo i kad smo kočijom otišle posjetiti Severa i Niveu del Valle u vinogradima, koji su tada već davali prve boce vina za izvoz. Baka je smatrala da je Vina Paulina odveć lokalan naziv te ga je htjela zamijeniti nekim francuskim kako bi se vino prodavalo u Sjedinjenim Državama, gdje se, prema njezinim riječima, nitko ne razumije u vina, ali Severo se protivio takvoj smicalici. Zatekoh Niveu s punđom prošaranom sjedinama i ponešto okrupnjalu, no jednako žustru, drsku i vragolastu, okruženu svojom najmlađom djecom. "Mislim da napokon nastupa promjena, sada ćemo moći voditi ljubav bez straha da ćemo dobiti još jedno dijete", šapnula mi je na uho, ni ne sluteći da će nekoliko godina kasnije na svijet doći Clara, vidovnjakinja, najneobičnije dijete rođeno u brojnoj i uvrnutoj obitelji Del Valle. Maloj Rosi, čija je ljepota izazivala tolike komentare, bilo je pet godina. Žao mi da se na fotografijama ne mogu vidjeti njezine boje, sa žutim očima i zelenom kožom nalik bakrenoj patini nalikuju kakvome morskome stvorenju. Već je tada bila anđeosko biće, malko usporeno za svoju dob, koje je lebdjelo kroz život poput utvare. "Odakle li je došla? Zacijelo je kći Duha svetoga", šalila se njezina majka. Rođenje te lijepe djevojčice utješilo je Niveu nakon gubitka dvoje mališana koji bijahu umrli od difterije, dok je trećem djetetu dugotrajna bolest razarala pluća. Pokušala sam o tome razgovarati s Niveom - kažu da nema strasnije boli od gubitka djeteta - ali ona bi promijenila temu. Najviše što mi je kazala bilo je da žene već stoljećima pate rađajući i pokapajući svoju djecu, i da ona u tome nije iznimka. "Bilo bi veoma oholo s moje strane kad bih predmnijevala da me Bog blagoslivlja šaljući mi toliku djecu i da će sva ona živjeti dulje nego ja", reče. Paulina del Valle nije bila ni sjena one nekadašnje, izgubila je zanimanje za hranu i poslove, jedva je hodala jer su je koljena izdavala, ali bila je bistrija no ikad. Na njezinu noćnom ormariću bijahu poredane bočice s lijekovima, a tri redovnice pazile su na nju u smjenama. Baka je slutila da nećemo imati još mnogo prilike da budemo zajedno i prvi put u našem odnosu bila je spremna odgovarati mi na pitanja. Listale smo albume s fotografijama, koje mi je ona objašnjavala

ToivneT u Seriji

jednu po jednu; pričala mi je o podrijetlu kreveta naručenog iz Firenze i o svome suparništvu s Amandom Lowell, koje se iz perspektive njezine dobi doimalo prilično komičnim, i govorila mi o mom ocu i ulozi Severa del Vallea u mome djetinjstvu, ali je odlučno izbjegavala temu majčinih roditelja i Chi-natowna, rekla je da mi je majka bila vrlo lijepa američka manekenka, ništa više. Za ponekih smo večeri sjedile u staklenoj galeriji i razgovarale sa Severom i Niveom del Valle. Dok je on govorio o godinama u San Franciscu i kasnijim ratnim iskustvima, ona me podsjećala na pojedinosti tijekom revolucije, kada mi je bilo tek jedanaest godina. Baka se nije žalila, ali me ujak Frederick upozorio da trpi žestoke bolove u trbuhu i da je stoji golemog truda odjenuti se svakoga jutra. Ustrajna u vjerovanju da je čovjek onoliko star koliko to pokazuje, i dalje je bojala ono malo kose što joj je ostalo na glavi, ali se više nije šepirila poput carice s draguljima kao nekad. "Ostalo joj ih je veoma malo", prišapnu mi tajnovito njezin suprug. Kuća se doimala zapuštenom kao i njena gazdarica, slike koje su nedostajale ostavile su za sobom blijede kvadrate na tapetama, bilo je manje pokućstva i prostirača, tropske biljke u galeriji pretvo-riše se u turobnu i prašnjavu guštaru, a ptice u krletkama ne puštaše glasa od sebe. Ono što je ujak Frederick u pismima natuknuo o vojničkom krevetu u kojemu je baka spavala pokazalo se točnim. Uvijek je zauzimala najveću sobu u kući, a njezin se čuveni mitološki krevet kočio u sredini poput papinskog prijestolja; odande je upravljala svojim carstvom. Jutro je provodila među plahtama, okružena višebojnim vodenim figurama što ih je jedan firentinski majstor istesao prije četrdeset godina, i proučavala svoje računovodstvene knjige, diktirala pisma, smišljala poslove. Pod plahtama je nestajala njezina debljina te je uspijevala stvoriti privid krhkosti i ljepote. Načinila sam bezbroj njezinih fotografija u toj zlačanoj postelji, i palo mi je na um da je fotografiram sada, u skromnoj košulji od fla-

nela i sa staračkim šalom u rasklimanu pokajničkom krevetu, ali je to odlučno odbila. Uočih da je iz njezine sobe nestalo divno francusko pokućstvo od podstavljene svile i veliki stol od palisandrovine sa sedefnim rezbarijama, donesen iz Indije, sagovi i slike, i jedini ures sada je bilo veliko raspelo. "Namještaj i dragulje poklanja crkvi", objasnio mi je Frederick VWilliams, pa smo stoga odlučili redovnice zamijeniti bolničarkama i vidjeti kako da spriječimo, makar i silom, posjete apokaliptičnog svećenika, jer je ovaj, osim što je odnosio stvari, pridonosio jezivom ozračju. Ivan Radovic, jedini liječnik u kojega se Paulina del Valle pouzdavala, bio je posve suglasan s takvim mjerama. Bilo je dobro ponovno vidjeti starog prijatelja - pravo prijateljstvo odolijeva vremenu, udaljenosti i šutnji, kao što je rekao - i uza smijeh mu priznati da će u mome pamćenju zauvijek ostati u ruhu Džingis kana. "To je zbog slavenskih jagodica", pojasnio mi je dobrodušno. Još je uvijek imao nešto od tatarskog vojskovođe, ali ga je kontakt s bolesnicima u bolnici za siromašne u kojoj je radio smekšao, a u Čileu usto nije izgledao tako egzotično kao u Engleskoj; ovdje je isto tako mogao biti araukanski poglavica, samo nešto viši i čišći. Bio je to šutljiv čovjek, koji je s napetom pažnjom slušao čak i neprestano Adelino blebetanje. Ona se smjesta zaljubila u nj te se, naviknuta da zavodi svog oca, poslužila istom metodom da se dodvori Ivanu Radovicu. Na njezinu žalost, doktor je u njoj vidio nedužnu i dražesnu djevojčicu, ali u svakom slučaju djevojčicu. Bezdana neukost Adelina i bezočnost s kojom je izgovarala najkrupnije budalaštine nisu ga smetale, mislim čak da su ga zabavljale, premda mu je njezina bezazlena koketerija uspijevala natjerati rumenilo u obraze. Doktor je izazivao povjerenje, bilo mi je lako s njime govoriti o temama koje sam pred drugima rijetko spominjala iz straha da im ne dosađujem, poput fotografije. Njega je ona zanimala jer se već više godina koristila u medicini u Europi i Sjedinjenim Državama; zamolio

tPo%T'RLT u Seriji

me da ga naučim služiti se aparatom kako bi na predavanjima mogao ilustrirati svoje operacije i vanjske simptome svojih pacijenata. S tom smo izlikom pošli običi don Juana Ribera, ali zatekosmo zatvoreni atelje, s natpisom "Prodaje se". Obližnji nam je brijač objasnio da majstor više ne radi jer ima mrenu na oba oka, ali nam je dao njegovu adresu te smo ga otišli posjetiti. Živio je u zgradi u ulici Monjitas koja je vidjela i boljih vremena, u velikoj, starinskoj kući napućenoj sablastima. Služavka nas je povelala po međusobno povezanim sobama, od poda do stropa pokrivenim Riberovim fotografijama, do salona sa starinskim pokućstvom od mahagonija i plišem presvučenim naslonjačima. Svjetiljke nisu bile upaljene te nam je trebalo nekoliko sekundi da se priviknemo na polutamu i nazremo majstora gdje s mačkom na koljenima sjedi kraj prozora kroz koji su dopirale posljednje zrake predvečerja. Ustao je i s velikom nam sigurnošću prišao da nas pozdravi, ništa u njegovu koraku nije odavalo sljepilo.

"Gospođice Del Valle! Oprostite, sada ste gospođa Dominguez, zar ne?" uskliknu primivši me za obje ruke.

"Aurora, meštrec, ona ista Aurora", odvratih grleći ga. Predstavih mu doktora Radovica i rekoh mu za njegovu želju da nauči fotografirati u medicinske svrhe.

"Ja više ne mogu nikoga učiti, prijatelju. Nebo me kaznilo gdje sam najosjetljiviji i oduzelo mi vid. Zamislite, slijepi fotograf, kakve li ironije!"

"Ne vidite ništa, meštrec?" upitah ga uznemireno.

"Očima ne vidim ništa, ali i dalje promatram svijet. Recite mi, Aurora, jeste li se promijenili? Kako sada izgledate? Najjasnija slika koja mi je ostala od vas jest ona trinaestogodišnje djevojčice ukopane pred mojim ateljeom poput svoje glave mazge."

"I dalje sam ista takva, don Juane, stidljiva, tupava i tvrdoglava."

261

"Ne, ne, kažite mi, recimo, kako ste počesljani i kakvu boju nosite."

"Gospođa nosi laganu bijelu haljinu s čipkanim izrezom, ne znam od kakve tkanine jer se ne razumijem u te stvari, i žutu vrpču oko šešira. Uvjeravam vas da izgleda veoma lijepo", kaza Radovic.

"Nemojte me posramljivati, doktore, molim vas", prekinuh ga-

"A sada gospođa ima crvene obraze..." dodala, i obojica se uglas nasmijaše. Meštar cimnu zvoncem i u sobu uđe služavka s kavom na poslužavniku. Proveli smo vrlo ugodnih sat vremena razgovarajući o novim tehnikama i kamerama koje se koriste u drugim zemljama, i o tome koliko je uznapredovala znanstvena fotografija; don Juan Ribero bio je upućen u sve.

"Aurora ima žestinu, sabranost i strpljivost koje se zahtijevaju od svakog umjetnika. Vjerujem da je isto to potrebno i dobrom liječniku, zar ne? Zamolite je da vam pokaže svoje radove, skromna je i neće to učiniti ne budete li inzistirali", predloži meštar Ivanu Radovicu dok smo se oprastali.

Nekoliko dana kasnije ukazala se prilika za to. Baka se bijaše probudila sa strašnim bolovima u trbuhu te joj uobičajeni lijekovi nisu mogli pomoći, pa smo pozvali Radovica, koji je hitro stigao i prepisao joj jaku smjesu laudanuma. Pustili smo je da se odmara u postelji i izašli iz sobe, a on mi je objasnio da se radi o još jednom tumoru, ali da je sada odveć stara da bi je se pokušalo ponovno operirati, ne bi izdržala anesteziju; mogu joj samo pokušati držati bolove po nadzorom i pomoći joj da izdahne u miru. Htjela sam znati koliko joj je preostalo, ali to nije bilo lako odrediti, jer je usprkos svojoj dobi baka bila veoma snažna, a tumor je sporo rastao. "Pripremite se, Aurora, rasplet bi se mogao dogoditi unutar par mjeseci", kazao je. Ni-

sam mogla suspregnuti suze, Paulina del Valle bila mi jedini korijen, bez nje bijah prepuštena bijesu mora, a činjenica da mi je Diego suprug samo je još snažila osjećaj da proživljavam brodolom. Radovic mi pruži rubac i osta bez riječi, spušten pogleda, zbunjen mojim plačem. Natjerala sam ga da mi obeća da će me na vrijeme upozoriti kako bih došla sa sela i ispratila baku u posljednjim trenucima. Laudanum je učinio svoje i ona se ubrzo smirila; kada je zaspala, otpratila sam Ivana Radovica do izlaza. Na vratima me pitao može li još malko ostati, imao je još jedan slobodan sat, a na ulici je bilo veoma vruće. Adela je otišla na popodnevni počinak, Frederick VWilliams je otišao plivati u klub te je golema kuća u ulici Ejercito Libertador nalikovala nepomičnoj barci. Ponudih ga čašom osvježavajućeg pića te se smjestismo u galeriji s paprati i krletkama.

"Zviždite, doktore Radovicu", reko mu.

"Da zviždim? Zašto?"

"Indijanci kažu da se zviždanjem priziva vjetar. Treba nam malo povjetarca da ublaži vrućinu."

"Dok ja zviždim, zašto mi ne biste donijeli svoje fotografije? Jako bih ih volio vidjeti", zamoli me.

Donijela sam nekoliko kutija i sjela kraj njega da mu pokušam objasniti svoj rad. Najprije sam mu pokazala neke fotografije snimljene u Europi, dok me još uvijek više zanimala estetika nego sadržaj, zatim otiske u platini iz Santiaga i one na kojima bijahu Indijanci i težaci s imanja te napokon one s Dominguezovima. Promatrao ih je s jednakom pažnjom s kojom je pregledavao moju baku, povremeno me pitajući o ovome ili onome. Zastao je kod fotografija koje su prikazivale Diegovu obitelj.

"Tko je ova tako lijepo žena?" želio je znati.

"Susana, supruga mog šogora Eduarda."

"A pretpostavljam da je ovo Eduardo, zar ne?" reče pokazujući na Diega.

205

"Ne, Diego je ovaj. Zašto ste mislili da je on Susanin muž?" "Ne znam, činilo mi se..."

Te sam noći poslagala fotografije po podu i satima ih promatrala. Legla sam veoma kasno, ojađena.

Morala sam se oprostiti od bake, jer je stigao čas da se vratim na Caleufu. U sunčanom se santiaškom prosincu Paulina del Valle osjećala bolje - zima je i za nju bila veoma duga i samotna - i obećala je da će me s Frederickom VWilliamsom posjetiti nakon Nove godine, umjesto da zimuje na obali, kao što su činili svi koji su mogli pobjeći od pasje vrućine u Santiagu. Bijaše toliko čila te nas je otpratila do vlaka za Valparaiso, gdje smo se Adela i ja ukrcale na brod za jug. Vratile smo se na selo prije Božića, jer nismo smjele izostati sa za Dominguezove najvažnije svečanosti u godini. Mjesecima unaprijed dona Elvira je pripremala poklone za seljake, načinjene u kući ili kupljene u gradu: odjeću i igračke za djecu, tkanine za haljine i vunu za pletenje za žene, alat za muškarce. U to su se doba dijelile životinje, vreće brašna, krumpir, tamni

šećer, grah i kukuruz, sušeno meso, trave za mate, sol i slatko od dunje, koje se pripremalo u golemim bakrenim tavama, na vatri koja se ložila na otvorenom. Težaci s imanja došli su sa svih strana, neki su danima pješačili sa ženama i djecom da bi došli na svečanost. Klala su se goveda i koze, kuhao krumpir i klipovi kukuruza, pripremali lonci s grahom. Ja sam bila zadužena da dugačke stolove postavljene u dvorištu ukrasim cvijećem i borovim grančicama te da priprelim vrčeve s razvodnjenim i zašećerenim vinom, kojim se odrasli nisu mogli opiti, a djeca su ga pila pomiješana s prženim brašnom. Došao je svećenik i ostao dva ili tri dana krsteći mališane, ispovijedajući grešnike, vjenčavajući zaručnike i kudeći preljubnike. Kada je 24. prosinca odbilo dvanaest sati pošli smo na ponoćku, koja se služila za oltarom improviziranim na otvorenom, jer u kapelicu na ima-

nju ne bi stalo toliko ljudi, a u zoru, nakon slasna doručka koji se sastojao od bijele kave, svježe ispečena kruha, vrhnja, marmelade i ljetnog voća, provedoše u veseloj povorci malog Isusa kako bi mu svatko mogao poljubiti stopala od majolike. Don Sebastian je imenovao obitelj koja se najvećma istakla svojim čudorednim ponašanjem te joj uručio Isusov kip. Tijekom godine dana, do idućeg Božića, staklena žara s malim kipom zauzimat će počasno mjesto u kućerku tih seljaka i donositi im blagoslov. Dok je on ondje, ništa im se loše ne može dogoditi. Don Sebastian je udesio da svaka obitelj dobije priliku da pod svojim krovom čuva Isusa. Te smo godine osim toga uprizorili alegoriju o dolasku dvadesetog stoljeća, u kojoj su sudjelovali svi članovi obitelji osim done Elvire, koja je bila odveć slaba, i Diega, koji se radije pobrinuo za tehničke pojedinosti, kao što su svjetiljke i oslikane zavjese. Don Sebastian je u dobrom raspoloženju prihvatio tužnu ulogu stare godine koja gundā i brunda, dok je jedno od Susanine djece - još u pvojima - predstavljalo novu godinu.

Stigla je i nekolicina Indijanaca s brda koje je privukao glas o besplatnoj hrani. Bijahu veoma siromašni - izgubili su svoju zemlju, a vladini ih planovi o napretku nisu obuhvaćali - ali iz ponosa nisu došli praznih ruku; pod ogrtačem su donijeli nekoliko jabuka, koje su nam ponudili prekrivene blatom i znojem, mrtvoga zeca koji je zaudarao na crkotinu i nekoliko tikava s mvchijem, rakijom spravljenom od nekih malih plodova ljubičaste boje koje oni sažvaču i potom ispljunu u zaimaču te ostave da fermentiraju pomiješani sa slinom. Starije poglavica došao sa svojim trima ženama i psima, a slijedilo ga je dvadesetak suplemenika; muškarci nisu ispuštali koplja iz ruku te su unatoč četirima stoljećima zlostavljanja i poraza zadržali divlji izgled. Žene nisu bile nimalo plahe, bijahu neovisne i moćne kao i muževi, među spolovima je vladala takva jednakost da bi im Nivea del Valle zapljeskala. Na svom su jeziku sve-

265

čano pozdravili don Sebastiana, nazivajući ga "bratom", i njegove sinove, koji im zaželiše dobrodošlicu i pozvaše ih da sudjeluju na gozbi, ali su ih nadzirali izbliza, jer bi Indijanci bili iskoristili svaku nepažnju da štogod ukradu. Moj je svekar tvrdio da su lišeni osjećaja za vlasništvo, jer su navikli živjeti u zajednici i sve dijeliti, ali je Diego kazao da Indijanci, tako hitre ruke kada treba uzeti nešto tuđe, ne dopuštaju da itko takne njihovu svojinu. Bojeći se da se ne opiju i postanu nasilni, don Sebastian je poglavici ponudio bačvu rakije kao poticaj da prije odu, jer je nisu smjeli otvoriti na njegovu posjedu. Sjeli su u velikom krugu te jeli, pili, pušili istu lulu i držali dugačke govore koje nitko nije slušao, ne miješajući se s težacima s Cale-ufua, premda su sva djeca zajedno jurcala uokolo. Na toj mi se svečanosti pružila prilika da do mile volje fotografiram Indijance i sprijateljim se s nekima od žena kako bi mi dopustile da ih posjetim u logoru s druge strane jezera, gdje se bijahu utaborili da provedu ljeto. Kada bi iscrpili pašnjake ili se zasitili krajolika, izvadili bi iz zemlje kolce na kojima im stajahu krovovi, smotali platna svojih šatora i krenuli u potragu za novim predjelima. Kad bih mogla provesti neko vrijeme s njima, mislila sam, možda bi se naviknuli na moje prisustvo i aparat. Željela sam ih fotografirati pri svakodnevnim poslovima, a ta je zamisao užasavala moga svekra i svekrvu, jer su kružile svakojake jezive priče o običajima tih plemena, u kojima strpljivi misionarski rad nije ostavio gotovo nikakva traga.

Moja me baka Paulina tog ljeta nije došla posjetiti kao što je obećala. Put vlakom ili brodom još bi bila mogla podnijeti, ali se bojala onih dva dana u volujskoj zaprezi od luke do Caleu-fua. Njezina su tjedna pisma predstavljala

moj glavni dodir s vanjskim svijetom; kako su tjedni prolazili, moja je nostalgija rasla. Raspoloženje mi se promijenilo, postala sam povučena i šutljivija no inače, vukući za sobom frustraciju poput teške vjenčanice. Samoća me zbližila sa svekrvom, tom blagom i di-

(Po%T%ET U

skretnom ženom, posve ovisnom o svome mužu, bez vlastitih mišljenja, nesposobnom da se bori s najmanjim životnim poteškoćama, ali koja je manjak bistrine nadoknađivala neizmjernom dobrotom. Moja se tiha srdžba topila u njezinoj prisutnosti; dona Elvira imala je vrlinu da se usredotoči na mene i ublaži tjeskobu koja me povremeno gušila.

Tih smo ljetnih mjeseci bili zauzeti žetvom, životinjama koje su se okotile i konzerviranjem namirnica; sunce je zalazilo u devet navečer i dani su se činili vječnima. Kuća koju je moj svekar izgradio za Diega i mene tada je već bila spremna, čvrsta, svježja, lijepa, sa sve četiri strane okružena natkrivenim trijemovima, mirisala je na svježju glinu, netom posječeno drvo i bosiljak, koji su težaci posadili uzduž zidova radi zaštite od nesreće i čaranja. Svekrva i svekar dadoše nam nešto namještaja koji je naraštajima bio u obitelji, a ostalo je Diego kupio u gradu ne pitajući me za mišljenje. Umjesto široke postelje u kojoj smo do tada spavali, kupio je dva lagana kreveta s brončanim okvirima i razdvojio ih stolićem. Nakon ručka obitelj je odlazila u sobe na obvezni počinak do pet popodne, jer se držalo da vrućina zaustavlja probavu. Diego bi na neko vrijeme legao u visaljku pod divljom lozom i pušio, a poslije bi otišao plivati. Volio je ići sam, i kad sam ga u par navrata poželjela pratiti uzrujao se, pa više nisam inzistirala. S obzirom na to da časove sieste nismo dijelili u intimnosti naše sobe, ja sam ih namijenila čitanju ili radu u svome malom fotografskom laboratoriju, jer se nisam uspjela naviknuti da spavam usred dana. Diego ništa nije tražio do mene, ništa me nije pitao, jedva da je pokazivao uljudno zanimanje za ono što činim ili osjećam, nikad nije gubio strpljenje s promjenjivim stanjima moga duha, s mojim morama, koje su se vratile s još većom učestalošću i žestinom, ili s mojim mrzovoljnim šutnjama. Prolazili su dani a da ne bismo razmijenili niti riječi, ali činilo se da on to ne primjećuje. Ja sam se zatvarala u muk kao u oklop, brojeći sate

267

da vidim dokle možemo razvlačiti takvu situaciju, ali bih na kraju popustila jer mi je tišina padala mnogo teže nego njemu. Prije, dok smo dijelili isti krevet, približila bih mu se gradeći se da spavam, prilijepila mu se uz leđa i ispreplela svoje noge s njegovima te tako ponekad prekoračila neumoljivi jaz koji se otvarao među nama. U tim rijetkim zagrljajima nisam tražila užitak, jer nisam znala da je moguć, samo utjehu i društvo. Nekoliko bih sati živjela u iluziji da sam ga nanovo osvojila, ali došla bi zora i sve je opet bilo kao prije. Pošto smo se preselili u novu kuću nestala je čak i ta nesigurna intimnost, jer se udaljenost među krevetima pokazala većom i neprijateljskijom od riječne bujice. Kadšto, međutim, kad bih se probudila vičući, progonjena djecom u crnim pidžamama iz svojih snova, on bi ustao, prišao mi i zagrljio me čvrsto dok me ne bi smirio; bijahu to možda jedini spontani susreti među nama. Brinule su ga te more, mislio je da bih mogla pomjeriti pameću te je nabavio bočicu opijuma i ponekad mi davao nekoliko kapi rastopljenih u narančinu liker, ne bi li mi pomogao da usnem sretne sne. Izuzev aktivnosti koje smo dijelili s ostatkom obitelji, Diego i ja smo veoma malo vremena provodili zajedno. On je često odlazio na izlete preko planina do argentinskog dijela Patagonije, ili do grada da kupi namirnice, katkad bi se bez objašnjenja izgubio na dva ili tri dana i ja bih utonula u jad, zamišljajući kakvu nesreću, ali Eduardo me umirivao tvrdeći kako je njegov brat uvijek bio isti, samotnik odrastao usred veličanstva te surove prirode, naviknut na tišinu, odmalena su mu trebala široka prostranstva, imao je lutalačku dušu, i da nije rođen usred gusto tkane mreže te obitelji možda bi bio mornar. Već smo godinu dana bili u braku i ja sam se ćutila krivom, ne samo da nisam bila kadra podariti mu dijete nego ga nisam uspjela zainteresirati za sebe, a još manje nagnati ga da se u mene zaljubi: nešto temeljno nedostajalo mi je kao ženi. Predmnijevala sam da me izabrao jer je bio u dobi kada se tre-

<Po%t%L7 u Seriji

bao oženiti, i pritisak roditelja primorao ga je da potraži zaručnicu; ja sam bila prva, a možda i jedina na koju je naišao. Diego me nije volio. Znala sam to od početka, ali s ohološću prve ljubavi i devetnaest godina to mi nije izgledalo nepremostivom preprekom, držala sam da ga mogu zavesti upornošću, krepošću i koketerijom, kao u romantičnim pričama. Žudeći za tim da ustanovim što mi nedostaje, posvećivala sam sate i sate pravljenju vlastitih autoportreta; neke od njih snimala sam pred velikim zrcalom što sam ga premjestila u svoj atelje, druge pred kamerom. Snimila sam stotine fotografija, na nekima sam odjevena, na drugima naga, ispitivala sam se iz svih uglova i jedino što sam otkrila bijaše sumračna tuga.

Iz svoje bolesničke fotelje dona Elvira je promatrala obiteljski život ne propuštajući ni najmanju pojedinost te je zamijetila sve dulja Diegova izbivanja i moju čamotinju, zbrojila dva i dva te došla do nekih zaključaka. Njezina obzirnost i čileanski običaj da se ne govori o osjećajima priječili su je da se izravno suoči s problemom, ali smo se za mnogih sati koje smo provele zajedno i nasamo malo-pomalo intimno zbližile i postale poput majke i kćeri. Tako mi je diskretno i postupno pričala o poteškoćama koje je sama u početku imala s mužem. Udala se veoma mlada, a prvo je dijete rodila tek pet godina kasnije, nakon više pobačaja koji su joj izmučili dušu i tijelo. U to je doba Sebastianu Dominguezu nedostajalo zrelosti i osjećaja odgovornosti za bračni život, bio je naprasit i sklon banče-nju i kurvanju; ona, dakako, nije upotijebila potonju riječ, ne vjerujem ni da ju je poznavala. Daleko od obitelji, sama i ustrašena, dona se Elvira ćutila izoliranom te bijaše uvjerenjena da je njezin brak bio strašna pogreška iz koje joj je jedini izlaz smrt. "No Bog je čuo moje molbe, dobili smo Eduarda i Sebastian se preko noći potpuno promijenio; nema boljeg oca ni muža od njega, zajedno smo više od trideset godina i svakoga se dana zahvaljujem nebesima na sreći koju dijelimo. Treba se moliti,

269

kćeri, to mnogo pomaže", savjetova me. Molila sam se, ali zacijelo ne dovoljno predano i uporno, jer se ništa nije promijenilo.

Sumnje su se u meni javile mjesecima prije, ali sam ih odbacila, zgađena nad samom sobom; nisam ih mogla prihvatiti a da ne iznesem na vidjelo neku pokvarenu crtu u vlastitoj naravi. Ponavljala sam si kako takve slutnje mogu biti samo đavolje zamisli koje puštaju korijenje i niču poput smrtonosnih izraslina u mom mozgu, zamisli koje moram otjerati bez milosti, no zlohlotni je crv bio moćniji od mojih dobrih nakana. Počelo je s obiteljskim fotografijama koje sam pokazala Ivanu Radovicu. Ono što nije bilo očito na prvi pogled - zbog navike da vidimo samo ono što želimo vidjeti, kao što je govorio moj učitelj Juan Ribero - na papiru se odrazilo crno na bijelom. Nepogrešivi jezik tijela, kretnji, pogleda govorio je s njega. Od tih sam se prvih sumnji sve više okretala fotoaparatu; s izlikom da želim načiniti album za donu Elviru, svako sam malo pravila trenutačne snimke obitelji, koje sam poslije razvijala u privatnosti svog ateljea i proučavala ih s perverznom pomnjom. Tako sam skupila otužnu zbirku sitnih dokaza, od kojih neki bijahu tako tanani te sam ih samo ja, otrovana srdžbom, mogla opaziti. S kamerom ispred lica, kao s kakvom obrazinom koja me činila nevidljivom, mogla sam fokusirati prizor i u isti mah zadržati ledenu distancu. Potkraj travnja, kad je vrućina popustila, vrhovi vulkana ovjenčali se oblacima a priroda se stala spremati za jesen, znaci razotkriveni na fotografijama učiniše mi se dostatnima te započeh s mrskim poslom nadziranja Diega, kao svaka ljubomorna žena. Kada sam napokon shvatila kakva me to pandža steže oko vrata i uzmogla joj dati naziv što ga ima u rječniku, osjetih kako tonem u kaljužu. Ljubomora. Tko je nije osjetio ne može znati koliko boli niti zamisliti kakve se sve ludosti čine u njeno ime. U trideset godina života doživjela sam

<PO%VRLT U

bao oženiti, i pritisak roditelja primorao ga je da potraži zaručnicu; ja sam bila prva, a možda i jedina na koju je naišao. Diego me nije volio. Znala sam to od početka, ali s ohološću prve ljubavi i devetnaest godina to mi nije izgledalo nepremostivom preprekom, držala sam da ga mogu zavesti upornošću, krepošću i koketerijom, kao u romantičnim pričama. Žudeći za tim da ustanovim što mi nedostaje, posvećivala sam sate i sate pravljenju vlastitih autoportreta; neke od njih snimala sam pred velikim zrcalom što sam ga premjestila u svoj atelje,

druge pred kamerom. Snimila sam stotine fotografija, na nekima sam odjevena, na drugima naga, ispitala sam se iz svih uglova i jedino što sam otkrila bijaše sumračna tuga.

Iz svoje bolesničke fotelje dona Elvira je promatrala obiteljski život ne propuštajući ni najmanju pojedinost te je zamijetila sve dulja Diegova izbivanja i moju čamotinju, zbrojila dva i dva te došla do nekih zaključaka. Njezina obzirnost i čileanski običaj da se ne govori o osjećajima priječili su je da se izravno suoči s problemom, ali smo se za mnogih sati koje smo provele zajedno i nasamo malo-pomalo intimno zbližile i postale poput majke i kćeri. Tako mi je diskretno i postupno pričala o poteškoćama koje je sama u početku imala s mužem. Udala se veoma mlada, a prvo je dijete rodila tek pet godina kasnije, nakon više pobačaja koji su joj izmučili dušu i tijelo. U to je doba Sebastianu Dominguezu nedostajalo zrelosti i osjećaja odgovornosti za bračni život, bio je naprasit i sklon banče-nju i kurvanju; ona, dakako, nije upotijebila potonju riječ, ne vjerujem ni da ju je poznavala. Daleko od obitelji, sama i ustrašena, dona se Elvira ćutila izoliranom te bijaše uvjerenjena da je njezin brak bio strašna pogreška iz koje joj je jedini izlaz smrt. "No Bog je čuo moje molbe, dobili smo Eduarda i Sebastian se preko noći potpuno promijenio; nema boljeg oca ni muža od njega, zajedno smo više od trideset godina i svakoga se dana zahvaljujem nebesima na sreći koju dijelimo. Treba se moliti,

269

kćeri, to mnogo pomaže", savjetova me. Molila sam se, ali zacijelo ne dovoljno predano i uporno, jer se ništa nije promijenilo.

Sumnje su se u meni javile mjesecima prije, ali sam ih odbacila, zgađena nad samom sobom; nisam ih mogla prihvatiti a da ne iznesem na vidjelo neku pokvarenu crtu u vlastitoj naravi. Ponavljala sam si kako takve slutnje mogu biti samo đavolje zamisli koje puštaju korijenje i niču poput smrtonosnih izraslina u mome mozgu, zamisli koje moram otjerati bez milosti, no zlohotni je crv bio moćniji od mojih dobrih nakana. Počelo je s obiteljskim fotografijama koje sam pokazala Ivanu Radovicu. Ono što nije bilo očito na prvi pogled - zbog navike da vidimo samo ono što želimo vidjeti, kao što je govorio moj učitelj Juan Ribero - na papiru se odrazilo crno na bijelom. Nepogrešivi jezik tijela, kretnji, pogleda govorio je s njega. Od tih sam se prvih sumnji sve više okretala fotoaparatu; s izlikom da želim načiniti album za donu Elviru, svako sam malo pravila trenutačne snimke obitelji, koje sam poslije razvijala u privatnosti svog ateljea i proučavala ih s perverznom pomnjom. Tako sam skupila otužnu zbirku sitnih dokaza, od kojih neki bijahu tako tanani te sam ih samo ja, otrovana srdžbom, mogla opaziti. S kamerom ispred lica, kao s kakvom obrazinom koja me činila nevidljivom, mogla sam fokusirati prizor i u isti mah zadržati ledenu distancu. Potkraj travnja, kad je vrućina popustila, vrhovi vulkana ovjenčali se oblacima a priroda se stala spremati za jesen, znaci razotkriveni na fotografijama učiniše mi se dostatnima te započeh s mrskim poslom nadziranja Diega, kao svaka ljubomorna žena. Kada sam napokon shvatila kakva me to pandža steže oko vrata i uzmogla joj dati naziv što ga ima u rječniku, osjetih kako tonem u kaljužu. Ljubomora. Tko je nije osjetio ne može znati koliko boli niti zamisliti kakve se sve ludosti čine u njeno ime. U trideset godina života doživjela sam

To'Rj'R.er u Seriji

je samo jednom, ali bila je tako opaka te se još nisam riješila ožiljaka što ih je na meni ostavila a vjerujem da nikada niti neću, i da ću ih nositi poput podsjetnika da je ubuduće izbjegavam. Diego nije bio moj - nitko nikada ne može pripadati drugome - i činjenica da sam mu bila supruga nije mi davala prava na njega ili njegove osjećaje, ljubav je slobodan ugovor koji se začinje poput iskre te se na isti način može i raskinuti. Prijeti joj tisuću pogibelji, i ako se par od njih obrani može se spasiti, rasti kao stablo i davati sjenu i plodove, ali to se zbiva samo ako oboje u tome sudjeluju. Diego to nikada nije činio, i naš je odnos bio osuđen od početka. Danas to shvaćam, ali sam tada bila zaslijepljena, u početku čistim bijesom a kasnije razočaranjem.

Uhodeći ga sa satom u ruci, uvidjeh da se izbivanja moga muža ne poklapaju s njegovim objašnjenjima. Kada je navodno odlazio u lov s Eduardom, vraćao se mnogo sati prije ili kasnije nego njegov brat; dok su ostali muškarci u obitelji bili u pilani ili okupljali i žigosali stoku, on bi se odjednom pojavio u

dvorištu, da bi se kasnije, ako bih načela tu temu za stolom, ispostavilo da nije cijeli dan bio s njima; kada je odlazio u grad u kupovinu znao se vratiti bez ičega, jer navodno nije našao što je tražio, makar to bilo nešto tako obično poput sjekire ili pile. Za mnogih je sati što ih je obitelj provodila na okupu pod svaku cijenu izbjegavao razgovore, uvijek je on organizirao kartaške partije ili molio Susanu da pjeva. Ako bi je spopala glavobolja, ubrzo bi se počeo dosađivati te bi odjahao s puškom na ramenu. Na tim ga izletima nisam mogla slijediti a da on to ne primijeti i da ne pobudim sumnje u obitelji, ali bila sam budna i na oprezu dok se nalazio u mojoj blizini. Tako sam uočila da kadšto ustaje usred noći i ne odlazi u kuhinju da štogod pojede, kao što sam mislila, nego da se odijeva, odlazi u dvorište i nestaje na sat ili dva, da bi se potom tiho vratio u krevet. Pokazalo se da je lakše slijediti ga u mraku nego tije-

271

kom dana, kada su nas deseci očiju promatrali, cijela je stvar bila u tome da ostanem budna izbjegavajući vino za večerom i noćne kapi opijuma. Jedne noći sredinom svibnja primijetih da se iskrao iz postelje, i pri slabašnoj svjetlosti uljanice, koja je vazda gorjela pred raspelom u našoj sobi, vidjeh da oblači hlače i čizme, uzima košulju i jaknu te odlazi. Pričekala sam nekoliko trenutaka, potom žurno ustala i stala ga slijediti dok srce samo što mi se nije raspršio u grudima. Nisam ga mogla dobro vidjeti među sjenama u kući, ali kada je izašao u dvorište njegova se silueta jasno ocrtala na svjetlosti mjeseca, koji bi se na trenutke promolio u punom sjaju. Nebo bijaše djelomično zastrto i oblaci su povremeno pokrivali mjesec obavijajući nas tamom. Začuh lavež i pomislih da će psi odati moje prisustvo ako se približe, ali se nisu pojavili, pa sam shvatila da ih je Diego ranije privezao. Moj je muž načinio krug oko kuće i hitro se uputio prema jednoj od staja, gdje bijahu obiteljski konji za jahanje, koji se nisu koristili za rad na polju, maknuo prečku s vrata i ušao. Ostala sam čekati, zaštićena sjenom brijesta koji se nalazio nekoliko metara od konjušnice, bosa i pokrivena samo tankom spavaćicom, ne usuđujući se učiniti ni koraka, uvjeren da će se Diego pojaviti na konju i da ga neću moći slijediti. Proteklo je vrijeme koje mi se činilo veoma dugim a da se ništa nije dogodilo. Odjednom razabrah svjetlo koje je dopiralo kroz žlijeb u otvorenim vratima, možda od svijeće ili male svjetiljke. Cvokotala sam i grčevito drhtala od hladnoće i straha. Već bijah spremna priznati poraz i vratiti se u postelju, kad ugledah drugu figuru gdje se približava staji s istočne strane - bilo je očito da ne dolazi iz velike kuće - i također ulazi u konjušnicu, zatvarajući vrata za sobom. Prošlo je gotovo četvrt sata prije nego što sam se odlučila, potom se pri-silih učiniti nekoliko koraka, bijah utrнула i jedva sam se micala. U strahu se približih staji, ne znajući kako bi Diego reagirao da me otkrije kako ga uhodim, ali nisam bila kadra po-

(P0%T%ET U

vući se. Blago gurnuh vrata, koja se otvoriše bez otpora, jer je prečka bila s vanjske strane i nisu se mogla zatvoriti iznutra, pa sam poput lopova mogla kliznuti kroz uzani otvor. Unutra je bilo mračno, ali je na dnu titralo blijedo svjetlo te na prstima krenuh prema njemu, gotovo ne dišući - suviše mjere opreza, budući da je slama prigušivala moje korake i više životinja bilo je budno, mogla sam čuti kako se pomiču i pušu u svojim jaslama. Pri slabašnom svjetlu fenjera što je visio s grede, njihov vjetrom što se probijao kroz daske, ugledala sam ih. Bijahu pro-strli nekoliko pokrivača na svežanj slame, kao gnijezdo na kojemu je ona ležala na leđima, odjevena u težak raskopčani kaput pod kojim je bila naga. Ruke i noge bijahu joj raširene, glava nagnuta na stranu, crna kosa pokrivala joj je lice a koža poput svijetloga drva blistala pri treptavoj, narančastoj svjetlosti fenjera. Diego, ovlaš pokriven košuljom, klečao je pred njom i lizao joj spolovilo. U Susaninu je držanju bilo toliko prepuštenosti a u Diegovim kretnjama toliko obuzdane strasti te sam u hipu shvatila koliko sam ja nevažna u svemu tome. Ja zapravo nisam niti postojala, kao ni Eduardo ili troje djece, nitko drugi, samo njih dvoje u svojoj neumitnoj ljubavi. Nikada me moj muž nije grlio na taj načjn. Bilo je lako shvatiti da su tisuću puta prije bili u tom položaju, da su se ljubili godinama; napokon uvidjeh da se Diego vjenčao sa mnom jer mu je trebao paravan da bi prikrio svoju ljubav sa Susanom. Dijelovi te zamršene slagalice začas se uklopiše svaki na svoje mjesto, mogla sam si objasniti njegovu ravnodušnost

prema meni, izbivanja koja su se poklapala sa Susaninim glavoboljama, njegove napete odnose s bratom Eduardom, prijetvornost u ophođenju s ostatkom obitelji i način na koji bi udesio da uvijek bude kraj nje, dodiruje ju, da mu noge budu uz njezine, ruka na koljenu ili ramenu a ponekad, kao slučajno, u udubini njezinih leđa ili vrata, nepogrešivi znakovi što su mi ih razotkrile

273

fotografije. Sjetih se koliko Diego voli njezinu djecu i pomislih da mu to možda nisu nećaci nego sinovi, budući da sva trojica bijahu plavooki, što je bilo obilježje Dominguezovih. Ostadoh nepomična, pomalo se sleđujući, dok su oni požudno vodili ljubav, uživajući u svakom dodiru, u svakom jecaju, bez hitnje, kao da imaju cijeli život pred sobom. Nisu se doimali kao ljubavnici pri žurnom, potajnom susretu, nego kao netom vjenčani par u drugom tjednu medenog mjeseca, dok je strast još netaknuta, ali je već prisutno povjerenje i uzajamno poznavanje tijela. Ja, međutim, nikad nisam doživjela takvu intimnost s mužem, niti sam si je mogla predočiti u svojim najsmjeli-jim maštarijama. Diegov je jezik prelazio unutrašnjost Susani-nih bedara, od gležnjeva nagore, zadržavajući joj se među nogama i ponovno se spuštajući, dok joj je rukama obujmljivao struk i mijesio oble i bujne grudi, igrajući se njezinim bradavicama, nabreklih i blistavim poput zrna grožđa. Susanino je tijelo, mekano i nježno, drhtalo i izvijalo se nalik ribi u rijeci, vrtjela je glavom na sve strane u beznađu užitka, kosa joj sveudilj bijaše na licu, usne otvorene u dugačkom uzdisaju a rukama je tražila Diega da ga uputi po divnom krajobrazu svoga tijela, dok njegov jezik nije u njoj izazvao provalu slasti. Od užitka koji ju je pogodio poput munje Susana se svinu unatrag i ispusti promukli krik što ga je on prigušio pritiskujući svoja usta o njezina. Potom je uze u ruke i stane zibati i grliti poput mačke, šapćući joj u uho nisku tajnih riječi, s blagošću i nježnošću za koje nisam vjerovala da je sposoban. U jednom trenutku ona sjedne na slamu, skine kaput i počne ga cjelivati, najprije čelo, zatim kapke, sljepoočice, zadrži se dugo na njegovim ustima, jezikom je istraživala Diegove usne školjke, prešla na njegovu Adamovu jabučicu, pa mu kliznula niz vrat, grickajući mu bradavice i mrseći dlake na grudima. Sada je bio red na njemu da se posve prepusti zagrljajima, legao je potrbuške na pokrivač a ona ga uzjašila grizući mu zatiljak, prelazeći mu ramena kratkim, zaigranim cjelovima, pa se spustila do njegove stražnjice, istražujući je, njušeći i sladeći se, ostavljajući putem slinavi trag. Diego se okrenu a njezina usta obujmiše njegov napeti i pulsirajući ud i započеше beskrajnu sladostrasnu rabotu davanja i uzimanja u skrovitoj intimnosti, sve dok on više nije mogao izdržati te je navalio i prodro u nju, i oni se stadoše valjati poput protivnika u spletu ruku i nogu i poljubaca i da-htaja i uzdisaja i izraza ljubavi kakve nikad prije nisam čula. Poslije zaspāše u toplom zagrljaju pod pokrivačima i Susani-nim kaputom, kao dvoje nevine djece. Povukoh se tiho i započeli povratak kući, dok mi je noćna studen nesmiljeno obuzimala dušu. Preda mnom se otvorio ponor, osjetih vrtoglavicu koja me vukla k dnu, iskušenje da skočim i nestanem u dubinama patnje i užasa. Diegova izdaja i strah od budućnosti ostaviše me lebdjeti bez oslonca, izgublenu i neutješnu; bijes koji me u početku obuzeo nije potrajao dugo, odmah zatim svladao me osjećaj smrti, posvemašnjeg bola. Bijah predala svoj život Diegu, uzdajući se u njegovu supružničku zaštitu, doslovce sam vjerovala obrednim svadbenim riječima koje su govorele da smo sjedinjeni do smrti. Nije bilo izlaza. Prizor u staji stavio me pred zbilju koju sam već prilično dugo opažala, ali sam odbijala suočiti se s njome. Prvi mi je poriv bio da odjurim do velike kuće, ukopam se posred dvorišta i zaurlam kao mahnita, probudim obitelj, težake, pse i učinim ih svjedocima preljuba i rodoskvrnuća. Moja je plahost, međutim, bila jača od oćaja, dovukoh se bez riječi i pipajući do sobe koju sam dijelila s Diegom i sjedoh na krevet drhteći, dok su mi suze curile niz obraze i moćile mi grudi i spavaćicu. Tijekom minuta ili sati koji su uslijedili imala sam vremena razmisliti o onom što se zbilo i prihvatiti svoju nemoć. Nije se radilo o tjelesnoj pustolovini; Diega i Susanu sjedinjavala je iskušana ljubav, spre-

275

mna na sve rizike i uklanjanje svih prepreka koje joj se nađu na putu, nalik neumoljivoj rijeci užarene lave. Ni Eduardo ni ja nismo bili važni, u bezmjerju njihove strasti bijasmo tek prezreni kukci. Moram to reći svome šogoru prije

negoli ikome drugom, odlučih, ali predočivši si udarac što bih ga takvom ispoviješću nanijela tome dobrom čovjeku, shvatih da ne bih imala hrabrosti to učiniti. Eduardo će to jednoga dana sam otkriti ili, uz nešto sreće, neće nikada doznati ništa. Možda je u nešto i sumnjao, kao ja, ali nije to želio potvrditi kako bi održao krhku ravnotežu svojih tlapnji; bijahu tu troje djece, njegova ljubav prema Susani i monolitska povezanost obiteljskoga klana. Diego se vratio u nekom trenutku tijekom noći, malo prije zore. Pri svjetlu uljanice ugledao me kako sjedim na krevetu, podbula od plača, nesposobna izustiti ni riječi, i vjerovao da sam se probudila s još jednom noćnom morom. Sjeo je do mene i pokušao me privući k sebi, kao što je činio u takvim prilikama, ali ja sam se nagoniski povukla i na licu mi je zacijelo bio izraz strašnoga gnjeva, jer je smjesta ustuknuo. Ostadosmo zagledani jedno u drugo, on iznenađen a ja puna mržnje, dok se istina, neopoziva i opora, nije ukazala između naših kreveta poput zmaja.

"Što ćemo sada?" bijaše jedino što sam mogla izustiti.

Nije pokušao ništa zaniijekati niti se opravdati, prkosio mi je čeličnim pogledom, pripravan na svaki način braniti svoju ljubav, makar me morao ubiti. Brana ponosa, dobra odgoja i pristojnosti koja me obuzdavala tijekom mjeseci frustracije tada se srušila i nijemi prijekori pretvoriše se u beskrajnu lavinu osuda, koje je on primio hladnokrvno i mirno, ali pomno slušajući svaku riječ. Optužila sam ga za sve što mi je prolazilo kroz svijest i napokon ga zamolila da promisli o svemu, rekoh mu da sam spremna oprostiti i zaboraviti, da odemo daleko, gdje nas nitko ne poznaje, da možemo krenuti ispoče-

cPo%t%L1 u Seriji

tki. Kada se okončaše moje riječi i suze, već je bio dan. Diego je premostio razdaljinu koja je dijelila naše postelje, sjeo kraj mene, primio me za ruke te mi smireno i ozbiljno objasnio da već mnogo godina voli Susanu i da mu je ta ljubav najvažnija u životu, važnija od časti, ostatka obitelji i spasa vlastite duše; mogao bi mi obećati kako će se rastati od nje da me umiri, rekao je, ali bilo bi to lažno obećanje. Dodao je da je to namjeravao učiniti kada je otišao u Europu, udaljivši se od nje na šest mjeseci, ali bezuspješno. Išao je dotle te se oženio mnome da vidi može li prekinuti strašnu sponu što ga je vezivala uz njegovu šogoricu, ali brak je, daleko od toga da bi mu pomogao u odluci da se udalji od nje, olakšao stvari, umanjio sumnje Edu-arda i ostatka obitelji. Međutim, bilo mu je drago da sam napokon otkrila istinu, jer ga je kinjilo što me vara; ništa mi ne može predbaciti, uvjeravao me, veoma sam mu dobra supruga i jako žali što mi ne može pružiti ljubav koju zaslužujem. Osjećao se kao bijednik svaki put kada bi utekao od mene da bude sa Susanom, bit će mu olakšanje što mi više neće morati lagati. Situacija je sada bila jasna. "A zar Eduardo nije važan?" upitah.

"Ono što se zbiva između njega i Susane njihova je stvar. Sada moramo odlučiti o našem odnosu."

"Ti si o tome već odlučio, Diego. Nemam više zašto biti ovdje, vratit ću se kući", rekoh mu.

"Ovo je sada tvoja kuća, Aurora, u braku smo. Što je Bog sjedinio ne može se rastaviti."

"Ti si taj koji je prekršio Božje zapovijedi", priklopih.

"Možemo živjeti kao brat i sestra. Kraj mene ti ništa neće nedostajati, uvijek ću te poštovati, uživat ćeš zaštitu i slobodu da se posvetiš svojim fotografijama ili čemu već želiš. Jedino te molim da ne izazoveš skandal."

"Ne možeš me više ništa moliti, Diego."

"Ne molim te to zbog sebe. Imam debelu kožu i mogu podni-

277

jeti sramotu kao muškarac. Molim te zbog svoje majke. Ona to ne bi mogla podnijeti..."

I tako sam ostala zbog done Elvire. Ne znam kako sam se uspjela odjenuti, umiti se, počešljati, popiti kavu i izaći iz kuće radi svakodnevnih poslova. Ne znam kako sam se za ručkom našla oči u oči sa Susanom niti kako sam svekrvi i svekru objasnila svoje podočnjake. Taj je dan bio najgori, ćutila sam se prebijenom i ošamućenom, na rubu da na prvo pitanje bri-znem u plač. Iduće sam noći imala groznicu i boljele su me kosti, ali sam sutradan bila mirnija, osedlala sam konja i odjurila prema brdima. Uskoro je počelo kišiti te sam nastavila kasom

dok uboga kobila više nije mogla dalje; tada sam sjahala i stala se pješke probijati kroz grmlje i blato, pod drvećem, posrćući, padajući i opet ustajući, vičući iz sveg grla, dok me kiša močila. Natopljeni pončo postao je tako težak da sam ga bacila sa sebe i prosljedila drhteći od hladnoće i goreći iznutra. Vratila sam se u sumrak, bez glasa i u groznici, popila topli čaj i svalila se u postelju. Ostaloga se slabo sjećam, jer sljedećih tjedana bijah zauzeta borbom sa smrću tefiisam imala vremena ni raspoloženja da razmišljam o svojoj bračnoj tragediji. Noć koju pro-vedoh bosa i polunaga u staji te galop po kiši izazvali su upalu pluća koja me zamalo stajala glave. Odvezoše me u kočiji do bolnice koju su vodili Nijemci, gdje sam bila u rukama teutonske bolničarke s plavim pletenicama čija mi je upornost spasila život. Ta je plemenita Valkira bila je kadra podići me poput bebe snažnim rukama drvosječe i u isti mah me strpljivošću dovilje na žličicu hraniti kokošnjom juhom.

Početak srpnja, kada je konačno zavladao zima a krajolik postao sve sama voda - nabujale rijeke, poplave, kaljuže, kiša i još kiše - Diego i dvojica zakupaca pođoše po mene u bolnicu i odvezoše me natrag na Caleufu, umotanu u pokrivače i kože poput zavežljaja. Kočiju bijahu opremili platnenim pokrovom, krevetom, pa čak i malom upaljenom peći koja je tjerala vlagu.

(Počet u Seriji

Znojeći se pod slojevima pokrivača polako sam se vozila kući, dok je Diego jahao sa strane. Kotači su se više puta zaglibili; ni snaga dvaju volova nije dostajala da se kočija izvuče, muškarci su morali staviti daske na blato i gurati. Cijelim tim putem Diego i ja nismo izmijenili ni riječi. Dona Elvira me dočekala na Caleufu plačući od radosti, uzrujana, požurujući služavke da ne zaborave na peći, boce s toplom vodom, juhu s telećom krvi kako bih povratila boju i želju za životom. Toliko je molila za mene, reče, da joj se Bog smilovao. S izlikom da se još uvijek osjećam veoma krhkom, zamolih je da mi dopusti spavati u velikoj kući, i ona me smjesti u sobu tik do svoje. Prvi sam put u životu doživjela majčinsku skrb. Moja baka Paulina del Valle, koja me toliko voljela i toliko učinila za mene, nije bila odviše sklona očitovanjima ljubavi, iako je u dnu duše bila vrlo osjećajna. Govorila je da je nježnost, ta sladunjava mješavina naklonosti i milosrđa koja se na kalendarima obično prikazuje slikama zanesenih majki nad kolijevkama, oprostiva ako se ukazuje bespomoćnim životinjama, kao što su primjerice mačke koje su se tek omacile, ali predstavlja krajnju budalaštinu među ljudskim bićima. U našem je odnosu uvijek bila prisutna neka ironična i drska crta; rijetko smo se dodirivale, osim kad smo spavale zajedno u mom djetinjstvu, i uopće smo se pomalo osorno ophodile jedna spram druge, i u takvom nam je odnosu objema bilo veoma udobno. Ja bih se utekla šaljivoj nježnosti kada sam htjela nešto od nje ishoditi i uvijek sam u tome uspijevala, jer je moju čudesnu baku bilo veoma lako smekšati, više zbog toga što nije htjela pokazati osjećaje negoli zbog slabosti njezina karaktera. Dona Elvira bijaše, pak, prostodušna žena koju bi sarkazmi kakvima smo se služile baka i ja uvrijedili. Bila je usrdna po naravi, primila bi mi ruku i držala je, ljubila me, grlila, voljela mi je četkati kosu, sama mi je davala sredstva od moždine i bakalara za jačanje, tople obloge od kamfora za kašalj te mi pomagala da se izno-

279

jim u groznici trljajući me eukaliptusovim uljem i umatajući u tople deke. Brinula se da dobro jedem i odmaram se, noću mi je davala kapi opijuma i ostajala moliti kraj mene dok ne bih zaspala. Svakog me jutro pitala jesam li imala more i molila me da joj ih potanko opišem, "jer ću razgovorom o tome odagnati strah", kako je govorila. Zdravlje joj nije bilo dobro, ali je ne znam odakle izvlačila snagu da se brine o meni i pravi mi društvo, dok sam se ja gradila krhkijom no što sam se zapravo osjećala kako bih produžila idilu sa svojom svekrvom. "Ozdravi što brže, kćeri, muž te treba kraj sebe", običavala mi je govoriti zabrinuto, premda ju je Diego opetovano podsjećao na dogovor da ću ostatak zime provesti u velikoj kući. Ti tjedni što sam ih provela pod njezinim krovom oporavljajući se od upale pluća bijahu za mene neobično iskustvo. Moja mi je svekrva posvetila pažnju i ljubav kakvu mi Diego nikada neće pružiti. Ta je blaga i bezuvjetna ljubav djelovala poput balzama te sam se polako liječila od želje da umrem i od gnjeva što sam ga ćutila prema mužu. Mogla sam razumjeti Diegove i Susa-nine osjećaje, kao i neumitnost onog što se zbilo među njima;

njihova strast zacijelo bijaše telurska sila, potres koji ih je nosio jedno prema drugom i protiv kojega nije bilo lijeka. Mogla sam zamisliti kako su se borili protiv te privlačnosti prije nego što su joj podlegli, kolike su tabue morali prevladati da budu zajedno, kako su se strašno mučili hineći pred ljudima da su kao brat i sestra dok su iznutra izgarali od želje. Presta-doh se pitati kako se nisu mogli uzdići iznad pohote i kako im je sebičnost priječila da vide katastrofu što su je mogli izazvati među svojim najbližima, jer sam slutila koliko su bili rastrgani. Ja sama bijah očajnički voljela Diega, mogla sam shvatiti ono što Susana čuti za nj, i pitala sam se bih li ja postupala kao ona u istim okolnostima. Pretpostavljala sam da ne bih, ali bilo je nemoguće tvrditi to sa sigurnošću. Premda je osjećaj propasti ostao netaknut, uspjela sam se lišiti mržnje, zauzeti distancu i staviti se u kožu ostalih sudionika te nesreće; osjećala sam veću sućut spram Eduarda no sažaljenje prema sebi samoj, on je imao troje djece i bio zaljubljen u svoju ženu, i ta je incestu-ozna nevjera za nj zacijelo bila dramatičnija nego za mene. I zbog svoga šogora morala sam šutjeti, ali ta me tajna više nije pritiskala poput mlinskog kamena na leđima, jer su užas što ga je u meni izazvao Diego ublažile ruke done Elvire. Moja zahvalnost toj ženi pridružila se poštovanju i ljubavi što sam je prema njoj gajila od početka, prilijepila sam se uz nju poput nakrilčeta; trebalo mi je njezino prisustvo, njezin glas, njezine usne na mome čelu. Čutila sam se dužnom zaštititi je od prijeteće kataklizme u krilu obitelji; bijah spremna ostati na Ca-leufuu hineći poniženost odbačene supruge, jer ako bih otišla a ona otkrila istinu, umrla bi od boli i sramote. Njezin se život odvijao oko te obitelji i bio usmjeren na potrebe svih koji su živjeli među zidovima njezine kuće, bio je to cijeli njezin svemir. S Diegom sam se dogovorila da ću ispunjavati svoju ulogu dok je dona Elvira živa, a kasnije ostajem slobodna, pustit će me da odem i više neće stupati u kontakt sa mnom. Morat ću izdržati položaj - za mnoge beščastan - "rastavljene žene" i neću se više moći udavati, ali barem više neću morati živjeti s muškarcem koji me ne voli.

Sredinom rujna, kada više nisam imala izlika da ostanem u kući svoje svekrve i svekra te je došao trenutak da se vratim živjeti s Diegom, stigao je brzopjav Ivana Radovica. U par redaka liječnik mi je priopćio da bih se trebala vratiti u Santiago jer se mojoj baki bliži kraj. Već sam mjesecima očekivala tu vijest, ali kada sam primila brzopjav iznenađenje i bol bijahu poput udarca maljem te ostah ošamućena. Moja je baka bila besmrtna. Nisam si je mogla predočiti kao pohabanu i krhku stančiću kakva je zapravo bila, nego samo kao Amazonku s dvije vlasulje, oblapornu i domišljatu kakva je bila do prije nekoliko

281

godina. Dona Elvira me stisla u naručje i rekla mi neka se ne osjećam samom, jer sada imam drugu obitelj, pripadam Cale-ufuu i ona će se nastojati brinuti o meni i štiti me kao što je to prije činila Paulina del Valle. Pomogla mi je spakirati kovčege, ponovno mi objesila eskapular sa Svetim srcem Isusovim oko vrata i udavila me s tisuću savjeta; Santiago je za nju bio razvratna jazbina a put do njega krajnje opasna pustolovina. Bilo je to vrijeme ponovnog pokretanja pilane nakon zimskog zastoja, što je Diegu pružilo dobru izliku da me ne prati do San-tiaga, iako je njegova majka inzistirala da to učini. Eduardo me odvezao do broda. Na vratima velike kuće na Caleufuu stajali su svi - Diego, svekar i svekrva, Adela, Susana, djeca i nekoliko težaka - i mahali mi na odlasku. Nisam znala da ih više neću vidjeti.

Prije odlaska obišla sam svoju radionicu, u koju nitko nije stupio od kobne noći u konjušnici, i otkrila da je netko ukrao fotografije Diega i Susane, ali kako sigurno nije poznao proces razvijanja, ostavio je negative netaknutima. Ti mi kukavni dokazi nisu služili ničemu te sam ih uništila. Negative na kojima su bili Indijanci, ljudi s Caleufua i ostatak obitelji spremila sam u kovčege, jer nisam znala koliko ću dugo biti odsutna i nisam željela da se oštete. S Eduardom sam putovala na konju, s prtljagom privezanom za mazgu, te smo se zaustavljali u zaseocima da bismo jeli i odmarali se. Moj je šogor, ta ljudeskara medvjedeg izgleda, bio blage čudi kao i njegova majka te jednako, gotovo djetinje bezazlen. Putem smo imali prilike razgovarati nasamo, što nikad prije nismo činili. Priznao mi je da od djetinjstva piše poeziju. "Kako je ne pisati kad čovjek živi usred tolike ljepote?" dodao je, pokazujući na šumu i vodu što nas

je okruživala. Pričao mi je kako ni za čim ne žudi, kako ne osjeća znatiželju za drugim vidicima, kao Diego, i kako mu je dovoljan Caleufii. Kad je u mladosti otputovao u Europu osjećao se izgubljenim i duboko nesretnim, nije mogao živjeti daleko od zemlje koju je ljubio. Bog je prema njemu bio vrlo milostiv, reče, stavio ga je usred zemaljskog raja. Uz kratak smo se zagrljaj oprostili u luci; "neka te Bog uvijek čuva, Eduardo", rekoh mu u uho. Malko ga je smeo takav svečani oproštaj.

Frederick VWilliams me čekao na stanici i odvezao me kočijom do kuće u ulici Ejercito Libertador. Začudio se što me vidi tako ispijenu, a moje objašnjenje da sam bila vrlo bolesna nije ga zadovoljilo, promatrao me krajičkom oka uporno me pitajući što je s Diegom, jesam li sretna, kako je svekrova obitelj i jesam li se prilagodila životu na selu. Od najraskošnije u toj četvrtoj palači, bakina kuća postala je oronula kao i njena gazdarica. Prozorska krila visjela su sa šarki a zidovi se doimahu bezbojnima, vrt je bio tako zapušten da ga ni proljeće nije moglo oplijeviti te je ostao u tužnome zimskom ruhu. Pustoš je unutra bila još gora, lijepi starinski saloni bijahu gotovo prazni, nestali su namještaj, sagovi i slike; nije ostala nijedna od čuvenih impresionističkih slika, koje su prije nekoliko godina izazvale takvu sablazan. Ujak Frederick mi je objasnio da je baka, pripremajući se za smrt, gotovo sve darovala crkvi. "No vjerujem da je njezin novac netaknut, Aurora, jer još uvijek zbraja svaki novčić i drži računovodstvene knjige pod krevetom", doda vragolasto mi namignuvši. Ona, koja je ulazila u crkvu samo da bi bila viđena i koja je prezirala tu masu nametljivih svećenika i smjernih redovnica što su neprestano oblijetale ostatak obitelji, namijenila je u svojoj oporuci znatan iznos katoličkoj crkvi. Vazda spretna u poslovima, spremala se da uoči smrti kupi ono što joj je za života malo čemu služilo. VWilliams je poznavao moju baku bolje no itko i vjerujem da ju je volio gotovo kao ja, i nasuprot predviđanjima zavidnika nije joj oteo imetak da bi je ostavio u starosti, već je godinama branio interese obitelji, bio joj je dostojan muž, spreman da je prati do posljednjeg daha, a za mene da učini još i više, kao što će poka-

283

zati godine koje su uslijedile. Paulinina je bistrina sasvim popustila, lijekovi za ublažavanje bolova držali su je u limbu bez sjećanja i želja. Tih je mjeseci postala sama kost i koža, jer nije mogla gutati i hranili su je mlijekom pomoću gumene cjevčice koju su joj stavili u nos. Ostalo joj je jedva nekoliko bijelih ču-peraka na glavi, a njezine su se velike tamne oči smanjile i nalikovale dvjema točkicama na izbornom zemljovidu. Sagnuh se da je poljubim, ali me nije prepoznala i okrenula je lice, dok je rukom pipajući po zraku tražila muževu ruku, a kad ju je on primio, lice joj izravna spokojan izraz.

"Ne pati, Aurora, dajemo joj mnogo morfija", pojasni mi ujak Frederick.

"Jeste li obavijestili njezine sinove?"

"Da, poslao sam im brzojav prije dva mjeseca, ali nisu na nj odgovorili i ne vjerujem da će stići na vrijeme, Paulini nije ostalo mnogo", reče ganut.

Tako je i bilo, Paulina del Valle je sutradan tiho umrla. Kraj nje bijasmo njezin muž, doktor Radovic, Severo, Nivea i ja; njezini će se sinovi pojaviti mnogo kasnije, s odvjetnicima, da bi se borili za nasljedstvo što im ga nitko nije osporavao. Liječnik je uklonio bakinu cjevčicu za hranjenje a VWilliams joj je navukao rukavice, jer joj ruke bijahu ledene. Usne su joj poplavile i bila je veoma blijeda, bijaše disala sve neprimjetnije, ne odajući znake patnje, da bi uskoro naprosto prestala disati. Radovic joj je opipao bilo, prošla je minuta, možda dvije, i tada je objavio da je preminula. U sobi je zavladała neka slatka tišina, nešto se tajanstveno događalo, možda se bakina duša oslobodila te je kružila poput smetene ptice ponad njezina tijela, opraštajući se. Njezin je odlazak u meni izazvao neizmjeran očaj, stari osjećaj koji sam već poznavala, ali ga nisam mogla imenovati ni objasniti sve do par godina kasnije, kada se tajna moje prošlosti napokon rasvijetlila te sam shvatila da me smrt moga djeda Tao Chi'ena, mnogo godina prije, povukla u sličnu

<Po*r%er u

tjeskobu. Povreda se pritajila i sada se otvorila s istom žarkom boli. Osjećaj posvemašnje napuštenosti što ga je pobudio bakin odlazak bijaše istovjetan onome što me pohodilo u dobi od pet godina, kada je Tao Chi'en nestao iz mog života. Bit će da su stare boli iz moga djetinjstva - gubitak za gubitkom - godinama

pohranjene u najdubljim slojevima pamćenja, sada podigle prijeteću Meduzinu glavu da me progutaju: majčina smrt pri porođaju, otac koji nije znao da postojim, baka s majčine strane koja me bez objašnjenja ostavila u rukama Pauline del Valle i, iznad svega, nagli gubitak bića koje sam najviše voljela, djeda Tao Chi'ena.

Prošlo je devet godina od toga rujanskog dana kada je preminula Paulina del Valle; iza su ostale ta i druge nevolje, i sada se mirna srca mogu prisjećati svoje veličanstvene bake. Ona nije iščeznula u beskrajnoj tami konačne smrti, kao što mi se činilo u početku; jedan je njezin dio, uz Tao Chi'ena, ostao sa mnom i oko mene - dvije tako različite duše koje me prate i pomažu mi, prva u praktičnim životnim stvarima a druga u rješavanju emocionalnih pitanja; ali kada je u vojničkome krevetu u kojemu je provela svoje posljednje dane moja baka prestala disati, nisam slutila da će se vratiti i bol me skrhalo. Kada bih bila kadra očitovati svoje osjećaje možda bih manje patila, ali oni ostaju zaglavljeni u nutrini, poput ledenog bloka, i mogu proći godine prije no što se led počne topiti. Nisam plakala kada je otišla. Tišina u sobi nalikovala je grešci u protokolu, jer žena koja je živjela kao Paulina del Valle trebala je umrijeti pjevajući uz orkestar, kao u operi, no njezin je oproštaj bio tih, jedina diskretna stvar koju je učinila u životu. Muškarci izadoše iz sobe, a Nivea i ja joj za posljednje putovanje pomno navukosmo karmelićansku mantiju koja joj bijaše već godinu dana visjela u ormaru, ali nismo odoljele iskušenju da joj najprije odjenemo njezino najbolje francusko donje rublje boje crnog sljeza. Podignuvši joj tijelo shvatih koliko je postala

285

lagana, od nje je ostao krhki kostur s kojega je visjelo nešto kože. U tišini joj zahvalih za sve što je učinila za mene, uputih joj nježne riječi koje se nikad ne bih bila usudila izgovoriti da me mogla čuti, poljubih joj lijepe ruke, kornjačine kapke, plemenito čelo i zamolih oprostnje za sve nestašluke iz djetinjstva, za to što sam tako kasno stigla da se oprostim od nje, za suhoga guštera kojeg sam ispljunula u lažnom napadu kašlja i druge neslane šale koje je morala otrpjeti, dok je Nivea koristila priliku što joj je pružila Paulina del Valle da tiho zaplače za svojom mrtvom djecom. Odjenuvši je, poprskale smo je njezinom kolonjskom vodicom od gardenija te rastvorile zastore i prozore da uđe proljeće, kao što bi ona voljela. Ni govora o narikačama, crnoj odjeći i zastiranju zrcala, Paulina del Valle je živjela poput neobuzdane carice i zaslužila je da je se slavi na rujanskom svjetlu. Tako je mislio i VWilliams, koji je osobno otišao na tržnicu i napunio kočiju svježim cvijećem da ukrasi kuću.

Stigavši u koroti i s rupcima u ruci, rođaci i prijatelji se sa-blaznuše, jer nikad nisu vidjeli da bi se nad pokojnikom bdjelo pod sunčevim zrakama, uza svadbenu cvijeće i bez suza. Otišli su govorkajući o podmuklostima, i još danas, nakon toliko godina, ima onih koji prstom upiru na mene, uvjereni da sam se obradovala kad je umrla Paulina del Valle jer sam se htjela dočepati nasljedstva. Nisam, međutim, naslijedila ništa, jer su se za to ubrzo pobrinuli njezini sinovi s odvjeticima, ali mi to nije ni trebalo, jer mi je otac ostavio dovoljno za pristojan život, a ostalo sam mogla namaknuti radom. Unatoč bezbrojnim bakinim savjetima i poukama, nisam uspjela razviti njezin njuh za poslove; nikad neću biti bogata i drago mi je zbog toga. Ni Frederick VWilliams se nije morao prepirati s odvjeticima, jer ga je novac zanimao mnogo manje no što su to godinama govorili zli jezici. Njegova mu je žena osim toga dala mnogo za života, a on je to, kao razborit čovjek, stavio na stranu. Paulinini sinovi nisu mogli dokazati da je brak njihove majke i njezina bivšeg majordoma bio nezakonit i morali su se pomiriti s time da ostave ujaka Fredericka na miru, kao što nisu mogli prisvojiti niti vinograde, jer ovi bijahu zapisani na ime Severa del Vallea, pa su zadužili odvjeticnike da se dadu u potragu za svećenicima, ne bi li povratili dobra što su ih se ovi domogli plašeći bolesnicu paklenim ognjem, ali dosad nitko nije dobio parnicu protiv Katoličke crkve, na čijoj je strani Bog, kao što svi znaju. Novca je u svakom slučaju bilo napretek te su sinovi, razni rođaci, pa i odvjeticnici mogli od njega živjeti sve do danas.

Jedina radost tih depresivnih tjedana bila je ponovna pojava gospođice Matilde Pineda u našim životima. Pročitala je u novinama da je Paulina del Valle

preminula te je smogla hrabrosti doći u kuću iz koje bijaše istjerana u vrijeme revolucije. Stigla je s rukoveti cvijeća, u pratnji knjižara Pedra Teya. Bijaše sazrela tijekom svih tih godina pa je isprva nisam prepoznala, dok je on ostao isti ćelavi čovječuljak gustih đavoljih obrva i užarenih zjenica.

Nakon groblja, pjevanih misa, devetodnevna žalovanja te dijeljenja milostinje prema bakinim željama, slegla se prašina od pompozno pogreba te sam se s Frederickom Williamsom našla sama u praznoj kući. Skupa smo sjeli u ostakljenu galeriju i diskretno tugovali za bakom, jer ni on niti ja nismo od velikih suza, i sjećali je se iz mnogih velebnih i malobrojnih nedostojnih trenutaka.

"Što ćete sada, ujače Frederick?" htjedoh znati.

"To ovisi o vama, Aurora."

"O meni?"

"Nisam mogao a da ne zapazim nešto neobično u vas", reče na sebi toliko svojstven, istančan način na koji je postavljao pitanja.

287

"Bila sam veoma bolesna a bakin me odlazak jako ožalostio, ujače Frederick. To je sve, nema ničega neobičnog, uvjeravam vas."

"Žalim što me podcjenjujete, Aurora. Morao bih biti vrlo glup ili vam se ne osjećati nimalo naklonjenim da ne budem svjestan stanja vašeg duha. Recite mi što se zbiva, da vidimo mogu li vam pomoći."

"Nitko mi ne može pomoći, ujače."

"Iskušajte me, da vidimo..." zamoli me.

I tada shvatih da se nikome drugom na ovom svijetu ne mogu povjeriti i da se Frederick Williams pokazao odličnim savjetnikom i jedinom osobom zdrava razuma u obitelji. Mogla sam mu laka srca ispričati svoju tragediju. Veoma me pažljivo saslušao do kraja, nijednom me ne prekinuvši.

"Život je dug, Aurora. Sada vam sve izgleda crno, ali vrijeme liječi i briše gotovo sve. Vaše sadašnje razdoblje nalikuje nasu-mičnom hodu po tunelu, čini vam se da nema izlaza, ali obećajem vam da ga ima. Hodajte dalje, djevojko."

"Što će biti sa mnom, ujače Frederick?"

"Imat ćete druge ljubavi, možda dobijete djecu ili postanete najboljim fotografom u zemlji", reče.

"Osjećam se tako zbunjeno i osamljeno!"

"Niste sami, Aurora, ja sam sada s vama i bit ću dokle god me budete trebali."

Uvjerio me da nema potrebe da se vraćam mužu, da mogu naći tucet izlika da godinama otežem povratak, iako sam bila sigurna kako Diego neće zahtijevati da se vratim na Cale-ufu, jer mu je odgovaralo da budem što dalje od njega. Što se pak tiče dobrostive done Elvire, nije bilo druge no da je utješim obilatom korespondencijom; radilo se o dobivanju na vremenu, svekrvino je srce bilo slabo i liječničke su dijagnoze govorele da neće još dugo živjeti. Ujak Frederick me uvjeravao da

u Seriji

se nimalo ne žuri otići iz Čilea, ja sam mu jedina obitelj i voli me kao kćer ili unuku.

"Nemate nikoga u Engleskoj?" upitah ga.

"Nikoga."

"Vi znate da o vašem podrijetlu kruže glasine, kažu da ste propali plemić, a baka to nikad nije opovrgnula." "Ništa dalje od istine, Aurora!" uskliknu smijući se. "Dakle ne skrivate negdje nekakav grb?" nasmijah se i ja. "Gledajte, dijete", odvrati.

Skinuo je žaket, otkopčao košulju, podigao potkošulju i pokazao mi leđa. Bijahu išarana strašnim ožiljcima.

"Šibanje. Stotinu udaraca za krađu duhana u kažnjeničkoj koloniji u Australiji. Odslužio sam pet godina prije nego što sam pobjegao na splavi. Na pučini me pokupio kineski gusarski brod, na kojemu su me primorali da radim kao rob, ali čim smo se približili kopnu ponovno sam pobjegao. Tako sam, korak po korak, napokon stigao u Kaliforniju. Naglasak je jedino što me veže uz britansko plemstvo, a naučio sam ga od jednog pravoga lorda, moga prvog poslodavca u Kaliforniji. On me naučio i majordomskoj službi. Paulina del Valle me zaposlila 1870. i odonda sam bio uz nju."

"Je li baka znala za tu priču, ujače?" upitah kad sam malko došla k sebi od iznenađenja i povratila glas.

"Dakako. Paulinu je jako zabavljalo što ljudi zamjenjuju robijaša s aristokratom."

"Zašto su vas osudili?"

"Zato što sam ukrao konja kad mi je bilo petnaest godina. Bili bi me objesili, ali imao sam sreće, izmijenili su mi kaznu i završio sam u Australiji. Ne brinite, Aurora, nisam više ukrao ni novčića u životu, bič me izliječio od tog poroka, ali ne i od uživanja u duhanu", nasmija se.

I tako smo ostali zajedno. Sinovi Pauline del Valle prodali su kuću u Ejercito Libertador, koja je danas pretvorena u školu

289

za djevojčice, i izvukli iz nje ono malo što je još bilo preostalo. Spasila sam mitološki krevet prije nego što su stigli nasljednici sklonivši ga u spremište javne bolnice Ivana Radovica, gdje je ostao dok se odvjetnici nisu umorili od čeprkanja po zakucima u potrazi za posljednjim ostacima nekadašnje bakine svojine. Frederick Williams i ja kupili smo seoski ljetnikovac u okolici grada, na cesti za planine; raspolagali smo s dvanaest hektara zemljišta okruženog treperavim topolama, posutog mirisnim jasinima i poškropljenog skromnim potočićem, na kojemu sve slobodno raste. VWilliams ondje uzgaja pse i rasne konje, igra kriket i druge dosadne sportove kojima se bave Englezi; tamo je moj zimski dom. Kuća nije u cvijetu mladosti, ali ima stanovita čara, prostora za moj fotografski atelje i slavni firentinski krevet, koji se sa svojim višebojnim morskim likovima koči posred moje sobe. Ondje spavam pod budnom zaštitom duha bake Pauline, koji se pravovremeno pojavljuje da bi istjerao djecu u crnim pidžamama iz mojih mora. Santiago će se zasigurno proširiti prema Estaci6n Central, a nas će u tom pastirskom kraju topola i brežuljaka ostaviti na miru. Zahvaljujući ujaku Luckvu, koji je dahom na me prenio sreću kada sam rođena, te usrdnoj zaštiti bake i oca, mogu reći da imam dobar život. Raspolažem sredstvima i slobodom da činim što želim, mogu se u cijelosti posvetiti putovanju kroz vrletne čileanske krajolike s aparatom oko vrata, kao što činim posljednjih osam ili devet godina. Ljudi me ogovaraju iza leđa, to je neizbježno; nekoliko rođaka i poznanika me otpisalo i ako me vide na ulici prave se da me ne prepoznaju, jer ne mogu trpjeti da jedna žena napusti svoga muža. Taj mi prezir ne zadaje glavobolje, jer ne moram svima biti po volji, samo onima koji su mi doista važni, a njih nema mnogo. Tužan ishod moga odnosa s Diegom Dominguezom trebao mi je zauvijek uliti strah pred nepromišljenim i strasnim ljubavima, ali nije bilo fPo%T%L7 u Seriji

tako. Istina je da sam nekoliko mjeseci imala ranjena krila i vukla se dan za danom s osjećajem posvemašnjeg poraza, osjećajem da sam odigrala svoju jedinu kartu i sve prokockala. Istina je i to da sam osuđena biti udana žena bez muža, što me priječi da si "obnovim" život, kako kažu moje tetke, ali taj mi neobičan položaj pruža veliku slobodu. Godinu dana nakon rastanka od Diega ponovno sam se zaljubila, što znači da imam tvrdnu kožu i da mi rane brzo zarastaju. Ta druga ljubav nije bila blago prijateljstvo koje se s vremenom prometnulo u istinsku romansu, nego naprosto poriv strasti koja nas je oboje iznenadila i pukom slučajnošću ispala dobro... Barem do sada, tko zna što će biti u budućnosti. Bilo je to jednoga zimskog dana, jednog od onih kada pljušti zelena i uporna kiša, sijevaju oštre munje i kada je u duši teško. Sinovi Pauline del Valle ponovno su sa svojim fiškalima došli prosipati izmet i donosili mi beskrajne dokumente; svaki od njih imao je tri kopije i jedanaest žigova, a ja sam ih potpisivala ne čitajući ih. Frederick VWilliams i ja bijasmo se iselili iz kuće u Ejercito Libertador te smo još uvijek bili u hotelu, jer popravci u ljetnikovcu u kojemu danas živimo još nisu bili gotovi. Ujak Frederick je na ulici nabasao na doktora Ivana Radovica, kojega već poprilično dugo nismo vidjeli, te se njih dvojica dogovoriše da sa mnom pođu vidjeti španjolsku operetnu družinu koja je bila na turneji po Južnoj Americi, ali ugovorenoga se dana ujak Frederick prehladio i pao u postelju, pa sam se zatekla gdje sama čekam u hotelskom predvorju, smrznutih ruku i bolnih nogu jer su me žuljale čizmice. Na prozorska se stakla slijevao vodopad a vjetar je tresao stabla na ulici poput perja, noć nije pozivala na izlazak i na tren sam pozavidjela ujaku Fredericku na nazebu koji mu je omogućio da ostane u postelji s dobrom knjigom i šalicom tople čokolade, ali me ulazak Ivana Radovica nagnao da zaboravim na

nevrijeme. Doktor je stigao u mokrom kaputu, i kad mi se nasmiješio shvatih da je mnogo zgodniji no

291

što ga pantim. Pogledasmo se u oči i vjerujem da smo tada prvi put vidjeli jedno drugo, barem sam ga ja ozbiljno promotrila te mi se dopalo ono što sam vidjela. Nastala je dugačka tišina, stanka koja bi u drugim okolnostima bila veoma neugodna, ali se tada činila kao razgovor svoje vrste. Pomogao mi je da stavim ogrtač na se te se zaputismo prema vratima, polako, kolebljivo, pogleda sveudilj prikovanih jedno za drugo. Nismo se željeli suočiti s olujom koja je parala nebo, ali se isto tako nismo htjeli rastati. Pojavio se vratar s velikim kišobranom i ponudio se da nas otprati do kočije koja je čekala na vratima, pa smo izašli bez riječi i puni dvojbi. Nije me prožeo plamen romantične slutnje, nikakav neobičan predosjećaj da smo srodne duše, nisam si predočila početak romaneskne ljubavi, ništa od toga, naprosto sam zapazila kako mi srce poskakuje, kako mi nedostaje zraka, oblijeva me vrućina i ćutim golicanje po koži. Bojim se da s moje strane u tom susretu nije bilo ničega duhovnog, samo pohote, premda sam tada bila odveć neiskusna i rječnik mi je bio presiromašan da bih to komešanje mogla nazvati pravim imenom. Od imena je zanimljivije da je ta zbrka u utrobi bila moćnija od moje stidljivosti i da sam ga u zaklonu kočije, odakle se nije moglo lako pobjeći, primila za lice i ne razmišljajući dvaput poljubila ga u usta, onako kao što sam godinama prije vidjela da se ljube Nivea i Severo del Valle, odlučno i pohlepno. Bijaše to jednostavan i neopoziv čin. Ne mogu ulaziti u pojedinosti onog što je uslijedilo jer ih je lako zamisliti i jer bismo se Ivan i ja žestoko posvađali kad bi on to pročitao na ovim stranicama. Valja reći da su naši okršaji jednako siloviti kao što su strastvene naše pomirbe; posrijedi nije spokojna i sladunjava ljubav, ali se u njen prilog može kazati da je postojana, i da zapreke kao da je ne obeshrabruju, nego samo učvršćuju. Brak je stvar zdravog razuma, koji nam oboma nedostaje. Činjenica da nismo vjenčani olakšava nam ljubav, budući da se svatko od nas može posvetiti svojim bavljenjima, ra-

(Po%T%er u Seriji

293

bio pustolovina puti, istraživanje čula, koje je za mene bilo od temeljnog značaja, jer sam zahvaljujući njemu uspjela prevladati poniženje izazvano time što me Diego odbacio i uvidjeti da nisam promašena, kao što sam strahovala. Pri svakom susretu s Ivanom Radovicem stjecala sam više pouzdanja i svladavala svoju sramežljivost, ali još nisam shvatila da se ta veličanstvena intimnost pretvorila u veliku ljubav. Te smo se noći milovali ošamućeni dobrim vinom i dnevnim naporima, polako, kao dvoje mudrih vremešnika koji su stotinama puta vodili ljubav i više se ne mogu iznenaditi ni prevariti. Što je tu za mene bilo posebno? Ništa, vjerujem, osim nakupljenih sretnih iskustava s Ivanom, koja su te noći dosegla kritičnu brojku nužnu za slamanje moje obrane. Dogodilo se te sam doživjevši vrhunac u čvrstom naručju svoga ljubavnika osjetila jecaj što me cijelu potresao, zatim još jedan, pa opet, dok me nije ponijela nezadrživa plima nakupljenih suza. Plakala sam i plakala, predana i prepuštena, sigurna u tim rukama kao što ne pantim da sam ikada prije bila. Neka se brana u meni slomila i stara se bol prelila poput otopljena snijega. Ivan mi nije postavljao pitanja niti me pokušao utješiti, čvrsto me privio uz grudi, pustio me da plačem dok mi suze nisu stale, a kada sam mu htjela pružiti objašnjenje zatvorio mi je usta dugačkim poljupcem. U tom trenutku, uostalom, nisam imala nikakvo objašnjenje, bila bih ga morala izmisliti, ali sada znam - jer se to dogodilo u još nekoliko navrata - da mi se, kad sam se oću-tjela posve na sigurnom, pažena i zaštićena, počelo vraćati sjećanje na prvih pet godina života, godina što su ih baka Paulina i ostali obavili plastom tajne. Najprije sam, u rasvjetljujućem bljesku, ugledala sliku svoga djeda Tao Chi'ena kako šapuće moje ime na kineskom - Lai-Ming. Bijaše to iznimno kratak trenutak, ali blistav poput mjeseca. Potom sam, budna, oživjela opetovanu moru koja me oduvijek kinjila i tada shvatila da postoji izravna veza između moga obožavanog djeda i tih spolažemo vlastitim prostorom, i kada smo na rubu da se ra-spadnemo uvijek nam ostaje izlaz da se razdvojimo na nekoliko dana te se iznova združimo kad nas svlada čežnja za poljupcima. S Ivanom Radovicem naučila sam pokazivati zube. Kada bih ga, Bože sačuvaj, zatekla u nevjeri kao što mi se dogodilo s Diegom

Dominguezom, ne bih se kao tada utopila u suzama nego ga ubila bez i najmanje grižnje savjesti.

Ne, neću govoriti o intimi što je dijelim sa svojim ljubavnikom, ali ima jedna epizoda koju ne mogu prešutjeti jer je vezana uz pamćenje, a ono je, na kraju krajeva, razlog s kojega ispisujem ove stranice. Moji su košmari nasumična putovanja prema sjenovitim spiljama u kojima počivaju moje najstarije uspomene, zadržane u dubokim slojevima svijesti. Fotografija i pisanje pokušaji su da uhvatim trenutke prije nego što išče-znu, da uglavim sjećanja i tako svome životu dadem smisao. Ivan i ja smo već više mjeseci bili zajedno, već smo se naviknuli na rutinu potajnog viđanja, zahvaljujući dobrom ujaku Frede-ricku, koji od početka štiti našu ljubav. Ivan je trebao održati medicinsko predavanje u jednom gradu na sjeveru a ja sam ga pratila s izlikom da odlazim fotografirati rudnike salitre, u kojima su radni uvjeti veoma nesigurni. Engleski su poduzetnici odbijali razgovarati s radnicima te je vladalo ozračje rastućega nasilja, koje će buknuti nekoliko godina poslije. Kada je 1907. godine do toga došlo, ja sam se slučajno nalazila ondje, i moje su fotografije jedini neosporan dokument da se pokolj u Iquiq-ueu doista dogodio, budući da je vladina cenzura s lica povijesti zbrisala dvije tisuće mrtvih koje sam tamo vidjela. No to je već druga priča, kojoj nije mjesto na ovim stranicama. Prvi put kad sam otišla u taj grad nisam ni slutila kakvoj ću tragediji kasnije prisustvovati, za nas oboje bio je to kratki medeni mjesec. Zasebno smo se upisali u hotelu i te noći, pošto smo oboje obavili svoj dnevni posao, on je došao u moju sobu, gdje sam ga čekala sa sjajnom bocom Vine Pauline. Naš je odnos do tada

u Seriji

295

com, krenula je na hodočašće u Kinu s balzamiranim tijelom svoga supruga kako bi ga sahranila u Hong Kongu. Tao Chi'en je veći dio života proveo u Kaliforniji i bio je jedan od malobrojnih kineskih doseljenika koji su stekli američko državljanstvo, ali je uvijek isticao želju da mu kosti budu pokopane u kineskoj zemlji, jer se njegova duša tako neće izgubiti u beskrajnom svemira ne našavši nebeske dveri. Ta predostrožnost nije bila dostatna, jer sam sigurna da duh moga neprispodobivog djeda Tao Chi'ena još hodi ovim svijetom; ne znam si drukčije objasniti osjećaj da je uz mene. To nije tek uobrazilja, baka Eliza potvrdila je neke moje dokaze, kao što su miris mora koji me katkad obavija i glas koji šapuće čarobnu riječ: moje ime na kineskom.

"Zdravo, Lai-Ming", bijaše pozdrav moje neobične bake kada me ugledala. "Oi poa! "uskliknuh.

Nisam izgovorila tu riječ - "majčina majka" na kantonskom - od davnog doba kada sam s živjela s njom na katu iznad klinike za akupunkturu u kineskoj četvrti San Francisca, ali je nisam zaboravila. Ona mi položi ruku na rame i promotri me od glave do pete, potom glavom načini znak odobravanja i napokon me zagrlila.

"Raduje me što nisi tako lijepa kao tvoja majka", reče.

"To je govorio i moj otac."

"Visoka si, kao Tao. Severo mi kaže da si i pametna kao on."

Kada dođe do neugodnih situacija u našoj se obitelji poslužuje čaj, a budući da se u društvu gotovo uvijek osjećam smetenom, i ja se snalazim na isti način. Taj mi napitak pomaže da obuzdam živce. Umirala sam od želje da uhvatim baku za struk i zaplešem s njom valcer, da joj u dahu ispričam cijeli svoj život i istresem joj sve prijekore što su se godinama nakupljali u meni, ali ništa od toga nije bilo moguće. Eliza Sommers nije osoba koja bi poticala preveliku prisnost, njezino do-

zlođuha u crnim pidžamama. Ruka koja me pušta u snu je Tao Chi'enova ruka. Osoba što polako pada jest Tao Chien. Mrlja koja se neumoljivo širi pločnikom je Tao Chi'enova krv.

Nešto više od dvije godine službeno sam živjela s Frederi-ckom Williamsom, ali sve privrženija u odnosu s Ivanom Ra-dovicem, bez kojega više nisam mogla zamisliti svoju sudbinu, kada se moja baka s majčine strane, Eliza Sommers, iznova pojavila u mome životu. Vratila se netaknuta, s istim mirisom šećera i vanilije, otporna na nagrizanje neimaštine i zaborava. Prepoznah je na prvi pogled, premda je prošlo šesnaest godina otkako sam napustila kuću Pauline del Valle i za svo to vrijeme nisam vidjela nijednu njezinu fotografiju, a ime joj se veoma rijetko izgovaralo u mojoj prisutnosti. Njezin se lik bijaše zadržao

među zupčanicima moje nostalgije i promijenio se tako malo te kad se utjelovio na pragu naših vrata s kovčegom u ruci, učinilo mi se da smo se jučer oprostile i da je sve što se tih godina zbivalo tlapnja. Jedina je novina bila ta da mi je izgledala nižom no što sam je pamtila, ali možda je to bilo zbog moga stasa, budući da sam posljednji puta kada smo bile skupa ja bila petogodišnja balavica i gledala je odozdo. I dalje je bila čvrsta poput admirala, imala je isto mladenačko lice i strogu frizuru, premda joj je kosa sada bila prošarana sjedinama. Čak je nosila istu bisernu ogrlicu koju sam uvijek viđala na njoj i koju, sada to znam, ne skida ni kad odlazi na spavanje. Doveo ju je Severo del Valle, koji je svih tih godina bio u kontaktu s njom, ali mi o tome nije govorio jer mu ona to nije dopuštala. Eliza Sommers je dala riječ Paulini del Valle da nikada neće pokušati stupiti u dodir s unukom i toga se časno držala sve dok je Paulinina smrt nije odriješila obećanja. Kada joj je Severo pisao da je o tome obavijesti, spakirala je kovčege i zatvorila kuću, kao što bijaše učinila mnogo puta prije, i ukrcala se na brod za Čile. Ostavši 1885. u San Franciscu udovi-

u Seriji
stojanstvo ulijeva strahopoštovanje, i prošli su tjedni prije no što smo nas dvije mogle opušteno razgovarati. Srećom su čaj i nazočnost Severa del Vallea i Fredericka VWilliamsa, koji se vratio s jedne od svojih šetnji oko ljetnikovca nacifran poput istraživača u Africi, ublažili napetost. Čim je skinuo šljem i za-tamnjene naočale i ugledao Elizu Sommers, nešto se u njegovu držanju promijenilo: isprsi se, povisio glas i kao da mu se na-puhalo perje. Njegovo se divljenje udvostručilo kada je ugledao sanduke i kovčege s putničkim žigovima i shvatio da je ta sitna gospođa jedna od rijetkih stranaca koji su dospjeli do Tibeta.

Ne znam je li moja oi poa u Čile došla samo da bi me upoznala, slutim da ju je više zanimalo nastaviti put prema Južnom polu, na koji još nijedna žena nije stupila, ali o kojem god se razlogu radilo, njezin je posjet za mene bio iznimno važan. Bez nje bi moj život bio rasut u maglovitim predjelima; bez nje ne bih mogla pisati ova sjećanja. Moja mi je baka s majčine strane pružila djeliće koji su nedostajali u zagonetnoj sla-galici moga života, govorila mi je o mojoj majci, o okolnostima moga rođenja i dala mi konačni ključ mojih noćnih mora. Ona me također kasnije pratila do San Francisca kako bih upoznala svog ujaka Luckvja, uspješnoga kineskog trgovca, debelog i krivonogog te iznimno šarmantnog, i iskopala dokumente potrebne da spojim krajeve svoje priče. Odnos Elize Sommers i Severa del Vallea dubok je kao i tajne koje su mnogo godina dijelili; ona ga smatra mojim pravim ocem, jer je on bio muškarac koji je ljubio njezinu kćer i oženio se njome. Jedina funkcija Matiasa Rodrigueza de Santa Cruza bila je u tome da mi slučajno dade nešto gena.

"Onaj tko te začeo malo je važan, Lai Ming, to je mogao učiniti bilo tko. Severo ti je dao prezime i preuzeo odgovornost za tebe", uvjeravala me.

"U tom mi je slučaju Paulina del Valle bila otac i mati, nosim

297

njezino ime i ona je preuzela odgovornost za mene. Ostali su prošli kroz moje djetinjstvo poput repatica, ostavivši za sobom tek trag zvjezdane prašine", otpovrnuh.

"Prije nje tvoj otac i majka bili smo Tao i ja, mi smo te podigli, Lai-Ming", pojasnila mi je s pravom, jer su njih dvoje tako snažno utjecali na mene te sam ih trideset godina nosila u sebi poput kakva blagog prisustva i sigurna sam da će tako biti do kraja mog života.

Eliza Sommers živi u drugoj dimenziji, uz Tao Chi'ena, čija je smrt bila teška neprilika, ali ne i prepreka da ga i dalje ljubi kao uvijek. Moja je baka Eliza jedno od onih bića kojima je suđena jedna jedina i veličanstvena ljubav, i vjerujem da nitko drugi ne stane u njezino udovičko srce. Sahrnivši muža u Kini kraj groba Lin, njegove prve supruge, i obavivši budističke pogrebne obrede kao što je on želio, postala je slobodna. Mogla se vratiti u San Francisco i živjeti sa sinom Luckvjem i mladom mu suprugom koju je ovaj preko kataloga naručio iz Šangaja, ali pomisao da bi se pretvorila u svekrvu kojoj će se iskazivati strahopoštovanje njoj je značila isto što i prepuštanje starosti. Nije se osjećala usamljeno niti je strahovala pred budućnošću, budući daje zaštitnički Tao Chi'enov duh uvijek uz nju; i doista, njih su dvoje bliži jedno drugome nego prije, više se ne razdvajaju ni na trenutak. Navikla se razgovarati s mužem

tihim glasom, da u očima drugih ne bi izgledalo kao da je šenula, a noću spava na lijevoj strani kreveta kako bi njemu prepustila prostor na desnoj, kao što im je bio običaj. Pustolovni duh koji je bijaše nagnao da sa šesnaest godina pobjegne iz Čilea kako bi skrivena u utrobi jedrenjaka otišla u Kalifor-niju, nanovo se u njoj probudio kada je postala udovicom. Sjetila se trenutka otkrovenja kad joj je bilo osamnaest godina, usred zlatne groznice, kada su je rzanje njezina konja i prva sunčeva zraka u svitanje probudili u beskrajn surova i pusta krajolika. Te je zore otkrila zanos slobode. Noć je provela sama ispod drveća, okružena tisućama opasnosti: okrutnim razbojnicima, divljim Indijancima, zmijama, medvjedima i drugim zvijerima, međutim prvi put u životu nije osjećala strah. Bijaše odrasla u stezniku, sputana u tijelu, duši i mašti, u strahu i od vlastitih misli, ali ta ju je pustolovina oslobodila. Morala je razviti snagu koju je možda oduvijek imala, ali je dotad nije bila svjesna jer se njome nije trebala služiti. Napustila je zaštitu ognjišta još kao djevojčica, slijedeći trag nedostižna ljubavnika, ukrcala se trudna i kao slijepi putnik na brod, gdje je izgubila dijete a zamalo i život, stigla u Kaliforniju, odjevena kao muškarac i spremna proputovati tu zemlju uzduž i poprijeko, bez ikakva oružja i oruđa osim očajničkoga ljubavnog poriva. Bila je u stanju preživjeti u zemlji muškaraca u kojoj su vladali lakomost i nasilje, a putem se u njoj razvila srčanost i ljubav spram neovisnosti. Tu silnu pustolovnu euforiju nije nikad zaboravila. Također iz ljubavi, živjela je trideset godina kao samozatajna Tao Chi'enova supruga, majka i slastičarka, ispunjavajući svoju dužnost i suzivši si vidike na dom u Chinatownu, ali klica zasađena u njezinu duhu tijekom tih nomadskih godina ostala je netaknuta i spremna da u povoljnom trenutku proklija. Kada je otišao Tao Chi'en, jedini putokaz u njezinu životu, stigao je trenutak da zaplovi kuda je valovi nose. "U duši sam uvijek bila skitnica, ono što želim jest putovati bez određenog cilja", napisala je u jednom pismu svome sinu Luckvju. Odlučila je, međutim, da prije toga mora ispuniti obećanje što ga je dala svom ocu, kapetanu Johnu Sommersu, da neće napustiti svoju tetku Rose u starosti. Iz Hong Konga otputovala je u Englesku, spremna pratiti staru damu u njezinim posljednjim godinama; bijaše to najmanje što je mogla učiniti za ženu koja joj je bila kao majka. Rose Sommers imala je preko sedamdeset godina i zdravlje joj je počelo slabiti, ali je i dalje pisala ljubavne romane, uvijek više ili manje jednake, te je postala najpoznatijom romantičnom spisateljicom na engleskom je-

299

ziku. Bilo je znatiželjnika koji su dolazili izdaleka ne bi li nazreli njezinu sitnu figuru kako šeće psa u parku, a govorilo se da kraljica Viktorija u starosti nalazi utjehu u njezinim sladunjavim pričama o ljubavima koje na kraju pobjeđuju. Dolazak Elize, koju je voljela kao kćer, predstavljao je neizmjernu utjehu za Rose Sommers, uz ostalo zato što joj je bilo postajalo sve nestalnije te joj bijaše sve teže primiti pero. Tada joj je počela diktirati svoje romane a kasnije, kad joj je i bistrina popustila, Eliza je hinila kao da bilježi što joj baka govori ali je romane zapravo pisala ona, a da izdavači i čitateljice nikad u to nisu posumnjale, jer je stvar bila samo u ponavljanju formule. Poslije smrti Rose Sommers, Eliza je ostala u istoj kućici u bo-emskoj četvrti - veoma vrijednoj budući da je taj kraj došao u modu - i naslijedila imetak što ga je njezina pomajka stekla zahvaljujući ljubavnim romanima. Prvo je posjetila sina Luckvja u San Franciscu i upoznala svoje unuke, koji joj se učiniše prilično ružnima i dosadnima, a potom je otputovala prema egzotičnijim mjestima, ostvarujući napokon svoju luta-lačku sudbinu. Bijaše ona jedna od putnica što se trude otići na mjesta s kojih drugi ljudi bježe. Ništa joj nije pružalo veće zadovoljstvo nego vidjeti na svojoj prtljazi žigove i natpise iz naj-skrovitijih zemalja na planeti; nikada nije bila tako ponosna kao kad bi navukla kakvu neobičnu bolest ili kad bi je ugrizao neki egzotični kukac. Godinama je sa svojim istraživačkim tovarom kružila svijetom, ali se uvijek vraćala u kućicu u Londonu, gdje su je čekala pisma Severa del Vallea s mojim vijestima. Doznajući da Paulina del Valle više nije na ovome svijetu, odlučila je vratiti se u Čile, u kojemu bijaše rođena, ali na koji nije mislila duže od pola stoljeća, kako bi se ponovno sreła s unukom.

Možda se tijekom dugoga putovanja brodom baka Eliza prisjetila svojih prvih šesnaest godina u Čileu, toj uskoj i otmjenoj zemlji, djetinjstva pod paskom jedne dobrodrušne Indi-

(Povratak u Seriji

janke i lijepe Miss Rose, spokojnoga i sigurnog života koji je potrajao dok se nije pojavio ljubavnik s kojim je zatrudnjela i koji ju je ostavio kako bi otišao tražiti zlato u Kaliforniji te ga više nikad nisu vidjeli. Budući da baka Eliza vjeruje u karmu, zacijelo je zaključila da su sve te putešestvije bile nužne kako bi susrela Tao Chi'ena, kojega će voljeti u svim svojim reinkarnacijama. "Kakve li nekršćanske ideje", komentirao je Frederick Williams kad mu pokušah objasniti zašto Eliza Sommers ne treba nikoga.

Baka Eliza na poklon mi je donijela rasklimani kovčeg i predala mi ga vragolasto mi namignuvši tamnim okom. U njemu su se nalazili požutjeli rukopisi potpisani s Anonimna dama. Bijahu to pornografski romani što ih je Rose Sommers pisala u mladosti, još jedna dobro čuvana obiteljska tajna. Pomno sam ih pročitala isključivo radi vlastite pouke, a na izravnu korist Ivana Radovica. To mi je zabavno štivo - kako li su samo takve drzovitosti padale na um jednoj viktorijanskoj usidjelici? -kao i povjerenja Nivee del Valle, pomoglo u svladavanju sti-dljivosti, koja je u početku bila gotovo nepremostiva prepreka između Ivana i mene. Istina je da sam onoga olujnog dana u kočiji, kada smo trebali otići na operetu i nismo otišli, na nj nasrnula da ga poljubim prije no što se jadnik uspio obraniti, no moja je smionost stala na tome, kasnije smo izgubili dragocjeno vrijeme u borbi između moje grozne nesigurnosti i njegovih obzira, jer on nije želio "uništiti moj ugled", kako je govorio. Nije bilo lako uvjeriti ga da mi je ugled već bio poprilično narušen prije no što se on pojavio na vidiku te da će takav i ostati, jer se nisam kanila ikada vratiti svome mužu niti se odreći svoga posla i neovisnosti, na što se ovdje tako po7 prijeko gleda. Nakon ponižavajućeg iskustva s Diegom, činilo mi se nemogućim pobuditi želju ili ljubav; mojemu posvema-šnjem neznanju u spolnim pitanjima pridružio se osjećaj manje vrijednosti - vjerovala sam da sam ružna, neprikladna, da

301

mi nedostaje ženstvenosti; sramila sam se svoga tijela i strasti što ju je Ivan budio u meni. Rose Sommers, daleka pratetka koju nisam upoznala, izvanredno me obdarila pruživši mi tu razigranu slobodu potrebnu za vođenje ljubavi. Ivan obično preozbiljno shvaća stvari, njegov slavenski temperament sklon je tragičnosti; katkad pada u očaj jer nećemo moći živjeti zajedno dok moj muž ne umre, a tada ćemo sigurno već biti veoma stari. Kada mu te oblačine prekriju dušu, ja posegnem za rukopisima Anonimne dame i u njima uvijek otkrijem nova sredstva da mu pružim užitak ili ga barem nasmijem. U nastojanju da ga razonodim u našoj intimi pomalo gubim stid i stječem sigurnost koju nikad nisam imala. Ne osjećam se kao zavodnica, blagotvorni učinak rukopisa nije bio baš toliki, ali se barem ne plašim preuzeti inicijativu ne bih li prodrmla Ivana, koji bi se inače mogao zauvijek uljuljati u istu rutinu. Bila bi grehota voditi ljubav poput ostarjela bračnog para ako nismo čak ni vjenčani. Prednost činjenice da smo ljubavnici je u tome da moramo brižljivo čuvati naš odnos, jer se sve roti da nas razdvoji. Odluku da budemo zajedno valja donositi uvijek iznova, i to nas drži živahnima i budnima.

Ovako glasi priča koju mi je ispričala moja baka Eliza Sommers.

Tao Chi'en si nije mogao oprostiti smrt svoje kćeri Lynn. Uzalud mu žena i Lucky ponavljahu da nije u ljudskoj moći mijenjati sudbinu, da je kao zhong-yi učinio sve što je mogao i da je medicinska znanost još uvijek nemoćna da spriječi ili zaustavi ta kobna krvarenja koja su tolike žene za porođaja stajala života. Tao Chi'enu je izgledalo kao da je hodao u krugu da bi se opet zatekao tamo gdje je bio prije više od trideset godina, u Hong Kongu, kada je njegova prva supruga Lin donijela na svijet djevojčicu. Ona je također počela krvariti, i u očajanju da je spasi on je nebesima ponudio sve u zamjenu za Li-nin život. Novorođenče je umrlo za nekoliko časaka, i on je

u Seriji

se doimati ljupkom. A nakon dvadeset četiri mjeseca majčinske skrbi o njoj bio je potpuno zaljubljen u svoju unuku i uvjeren da će postati ljepša čak i od Lynn, premda nije bilo nikakvih osnova za takvu pretpostavku. Mališanka više nije bila nalik mekušcu kao kad je rođena, ali još daleko od toga da bi

nalikovala majci. Tao Chi'enova rutina, koja se prije svodila na njegovu ordinaciju i nekoliko sati bliskosti sa ženom, stubokom se promijenila. U središtu njegova dnevnog rasporeda bila je Lai-Ming, ta zahtjevna djevojčica sljubljena uza nj kojoj je valjalo kazivati priče, uspavljivati je pjesmicama, primoravati da jede, voditi u šetnju, kupovati joj najljepšu odjeću u američkim trgovinama i onima u Chinatownu, pokazivati je svima na ulici, jer nikad nitko nije vidio tako pametnu djevojčicu, smatrao je njezin djed, ponesen ljubavlju. Bio je siguran da je njegova unuka genij, i da to dokaže govorio joj je na kineskom i engleskom, što je u spoju sa španjolskim žargonom kojim se služila baka stvaralo posvemašnju zbrku. Lai Ming je na Tao Chi'enove poticaje odgovarala kao svako dvogodišnje dijete, no njemu se činilo da su njezini rijetki i slučajni pogoci dokaz vrhunske inteligencije. Vrijeme primanja smanjio je na nekoliko popodnevnih sati kako bi mogao provoditi jutro s unukom učeći je novim trikovima poput dresiranog majmun-četa. Teška je srca dopuštao da je Eliza poslijepodne odvede u salon za čaj dok on radi, jer si je utuvio u glavu da bi je mogao odmalena učiti medicini.

"U mojoj obitelji postoji šest naraštaja zhong-yia, a Lai-Ming će biti sedma, budući da ti za to nemaš ni najmanje sposobnosti", priopći Tao Chi'en svome sinu Luckyju.

"Misijo sam da samo muškarci mogu biti liječnici", reče Lu-cky.

"Tako je bilo prije. Lai-Ming će biti prva žena zhong-yi u povijesti", odvrati Tao Chi'en.

No Eliza Sommers nije dopustila da se njezinoj unuci u tako smatrao da je to bila cijena za spas njegove žene. Nije ni slutio da će je mnogo kasnije, na drugom kraju svijeta, morati platiti i s Lynn.

"Ne govorite tako, oče, molim vas", odvrćao mu je Lucky. "Nije posrijedi zamjena jednog života za drugi, to su praznovjerja nedostojna čovjeka vaše pameti i kulture. Smrt moje sestre nema nikakve veze sa smrću vaše prve supruge ili s vama. Te se nesreće događaju svako malo."

"Čemu služe tolike godine učenja i iskustva ako je nisam mogao spasiti?" jadao se Tao Chi'en.

"Milijuni žena umiru pri porodu, vi ste za Lynn učinili što ste mogli..."

Eliza Sommers bila je jednako kao i njezin muž utučena zbog gubitka kćeri jedinice, ali je usto bila odgovorna za skrb o malom siročetu. Dok je ona spavala stoječki od iscrpljenosti, on nije ni oka sklopio; proveo je noć razmišljajući, tumarajući kućom poput mjesečara i krišom plačući. Nisu danima vodili ljubav, a s obzirom na raspoloženje u domu nije se naziralo da bi to mogli činiti u bližoj budućnosti. Poslije tjedan dana Eliza se odlučila za jedino rješenje koje joj je padalo na pamet: stavila je unuku Tao Chi'enu u naručje i kazala mu da se ne osjeća kadrom podizati je, da je provela dvadeset pet godina brinući se poput robinje za Luckyja i Lynn te da joj nedostaje snage da to iznova počne s malom Lai-Ming. Tao Chi'ena je dopala skrb za novorođenče bez majke, koje je svakih pola sata morao hraniti razvodnjenim mlijekom na kapaljku, jer je jedva gutalo, i zibati je bez predaha jer je danju i noću plakalo zbog grčeva. Dijete čak nije bilo ni ugodne vanjštine, bijaše sićušno i naborano, kože požutjele od žutice, spljoštenih crta lica uslijed teškog poroda i bez ijedne vlasi na glavi; ali nakon dvadeset četiri sata brige o njoj Tao Chi'en ju je mogao promatrati a da se ne ustraši. Nakon dvadeset četiri sata što ju je nosio u vreći obješenoj o ramenu, hranio kapaljkom i spavao s njom, počela u Seriji

305

kako je prezbiterijanska misija u Chinatovvnu do tada provođena veoma obazrivo i diskretno da se budistička zajednica ne bi osjećala uvrijeđenom, ali sada raspolaže novim članovima spremnim da uvedu najosnovnije norme kršćanske pristojnosti u tom kraju jer se, kako rekoše, "ne radi o kineskom, nego o američkom teritoriju, i ne može se dopustiti da se ondje krše zakon i ćudoređe". Čule su da se govori o sing-song girls, ali trgovina malih ropkinja u seksualne svrhe bila je obavijena zavjereničkom šutnjom. Misionarke znaju da američke vlasti primaju mito i žmire na jedno oko. Netko im je ukazao na Tao Chi'ena kao na jedinu osobu dovoljno hrabru da im rekne istinu i pomogne, zbog toga su došle. Zhong-yi je desetljećima čekao taj trenutak. U polaganoj raboti izbjavljanja tih ubogih djevojaka mogao je računati samo na tihiu pomoć nekolicine

prijatelja kveкера, koji su preuzeli na se da izvuku male prostitutke iz Kalifornije i upute ih u novi život daleko od tongova i svodnika. Na njemu je bilo da kupuje one koje je mogao platiti
1 primi k sebi one koju bijahu odveć bolesne da bi mogle služiti u javnim kućama; nastojao im je izliječiti tijelo i utješiti dušu, ali nije uvijek u tome uspijevaao, i mnoge među njima umirale su mu na rukama. U njegovoj su kući bile dvije sobe za smještaj sing-song girls, gotovo uvijek zauzete, ali Tao Chi'en je osjećao da je u mjeri u kojoj kinesko stanovništvo u Kaliforniji raste problem s ropkinjama sve teži i da on može učiniti vrlo malo da ga ublaži. Te su dvije misionarke zacijelo poslala sama nebesa; u prvom su redu uživale potporu moćne prezbiteri) an-ske crkve, a usto bijahu bjelkinje; mogle su pokrenuti tisak, javno mnijenje i američke vlasti da stanu na kraj toj okrutnoj trgovini. Potanko im je ispričavao kako se ta djeca kupuju ili otimaju u Kini, kako kineska kultura prezire djevojčice te se u toj zemlji novorođene mališanke nerijetko nalaze uda-vljene u bunarima ili bačene na ulicu, gdje ih izgrizu štakori ili psi. Obitelji ih ne vole, i zato ih je tako lako nabaviti za ne-ranoj dobi napuni glava medicinskim teorijama; već će za to biti vremena, a trenutačno je potrebno da se dijete na nekoliko sati dnevno izvede iz Chinatowna da ga se amerikanizira. Barem su se u tome djed i baka slagali, Lai-Ming je morala pripadati svijetu bjelaca, gdje će nesumnjivo imati više prilika nego među Kinezima. U prilog im je išla činjenica da djevojčica nije imala azijskih crta, izgledala je španjolski kao obitelj njezina oca. Mogućnost da se Severo del Valle jednoga dana vrati sa zahtjevom da mu vrate tobožnju kćer i odvede je u Čile bila im je nepodnošljiva, toliko te je nisu ni spominjali; naprosto su predmnijevali da će mladi Čileanac poštivati sporazum, budući da je pružio već toliko dokaza o svojoj plemenitosti. Nisu dirali novac što ga je namijenio djevojčici, nego ga položili na račun za njezino buduće školovanje. Svaka tri ili četiri mjeseca Eliza bi poslala Severu del Valleu kratko pismo u kojem ga je obavještavala o "njegovoj štichenici", kako ju je nazivala, dajući mu jasno do znanja da mu ne priznaje pravo očinstva. Tijekom prvih godinu dana nije bilo odgovora, jer on bijaše izgubljen u svojoj boli i u ratu, ali je poslije povremeno uzvraćao pismima. Paulinu del Valle više nisu vidjeli, jer više nije navraćala u salon za čaj i nikad nije ispunila prijetnju da će im oteti unuku i uništiti im život.

I tako je proteklo pet skladnih godina u kući Tao Chi'enovih-h, sve do neizbježnih zbivanja koja će razoriti obitelj. Sve je započelo posjetom dviju žena koje su se najavile kao prezbite-rijanske misionarke i zatražile da nasamo razgovaraju s Tao Chi'enom. Zhong-yi ih je primio u ordinaciji, jer je mislio da dolaze iz zdravstvenih razloga; nije bilo drugog objašnjenja zašto bi se dvije bjelkinje nenadano pojavile u njegovoj kući. Izgledale su kao sestre, bile su mlade, visoke, rumenih obraza, očiju bistrih poput zaljevske vode te držanja koje je zračilo sigurnošću i koje često prati vjerski žar. Predstavile su se krsnim imenima, kao Donaldina i Martha, i stale objašnjavati koliko novčića i odvesti u Ameriku, gdje ih se može iskorištavati za tisuće dolara. Prevoze ih kao životinje u velikim kutijama u dnu broda, a one koje prežive dehidraciju i koleru ulaze u Sjedinjene Države s krivotvorenim bračnim ugovorima. U očima useljeničkih činovnika sve su one mladenke, a njihova mladost, jadno tjelesno stanje i izraz užasa na licu očito ne pobuđuju sumnje. Te djevojčice nisu nimalo važne. Ono što će se zbiti s njima "stvar je nebesnika" koja se ne tiče bijelaca. Tao Chi'en objasni Donaldini i Marthi kako je očekivani vijek sing-songgirls, jednom kada stupe u službu, tri ili četiri godine: dobivaju i do trideset muškaraca dnevno, umiru od spolnih bolesti, pobačaja, upale pluća, gladi i zlostavljanja; dvadesetogodišnja je kineska prostitutka rijetkost. Nitko o njima ne vodi računa, ali budući da ulaze u zemlju s legalnim dokumentom -treba ih zapisati kad umru, u malo vjerojatnom slučaju da netko pita za njih. Mnoge silaze s uma. Jeftine su, mogu se nadomjestiti u tren oka, nitko ne ulaže u njihovo zdravlje niti u to da požive nešto duže. Tao Chi'en je misionarkama iznio približan broj zaslužjenih djevojčica u Chinatownu, rekao im kada se održavaju dražbe i gdje se nalaze bordeli, od najbjeđnijih, u kojima se s djevojčicama postupa kao sa životinjama u kavezu, do luksuznijih pod upravom slavne Ah Toy, koja je postala glavnim uvoznikom svježeg mesa u zemlji. Ona kupuje jedanaestogodišnju djecu u Kini i

na putu do Amerike predaje ih mornarima, tako da kad onamo stignu već znaju reći "prvo plati" i razlikovati pravo zlato od bronce te ih ne mogu prevariti lažnim kovanicama. Djevojčice Ah Toy izabiru se među najljepšima i imaju više sreće od ostalih, čija je sudbina da budu kupljene na dražbi poput stoke i služe najsiromašnijim muškarcima na način na koji oni to od njih zahtijevaju, makar bio najokrutniji i ponižavajući. Mnoge postaju divlje i ponašaju se poput bijesnih zvižeri te ih treba vezati lancima i omamiti nar-

307

koticima. Tao Chi'en je misionarkama dao imena trojice ili četvorice imućnih i uglednih kineskih trgovaca, među njima i vlastitog sina Luckyja, koji bi im mogli pomoći u njihovu naumu i koji bijahu jedini suglasni s njim u tome da tu vrstu trgovine valja ukinuti. Donaldina i Martha, drhtavih ruku i suznih očiju, zabilježiše sve što im je kazao Tao Chi'en, zahvališe mu i na oprostaju ga upitaše mogu li računati na nj kada dođe trenutak za djelovanje.

"Učinit ću što mogu", odgovori im zhong-yi.

"Kao i mi, gospodine Chi'en. Prezbiterijanska misija neće predahnuti dok ne stane na kraj toj izopačenosti i spasi te uboge djevojčice, makar morale sjekirama otvarati vrata tih perverzih jazbina", zajamčiše mu.

Doznajući što je njegov otac učinio, Luckyja Chi'ena obuzeše zlokobne slutnje. Poznao je ozračje u Chinatownu bolje nego Tao i uvidio da je ovaj počinio nepopravljivu nesmotrenost. Zahvaljujući svojoj spretnosti i simpatičnosti, Lucky je imao prijatelje na svim razinama kineske zajednice; već je jedanaest godina obavljao unosan posao i zarađivao umjereno, ali trajno, za stolovima gdje se igrao fan-tan. Unatoč mladosti postao je figurom koju su voljeli i poštovali svi, pa čak i tongovi, koji ga nikad nisu uznemiravali. Godinama je pomagao ocu u spašavanju sing-song girls, uz prešutnu suglasnost da se neće uvaljivati u veće nevolje; jasno je shvaćao kako je posvemašnja diskrecija nužna da bi se preživjelo u Chinatownu, gdje je zlatno pravilo bilo ne miješati se s bijelcima - strahovanim i omraženim fan-weyima - i rješavati sve, a osobito zločine, među sunarodnjacima. Prije ili kasnije će se doznati da je njegov otac dao podatke misionarkama, a ove američkim vlastima. Nije bilo sigurnije formule za prizivanje nevolje, i sva njegova sreća neće biti dovoljna da ih zaštiti. To je kazao Tao Chi'enu, a tako se i zbililo u listopadu 1885., kada sam ja navršila pet godina.

(Poi{T'RLT u Seriji *

Djedova je sudbina odlučena toga znamenitog utorka kada su dvije mlade misionarke u pratnji trojice kršnih irskih policajaca i starog novinara Jacoba Freemonta, specijaliziranog za zločine, usred bijela dana stigle u Chinatown. Aktivnost na ulici je zastala i mnoštvo se okupilo kako bi slijedilo skupinu fan-weyeva, neuobičajenu za tu četvrt, koja se odrješitim korakom kretala prema oronuloj kući kroz čija su uska i rešetkasta vrata provirivala rižinim puderom i ružem našminkana lica sing-song girls, koje su se mijaukavim glasom i razgolićenih grudi nalik kujicama nudile mušterijama. Vidjevši da se bijelci približavaju, djevojčice su uz ustrašene krike iščeznule u unutrašnjosti kuće, a na njihovu se mjestu pojavila bijesna starica koja je policajce zasula lavinom pogrda na svom jeziku. Na Donaldinin znak u rukama jednog od Iraca bljesnula je sjekira te ovaj stade razvaljivati vrata, na zaprepaštenje svjetine. Bijelci provališe kroz uska vrata, začuše se krici, trčeći koraci i zapovijedi na engleskom, i za nepunih petnaest minuta ponovno se pojaviše napadači goneći pred sobom šest prestravljenih djevojčica, staricu koja je cupkala za jednim od policajaca što ju je vukao, i trojica muškaraca koji su pokunjeno hodali pred revolverskom cijevi. Na ulici je nastao metež i nekoliko se znatiželjnika prijeteći primaknulo skupini, ali su se naglo zaustavili kada se začulo nekoliko hitaca u zrak. Fan-weyevi utrupaše djevojčice i ostale uhićene u zatvorenu policijsku kočiju, i konji ih povukoše. Ostatak dana žitelji Chinatowna proveli su komentirajući što se zbililo. Nikad prije u toj četvrti nije policija intervenirala iz razloga koji nisu imali izravne veze s bijelcima. Američke su vlasti bile veoma tolerantne spram "običaja žutih", kako su ih zvali; nitko se nije trudio provjeriti što je s pu-šionicama opijuma, igračnicama, a još manje sa zaslužjenim djevojčicama, koje su smatrali samo još jednom među grotesknim perverzijama nebesnikd, kao što je jedenje pasa skuhanih

309

u sojinom umaku. Jedini koji nije pokazao iznenađenje, nego zadovoljstvo, bio je Tao Chi'en. Na plemenitoga su zhong-yija zamalo nasrnula dvojica kavgadžija iz jednoga od tongova u restoranu u kojemu je uvijek ručao s unukom kada je, dovoljno glasno da ga čuju kroz galamu u lokalu, izrazio zadovoljstvo time što su se gradske vlasti napokon umiješale u posao sa sing-song girls. Premda je većina gostiju za ostalim stolovima smatrala da su među gotovo isključivo muškim stanovništvom male ropkinje neophodan potrošni artikl, pohitali su obraniti Tao Chie'na, jer je on bio najpoštovanija figura u zajednici. Da se vlasnik restorana nije pravodobno umiješao, bila bi nastala tučnjava. Razgnjevljen, Tao Chi'en se povukao držeći u jednoj ruci unuku a u drugoj svoj ručak umotan u komad papira.

Epizoda u bordelu možda ne bi imala većih posljedica da se dva dana kasnije nije na sličan način ponovila u drugoj ulici: bile su tu iste prezbiterijanske misionarke, isti novinar Jacob Freemont i ista trojica irskih policajaca, ali su ovaj put kao potporu doveli još četiri redarstvenika i dva velika psa koji su se otimali na lancima. Manevar je potrajao osam minuta, i Do-naldina i Martha povedoše šesnaest djevojčica, dva svodnika, par galamdžija i nekolicinu mušterija koje su izašle zakopčavajući si hlače. Glas o naumu prezbiterijanske misije i vlasti fan-weyeva odjeknuo je poput baruta u Chinatownu te dospio i do prljavih ćelija u kojima su tavorile ropkinje. Prvi put se u njihovim ubogim životima javio tračak nade. Uzaludne bijahu prijetnje da će ih premlatiti na mrtvo ime budu li se bunile, kao i jezive priče o tome kako će ih bijeli zlodusi odvesti i popiti im krv, od toga su trenutka djevojčice tražile načina da dopru do ušiju misionarki, i u nekoliko tjedana policijski upadi postadoše češći, praćeni člancima u novinama. Ovaj se put podmuklo pero Jacoba Freemonta napokon stavilo u službu dobra te je prodrimalo savjest građana rječitom kampanjom u kojoj se govorilo o strašnoj sudbini malih ropkinja u

srcu San Francisca. Stari će novinar ubrzo zatim umrijeti ne dospjevši sagledati učinak svojih članaka, dočim su Donaldina i Martha mogle vidjeti plodove svoje revnosti. Osamnaest godina kasnije upoznala sam ih na putovanju za San Francisco, još imaju rumenu kožu i mesijanski žar u pogledu, još uvijek svakodnevno hodaju kroz Chinatown, vazda na oprezu, ali ih više ne nazivaju prokletim fan-weyima i nitko na njih ne pljuje dok prolaze. Danas im se obraćaju s lo-mo, "milostive majke", i klanjaju im se na pozdrav. Izbavile su tisuće duša i ukinule besramnu trgovinu djevojčicama, iako nisu uspjele stati na kraj drugim oblicima prostitucije. Moj bi djed Tao Chi'en bio veoma zadovoljan.

Druge srijede u mjesecu studenome Tao Chi'en je, kao i svakoga dana, otišao potražiti svoju unuku Lai-Ming u čajni salon svoje supruge na Trgu Unije. Djevojčica je poslijepodne ostajala s bakom Elizom dok zhong-yi ne bi završio s posljednjim pacijentom i došao po nju. Do kuće bijahu samo četiri bloka, ali je Tao Chi'en imao običaj prošetati dvjema glavnim ulicama u Chinatownu u to doba, kada su se palili papirnati lampioni u radnjama, ljudi završavali posao i izlazili u nabavu hrane za večeru. Držeći unuku za ruku šetao je tržnicama na kojima bijaše poslagano egzotično voće uvezeno s druge strane oceana, glazirane patke koje su visjele o kukama, gljive, kukci, školjke, životinjski organi i bilje koje se samo ondje moglo naći. Budući da nitko nije imao vremena kuhati na svom ognjištu, Tao Chi'en je pomno odabirao jela koja će ponijeti za večeru, gotovo uvijek ista jer je Lai-Ming bila vrlo izbirljiva u jelu. Djed ju je iskušavao dajući joj zalogaje slasnih kantonskih jela koja su se prodavala na uličnim štandovima, ali bi se na koncu u pravilu namirili s istim inačicama chow meina i svinjskim rebrima. Tog je dana Tao Chi'en prvi put nosio novo odijelo, izašlo ispod ruku najboljega kineskog krojača u gradu, koji je šivao samo za najistaknutije muškarce. Godinama se odijevao u američkom stilu, ali otkako je stekao državljanstvo brižljivo je nastojao pri tome biti otmjen, u znak poštovanja spram svoje druge domovine. U besprijeckornu tamnom odijelu, košulji s užkrobljenim ovratnikom i kravatom, kaputu od engleskog sukna, s cilindrom i rukavicama od jareće kože boje slonovače, izgledao je neobično lijepo. Pojava male Lai-Ming odudarala je od zapadnjačkog sjaja njezina djeda, nosila je kratke i široke hlače, podstavljeni svileni kaputić u blistavim žutim i plavim bojama, odijelce tako nezgrapno te se djevojčica kretala trapavo poput medvjeda, kosa joj bijaše svezana u pletenicu, a na glavi je imala crnu kapicu opšivenu po hongkon-škoj modi. Oboje su

izazivali pozornost u šarolikom mnoštvu, gotovo isključivo muškom, odjevenom u tipične crne hlače i tunike, toliko uobičajene te se kinesko stanovništvo doimalo uniformiranim. Ljudi se zaustavljahu da pozdrave zhong-yia, jer ako nisu bili njegovi pacijenti barem su ga poznavali iz viđenja i po imenu, a trgovci bi iskazali poneku ljubaznost unuci da se umile djedu: poklonili bi joj balegara što svijetli u mraku svoga sićušnog drvenoga kaveza, papirnatu lepezu, kakvu poslasticu. U sumrak je u Chinatownu uvijek vladalo blagdansko ozračje, čuo se bruji glasnih razgovora, cjenkanja i izvikivanja; vonjalo je na pržena jela, začine, ribu i smeće, jer su se otpaci gomilali nasred ulice. Djed i unuka obišoše mjesta na kojima su obično obavljali kupovinu, pročavrljaše s muškarcima koji su igrali mah-yong sjedeći na pločniku, odoše u travarev dućančić po ljekovite biljke što ih je zhong-yi naručio iz Šangaja, zastadoše nakratko u jednoj igračnici da s vrata vide stolove za fan-tan, jer je Tao Chi'ena očaravalo kladenje, premda ga je izbjegavao kao kugu. Također popiše šalicu zelena čaja u radnji ujaka Luckvja, gdje su se mogli diviti upravo pristiglim antikvitetima i izrezbarenom pokućstvu, i potom se okrenuše da se laganim korakom istim putem vrata kući. Odjednom neki momak, vrlo uzrujan, dotrči do zhong-yia i zamoli

ga da hitno pritekne u pomoć, jer se dogodila nesreća: čovjeka je konj udario nogom u grudi i pljuje krv. Tao Chi'en ga je slijedio u punoj žurbi, sveudilj držeći unuku za ruku, provlačeći se kroz uske prolaze u mahnitoj topografiji četvrti, dok se ne obreše sami u slijepoj ulici, oskudno osvijetljenoj papirnatim lampionima koji su visjeli na nekoliko prozora, blistajući poput čarobnih krijesnica. Momak bijaše nestao. Tao Chi'en uvi-dje da je pao u zamku i pokuša se povući, ali već je bilo kasno. Iz mraka izroni više muškaraca oboružanih palicama i okruži ga. Zhong-yi je u mladosti proučavao borilačke vještine i uvijek je nosio nož za pojasom ispod žaketa, ali nije se mogao braniti a da ne ispusti djevojčičinu ruku. Imao je nekoliko trenutaka da upita što žele, o čemu se radi, i čuje ime Ah Toy dok su muškarci u crnim pidžamama, lica pokrivenih maramama, plesali oko njega, i tada je dobio prvi udarac u leđa. Lai-Ming osjeti kako je povučena unazad i pokuša se uhvatiti za djeda, ali je voljena ruka ispusti. Ugleda toljage kako se spuštaju i dižu s djedova tijela, vidje mlaz krvi koji je ovome briznuo iz glave, vidje ga kako potrbuške pada i kako ga i dalje tuku dok od njega nije ostala krvava gomila na pločniku.

"Kada su na improviziranim nosilima donijeli Taea i kada sam vidjela što su mu učinili, nešto se u meni razbilo na tisuću komada, poput staklene čaše, i više nisam bila sposobna voljeti. Osušila sam se iznutra. Više nikada nisam bila ista osoba. Osjećam naklonost prema tebi, Lai-Ming, kao i prema Luckvju i njegovoj djeci, osjećala sam je prema Miss Rose, ali ljubav mogu osjećati samo za Taea. Bez njega mi ništa nije odviše važno; svaki dan koji živim jedan je dan manje u dugom iščekivanju da se iznova sjedinim s njime", povjerala mi se moja baka Eliza Sommers. Dodala je kako je ćutila sažaljenje prema meni, jer sam s pet godina morala prisustvovati mučenju bića koje sam najviše voljela, ali je pretpostavljala da će vrijeme izbrisati tu traumu. Vjerovala je da će mi život uz Pau-

313

linu del Valle, daleko od Chinatovna, biti dovoljan da zaboravim Tao Chi'ena. Nije slutila da će prizor u slijepoj ulici zauvijek ostati u mojim noćnim morama, niti da će me miris, glas i blagi dodir djedovih ruku proganjati budnu. Tao Chi'en je stigao živ u ženino naručje, osamnaest sati kasnije došao je svijesti i za nekoliko dana mogao je govoriti. Eliza Sommers je pozvala dvojicu američkih liječnika koji su se u više navrata obratili zhong-yiju za stručni savjet. S tugom ga pregledaše: kralježnica mu je bila slomljena, i kad bi kojim slučajem preživio, pola tijela bilo bi mu paralizirano. Znanost ne može učiniti ništa za njega, rekoše. Ostalo im je da mu očiste rane, malko namjeste polomljene kosti, sašiju glavu i ostave goleme doze narkotika. U međuvremenu se njegova unuka, zaboravljena od svijeta, stisnula u kut tik do djedova kreveta, dozivajući ga bez glasa - oi goa! oi goa! - i ne shvaćajući zašto joj ne odgovara, zašto joj ne dopuštaju da mu se približi, zašto ne može spavati uljuljana u njegovu naručju kao uvijek. Eliza Sommers je bolesniku davala lijekove s jednakim strpljenjem s kojim ga je pomoću lijevka nastojala primorati da proguta malo juhe. Nije se prepustila očajanju, mirna i bez plača danima je

bdjela uz supruga, dok joj on nije uzmogao govoriti kroz natekle usne i razbijene zube. Zhong-yi je besumnje znao da u tim uvjetima ne može niti želi živjeti te je to i kazao svojoj ženi, moleći je da mu ne daje jesti i piti. Duboka ljubav i posvemašnja bliskost između njih dvoje, koja je trajala više od trideset godina, omogućavala im je da si pogađaju misli te nije bilo potrebe za mnogo riječi. Ako je i bila u iskušenju moliti muža da živi nepokretan u krevetu samo zato da je ne bi ostavio na ovom svijetu, Eliza se zacijelo ugrizla za jezik, jer ga je odveć voljela da bi od njega tražila takvu žrtvu. Tao Chi'en, pak, nije morao ništa objašnjavati, jer je znao da će njegova supruga učiniti sve što je nužno da mu pomogne da dostojanstveno umre, kao što bi on bio učinio za nju da su bili u suprotnim ulo-

u Seriji
gama. Smatrao je da isto tako nema smisla ustrajati u tome da odnese njegovo tijelo u Kinu, jer mu se to više nije činilo doista važnim i nije želio svaliti još jedan teret na Elizina pleča, ali ona je to u svakom slučaju odlučila učiniti. Nijedno od njih nije imalo srca raspravljati o onome što je bilo očito. Eliza mu je naprosto kazala da nije u stanju ostaviti ga da umre od gladi i žeđi, jer bi to moglo potrajati danima, možda i tjednima, a ona neće dopustiti da on trpi tako dugu agoniju. Tao Chi'en joj objasni kako da to učini. Reče joj da ode do njegove ordinacije, potraži u jednom od ormarića plavu bočicu i donese mu je. Ona mu bijaše pomagala na klinici tijekom prvih godina njihove veze te je to činila i poslije kad bi njegov pomoćnik izostao, znala je čitati kineske oznake na posudama i davati injekcije. Lucky je ušao u sobu da primi očev blagoslov i odmah zatim izašao, tresući se od jecaja. "Ni Lai-Ming ni ti ne trebate se brinuti, Eliza, jer vas nikada neću napustiti, uvijek ću biti u blizini da vas zaštitim, ništa vam se loše neće moći dogoditi", promrmlja Tao Chi'en. Ona podigne unuku u naručje i približi je djedu da se oproste. Djevojčica ugleda to natečeno lice i trgne se unazad, preplašena, ali tada otkri crne zjenice koje su je, kao i uvijek, promatrane sigurnom ljubavlju i prepozna ga. Uхватила se za djedova ramena, ljubila ga i očajnički dozivala škropeći ga toplim suzama, dok je nisu otrgnuli od njega, odnijeli je van i smjestili na grudi ujaka Luckvja. Eliza Sommers se vratila u sobu u kojoj bijaše tako sretna sa svojim mužem i blago zatvorila vrata za sobom. "Što je onda bilo, oi-poaV upitah je.

"Učinila sam što sam morala, Lai-Ming. Potom sam legla kraj Taea i dugo ga ljubila. Njegov je posljednji dah ostao sa

Cpilog

mnom...

Da nije bilo bake Elize, koja je došla izdaleka da osvijetli tamne kutke moje prošlosti, kao i tisuća fotografija što se gomilaju u mojoj kući, kako bih mogla ispričati ovu pripovijest? Morala bih je uobličiti maštom, raspolažući samo neuhvatljivim nitima mnogih tuđih života i ponekim varavim uspomenama. Pamćenje je tlapnja. Odabiremo samo ono najsjajnije i najtamnije, zanemarujući ono što nas posramljuje, i tako vežemo široki sag našeg života. Putem fotografije i pisane riječi očajnički pokušavam prevladati nestalnost svoga postojanja, uhvatiti trenutke prije no što iščeznu, raščistiti zbrku svoje prošlosti. Svaki trenutak nestaje u jednom dahu i začas se pretvara u prošlost, zbilja je nepostojana i prolazna, pusta čežnja. Tim fotografijama i tim stranicama održavam uspomene na životu; one me drže uz istinu što prolazi, ali je ipak istina, dokazuju da su se ti događaji zbili i da su te osobe prošle kroz moju sudbinu. Zahvaljujući njima mogu uskrisiti svoju majku koja je umrla kada me rodila, svoju neustrašivu baku i svoga mudrog kineskog djeda, ubogog oca i ostale karike u dugome lancu moje obitelji, odreda miješane i uzavrele krvi. Pišem kako bih razbistrila stare tajne svoga djetinjstva, odredila svoj identitet i stvorila vlastitu legendu. Jedino čega naposljetku imamo u izobilju jest sjećanje što smo ga istkali. Svatko izabire ton kojim će kazivati svoju povijest; osobno priželjkujem trajnu jasnoću otiska u platini, ali ništa u mojoj sudbini nije osvijetljeno na taj način. Živim među raspršenim nijansama, zastrtim tajnama, neizvjesnostima; ton podesniji za kazivanje mog života bliži je onome portreta u sepiji...

bilješka o prevoditelju

Dinko Telećan rođen je 26. prosinca 1974. u Zagrebu, gdje se i školovao.
Diplomirao je filozofiju i anglistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Godine
1997. objavio je zbirku pjesama Kreševa. Prevodi s engleskog i španjolskog
jezika, te se bavi uredničkim poslovima.

Knjižnica Zelina

'MIN

540009737